

www.e-rara.ch

Enchiridion militis christiani, saluberrimis praeceptis refertum

Erasmus, Desiderius

Basileae, 1551

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-4943>

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

ENCHIRIDION

MILITIS CHRISTIANI,

saluberrimis præceptis refertum

autore Des. Erasmo Ro-

terodamo.

EIVSDEM

De præparatione ad mortem Liber,

cum alijs nonnullis.

BASILEAE M. D. LI.

BIBL. INSTITUTI
FREY-GRYNAEANI

Katalog

ELENCHVS HVIVS
OPERIS

ERASMI 'Præfatio ad Paulum Volsium, Abbatem Curie Hugonis.

Enchiridion militis Christiani, rationem quandam veri Christianismi commonstrans.

Epistola exhortatoria ad capeffendam uirtutem.

Concio de puero Iesu.

Ode de casa natalitia pueri Iesu.

Expostulatio Iesu.

De præparatione ad mortem libellus.

REVERENDO

IN CHRISTO PATRI AC D.

D. Paulo Volsio, religiosissimo Abbati mona-

sterij, quod uulgo dicitur Curia Hugo-

nis, Des. Erasmus Roter-

mus S. D.

VANQVAM li-
bellus ille, cui titulum fe-
cimus, Enchiridion mili-
tis Christiani, quem o-
lim uni mihi & amicu-
lo cuidā prorsus ἀλλ
φάκτω scripseram,
minus displicere cœpe-

rit, Pater integerrime, posteaquam tibi tuiq; simili-
bus uideo probari, quibus ut estis ipsi pia doctrina,
& docta pietate præditi, scio nihil probari quod nō
iuxta pium sit atq; eruditum: tamen propemodum e-
tiam placere cœpit, ubi uideo toties iam excusum for-
mulis, semper ueluti nouum efflagitari, si modo mihi
non blandiuntur typographi. Verum illud rursus sæ-
penumero male habet animū meum, quòd olim ami-
cus quidam eruditus falsissime dixit, ludens quidem
ille, sed utinam non perinde uere ac false, in libello
plus conspici sanctimonie, quàm in libelli authore.
Idq; eo grauius etiam fero, quòd idem usu uenit in eo,

ERASMI EPISTOLA

cui mutando potissimum hoc laboris suscipiebatur. Siquidem & is adeo se non reuulsit ab aula, ut multo Aduersa for= altius indies immergatur, qua pietate nescio, sed om= tuna quosdā nino, quod ipse fatetur, magna calamitate. Nec me corrigit tamen admodum miseret amici, quo uel fortuna ma= gistra resipiscat aliquando, qui nostris monitis pare re noluerit. Me uero licet semper huc enitentem, tot casibus, tot tempestatibus meus exercuit genius, ut Polycrates Vlysses Homericus præ me Polycrates quispiam ui= Samiorū ty= deri possit. Et tamen eius laboris me non omnino pœ rānus perpe nitet, si tam multos extimulat ad ueræ pietatis stu= tua prosperi dium. Nec ipse tamen modis omnibus insectandus, si tate usus monitis meis parum respondeo. Primum, est aliqua pietatis pars, ex animo uelle pium fieri: neque rei= ciendum opinor pectus, talibus intentum cogitatio= nibus, etiam si conatum aliquando destituat succe= sus. Semper hoc agendum in omni uita, & crebro retentatum, succedet aliquando. Bonam autem iti= neris perplexi partem confecit, qui uiam probè di= dicit. Nihil igitur me mouent quorundam scomma= ta, qui libellum hunc ceu parum eruditum aspernan= tur, & qui uel ab elementario quouis scribi possit, quod nihil tractet Scoticarum questionum, quasi si= ne his nihil omnino sit eruditum. Sit sanè parum a= cutus, modo sit pius. Non reddat instructos ad palæ= stram Sorbonicam, modo reddat instructos ad tran= quillitatem Christianam. Non faciat ad disputatio= nem theologicam, modo faciat ad uitam theologicā.

Quorsum

AD P. VOLSIVM

Quorsum autem attinet hoc tractare, quod nemo non tractat? Quis hodie non uersatur in questionibus theologicis, aut quid aliud agunt gymnasiorum examina? Tot penè sunt in Sententiarum libros commentarij, quot theologorum nomina. Quis Summulariorum modus aut numerus, aliud ex alio miscentium ac remiscentium, & pharmacopolarum ritu, ex nouis uetera, ex ueteribus noua, è pluribus unum, ex uno plura subinde fingentium, ac refingentium? Qui fiet ut huiusmodi uoluminum moles, nos ad reuè uiuendum instituunt, quæ ne per omnem quidem uitam uacet euoluere? Veluti si medicus morbo præsentaneo laboranti præscribat, ut Iacobi à Partibus libros, ac reliquos his adsimileis omnes euoluat, illic reperturus quo ualeitudinem sarciat. At hunc interea mors occuparit, nec erit cui possit succurri. In tanta ætatis fugacitate, parato promptoq; remedio est opus. Quot uoluminibus præcipiunt de restitutione, de confessione, de scandalis, deq; alijs innumeris? Cumq; minutatim excutiant singula, singula sic de finiant, quasi cæterorum omnium ingenijs diffidant, imò quasi Christi diffidant bonitati, dum præscribunt, quid ille cuique facto uel præmij debeat, uel supplicij, tamen nec inter se consentiunt, nec aliquoties rem liquido explicant, si propius consulantur: tanta est uel ingeniorum, uel circumstantiarum uarietas. Porro ut omnia uere, ut omnia recte definiunt, præterquam quod ieiune frigideq; tractantur

ERASMI EPISTOLA

tur ista, quoto cuiq; uacat tantum uoluminum euol-
 uere? aut quis possit secum Aquinatis Secunda secun-
 dam circumferre? Et tamen nullius non refert bene ui-
 uere, ad quod Christus omnibus aditum facilem esse
 uoluit, non inexplicabilibus disputationum labyrin-
 this, sed fide sincera, charitate non ficta, quam co-
 mitatur spes quæ non pudefit. Postremo uersentur
 paucorū, sa in magnis illis uoluminibus magni Rabini, qui pau-
 lus omnium ci sint oportet. At nihilo secius interim imperitæ mul-
 titudini pro qua mortuus est Christus, consulendum
 est. Præcipuam autem Christianæ pietatis portio-
 nem docuit, quisquis ad huius inflammauit amorem.
 Sapiens ille rex filium instituens ad ueram sapien-
 tiam, non paulo plus operæ sumit in adhortando,
 quam in docendo, quasi sapientiam amasse, propemo-
 dum parasse sit. Quod turpe est iurisperitis ac medi-
 cis, quorum utrique de industria suam artem reddi-
 dere difficillimam, quo simul & questus sit uberior,
 & gloria maior apud imperitos: id longe turpius fu-
 erit fecisse in philosophia Christi. Imò contra con-
 niti par est, ut eam quam fieri potest, reddamus facil-
 limam, & omnibus expositam. Neque illud sit no-
 bis studio, ut ipsi literati uideamur, sed ut quamplu-
 rimos ad Christianam uitam pelliciamus. Adorna-
 tur iam bellum in Turcas, quod quocunque consilio
 institutum, precandum est, non ut paucis quibus-
 dam, sed ut in commune bene uertat omnibus. Sed
 quid futurum arbitramur, si uictis (neque enim uni-
 uersos

uersos opinor ferro trucidabimus) ut Christum amplectantur, Occamos, aut Durandos, aut Scotos, aut Gabrieles, aut Aluaros proposuerimus? Quid cogitabunt, aut quid sentient (sunt enim & illi, ut nihil aliud, certe homines) ubi audierint spinosas illas & inextricabiles argutias de instantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de relationibus? praesertim ubi uiderint de ijs adeo non conuenire inter magnos illos religionis professores, ut frequenter usq; ad pallorem, usque ad conuicia, usque ad sputa, nonnunquam & usque ad pugnos inuicem digladiantur: ubi Praedicatores pro suo Thoma cominus atque eminus Dimicantes, Minoritas contra subtilissimos ac seraphicos doctores iunctis umbonibus tuentes: alios ut nominales, alios ut reales loqui? Si uiderint rem usque adeo difficilem esse, ut nunquam satis discussum sit, quibus uerbis de Christo sit loquendum: perinde quasi cum moroso quopiam agas demone, quē in tuā ipsius perniciem euocaris, si quid te fefellerit in uerbis praescriptis, ac non potius cum clementissimo seruatore, qui à nobis praeter puram simplicemq; uitam Christus nihil exigit. Obsecro te per deum immortalem, quid num exigit, istis agetur rebus, maxime si superciliosae doctrinae non uerba, mores et uita similis respondeat? Si ex strepitu nostro Vita Christus plusquā tyrānico, perspexerint ambitionē nostram, si ex rapacitate auaritiā, si ex stupris libidinē, si ex oppressionibus seuitiam, qua fronte ingeremus illis Christi doctrinam, ab hisce rebus longe lateq; discrepantem?

ERASMI EPISTOLA

pantem? Efficacissima Turcas expugnandi ratio fue-
 rit, si conspexerint in nobis elucere, quod docuit &
 expressit Christus, si senserint nos non ipsorum inhi-
 are imperijs, non sitire aurum, non ambire possessio-
 nes, sed præter eorum salutem & Christi gloriam ni-
 hil omnino querere. Hæc est illa Theologia uera,
 germana, efficax, quæ olim & philosophorum super-
 cilia, & principum inuicta sceptrâ Christo subege-
 rit. Hoc hoc agentibus nobis, aderit ipse **CHRIS-**
STVS. Neque uero conuenit, ut hoc argumento
 est seruare, nos ualde Christianos declaremus, si quamplurimos
 non perdere occiderimus, sed si quamplurimos seruauerimus: non
 si multa impiorum millia sacrificauerimus Orco, sed
 si quamplurimos ex impijs reddiderimus pios: non
 si illos diris execrationibus deuoueamus, sed si pijs
 uotis salutem illis ac meliorem mentem à superis op-
 temus. Quod si hic non adsit animus, citius futurum
 est, ut nos in Turcas degeneremus, quàm ut Tur-
 cas in nostras partes pertrahamus. Et ut feliciter ca-
 belli exitus dat Martis semper ancipitis alea, fiet ut latius for-
 incertus. tasse regnet Pontifex, aut huius Cardinales, nō ut la-
 Christi tius regnet Christus, cuius regnum ita demum flo-
 regnum ret, si uigeat pietas, si charitas, si pax, si castitas, id
 quod optimi Leonis decimi ductu atque auspicijs fo-
 re confidimus, ni quod optimum est conantem alior-
 sum rapiat rerum humanarum æstus. Ipse Christus
 sese regni cælorum uindicem ac principem profite-
 tur, quod non aliter splendidum est, quàm si trium-
 phent

AD P. VOLSIVM

phent cœlestia. Neq; enim ideo mortuus est Christus
ut opes, ut copiæ, ut arma, reliquaq; illa mundani re=
gni Tragœdia, quæ quondam penes ethnicos aut cer=
te prophanos principes fuit, ethnicis nō ita multum
absimiles, nunc sit penes sacerdotes aliquot. Ac mea Docendi &
sententia cōsultum fuerit, multo ante, quàm armis ex hortandi pri=
periamur, illorum animos epistolis ac libellis sollicita us Turcæ q̄
re. Sed qualibus epistolis? Non minacibus, non tyrann= oppugnandi
nicis, sed quæ spirent uerè paternam charitatem, quæ
Petri Pauliq; pectus referant, quæ non titulum modo
præferant apostolicū, sed ὁ ἡγεμεν resipiant apo=
stolicam. Non quod nesciam fontē omnem ac uenam Difficultas
Christianæ philosophiæ reconditam esse in Euangelii= scripturæ
cis & apostolicis literis, sed sermo peregrinus, ac sæ sacræ
penumero perturbatus, tum figuræ tropiq; obliqui,
tantum habent difficultatis, ut nobis etiam non raro
sudandum sit, priusquam intelligamus. Commodissi=
mum itaq; mēa sententia fuerit, si muneris hoc uiris
aliquot iuxta pijs ac doctis delegetur, ut ex purissi=
mis fontibus Euangelistarum & apostolorum, ex pro=
batissimis interpretibus uniuersam Christi philoso=
phiam in compendium cōtrahant, ita simpliciter, ut Cōpendium
tamen erudite: ita breuiter, ut tamen dilucide. Quæ doctrinæ
pertinet ad fidem, quæ paucissimis articulis absol= Christianæ
uantur. Quæ ad uitam, item paucis tradantur, & sic
tradantur, ut intelligant Christi iugum blandum &
commodum esse, non asperum, ut intelligant sese pa=
tres esse nactos nō tyrannos, pastores non prædones,

ERASMI EPISTOLA

ad salutem uocari, non ad seruitutem pertrahi. **Homines** sunt & illi, nec ferrum aut adamantem gestant in
 sunt & pectore, possunt mollescere, possunt officijs adiungi,
Turcae quibus mansuescunt & feræ. Et efficax in primis res
 est Christiana ueritas. Sed quibus Romanus Pontifex hoc negocij uolet delegare, eadem opera mandabit, ne quid deflectant ab archetypo Christo, nec usquam ad hominũ affectus aut cupiditates respiciant. Tale quiddam utcũq; mihi tum parturiebat animus,
Corrupte cum hoc Enchiridij cuderem. Videbam Christianorum uulgus non affectibus modo, uerum etiam opinionibus esse corruptum. Perpendebam eos qui pastores ac doctores se profitentur, plerosq; ad suum compendium CHRISTI titulis abuti, ne quid interim commemorem de his, quorum nutu ac renutu res humane sursum deorsum ἀνωγῶν καὶ κατωγῶν, ad quorũ uitia quantumuis manifesta uix licet ingemiscere. Et in tanta rerum caligine, in tantis mundi tumultibus, in tanta humanarum opinionum uarietate, quò potius confugiendum quàm ad uerè sacram anchoram Euangelicæ doctrinæ? Quis uerè pius non uidet ac suspirat, hoc seculum longe corruptissimum? Quando unquam tyrannis, quando auaritia regnauit, aut latius aut impunitius? Quando unquam plus tributũ cæremonijs? Quando licētius exundauit iniquitas? Quando sic refrixit charitas? Quid affertur, quid legitur, quid auditur, quid decernitur, nisi quod ambitionem quæstumq; sapiat? O infelices nos, nisi

CHRISTO

AD P. VOLSIVM

CHRISTVS nobis aliquot suæ doctrinæ scintil-
 lulas, suæq; mentis ceu uiuas & æternas uenulas reli-
 quisset. In hoc igitur enitendum, ut omisis hominum Rebus con-
 prunis, has scintillas αὐτῶν πρῶτον μὲν, nā Paulino fufis, ad euā-
 uerbo libenter utimur, has uenas scrutemur, donec re gelia recur=
 periamus aquam uiuam salientem in uitam eter= rendum
 nam. Hanc nostram terram altissime scrutamur, ut
 uitiorum eruamus alimenta, & Christi ditissimam
 terram non rimamur, ut eliciamus salutem anima=
 rum? Nunquam ulla uitiorum hyems, sic extinguit
 charitatis ardorem, quin ex hoc silice possit restitui,
 Petra CHRISTVS: sed hæc petra seminariū ha 1. Cor. 10
 bet ignis cœlestis, uenas habet aquæ uiuæ. Fodit o= Gen. 16. 26
 lim puteos Abraham in omni terra, ubiq; scrutans
 uenas aquæ uiuæ. Sed eosdem à Philistinis terra op=
 pletos refodit Isaac cum pueris suis, nec contentus in=
 staurasse pristinos, fodit & nouos. Ac rursum mo=
 uent iurgium & rixas Philistæi, neq; tamen ille desi=
 nit fodere. Nec his temporibus omnino desunt Phili= Philistæi no=
 stæi, quibus terra gratior est uitalibus fontium scate= strorum tem=
 bris, quippe ij qui terrena sapiūt, & ad terrenos as= porum
 fectus detorquent doctrinam Euangelicam, quam co=
 gunt humanæ seruire ambitioni, cogunt lucris turpi=
 bus & tyrannidi suæ obsecundare. Quod si quis Isa=
 ac, aut si quis ex huius familia foderit, repereritq; ue=
 nam aliquam puram, protinus obstrepunt ac recla=
 mant, intelligentes eam uenam offecturam lucris, of=
 fecturā ambitioni, etiamsi pro Christi gloria faciat.

Mox

ERASMI EPISTOLA

Mox terram iniiciunt, & corrupta interpretatione uenam obturant, foissorem depellunt, aut ita certe luto sordibusq; cōspurcant aquam, ut qui inde biberit, **Hiere. 2** plus hauriat limi sordiumq;, quàm liquoris. Nolunt sitientes iustitiam, de puro latice bibere, sed adducunt ad suas cisternas contritas, quæ rudera habent, aquam non habent. Sed tamen non oportet germanos pueros Isaac, hoc est, ueros Christi cultores ab hoc labore defatigari. Nā inter hos quoq; uolunt haberi, qui terram ingerunt Euangelicis fontibus, adco ut inter Christianos iam minime tutum sit, Christum pure docere. Tantum inualuerunt Philistæi, pro terra belligerantes, pro cœlestibus terrena, pro diuinis **Redempto=** humana prædicantes, hoc est, non ea quæ faciunt ad **res ueniarū** Christi gloriā, sed quæ ad illorum quæstum, qui con= donationes, qui compositiones similesq; cauponationes redimunt. Idq; faciunt hoc periculosius, quod suis cupiditatibus, magnorum principum, summi Pontificis, atq; ipsius etiam Christi titulos prætexunt. Atqui nemo uerius summi Pontificis agit negocium, quàm qui cœlestem Christi philosophiam pure tradit, cuius ille primus est doctor. Nemo de principibus melius meretur, quàm qui dat operam, ut populi res quam= maxime floreat, & quàm minima tyrannide præ= **Non potest** mantur. Sed reclamabit hic aliquis è scholarū agmi= **certo respon** nibus. Facile est cuius in genere præcipere, quid se= **deri ad sin=** quendum, quid fugiendum. At quid interim respon= gula debetur ijs qui de tot euentis, tot casibus consulunt?

Primum,

AD P. VOLSIVM

Primum, plures sunt rerum humanarū species: quā-
ut ad singulas possint haberi certa responsa. Deinde
tanta est circumstantiarū uarietas, ut nisi his cogni-
tis ne possit quidē certū responderi. Postremo haud
scio an isti certū habeant quod respondeant, praefer-
tim cum de plerisq; inter se dissentiant. Et qui in hoc
genere cordatiores sunt, non ita respondere solent:
Hoc facies, hoc fugies, sed, hoc tutius est mea senten-
tia, hoc arbitror tolerabile. Quod si nobis adsit sim-
plex ac lucidus ille oculus ex Euangelio, si domus ani-
mi purae fidei lucernā habeat candelabro impositam,
facile minuta ista, ceu nebulae discutientur. Si adsit
Christianae charitatis regula, ad hanc omnia facile
exaequabuntur. At quid facias, cū haec regula pugna-
bit, cum his quae sunt publico seculorum usu recepta,
quaeq; principū legibus sancita: nam & hoc non ra-
ro usu uenit: Ne damnaris, quod pro suo officio ge-
runt principes. At rursus: Noli contaminare caele-
stem illam Christi philosophiam humanis decretis.
Mancat Christus id quod est, centrum, ambientibus
circulis aliquot. Noli scopum suo mouere loco. Qui
proximi Christo sunt, Sacerdotes, Episcopi, Cardi-
nales, Pontifices, & quorū est sequi agnū quocunq;
ierit, purissimam illam partē amplectantur, & quo-
ad licet in proximos transfundant. Secundus circu-
lus habeat principes prophanos, quorum arma le-
gesq; suo quodam modo Christo seruiunt, siue dum
iustis bellis profligant hostem, publicamq; tuentur
tranquil-

Lumen fidei

Obiectio

Solutio

Christus cen-
trum

Circuli tres

Primus eccle-
siasticorum

Secundus

circulus

ERASMI EPISTOLA

tranquillitatem, siue dum legitimis supplicijs coher-
cent facinorosos. Et tamē quoniam necessario uersan-
tur in his rebus, quæ cum infima fece terræ, quæq;
cum mundi negocijs cōiunctæ sunt, periculum est ne
prolabantur longius: Ne bellum non pro Republica,
sed pro sua libidine gerant: Ne iustitiæ prætextu sæ-
uiant, & in eos quos clementia sanare poterat: Ne ti-
tulo dominij populum expilent, quorum res tueri de-
buerant. Porro ut Christus uelut ignis æterni fons,
Sacerdotum sacerdotum ordinem proxime ad se trahit, ac uelut
officium igneos reddit, puros ab omni terrenæ fecis contagio:
ita sacerdotum est & præsertim summorum, princi-
pes quoad liceat ad sese uocare. Sicubi bellū ingru-
rit, adnitantur pontifices, ut aut componantur res ci-
tra sanguinē, aut si id non potest, ut sunt rerū huma-
narum procellæ, certe id agant, ut minus cruenta ge-
ratur bellum, nèue in longum propagetur. Olim &
iniustus supplicijs intercedebat Episcoporum autori-
tas, & subinde nocentem è iudicum manibus extor-
quebat, ut palàm in epistolis suis testatur Augustinus.
Sunt enim quedam ita necessaria ad ordinem Reip.
ut ea tamen Christus partim dissimularit, partim à
se reiecerit, partim nec improbens, nec approbās ue-
lut ad ea conniueat Non agnoscit nummum Cæsaris
tenus ad ec- nec inscriptionem. Censum ita dari iubet, si debeatur:
clesiæ proce quasi ad se non multum pertineat, modo detur deo
res pertinet quod illi debetur. Adulteram nec damnat, nec palàm
absoluit, tantū iubet, ne repetat admissum. De damna-
tis à

AD P. VOLSIVM

tis à Pilato, quorū sanguinē miscuerat cum illorū sa-
 crificijs, non pronūciat recte an secus hoc passi sint:
 tantū simile exitiū cōminatur omnibus, nisi resipi-
 scant. Porro uocatus arbiter diuidundæ hæreditatis
 palām reiicit, uelut indignum se de rebus tam crassis
 pronunciare, qui coelestia doceret. Cōtra sunt quæ pa-
 lām detestatur. In Phariseos auaros, in hypocritas, **Quæ Chri-**
 in diuites elatos, uæ intonat: Apostolos nunquā acrius **stus palām**
 redarguit, quā ubi uindictæ cupiditate, aut ambitio **damnarit**
 nis affectu tanguntur. Rogantibus an iussuri essent
 ignē è cœlo descendere, qui exureret ciuitatem unde
 excludebātur: Nescitis, inquit, cuius spiritus sitis. Pe-
 trum à cruce ad mundū reuocare conantē, Satanā ap-
 pellat. De primatu disputantes, quot modis & quorū **Quæ palām**
 ties reuocat ad diuersum affectū? Sunt item quæ pa- **doceat**
 lām docet ac præcipit: Non resistere malo, bene me-
 reri de inimicis, animi mansuetudinem, aliāq; consi-
 milia. Distinguenda sunt hæc, & in suū quæq; dige-
 renda locum. Ne protinus igitur horū quæ geruntur
 à principibus aut prophanis magistratibus **CHRI= Principum**
STVM faciamus autorem, aut, ut nunc loquuntur, **leges me=**
 iuri diuino asseramus. Crassa quædā ab illis tractan- **diæ sunt**
 tur, nec omnino Christianæ puritatis, sed quæ tamen
 insectanda non sint, utpote necessaria ad rerum ordi-
 nem tuendum. Nec enim horum ministerio fit, ut bo-
 ni simus, sed ut minus mali, utq; qui mali sunt, minus
 noceant Reipub. Debetur igitur & his suus honos,
 quod utcunque seruiant iustitiæ diuinæ, publicæq;
 tranquilla

ERASMI EPISTOLA

tranquillitati, sine qua turbantur aliquoties, & ea
 Mali princi= quæ sunt pietatis. Honorandi sunt ubi suo funguntur
 pes aliquan= officio, tolerandi fortassis ubi sibi gerunt potestatem,
 do tolerandi ne quid deterius exoriat. Sublucet enim in his quo
 que imago uel umbra uerius diuinæ iustitiæ, quam ta=
 men oportet longe expressius, euidentius ac purius
 in sacerdotum moribus ac legibus elucere. Aliter in
 Circulus ferro relucet imago, aliter in uitreo speculo. In ter=
 tertius tio circulo promiscuū uulgus collocemus, ueluti cras=
 sissimam huius orbis partē, sed ita crassissimā, ut ta=
 men ad Christi pertineant corpus. Neq; enim oculi
 tantum corporis membra sunt, uerumetiam suræ, pe=
 des, ac pudenda. His sic est indulgendum, ut semper
 quoad fieri poterit, uocentur ad ea quæ Christo sunt
 potiora. Nā in hoc corpore, qui modo pes erat, ocu=
 lus fieri potest. Et tamē ut principes si sint impij, non
 sunt exacerbandi conuicijs, ne prouocati grauiore
 Tolerandi excitent Tragœdias, iuxta sententiam Augustini: ita
 infirmi, do populus imbecillus exemplo Christi, qui tanta lenita
 nec profi te tulit ac fouit suos discipulos, ferendus erit, ac pater
 ciant na fouendus indulgentia, donec paulatim grandescat
 in Christo. Habet enim & pietas suam infantiam, ha=
 bet ætatis accessus, habet perfectum & uegetum ro=
 bur. Omnibus tamen pro sua cuiq; portione ad Chri=
 stum est enitendum. Elementorum suus cuiq; locus
 est. Sed ignis qui summam tenet sedem, omnia paula=
 tim ad se rapit, & quoad licet in suam transformat
 naturam. Aquam eliquatam uertit in aerem, aerem
 extenuat

AD P. VOLSIVM

extenuatum in se transformat. Multa Paulus indulget
 Corinthijs, distinguens interim, quæ domini nomine
 proponeret perfectis, & quæ suo nomine indulgeret
 infirmis, hac spe tamen ut proficerent. Galatas iterum
 parturit, donec in eis formetur Christus. Iam qui puta=
 bit hunc circulum principibus magis tribuendum, cum
 hoc non fuerit magna contentio. Quicquid autem ex=
 tra tertium circulum erit, id semper & in omnibus de=
 testandum, quod genus sunt ambitio, studium pecuniæ,
 libido, uindicta, inuidia, obtrectatio, reliquæq; pestes:
 sed quæ tum demum fiunt immedicabiles, cum pietatis
 & officij persona commendatæ, in superiores circulos
 irrepunt, hoc est, cum iustitiæ iurisq; prætextu nostram
 exercemus tyrannidem, cum per religionis occasio=
 nem consulimus quæstui, cum ecclesiæ defendendæ titu=
 lo mundanum ueniamur imperium, cum præcipiuntur
 uelut ad Christi rem facientia, quæ longissime absunt à
 Christi doctrina. Proinde scopus omnibus est ingeren=
 dus, ad quem enitantur. Scopus autem unicus est, uide= Scopus noni
 licet Christus, & huius doctrina purissima. Quod si est mutādus est mutādus
 pro cœlesti scopo terrenum proponas, non erit ad quod
 recte enitatur qui contendit proficere. Quod summum Omnibus ad
 est, id omnibus est destinandum, ut saltem assequamur perfectionē
 mediocria. Nec est quod ullum uitæ genus ab hoc sco= est enitendū
 po submoueamus. In affectibus est Christi perfectio,
 non in uitæ genere: in animis est, non in pallijs aut ci=
 bis. Sunt inter monachos, quos uix recipit extremus
 circulus, & tamen de bonis loquor, sed infirmis. Sunt
 inter digamos, quos Christus primo dignatur circulo.

ERASMI EPISTOLA

Neq; uero fit interim ulli uitæ professioni iniuria, si quod est optimum ac perfectissimum omnibus proponitur. Nisi forte Plato contumeliosus fuisse putatur in omneis ciuitates, quoniam in politia sua eiusmodi Reipublicæ proposuit exemplar, quale hæctenus uidere non licuit: Aut Quintilianus uniuersum oratorum ordinem læsit, qui tale finxerit oratoris exemplar, qualis adhuc nullus extitit. Procul abes ab archetypo? non rejceris, sed extimularis ut proficias. Non multum abes? admoneris, ut accedas propius. Neq; enim quisquam usq; adeo processit, ut non habeat quò proficiat. Habet autem unumquodq; uitæ genus cognata quæ-

Principum dam degenerandi pericula: ea qui commonstrat, non uitia com= derogat ordini, sed rem ordinis agit. Veluti, principia pum felicitas obnoxia est tyrannidi, obnoxia est stultitiæ, obnoxia adulationi, hæc qui commonstrat uitanda, bene meretur de principum ordine. Nec derogat illorum maiestati qua gloriantur, qui demonstrat, quibus in rebus sita sit uera principum maiestas, qui illos admonet, quid iurarint in suscipiendo principatu, quid debeant populo suo, quid magistratibus. Ecclesiastici præcones ferè affines sunt duabus potissimum pestibus, auaritiæ & ambitioni. quod ceu præsentiens

1. Pet. 5 primus ille secundum Christum pastor, admonet episcopos ut pascant gregem suum, non autem expilent aut deglubant, nec pascant turpis lucri gratia, sed ex animi prompta uoluntate: nec dominantur in suos, sed exemplo uitæ prouocent ad pietatem potius, quàm minis aut imperio. An igitur derogare uidebitur ordini sacerdo=

AD P. VOLSIVM

sacerdotali, qui commoneat, quibus rationibus episcopi uere magni sint, uere potentes, uere diuites? Porro monachorum genus ferè comitatur præter alios morbos, superstitio, supercilium, hypocrisis, obrectatio. Non damnat igitur protinus horum institutum, qui monet quibus in rebus sita sit uera religio, & quantum absit à supercilio uere Christiana pietas, quantum absit à fūco germana charitas, quàm pugnet cum synœra religione linguæ uirulentia, præsertim si tali modo ramine commonstret quid sit uitandum, ut nec hominem ullum notet, nec ordinem attingat. Quid autem est in rebus humanis tam felix, cui non suæ pestes sint additæ? Sicut igitur adiuvat non lædit sanitatem corporis, quisquis indicat quæ res uitent aut tueantur ueram sanitatem: Ita non auocat à religione, sed adhortatur potius qui demonstrat ueræ religionis corruptelas, ac remedia. Nam audio quosdam sic interpretari, quasi præceptiones huius libelli, quoniam minus tribuunt cæremonijs, quàm uellent quidam, qui plus nimio tribuunt, nec ita multum humanis constitutionibus, hominum animos alienent à uita monastica. Vsq; adeo nihil tam circumspècte dici potest, quod Nihil non non rapiatur ab improbis uel in aliquam calumniam, obnoxium uel in ansam peccandi, ut iam uix tutum sit quicquam calumniæ recte monere. Si quis à bellis, quæ iam seculis aliquot ob res nihili, plus quàm ethnice gerimus, deterreat, notatur à sycophantis, quasi sentiat cum ijs qui negant ullum bellum gerendum Christianis. Nam hæreticos fecimus autores huius sententiæ, quod Pontifex ne=

Monachorum uulgus

Bellum

ERASMI EPISTOLA

scio quis bellum approbare uideatur. Neque tamen no-
tatur, qui contra Christi & apostolorum doctrinam,
ad bellum quibuslibet de causis suscipiendum, classicum
canit. Si quis admoneat, uere Apostolicum esse, Turcas
Christi præsidijs ad religionē pertrahere, potius quàm
armis, continuo uocatur in suspensionem, quasi doceat,
Turcas si impetant Christianos, nullo modo cohercen-
dos. Si quis prædicet Apostolorum frugalitatem, & in
horum temporum luxum dicat aliquid, non desunt à
quibus notetur, uelut Ebionitis fauens. Si quis impen-
sus adhortetur, ut qui coniugio copulati sunt, magis
pietate, & animorum consensu, quàm corporum com-
plexu cohereant, & ita pure colant matrimonium, ut
uirginitati quoad potest, simillimum sit, in suspensionem
uocatur, quasi cum Marcionitis omnem cotum spur-
cum ducat. Si quis admoneat, ut in diatribis, præcipue
Theologicis, absit ambitiosa uincendi suaq; tuendi per-
tinacia, absit theatra illa ostentandarum uirium am-
bitio: non recte defertur, quasi scholas in totum dam-
net. Neq; enim diuus Augustinus, admonens dialecticis
cauendam esse rixandi libidinem, damnat dialecticam,
Præposterū sed pestem illius ostendit, ut uitetur. Item, si quis præ-
iudicium de posterum uulgi iudicium taxet, inter uirtutes primas
iuribus tribuentis ijs, quæ sunt extremæ classis, & contra: item
ac uitij inter uitia uehementissime detestantis, quæ leuissima
sunt mala, cum sint atrocissima, ac retrorsum, protinus
in ius uocatur, quasi uitij faueat, quibus grauius uitij
um anteposit, aut quasi damnet benefacta, quibus a-
lia præfert ut sanctiora. Veluti si quis admoneat, tu-
tius

AD P. VOLSIVM

tius esse benefactis fidere, quàm pontificijs condonationibus, non utiq; damnat illius condonationes, sed præfert id quod ex Christi doctrina certius est. Itidem si quis admoneat, rectius facere eos, qui domi liberis uxori moderandæ dent operam, quàm si uisendi gratia Romam, Hierosolymam, aut Compostellam adeant, eamq; pecuniam quam insumunt in longam ac periculosam profectionem, sanctius in bonos ac ueros pauperes erogari, non damnat pium istorum affectum, sed antefert id quod propius est ueræ pietati. Iam uero non nostrorum modo temporum est, quædam uitia sic detestari, quasi sola sint, cum cæteris ita blandiamur, quasi uitia non sint, cum sint illis quæ sic execramur atrociora. Queritur in epistolis suis Augustinus, unum libidinis crimen apud Afros imputari sacerdotibus, cæterum auaritiæ temulentiaq; uitium penè laudi uerti. Vnum illud tragicis modis exaggeramus, terq; quaterq; horrendum facinus, ijsdem manibus tractare corpus Christi, quibus attrectaris corpus meretricis. Nec desunt qui nimium tragice ausint publicitus asseuerare, leuiorem esse culpam, si mulier habeat rem cum bruta pecude, quàm cum sacerdote. Horum impudentiam qui refellit, non continuo fauet impudicis sacerdotibus, sed admonet ea negligi quæ magis erant exaggeranda. Est sacerdos aleator, est bellator aut gladiator, est totus indoctus, totus prophanis rebus immersus, malorum principum malis obsequijs deditus, in hunc non itidem uociferantur, qui totus prophanus tractet sacrosancta mysteria. Est sacerdos sycophanta qui lingua uirulenta,

Sacerdotum
impudentia

Sacerdos impudicus.

Uere est impius
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.
Sacerdos impudicus.

b 3 menda

Væ, væ, atq; iterum uæ, terq; quaterq; uæ.
homini sacerdoti, qui noluit colit idolum
Veneris, & manet tractat filium Virginis.

ERASMI EPISTOLA

mendacijsq; confictis lacerat famam hominis nihil cõ-
meriti, imò bene meriti, cur hic non uociferamur: O sce-
lus horrendum, Tun lingua Tartareo uencno tincta,
tun ore quo iugulas innocentem, & conficis & sumis
corpus illius, qui pro impijs etiam mortuus est? At hoc
mali sic negligimus, ut hinc penè laudem ferant, qui re-
ligionem religiosissimam profitentur. Reprehendi me-
rentur qui pernicioso populi exemplo palàm concubia-
nas domi alunt. Quis neget? Sed hic morbus non paulo
est inuisior Christo. Non damnat igitur butyrũ qui illi
præfert mel, nec probat febrim qui monet phrenesim
esse magis uitandam. Neq; facile dictu sit, quanta mo-
rum lues ex huiusmodi præposteris iudicijs nascatur.
Iam quædam ita recepta sunt in ordinem uirtutum, ut
personam pietatis habeant uerius quàm uim pietatis,
adeo ut nisi circumspecte agas, pietatem ueram prorsus
extinguât. Si mediocris religionis pestis latuisset in cæ-
Cæremoniæ remonijs, Paulus non tam acriter in omnibus suis episto-
in rebus lis in eas destomacharetur. Neq; tamen usquam damna-
medijs mus moderatas cæremonias, at non ferimus in his pup-
pim ac proram (quod dici solet) sanctimonix cõstitui.
Diuus Augustinus uetuit etiam ne clerici quos domi ale-
bat, notabili uestitu uterentur, sed si cõmendari uellent
populo, moribus commendarentur, non uestibus, Nunc
quàm noui, quàm prodigiosi cultus? Neq; tamẽ hoc in-
sector. Illud demiror, plus satis his tribui, quæ fortassis
iure reprehendi poterant, rursus tam parum tribui his
Regule quæ sola conueniebat spectari. Non insector conuicijs,
hominum quod Franciscani suam, Benedictini suam amplectantur
regulam

regulam, sed quod quidam illorum plus illis tribuunt, quam Euāgelio. Quod utinam non in plerosq; istorum competat. Non insector quod alij piscibus uictitant, alij leguminibus aut herbis, alij ouis, sed admoneo, uehementer errare eos, qui Iudaico animo ex his iustitiæ persuasionem induunt, ex huiusmodi nugis ab homuncionibus repertis se cæteris anteponunt, cum ijsdem pro nullo uitio habeatur famam alienam mendacijs incessere. De ciborum delectu nihil usquā præcipit Christus, nihil Apostoli. Paulus sæpe dehortatur. Virulentam obtrectationem execratur Christus, detestantur apostolicæ literæ, & tamen illic uolumus religiosuli uideri, hic fortes sumus & intrepidi. Hæc qui admonet, cum in genere, **Obiectio** tum amanter, quæso num is religionem uidetur ledere? Quis autem tam demens sit, ut proferendis in lucem monachorum uitijs, uelit haberi disertus? At metuunt isti, ne suos habeant minus dicto audientes, tum ne pauciores ambiant in illorum cooptari gregem. Imò nemo magis obedit, atque ut uerbo utar Paulino, $\pi\epsilon\iota\theta\alpha\gamma\chi\epsilon\iota$, quàm qui hausto Christi spiritu liber esse cœperit. Vera charitas omnia boni consulit, omnia suffert, nihil detrectat, obedit præpositis non solum benignis, uerumetiam asperis ac difficilibus. Sed tamen Non abuten hoc interim cauendum præpositis ne alienam obediendum alienam entiam in suam uertant tyrannidem, & ideo malint obedientia eos superstitiosos quàm pios, quo magis ad omnem nutum obseruiant. Patres appellari gaudent. Atqui quis est patrum carnalium, qui suos liberos optet semper infantes esse, quo magis regnum in illos exerceat

Charitas uera

ERASMI EPISTOLA

pro sua libidine? Rursus qui proficiunt ad Christi libertatem, hoc in primis cauere debent, ne quod admodum Paulus, libertatem faciant prætextum carni, aut ne iuxta Petri doctrinam, libertatem faciant uelamen malitiæ. Quod si unus aut alter hac libertate sit abusus, non continuo par est ob id omne in perpetuo Iudaismo continere. Comperiet quisquis obseruari, nullum inter istos arctius astringere laqueos caeremoniarum, quam qui sub hoc prætextu regnant, & uentri suo uiuunt, non Christo. Iam uero non est quod metuant, ne non propagetur Essenorum genus, in tanta ingeniorum & animorum uarietate: qua fit, ut nihil etiam sit usquam tam absurdum quod non expectatur à multis. Quanquam magis optandum istis, ut ingenuos ac ueros habeant religionis professores quam ut multos. Atque utinam id lege cautum esset, ne quis ante trigesimum annum eiusmodi laqueis implicaretur, antequam ipse sibi

Matt. 23 notus sit, aut cognita ueræ religionis uis. Cæterum ijs qui Phariseorum exemplo suum agunt negocium, obcuntes terras ac maria, quo faciant unum profelytum, nusquam deerunt adolescentes rerum imperiti, quos in nassam illectent, & quos captent. Ingens ubique stultorum ac simplicium est numerus. Ego certe sic optarim, nec dubito quin idem optent omnes uere pii, Euangelicam religionem sic omnibus esse penitus cordi, ut hac contenti, Benedictinam aut Franciscanam nullus ambiat, Omnia ceterum nec dubito quin idem optet ipse Benedictus ac Franciscus. Applaudit Moses Christi gloria obscuratus: applaudescit gloriæ ret et ij, si nobis amore legis euangelicæ sorderet humana con

AD P. VOLSIVM

næ constitutiones. Vellem uniuersos Christianos ita uiuere, ut qui nunc soli religiosi uocantur, parū religiosi uiderentur: quod & hodie in non paucis uerum est, cur enim manifesta dissimulemus? Et tamen olim prima monastica uite origo, secessus erat ab idololatrarum seuitia. Mox, hos sequentium monachorum instituta, nihil aliud erant quàm reuocamēta ad Christum. Principum aulæ titulo magis quàm uita quōdam erant Christianæ. Episcopos mox ambitionis & auaritiæ morbus corripuit. uulgus item à primitiua illa charitate refrixit. Hinc secessum captauit Benedictus, & post hunc Bernhardus, deinde alij atq; alij. Conspiratū est à paucis nō in aliud, quàm in purum ac simplicem Christianismum. Deinde tēporis progressu paulatim cum opibus accreuerunt & ceremoniæ, refrixit germana pietas ac simplicitas. Et cum uideamus passim monasteria ad mores plusquam prophanos degenerasse, tamen nouis institutionibus oneratur mundus, quasi nō & ij paulo post eodem sint prolapsuri. Olim, ut dixi, secessus erat monachorum uita. Nunc ij uocantur monachi, qui toti in meditullio negotiorum mundanorum uersantur, plane tyrannidem quandam in rebus humanis exercentes. Et tamen ij ob cultum, ob titulum, nescio quem, tantum arrogant sibi sanctimoniam, ut ceteros præ se nō habeāt pro Christianis. Cur sic arctamus Christi professionē, quam ille latissime uoluit patere? Si magnificis uocabulis comouemur, quæso te, quid est ciuitas, quàm magnum monasterium? Monachi abbati suo parent, aut præpositis, ciues episcopo ac pastoribus suis obsequuntur, quos ipse

ERASMI EPISTOLA

Christus præfecit, non hominum autoritas. Illi uiuunt in ocio, & aliena liberalitate saginantur, in commune possidētes, quod citra sudorem illis obuenit (nihil enim interim dicam de uitiosis) isti, quod sua pepererūt industria, pro suis quisq; facultatibus impertiunt egentibus. Iam uero quod ad castitatis uotum attinet, non ausim explicare quantulum intersit inter cœlibatum & castum matrimonium. Postremo non admodum in eo desiderabimus tria illa uota ab hominibus reperta, qui primum illud & unicum uotum, quod in baptismo non homini, sed Christo nuncupauimus, sincere pureq; seruauit. Iam si ex utroq; genere malos cum malis cōferas, extra controuersia potiores sunt hi: sin bonos cum bonis, minimum est discrimen, si tamē est ullum, nisi quod religiosiores uidentur, qui minus coacti præstant religionem. Superest igitur, ut nemo uel sibi stulte placeat ob uitæ genus ab alijs diuersum, uel alienum institutum.

Nullum uitæ despiciat damnētue. Verum in omni uitæ genere sit hoc genus reprobū omnium commune studium, ut pro sua quisque uirili adhibendum Christi scopum omnibus præfixum enitamur, & ad id inuicem nos cohortemur, atq; etiam adiutemus, nec inuidentes ijs, qui nos in hoc stadio præcurrunt, nec fastidientes imbecilles, qui nos assequi nondum possunt. Denique cum quisque quod potuit præstitit, ne fiat similis Euangelico illi Phariseo, qui sua benefacta iactat apud Deum: Ieiuno bis in sabbato, & cetera. sed iuxta Christi consilium dicat, & dicat ex animo, dicat sibi, non alijs modo: Seruus inutilis sum, quod debui facere, feci. Nemo uerius fudit, quàm qui sic diffidit. Nemo longius abest

AD P. VOLSIVM

abest à uera religione, quàm qui sibi ualde uidetur reli-
 giosus. Nec unquam peius agitur cum pietate Christia-
 na, quàm cum quod est mundi, ad Christum detorque-
 tur, cumq; hominum autoritas diuinæ præfertur. In unū
 illud caput conspiremus oportet, si uere Christiani esse
 uolumus. Porro qui ad Christum uocanti homini paret,
 Christo paret, non homini. Et qui fucatos homines, sæ-
 uos & imperiosos, non docentes ea quæ faciant ad re-
 ligionem, sed ad suam tyrannidem, tolerat, is Christia-
 nam præstat patientiam, modo quæ præcipiunt, calami-
 tosum faciant tantum, non etiam impium. Alioqui con-
 ueniet Apostolicum illud responsum habere in prom-
 ptu: Deo obedire oportet potius quàm hominibus. Sed Quatenus
 iam dudum epistolarē modum excessimus, adeo nos sal- parendū ma-
 lit tempus cum amico suauissimo iucundissime confabu- lis prælatis
 lanteis. Liber Frobenianis formulis ueluti renatus, mul-
 toq; quàm antea nitidior & emendatior in tuum sinum
 aduolat. Adiecta sunt fragmenta quædam ueterum stu-
 diorum nostrorum. Visum est autem tibi potissimum
 hoc quicquid est editionis adiungere, ut qui ex Erasmo
 recte uiuendi præceptiones sumpsit, à Volzio proti-
 nus ad manum habeat exemplum. Bene uale pa-
 ter optime, ac ueræ religionis eximium decus. Admone
 Sapidum meis uerbis, ut sibi uere sapiat, hoc est, sui simi-
 lis esse pergat. Vuimphelingium, ut adornet τὴν οἶ-
 νον τοῦ πλῆθους, mox cum Turcis conflicturus: quandoqui-
 dem iam satis diu bellum gerit cum concubinarijs. Spes
 est fore, ut illum aliquando uideamus episcopum, mitra
 bicorni pedoq; conspicuū, sublimem mula uehi. Sed ex-
 tra

ERASMI EPISTOLA

tra iocum, & hos, & Ruserum, cæterosq; amicos meo nomine multum saluere iubebis. Erasmi tui salutem interdum puris uotis pijsq; precibus Christo optimo maximo commendato. Basileæ pridie uirginis matris assumptionis. Anno M. D. XVIII.

Ἀρχὴν ἁπάντων καὶ τέλος ποιεῖ θεός.

LIBELLVS LOQVITVR

Nil moror aut laudes, leuis aut conuitia uulgi,
Pulchrum est uel doctis, uel placuisse pijs.
Spe quoq; maius erit, mihi si contingat utrunq;
Cui Christus sapit, huic si placeo, bene habet.
Vnicus ille mihi uenæ largitor Apollo,
Sunt Helicon, huius mystica uerba, meus,

ENCHIRIDION

MILITIS CHRISTIANI.

Des. Erasmus Roterodamus amico
cuidam aulico S. D.

EFFLAGITA

STI non mediocris stu-
dio, frater in domino dile-
ctissime, ut tibi compen-
diariam quandam uiuen-
di rationem præscribere,
qua instructus posses ad
mentem Christo dignam
peruenire. ais enim te iam

pridem aulicæ uitæ pertæsum, hoc tecum agitare, quo
pacto queas Aegyptum uia cum suis & uitijs & deli-
cijs effugere, ac Mose duce ad uirtutum iter feliciter ac-
cingi. Quo mihi charior es, hoc impēsius gratulor tuo
tā salutare proposito, quod spero citra nostrā operam
fortunabit prouehetq; ipse, qui dignatus est excitare.
Ego tamen nimis quam libens parui uel homini tam a-
mico, uel tam pia postulanti. Tu modo annitere, ne uel
ipse nostrum officium sine causa uideare efflagitasse,
uel ego sine fructu tuæ morem gessisse uoluntati. Immo
uotis communibus benignum illum Iesu spiritum implo-
remus, ut & mihi scribenti suggerat salubria, & tibi
ea reddat efficacia.

VIGILAN

MILITIS CHRISTIANI
VIGILANDVM ESSE
IN VITA

Cap. 7

P Rincipio etiam atque etiam memineris oportet,
nil aliud esse uitam mortalium, nisi perpetuam
quandam militiam, teste Iob, milite longe tum ex
ercitatissimo, tum inuictissimo, nimisq; falli uulgius ho=
minum, quorum animos mundus hic praestigator blan=
ditijs dissimis ludibrijs tenet occupatos, qui perinde ac si iam
debellatum sit intempestiuas agunt ferias: neq; prorsus
aliter quam in certissima pace, mirum quanta uiuant se=
curitate, quamq; ociosi in utramq; dormiant aurem, cum
sine fine tot ferratis uitiorum copijs oppugnemur, tot
captemur artibus, tot appetamur insidijs. Ecce tibi su=
perne in tuum exitium peruigiles excubant, nequissimi
demonnes, mille dolis, mille nocendi artibus in nos arma=
ti, qui mentes nostras telis igniferis, lethaliq; tinctis ue=
neno, moliantur e sublimi configere, quibus quidem ne=
que Herculi, neq; Cephalo fuit ullum iaculum certius,
nisi impenetrabili fidei scuto excipiantur. Tum rursus
a dextra leuaq; a fronte pariter atque a tergo mundus
hic nos oppugnat, qui iuxta Ioannis uocem, totus in ui=
tijs est constitutus, eoq; Christo tum infestus, tum e=
tiam inuisus. Neque uero simplex oppugnandi ratio:
interim enim rebus aduersis, uelut aperto Marte se=
uiens, animi moenia graui quatit ariete: interim ingen=
tibus quidem, sed uanissimis promissis ad proditionem
solicitat: interim actis oblique cuniculis, inexpecta=
tus adrepat, ut inter oscitantes ac securos opprimat
postremo inferne quoque lubricus ille anguis, primus
pacis

ENCHIRIDION

pacis nostræ proditor, nunc in uirenti gramine conco=
 lor abditus, nunc in cauernis illis suis delitescens, cen=
 tenis contortus uoluminibus, non desinit mulieris no=
 stræ semel corruptæ calcaneis insidiari. Mulierem au=
 tem carnalem hominis partem intellige. Hæ est enim Mulier
 Eua nostra, per quam uersutissimus serpens, ad mor=
 tiferas uoluptates mentem nostram illectat. Porro au=
 tem quasi parum sit sic undique tantum hostium immi=
 nere, intus denique in ipsis animi penetralibus hostem
 ferimus plusquam familiarem, plusquam domesticum,
 quo ut nihil interius, ita nihil potest esse periculosius.
 Hic est uetus ille & terrenus Adam, consuetudine plus
 quam ciuis, studio plus quam hostis, quem neque arce=
 re uallo licet, neq; castris exigere fas est. Hic nobis cen=
 tenis est obseruandus oculis, ne forte dei præsidium ape=
 riat demonibus. Ergo cum tam formidabili, tamq; diffi=
 cili bello distringamur omnes, cumq; nobis res sit cum
 hostib. tã multis, tam in nostram perniciem iuratis atq;
 deuotis, tam uigilantibus, tam armatis, tã perfidis, tam
 exercitatis: nos male sani, contra non arma capimus?
 nō excubias agimus? non omnia suspecta habemus? Sed
 perinde ut in rebus bene pacatis, supini stertimus, cessa=
 mus, uoluptuamur, atque cuticulam (ut aiunt) curamus
 ociosi. Neque omnino secus, quam si ista uita nostra
 Græca sit compotatio, non bellum, ita pro castris &
 pellibus, in cubilibus uolutamur. Pro duris armis, rosis
 & Adonidis delicijs redimimur, pro militaribus studijs
 luxu & ocio indulgemus, pro Martijs telis citharam
 imbellem tractamus, quasi uero non ista pax bellum sit
Hostis do
mesticus

omnium

MILITIS CHRISTIANI

omnium teterrimū. Etenim qui cum uitijs pacem iniit,
 cum deo in baptismo percussū fœdus uiolauit. Et tu
 uesane clamas pax pax, cum deum habeas inimicum,
 qui solus & pax est, & pacis autor. Clareq; reclamationat
 ipse per os prophetæ, Non est, inquit, pax impijs.
 Neq; enim prorsus alia est cum illo pacis conditio, nisi
 dum in hoc præsidio corporis militamus, odio capitali
 summaq; ui cum uitijs belligeremur. Alioqui si cum ijs
 nobis conueniet, cum qui solus potest, amicus beare, ini-
 micus perdere, bis hostem sumus habituri, simul quod
 ab illis stamus, cum quibus solis nihil cōuenit deo (quid
 enim cōueniat luci cum tenebris?) simul quod ingratissi-
 mi pactam illi fidem non præstamus, & sanctissimis ce-
 remonijs ictum fœdus nepharie soluimus. An nescis o
 Christiane miles, iam tum cum uiuifici lauacri myste-
 rijs initiaberis, nomen dedisse te duci Christo, cui bis ui-
 tam debebas, pariter & donatam & restitutam, cui
 plusquam te ipsum debebas? Non succurrit te uerbis con-
 ceptis, in tam benigni imperatoris iurasse sententiam,
 eius sacramētis, ueluti donarijs authoratum, tuumq; ip-
 sius diris deuouisse caput, si minus pacto stares? Quor-
 sum attinebat crucis characterem imprimi fronti tuæ,
 nisi ut quoad uiueres, sub illius signo militares? Quor-
 sum pertinebat sacro illius perungi ceromate, nisi ut cū
 baptis- uitijs æternum luctamē ingredereris? Quantus pudor,
 quanta penē publica humani generis execratio, cum a
 duce principe deficit homo? tu cur ludibrio habes Chri-
 stum ducem tuum? neq; metu illius coercitus, cum sit de-
 us, neq; amore prohibitus, cum tua causa sit homo? Cu-

ENCHIRIDION

ius etiam uocabulum præ te ferens, admoneri debebas,
 quid illi promiseris. Cur ad hostem, unde te semel præ-
 cio sanguinis sui redemit, perfidus desciscis? Cur bis
 transfuga in hostilibus castris meres? Qua fronte au-
 des contra tuum regem signa infesta tollere, qui pro te
 uitam impendit? Nam qui pro illo non stat, ut dixit ip- LUC. 11
 se, contra illum stat: & qui cum illo non colligit, disper-
 git. Meres autem non solum sædo titulo, sed etiam in-
 felicissimo stipendio. Vis audire stipendium tuum, tu
 quisquis mundo militas? En tibi Paulus Christianæ mi-
 litæ signifer respondet: Stipendium, inquit, peccati
 mors. Quis uel speciosam militiam suscipiat, si mors
 proposita sit corporis? Tu uero tam sædam toleras, ani-
 mæ mortem mercedis loco reportaturus? In bellis istis
 insanis, quæ cum hominibus homines, uel ferina rabie,
 uel certe misera necessitate gerunt, nõne uides si quan-
 do militum animos, uel prædæ promissæ magnitudo, uel
 formidata uictoris crudelitas, uel opprobriatæ pudor ig-
 nauæ, uel laudum denique cupido stimulauit, quàm ala-
 crius studiis, quicquid est laboris exhauriant, quàm ui-
 lem habeant uitam, quanto ardore certatim in hostem
 aduersum rapiantur? Et quantula, quæso te, merces mi-
 seris tanto discrimine, tantoq; studio petitur? Nempe ut
 ab homunculo imperatore collaudati, militari fremitu,
 castrensiq; atque incondita cantiuncula celebrentur, ut
 corolla graminea, aut quernis frondibus cingantur, ut
 peculij plusculum domû referant. Nos contra, neque pu-
 dore, neque precio accendimur, cum eundem habeamus
 nostri certaminis spectatorem, quem habituri sumus &
 remuneræ

MILITIS CHRISTIANI

remuneratore. Quæ uero uictori præmia proposuit no-
 ster agonotheses? profecto non tripodas aut mulos, qua-
 liâ apud Homerum Achilles, apud Maronem Aeneas:
 sed quæ neq; oculus uidit, neq; auris audiuit, neq; in cor
 hominis ascenderunt: & hæc quidem interim ueluti la-
 borum solatia impartit adhuc dimicantibus. Quid dein
 de? felicem immortalitatem. Sed in ludicris illis certami-
 nibus, in quibus potissima præmij pars gloria est, & ui-
 cti sua munera sortiuntur: nobis summo atq; ancipiti pe-
 riculo res geritur, neq; de laude, sed de capite certatur.
 Et ut summa merces proposita gnauius operam nauan-
 ti: ita summa decreta poena desertori. Cælum promitti-
 tur strenue pugnant, & non incalescit generosa men-
 tis uiuida uirtus, tam felicitis præmij spe? Præsertim pro-
 missi autore illo, qui tam fallere nō potest, quā nō esse
 nequit. geruntur omnia sub oculis cuncta cōtuentis dei,
 habemus uniuersum cœli cœtum nostri cōflictus specta-
 torem, & non uel pudore accendimur? Collaudabit ille
 uirtutem nostram, à quo probari suprema felicitas est.
 Quin hanc gloriam uel uitæ dispendio petimus? Igna-
 uum pectus est, quod nullis præmijs excitatur, at solent
 & ignauissimi malorum metu experegeri. Et illic qui
 dem hostis, ut sit uiolentissimus, in fortunas atque cor-
 pus sæuit. Quid autem amplius in Hectorem potuit cru-
 delissimus uictor Achilles? At hic sæuitur in immorta-
 lem tui partem. Neq; cadauer tuum circum sepulchrum
 trahitur, sed corpus pariter atq; anima ad inferos de-
 mergitur. Illic extrema calamitas, ut animam à corpo-
 re uictor gladius auferat, hic ipsi animæ suæ uita eripi-

ENCHIRIDION

tur deus. Naturæ est interire corpus, quod etiam si nullus occidat, tamen non emori non potest. At animam mori, infelicitatis extremæ est. Corpusculi uulnera quanta cautela depellimus, quanta sollicitudine medemur, & animæ uulnera negligimus? Corporis interitum immanè quantum horremus, propterea quod oculis uideatur corporeis: animam uero morientem quoniam nemo uidet, pauci credunt, paucissimi formidant, cum sit hæc mors illa morte tanto atrocior, quanto corpori præstat animia, quanto animæ deus. Vis tibi coniecturas quasdam commonstrem, quibus animæ deprehendas uel morbum, uel interitum? Male concoquit stomachus, cibum non continet: corporis morbum intelligis. Non tam panis cibus est corporis, quàm animæ cibus uerbum dei. Id si tibi amarum est, si nauseam sapit, quid adhuc dubitas, quin animæ tuæ palatum, morbo sit infectum? Si non continet, si non concoctum in uiscera traiecit, euidenter habes argumentum uale tudinariam esse animam. Cum ge Languor
nua labant, & membra uix ægra trahuntur, corpus ma animæ
le habere cognoscis: & non colligis animi morbum, cum ad omnia pietatis officia languet, nauscatq; cum
ne leui quidem contumeliæ ferendæ robur suppetit, cum
paululo pecuniolæ dispendio frangitur? Posteaquam Mors quid
oculos destituit uisus, ubi desierunt audire aures, post= agat
eaquam constupuit omne corpus, nemo dubitat, quin
emigrarit anima. Tu cum habeas cordis oculos obscura
tos, & euidentissimum lumen, quod est ueritas, non ui
deas, cum uocem diuinā internis auribus non percipias,
cum omni prorsus sensu careas, uiuere credis animam?

MILITIS CHRISTIANI

Vides fratrem indigna patientem, nihil comouetur animus, modo tua res sit incolumis. Cur nihil hic sentit anima? nempe quia mortua. Quare mortua? quia non adest illius uita, deus. siquidem ubi deus, ibi charitas. Deus enim charitas est. Alioqui si uiuum es membrum, cur ulla pars corporis dolet, te non modo non dolente, uerum ne sentiente quidem. Accipe signum non paulo etiam certius. De fraudasti amicum, comisisti adulterium, capitale uulnus accepit anima, et tamen adeo tibi non dolet, ut etiam quasi de lucro gaudeas, iactesque, quod turpiter admisisti. Certum habere mortuam iacere animam. Non uiuit corpus, si punctiorem aciculae non sentiat: et uiuet anima, quae tantum cadauer ti uulneris sensu uacat? Audis quempiam sermones imanimae pios, tumidos, maledicos, impudicos, obscenos profertentem, uerbis rabiosis in proximum debacchantem, caue putes isti homini uiuam esse animam. Iacet in sepulchro pectoris putre cadauer, unde eiusmodi foetores exhalantur, et proximum quemque inficiant. Christus Pharisaeos sepulchra dealbata uocat. Quid ita? nempe quia mortuam animam secum circumferebant. Et regius ille propheta: Sepulchrum, inquit, patens guttur eorum, linguis suis dolose agebant. Piorum corpora templa sunt spiritus sancti: impiorum, sepulchra cadauerum, ut potissimum in eos quadret illa grammaticorum etymologia, σῶμα quasi σῆμα. Sepulchrum pectus, guttur et os, hiatus sepulchri. Neque ullum corpus mortuum tam est destitutum anima, quam mortua est anima relicta a deo. Neque ullum corporum cadauer sic obolet naribus hominum, ut foetor animae sepultae iam quatrimum offendit nares

ENCHIRIDION

nares diuinas omniumq; cœlitum. Ergo cum uerba mortua proficiuntur è pectore, cadauer intus cubet necessesse est. Nam cum iuxta uocem Euangelicam, ex abundantia cordis os loquatur, nimirum uiua uerba dei loqueretur, si illic adesset uita deus. Contra in Euangelicis literis Christo dicunt discipuli: Domine quò ibimus? uerba uitæ habes. Cur ita tandem uerba uitæ? Nempe quod ab ea manarent anima, à qua nunquam uel momento discesserat diuinitas, quæ & nos uitæ restituit immortalis. Sed ægrotanti corpori paulo succurrit medicus. Corpus Remedia
exanime non raro reuocarūt ad uitam & homines pij. Animam uero mortuam non nisi singulari gratuitaq; uirtute resuscitat deus, ac ne resuscitat quidem, si mortua corpus reliquerit. Tum corporeæ mortis aut nullus, aut certe breuissimus est sensus, animæ sempiternus. Et cum alioqui plusquam mortua sit, tamen ad mortis sensum quodammodo est immortalis. Proinde cum tam nouo periculo nobis sit dimicandum, quis ille stupor, quæ securitas, quæ supinitas animi nostri, quæ tanti mali metus non acuit? At è diuerso nihil est quod te uel periculi magnitudo, uel hostium copię, uires, artes, consternent animo. Succurrit quàm graue habeas aduersarium, succurrit è regione, quàm præsentem habeas opitulatore. Innumerabiles aduersum te, sed qui pro te stat, unus plus potest omnibus. Si deus pro nobis, quis contra nos? Si ille sustinet, quis deiciet? Tu modo uictoriæ uotum toto pectore concipe. In mentem ueniat, non tibi cum integro hoste rem esse, sed cum eo qui iam olim fractus, fissus, exutus, atq; adeo triūphatus sit à nobis, sed in Chri-

MILITIS CHRISTIANI

sto capite nostro, à quo procul dubio uicissim uincetur
 & in nobis. Tu modo cura ut sis in corpore, & om-
 nia poteris in capite. In teipso quidem nimis es imbe-
 cillus, in illo nihil non uales. Proinde ne anceps quidem
 est nostri Martis exitus, propterea quod neutiquam
 à fortuna pendeat uictoria, sed ea omnis in manu sita
 sit dei, ac per eum nostris quoque in manibus. Nemo
 hic non uicit, nisi qui uincere noluit. Auxiliatoris be-
 nignitas nulli defuit unquam: si caueris ne benignitati
 illius desis ipse, uicisti. Pro te pugnabit, & liberalita-
 tem suam tibi pro merito imputabit. Victoriā om-
 nem illi seras acceptam oportet, qui primus & solus à
 peccato immunis, peccati tyrannidem oppressit, ue-
 rum ea tibi non sine tua continget industria. Nam qui
 Ioan. 16 dixit, Confidite, quia ego uici mundum, magno te uult
 animo esse, non securo. Ita demum per illum uincemus,
 si illius exemplo pugnabimus. Quare sic inter Scyl-
 lam Charybdimq; medius quidam cursus est obtinen-
 dus, ut neque diuina gratia fretus, securius agas atq; so-
 lutius, neq; belli difficultatibus exanimatus, animum si-
 mul cum armis abijcias.

DE ARMIS MILITIAE CHRISTIANAE

ATque illud in primis arbitror ad huius militiæ
 disciplinam pertinere, ut quàm maxime co-
 gnitum meditatūq; habeas, quo potissimum
 armorum genere, quibus cum hostibus oporteat congre-
 di. Tum ut ea semper in expedito habeas, ne quando
 possit insidiator ille uersutissimus, inermem opprime-
 re

ENCHIRIDION

re atq; inopinantem. In uestris bellis non raro licet interquiescere, uel cum hybernat hostis, uel cum intercedunt induciæ. Nobis donec in hoc corpore militamus, Nunquam ne digitum quidem, ut aiunt, transuersum licet ab armis cessandum discedere. Nunquam non standum pro castris, nūquam Christiano non excubandum, quia nunquam cessat hostis noster. Immo cum tranquillus est, cum fugam aut inducias simulat, tum uel maxime molitur insidias, neq; unquam cautius excubias oportet agere, quā cum pacis speciē exhibet, nunquam minus trepidandum, quā cum aperto Marte nos adoritur. Ergo prima cura sit, ne inermis sit animus. armamus corpusculum hoc, ne timeamus sicam latronis: non armabimus mentem, ut in tuto sit? Armati sunt hostes ut perdant, nos piget arma capere ne pereamus? Vigilant illi ut perimant, nos non uigilamus, quo simus incolumes? Sed de armatura Christiana speciatiim suo loco dicitur. Interim ut summam dicā, duo precipue paranda sunt arma ei, cui sit cum septem illis gentibus Chanaanæo, Cethæo, Amorraeo, Pherezeo, Gergezeo, Eueo, Iebuseo, hoc est, cum uniuerſa uitiorū cohorte pugnandum, quorū septem capitalia potissimum numerantur, precatio, et scientia. Semper armatos esse uult Paulus, qui sine intermissione iubet orare. Precatio pura in cœlū subducit affectū, arcē uidelicet hostibus inaccessam. Scientia salutaribus opinionibus cōmunit intellectū, ita ut neutrā alteri deesse oporteat. Alterius sic Horatius altera poscit opem res, et coniurat amice. Illa quidem exorat, sed hæc suggerit quid sit orandū: ut ardentior res, et iuxta Iacobū, nihil hæsitās, fides spesq; præstāt: ut

MILITIS CHRISTIANI

in nomine Iesu, id est, salutaria petas, scientia commone-
 strat. Audierunt et filij Zebedæi à Christo, Nescitis quid
 petatis. Sed precatio quidem potior, ut quæ cum deo ser-
 mones misceat, at scientia non minus necessaria tamen.
 Aegypto profugus, nescio an satis tuto te tā lōgo tamq;
 difficili itineri commissurus sis, nisi duobus his ducibus,
 Mose et Aaron. Aaron sacris præfectus, precationis ge-
 rit typum. Moyses legis cognitionem significat. Sed ut
 scientiam oportet non esse mancā, ita precationē non
 conuenit esse ignauā. Precationis armis pugnat cum
 hostibus Moyses, sed manibus in altum sublati. Quas
 simul atq; demiserat, fit inferior Israel. Tu fortasse cum
 oras, hoc modo spectas, quantum psalmorum permur-
 muras, & multiloquium orandi uirtutem arbitraris.
 Quod uitium potissimum est eorum, qui adhuc in litera
 sunt infantes, neq; ad spiritus maturitatem adoleuerūt.
 Sed audi quid apud Matthæum nos doceat Christus: O-
 rantes autem, inquit, nolite multum loqui, sicut ethni-
 ci faciunt. putant enim quod in multiloquio suo audian-
 tur: nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater uester,
 1 Cor. 14 quid opus sit uobis, antequam petatis eum. Et Paulus de-
 cem milia uerborum in spiritu, hoc est, orctenus pronun-
 cianda contemnit præ quinque in sensu proferēdis. Moy-
 ses nullam edebat uocem, & tamen audiebat, quid cla-
 mas ad me? Non strepitus ille labiorum, sed ardens ani-
 mi uotum, tanquam intentissima quæpiam uox ferit au-
 Allegoria res diuinas. Tum igitur hoc tibi familiare facias, simul
 Mosi atq; ingruerit hostis, ubi te relicta uitia sollicitant, ut sta-
 tim mentem cum certa fiducia ad cælum erigas, unde ue-
 niet

ENCHIRIDION

niet auxilium tibi, sed eodem tollantur & manus. Tutissimum est pietatis officijs occupari, ut opera tua non ad terrena studia, sed ad Christū referantur. Sed ne scientiæ subsidia contempnas, illud considera. Antea satis erat Israel hostem effugere, at non prius sibi fidit, ut Amalechitē prouocet, ut cominus experiatur, quā esset manna cœlesti, & aqua de petra scatente refectus. His epulis confirmatus egregius ille bellator Dauid, uniuersam hostium cohortem contemnit. Parasti, inquit, in conspectu meo mensam aduersus omnes qui tribulant nos. Crede mihi frater animo meo charissime, nulla tam uehemens hostium impressio, id est, nulla tam ualida tentatio, quam ardens sacrarium literarum studium non facile retundat: nulla tam tristis aduersitas, quam non reddat tolerabilem. Atqui ne uidear audaculus interpretes (quanquam possem me magnis autoribus tueri) quid aptius arcanae legis scientiā adumbrare queat, quā manna? principio enim quod non ē terra prouenit, sed cœlius depluit, discrimen uides inter humanas & diuinas literas, omnis enim scriptura sancta diuinitus est inspirata, atq; à deo autore profecta. Quod minutum, sermonis est humilitas, sub uerbis penē sordidis, ingentia mysteria claudentis. Quod candidum: Nulla mortalium doctrina est, quæ non sit aliquo nigrore erroris uitata: Sola Christi doctrina tota niuea, tota candida, tota sincera est. Quod rigidulum est atq; subaspectrum, mysterium litera obtectum exprimit. Superficiem & quasi siliquam si quis attrectet, quid durius atq; inuauius? Non nisi tunicam manna gustauerant, qui dicebant

Allegoria
de manna

Ioan. 6 cebant: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?
 Erue sensum spiritalem, iam nihil suauius, nihil succu-
 lentius. Deniq; māna Hebræis sonat, quid est hoc, quod
 & ipsum pulchre quadrat in diuinam scripturam, quæ
 nihil habet ociosum, imò ne apicē quidem non dignum
 uestigatione, non dignū admiratione, non dignum hac
 uoce, quid est hoc. Aquarum uero nomine, scientiam di-
 uinæ legis significare familiare est spiritui sancto. Le-
Allegoria **gis** aquas refectiois, super quas se gloriatur educatum
 de aquis **Dauid**, legis aquas, quas sapiētia deriuat in capita uia-
Ezech. 47 rum omnium, legis flumen illud mysticum, in quod in-
Gene. 26 gressus Ezechiel, uado transire non poterat, legis pu-
 teos quos foderat Abraam, quos terra oppletos à Philis-
 teis, denuo restituit Isaac. Legis fontes duodecim, ad
 quos peragratis quadraginta māsionibus, iam fatiscen-
Exod. 15 tes respirant Israelitæ. Legis & in Euangelio puteum,
 super quem itinere fessus assedit Iesus. Legis aquas Sy-
 loc, ad quas idem mittit cæcum, ut uisum recipiat. Legis
 aquam in peluim missam, abluendis Apostolorum pe-
 dibus. Et ne singula recenseam hoc significatu, fre-
 quens mentio est in arcanis literis puteorum, fontium,
 fluminum, qua nobis nihil aliud quam mysticæ scriptu-
 ræ diligens uestigatio commendatur. Quid enim aqua
 in terræ uenis abdita, nisi mysterium obductum literæ?
 Quid eadem ad scatebram elicitæ, nisi mysterium cru-
 tum atq; explanatum? quod ubi ad auditorum ædifi-
 cationem, longe lateq; propagatur, quid iam probi-
 bet flumen appellare? Ergo si te totum studio scriptu-
 rarum dedicabis, si in lege domini meditaberis die ac

nocte

ENCHIRIDION

nocte, non timebis à timore nocturno, siue diurno, sed
 ad omnem hostium insultum munitus atq; exercitatus
 eris. Neq; equidem usquequaq; improbauerim ad hanc **Studia pri-**
 militiam, uelut tyrocinio quodam præludere in literis **ma**
 poetarum, & philosophorum gentiliū, modo modice
 ac per etatem quis eas attingat, & quasi in transcurso
 arripiat, non autem immoretur, & ueluti ad scopulos
 Sireneos consenescat. Nam ad hæc quoq; studia uocat
 diuus Basilii adolescentulos, quos ad Christianos mo=
 res instituit, & ad Musas reuocat Licentium suum no=
 ster Augustinus. Neq; poenitet adamatæ captiue Hie=
 ronymum. Laudatur Cyprianus, quod Aegyptijs spo=
 lijs templum domini locupletarit. Verum nolim te cum
 gentiliū literis, gentiliū & mores haurire. Alioqui
 permulta reperies & illic ad recte uiuendum conduci=
 bilia: neq; aspernandum, quod etiam ethnicus autor be=
 ne monet, quandoquidem nec Moyses Iethrò soceri con=
 siliū est aspernatus. Fingunt illæ literæ uegetatq; pue=
 rile ingenium, atq; ad diuinarum scripturarum cogni=
 tionem mire preparant, ad quas illico pedibus mani=
 busq; illotis irrumpere, penè sacrilegij genus est. Hie=
 ronymus eorum impudentiam taxat, qui modo à secu=
 laribus studijs profecti, audent diuinas tractare scriptu=
 ras. At quanto faciunt impudentius, qui ne gustatis qui=
 dē illis, istuc ipsum audent. Sed uti diuina scriptura non
 multum habet fructus, si in litera persistas hæreasq;: Ita **Poetæ quo=**
 non parum utilis est Homerica Vergilianaq; poesis, si **modo le=**
 meminervis eam totam esse allegoricā: Id quod nemo ne **gendi**
 gabit, qui modo ueterum eruditionē, uel summis labijs
 degusta=

MILITIS CHRISTIANI

degustarit. Obscenos autem poetas suaserim omnino non attingere, aut certe non introspicere penitius, nisi fortè noueris descripta magis horrere uitia, & contentione turpium, uehementius amare honesta. E philosophis autem Platonicos te sequi malim, propterea, quod cum plerisque sententijs, tum ipso dicendi charactere, quàm proxime ad prophetica euangelicamq; figuram accedunt. Breuiter omnem ethnicam literaturam delibare profuerit, si quidem id fiat, ut dixi, & annis idoneis, & modice, tum cautim & cū delectu: deinde cursum, & peregrinantis non habitantis more: postremo, quod est præcipuum, si omnia ad Christum referantur. Sic enim mundis omnia munda sunt, cū immundis con-

Cant. 6 tra nihil sit mundum. Neq; uitio tibi uertetur, si Salomonis exemplo, sexaginta reginas, octoginta concubinas, & innumerabiles secularis sapientiæ puellas domitalas, modo diuina sapiëntia præter cæteras sit unica tua,

Deut. 21 formosa tua, columba tua. Et Israelites amat alienigenam barbaramq; forma captus, sed capillis derasis, un-

Osee 1 guibus præfectis, ex allophyla facit Israelitidē. Et Osee fornicariam ducit, uerū ex ea liberos tollit non sibi, sed domino Sabaoth, sanctumq; propheta stuprum dominicam auget familiam. Hebræi postquam Aegyptum reli-

Conspersum querant, aliquandiu consperso uiuebant, sed hic cibus temporarius erat, neq; ad tantam profectiōem poterat suppetere. Ergo eo mox fastidito, ad manna quantum potest properandum coelestis sapientiæ, quæ te affatim alet animabitq; donec propositi uictor peruenias ad palmas illas præmij, nunquam desituri. Sed im-

terim

ENCHIRIDION

terim etiam atq; etiam memineris, non oportere nisi lo-
tis manibus, hoc est, summa animi puritate tractari di-
uinas literas, ne tibi antidotus tuo uitio uertatur in uene-
num, & manna tibi putrescat, nisi in uiscera affectus
traieceris, eueniat autem quod & illi Osæ, qui non ue-
ritus est arcæ nutanti prophanas admoliri manus, &
improbum officium subita morte luit. Primum est ut de
eis literis digna sentias. Oracula mera (ut sunt) esse pu-
ta, de diuinæ mentis adyto profecta. Afflari te numine,
affici, rapi, transfigurari ineffabili modo senties, si re-
ligiose, si cum ueneratione, si humiliter adieris. Vide-
bis sponsi beati delicias, uidebis opes ditissimi Solomo-
nis, uidebis abditos thesauros eternæ sapientiæ. Sed ca-
ue improbe irrumpas in conclaue. humile est ostium, ui-
de ne capite impingas ac resiliās. Sic porro existima,
nihil tam uerum esse eorum quæ uides oculis, quæ mani-
bus contrectas, quàm quæ ibi legis. Vt cælum, ut terra
intereant, certe de uerbis diuinis ne unum quidem iota
aut apiculus interiturus est, quin omnia fiant. Vt men-
tiantur, ut errent homines, ueritas dei neq; fallit, neq;
fallitur. Ex interpretibus diuinæ scripturæ eos potissi-
mum delige, qui à litera quàm maxime recedunt. Cu-
iusmodi sunt in primis post Paulum Origenes, Ambro-
sius, Hieronymus, Augustinus. Video enim necotericos
theologos literæ nimium libenter inhærere, & captio-
sis quibusdam argutijs, magis quàm eruendis mysterijs
operam dare, quasi uero nō uerè dixerit Paulus, legem
nostram spiritualemente esse. Audiui ego nonnullos, qui sibi
usq; adeo humanis illis cōmentatiunculis placebant, ut
ueterum

1. Paral. 13

Fides scri-

pturæ di-

Theologi

interpretes

Scotistæ

MILITIS CHRISTIANI

veterum interpretamenta penè pro somnijs contemnerent, tantumq; illis fiducia Scotus faciebat, ut ne lectis quidem unquam sacris literis, se tamen absolutos theologos putarent. Qui etiamsi argutissima dicant, an spiritu sancto digna dixerint, aliorum esto iudicium. Tu si maius spiritu esse uegetior, quàm ad contentione instructior, si saginam animæ quæris, magis quàm ingenij pruritum, ueteres potissimū euolue, quorum et pietas spectatior, et eruditio uberior antiquiorq; et oratio neq; ieiuna neq; sordida, et interpretatio sacris mysterijs accommodatior. Neq; uero hoc dixerim, quod Neotericos contemnā, sed quod utiliora præstam tuoq; proposito conducibiliora. Habet autem spiritus ille diuinus suam quandam linguam, suasq; figuras, quæ tibi sunt in primis diligenti obseruatione cognoscendæ. Balbutit nobis diuina sapientia, et ueluti mater quæpiam officiosa, ad nostram infantiam uoces accommodat. Lac porrigit infantulis in Christo, holus infirmis, Tu uero festina adolescere, et ad solidum propera cibū. Demittit illa sese ad tuam humilitatem, at tu contra ad illius sublimitatem assurge. Monstri simile est, semper infantem esse, nimis ignauū, non desinere esse infirmum. Magis sapiet, magis pascet, unius uersiculi meditatio, si rupta siliqua medullam erueris, quàm uniuersum Psalterium ad literam tantum decantatū. Quod quidem ego hoc diligētius admonco, quod re ipsa cognitū habeam, errorē hunc non uulgi modo animos passim occupasse, sed et eorum qui uestitu et nomine perfectam religionem profitentur, ut putent summam pietatem hac una

in re

ENCHIRIDION

in re sitam, si quàm plurimum psalmorū uix etiam ad
 literam intellectorem, quotidie percenseant: neq; aliud
 in causa esse iudico quod uideamus monasticā pietatem
 sic ubiq; frigere, languere, euanescere, quàm quod in li-
 tera consenscunt, neq; ad spiritalem scripturarum
 cognitionem elaborant. Neque audiunt Christum in
 euangelio clamantem: Caro non prodest quicquam,
 Spiritus est qui uiuificat: Non Paulum magistro astru-
 entem, litera occidit, spiritus est qui uiuificat. Et sci-
 mus quoniam lex spiritualis est, non carnalis. Et spi-
 ritualibus spiritualia comparanda. Olim in monte, Ioh. 4
 nunc in spiritu uult adorari pater spirituum. Quan-
 quam haud aspernor eorum imbecillitatem, qui mentis
 inopia quod unum possunt faciunt, mysticos psalmos 1. Cor. 12
 simplici puraq; fide pronunciantes. Immo quemad-
 modum in precaminibus magicis uoces quædam ne ab
 ijs quidem qui eas pronunciant intellectæ, efficaces
 tamen esse creduntur: Ita diuina uerba quamquam pa-
 rum cognita, tamen prodesse credendum est, ijs, à qui-
 bus sincera fide, puroq; affectu uel dicuntur, uel audi-
 untur: Angelosq; qui adsunt, atq; intelligunt ad opem
 ferendam inuitari. Neque uero Paulus contemnit eos,
 qui spiritu psallunt, uel qui linguis loquuntur, sed ad
 sectanda Charismata meliora hortatur, Ad quæ si cui
 non contigit eniti uitio non animi, sed nature, certe
 non obstrepat ijs, qui potiora conantur. Et iuxta Pau-
 li uocem, qui manducat, non manducantem non sper-
 nat: & qui non manducat, manducantem non iudicet.
 Te uero qui ingenio tam felici præditus es, omnino
 nolim

MILITIS CHRISTIANI

nolim in sterili litera lentum esse, sed ad reconditorum
 mysteria festinare, & improbi conatum industrie, cre-
 bris precibus adiuuare, donec aperiat tibi librū septem
 signaculis obsignatum is qui habet clauem David, qui
 claudit, & nemo aperit, arcana patris, quæ nemo no-
 uit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Sed quo
 nam nostra delabitur oratio? Propositum erat, ut tibi ui-
 tæ, non studij formam præscriberemus, uerum huc defle-
 ximus, dum tibi conamur officinam idoneam common-
 strare, unde debeas nouæ militiæ tuæ noua arma pete-
 re, Ergo ut ad institutum reuertamur, si ex libris genti-
 lium optima quæq; decerpseris, atq; apiculæ exemplo,
 per omnes ueterum hortulos circumuolitans præteri-
 tis uenenis, succum modo salutarem ac generosum exu-
 xeris, animum tuum ad cōmunem quidem uitam, quam
 Ethica ethicam uocant, reddideris non paulo armatiore. Sunt
 enim profecto & illorū Palladi sua quædam arma neu-
 tiquam contemnenda. Christi autem esse puta, quicquid
 usquam ueri offenderis. Verum diuina illa & (ut poe-
 tæ loquuntur) Vulcania panoplia, nullo telo uiolabilis,
 non nisi ex arcanarum literarum armamentario depro-
 mitur. In quo David noster imperator, uniuersum belli
 apparatus suis militibus reposuit, quibus cominus emi-
 nusq; pugnent cū præputiatis Philisteis. His armis nec
 Achilles Homericus tectus erat, etsi fingitur, neq; Ae-
 neas Vergilianus, quorū alter ira, alter amore tam tur-
 piter uincebatur. Neq; absurde dictum, quod ea non in
 humanis officinis excuduntur, sed in ea quæ Vulca-
 no est cum Minerva communis. Nam Mineruam arti-

ENCHIRIDION

bus atq; ingenijs, Vulcanum igni præficiunt, deorum fi-
 guli Poetæ. Id quod ego tum demum uere fieri existi- Poetæ figu-
 mo, cum uidelicet honestis artibus excultum ingenium, li deorum
 sic diuini amoris ignis communit, ut etiam si fractus il-
 labatur orbis, impavidum feriant ruinae. Sed ante su-
 perbi Saulis arma reijcias oportet, quæ magis oneri
 sunt quàm usui, & cum Goliad cōgressurum David gra-
 uant non iuuant. Deinde de ripa torrentis mysticæ scri-
 pturæ, quinq; colligas lapillos (quæ forte quinq; sunt
 uerba Pauli, qui loquitur in sensu) Postremo fundibula
 dextram armes. His demum armis prosternitur unicus
 ille noster hostis, superbie pater, Satanas. Quem & ca-
 put nostrum Christus Iesus, quomodo tandem deuicit?
 Nōne cum tentanti diuinæ scripturæ uerbis respōdet,
 quasi petitis de torrente lapillis, frontem inimici per-
 cussit? Vis autem audire Christianæ Palladis arma? Et
 accipiet, inquit, armaturā zelus illius, & armabit crea-
 turam ad ultionem inimicorum, induet pro thorace iu-
 stitiam, & accipiet pro galea iudicium certum. Sumet
 scutum inexpugnabile, æquitatem: acuet autem diram
 iram in lanceam. Legis & apud Esaïam, Indutus est iu-
 stitia ut lorica, & galea salutis in capite eius. Indutus
 est uestimentis ultionis, & opertus est, quasi pallio ze-
 li. Iam si libet Pauli non instrenui ducis adire promptua-
 rium, nimirum inuenies & illic arma nostræ militiæ,
 non carnalia, sed potentia deo, ad destructionem muni-
 tionum, cogitationes destruentia, & omnem altitudi-
 nem extollentem se aduersus scientiam dei. Inuenies ar-
 maturam dei qua possis resistere in die malo. Inuenies

Sapient. 5

Esa. 59

1. Cor. 10

d

arma

MILITIS CHRISTIANI

arma iustitiæ à dextris & à sinistris. Inuenies laterum munimentum, ueritatem, & loricam iustitiæ, scutum fidei, in quo possis uniuersa maligni tela ignea extingueri. Inuenies & Galeam salutis, & gladium spiritus, quod est uerbum dei. Quibus omnibus si quis erit diligenter tectus, atq; munitus, is deniq; poterit animosam illam Pauli uocem intrepidus emittere. Quis ergo nos separabit à charitate Christi tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? uide quantos hostes, quam omnibus formidatos ipse pro nihilo ducat. Sed audi quiddam etiam fortius. nam sequitur. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neq; mors, neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia, poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. O felicem fiduciam, quam præstant Paulo, id est, pusillo homini, arma lucis, qui se etiam proiectamentum huius mundi appellat. Talis igitur armaturæ uim, sacra literæ suppediabant, si toto pectore in eis uersaberis, ita ut nostris monitis nihil sit opus futurum. Sed quoniam Enchiridion quid tu ita uis, ne tibi non morigeri fuisse uideamur: Enchiridion quid ridion, hoc est, pugiunculum modo quendam excudimus, quem nunquam de manu deponas ne in conuiuio quidem, aut in cubiculo, ut etiam si quando cogeris in huius mundi negocijs peregrinari, iustamq; istam armaturam grauaberis circumferre, non committas tamē, ut illo momēto infidiator ille opprimat te prorsus exarmatum.

ENCHIRIDION

armatum, saltemq; non pigeat, hunc gladiolum tecum habere, qui neq; onerosus erit gestatu, neq; inutilis ad tutelam. Est enim perpusillus, quo tamen si adhibita fidei parumula, scite uteris, facile sustinebis tumultuarium hostis assultum, ne quod letale uulnus accipias. Sed iam tempus est, ut utendi rationem quandam experiamur tradere, quam si tu diligenter ad exercitationē accommodabis, fore confido, ut te uictorem imperator noster Christus, ex hoc præsidio, in suam ciuitatem Hierusalem transferat ouantem, ubi nullus omnino belli tumultus, sed pax immortalis ac perfecta tranquillitas, cum interim omnis spes salutis in ferro sita sit.

Transitio

CAPVT ESSE SAPIENTIAE VT
temetipsum noris, deq; duplici sapientia,
falsa & uera.

PAx igitur summum illud est bonum, ad quam omnia sua studia, mundi quoq; amatores referunt, sed falsam, ut dictū est. Eandē & philosophi suorum dogmatū sectatoribus falso pollicebantur. Christus enim unus eam donat, quā mundus non potest dare. Ad Ioan. 14 hanc perueniēdi una ratio est, si cū nobis ipsis bellū geramus, si cū uitijs nostris acriter depugnemus. Cum his enim hostib. implicabili odio dissidet deus, pax nostra, cū natura sit uirtus ipsa, uirtutūq; omnium parens & auctor, atq; ex omnium uitiorū genere contracta colluuiēs, à Stoicis fortissimis assertorib. uirtutis, stulticia uocatur, in nostris literis malitia dicitur. Itidem ut omnibus suis numeris absoluta probitas, utrisq; sapientia nominatur.

MILITIS CHRISTIANI

Maliciam autē nōne (iuxta Sapientis oraculum) uincit sapientia? Maliciæ pater atq; princeps est, rector ille tenebrarum Belial, cuius ductum quisquis sequitur, in nocte ambulans, ad noctem properat eternam. Contra sapientiæ autor, atq; ipsa adeo sapientia Christus Iesus, qui uerum est lumen, stulticiæ mundanæ noctem solus discutiens, splendor paternæ gloriæ, qui nobis in se renatis, uiti factus est redemptio atq; iustificatio, teste Paulo, ita factus est & sapientia. Nos, inquit, prædicamus Christum crucifixum, Iudeis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam, ipsis autem uocatis Iudeis atq; Græcis, Christum dei uirtutem, ac dei sapientiam: per quam ipsius exemplo, nos quoq; de hoste malitia triumphū referre queamus, si modo in eo sapuerimus, in quo & uincemus. Hanc tu contempta seculi sapientia amplectere, quæ mendacissimo titulo sese uenditat stultis, cum iuxta Paulū, nulla uerior sit stultitia apud deū quàm terrena sapientia, dediscenda ei qui uere cupiat sapere. Si quis uidetur (inquiens) inter uos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. Et Paulo superius. Scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor huius seculi? Nōne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Nec dubito quin iam nunc odiose tibi obstrepant stulti isti sapientes, & cæci cæcorum duces, delirare te, desipere, insanire clamitantes, quod ad Christum pares desciscere. Hi sunt nomine duntaxat Christiani, cæterum doctrinæ Christi-

tum

ENCHIRIDION

tum irrisores, tum oppugnatores. Vide ne quid istorum blateramenta te permoueant, quorum miseranda cecitas, deploranda potius quam imitanda. Quod est enim istud præposterum sapientiæ genus, in rebus nugatorijs nihilq; imò ad turpitudinem tantum esse cautum & callidum, in ijs uero quæ sola ad salutem nostram pertinent, non ita multo plus pecude sapere? Paulus uult nos esse sapientes, sed in bono, simplices autem in malo. Sapiunt isti ut inique agant, bene autem facere nesciunt. Et cum facundus ille poeta Græcus, ad nihil utilem hominem censeat, qui neq; ipse per se sapiat, neq; bene monenti obtemperet, qua tandem in classe ponentur isti, qui cum turpissime desipiant, tamen non desinunt obturbare, ridere, deterrere eos, qui iam resipuerunt? Verum irrisor nonne irridebitur? Qui habitat in cœlis, uicissim irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Legis in libro sapientiæ, Videbunt enim, & cõtemnent eum, illos autem deus irridebit. Ab improbis ridere, penè laudari est, certe religiosum, capitis nostri & Apostolorum æmulos fieri. At horrendum profecto, à deo irrideri. Ego quoq; inquit Sapientia, in interitu uestro ridebo, & subsannabo, cum uobis id quod timebatis, aduenerit, uidelicet, cum sero iam experrecti, dicēt, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati uitam illorum æstimabamus insaniam, & finem sine honore. Animalis ista, & ut Iacobus ait, diabolica est sapientia, ac deo inimica, cuius finis interitus, quippe quam semper assætatur pedissequa pestilens arrogantia, arrogantiam

Hesiodus

MILITIS CHRISTIANI

animi cæcitas, cæcitatem affectuū tyrannis, affectuum tyrannidem uniuersa uitiorum seges & licentia quiduis peccandi, licentiam istam sequitur consuetudo, consuetudinem infelicissimus animi stupor, quo fit, ut & mali sensu careant: stupentes mors occupat corporis, quam mors excipit secunda. Vides ut summi mali mater est, mundi sapientia. De Christi uero sapiētia, quam mundus stulticiam putat, ita legis. Venerunt autē mihi pariter omnia bona cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & letatus sum in omnibus, quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabā, quoniam bonorum omniū mater est. Hæc enim modestiam & mansuetudinem comitem ducit. Mansuetudo nos di-

Esa. 11 uini spiritus reddit capaces. Super humilem enim & mansuetum gaudet requiescere, qui simul atq; septeno illo chrismate mentem nostram imbuerit, tum demum

Dona spi pullulascit felix illa seges uirtutum omnium cum fructu
ritus bus illis beatis, quorum præcipuus, gaudium internum, gaudium arcanum, gaudium solis ijs cognitum, quibus contigit, quod deniq; cum mundi gaudijs nec euanescit, nec aufertur, sed cumulatur in gaudium æternum. Eam mi frater, & iuxta Iacobi monita, ardentissimis uotis

Prouer. 2 oportet à deo postulare, & iuxta Sapientem quendam, è diuinæ scripturæ uenis, ueluti thesauros effodere. Caput autem huius sapientiæ esse puta, ut temetipsum noris, quod uerbi è coelo profectū credidit antiquitas, & magnis autoribus usq; adeo placuit, ut in eo omnem sapientiæ uim summatim contineri iudicauerint. Sed leue pondus huius dogmatis apud nos sit, nisi congruit cum
literis

ENCHIRIDION

literis nostris. Minatur sponse sue mysticus ille amator in Canticis, ac foras abire iubet, nisi semet cognorit. Si ignoras te ò pulchra inter mulieres egredere, & abi post uestigia gregum tuorum. Proinde ne quiuis sibi temere rem tantam arroget, ut ipsi sibi satis fit cognitus. Corpus suum haud scio an quisquam ad plenum norit, & mentis habitum cognoscet quilibet. Paulus cui contigerat uel tertij cœli mysteria discere, semetipsum tamē non audet iudicare, ausurus utiq; si sibi sat esset notus. Si homo tam spiritalis, qui omnia diiudicat, iudicandus à nemine, sibi adhuc parum perspicuus erat, nos carnales quid confidimus? Porro miles nimis inutilis uideatur, cui neq; suæ copie, neq; hostium cohortes satis habeantur cognite. At homini non cum homine, uerum secum ipso bellum est, atq; adeo ex ipsis uisceribus hostilis acies nobis ultro suppullulat, quemadmodum de terrigenis fratribus Poetæ fabulantur. Vsque adeo au Gigantes è tem tenui discrimine ab hoste distat amicus, ut ingens terra natè periculum sit, ne parum cauti, uel inimicum pro amico tueamur, uel amicum pro hoste ledamus. Hæret etiam in angelo lucis dux ille egregius. Noster es, inquiens, Iosue § an aduersariorum? Ergo quoniam tecum ipse bellum suscepisti, & in hoc prima uictoriæ spes sita est, si tute tibi sis quàm maxime cognitus, simulachrum quoddam tui, tibi uelut in tabula proponam, ut quid intus, quid in cute sis planè pernoscas.

MILITIS CHRISTIANI
DE HOMINE EXTERIORE

et interiore.

Homo ex di
uersissimis
compactus

E St igitur homo prodigiosum quoddam animal
ex duabus tribusue partibus multo diuersissimis
compactum, ex anima ueluti numine quodam,
et corpore tanquā muta pecude. Siquidē corpore usq;
adeo reliquo brutorum generi non prestamus, ut omni-
bus eius dotibus inueniamur inferiores. Secundum ani-
mam uero, adeo diuinitatis sumus capaces, ut ipsas etiā
angelicas mentes liceat prateruolare, et unū cum deo
fieri. Si tibi corpus additum non fuisset, numen eras: si
mens ista non fuisset indita, pecus eras. Has duas natu-
ras tam inter se diuersas summus ille opifex felici con-
cordia colligarat, at serpens pacis amicus, infelici rur-
sus discordia dissecuit, ut iam neq; dirimi queant sine
maximo cruciatu, neq; coniunctim uiuere sine assiduo
bello, planeq; (quod dici solet) utrunq; in altero auri-
bus lupū tenet, possetq; mutuo competere uersiculus ille
lepidissimus, Nec tecū possum uiuere, nec sine te. Adeo
perplexa seditione inter sese tumultuantur, ueluti diuer-
sa, quæ unum sunt. Corpus enim ut est ipsum uisibile,
rebus uisibilibus delectatur, ut est mortale, tempora-
lia sequitur, ut est graue, deorsum fidit. Contra anima
generis ætherei memor, summa ui sursum nititur, et
cum terrestri mole luctatur, contemnit ea quæ uiden-
tur, scit enim esse caduca, querit quæ uere, quæ semper
sunt. Immortalis amat immortalia, cœlestis cœlestia: Si
milis similibus capitur, nisi penitus fuerit corporis im-
mersa sordibus, atq; à natiua generositate eius cōtagio
degene-

ENCHIRIDION

degenerarit. Neq; uero hanc discordiã, uel fabulosus ille Prometheus inſeuit, admixta menti noſtræ de quoq; ani mâte particula: neq; primitiua cõditio indidit, ſed pecca tum quod bene cõditũ erat, male deprauauit, inter bene cõcordes diſſenſiõis uirus ſerēs. Antea enim & mēs cor pori ſine negotio imperabat, et corpus animo lubens uo lensq; parebat: nunc contrā perturbato rerum ordine, affectus corporis rationi præire certant, cogiturq; illa in corporis ſententiam pedibus diſcedere. Quare nō ab ſurde pectus hominis cum ſeditioſa quapiam republica componas licebit, quam quoniam ex uarijs hominum ge neribus conſtat, propter diſſenſionem ſtudiorum opor tet crebris motibus et factionibus collidi, ni penes unum ſit imperij ſumma: iſq; ſit eiſmodi, ut nihil imperet, niſi reipublicæ ſalutaria. Quare neceſſe eſt, ut plus in ea ualeat, qui plus ſapit: pareat, qui minus. Nihil eſt autem in ſima plebe uecordius, eoq; magiſtratibus obtemperare debet, nullum ipſa gerere magiſtratum. Qui uero opti mates ſunt, aut natu maiores, audiendi ſunt illi quidem in conſultationibus, at ita ſi ſtatuendi arbitrium penes unum maneat regem, quem admoneri quidem oportet nonnunquam, cogi uero aut præiri non conuenit. Porro Rex uni rex ipſe nulli paret niſi legi, lex reſpondet honeſtatis i= legi paret deæ. Quod ſi præpoſteris uicibus uulguſ indomitum & ſex illa ciuitatis tumultuoſa, natu maioribus præire con tendit, aut ſi primates regis imperium negligunt, coori tur in republica noſtra periculofa ſeditio, & niſi diuina dictatura ſuccurritur, ad extremam perniciem res om nis ſpectat. In homine uero ratio uice regis fungitur.

MILITIS CHRISTIANI

Optimates accipias licet, affectus quosdam corporeos quidem illos, sed tamen non perinde brutos: quod genus sunt, genuina pietas erga parentes, charitas in fratres, benevolentia in amicos, misericordia in afflictos, metus infamiae, cupido honestae opinionis, & si qua sunt consilia. Eos porro motus animorum, qui à rationis decretis quammaxime dissident, suntq; insime ad pecorū humilitatem abiecti, plebis quasi ultimam fecem esse puta, cuiusmodi sunt libido, luxus, inuidentia, hisq; cōsimiles animi morbi, qui ad unum omnes ueluti serui sordidi & improbi, erga stulis sunt coercendi, ut si queant, pensum operamq; domino praescriptam praestent: sin minus, nihil certe damni dent. Quae omnia Plato diuinitus intelligens, scripsit in Timæo, filios deorum ad sui similitudinem duplex animae genus in homine fabricatos fuisse, alterum diuinum & immortale, alterum quasi mortale, quatuor affectibus & uarijs perturbationibus obnoxium: quarum prima est uoluptas, esca malorum (ut ait) proxima dolor, fuga impedimentumq; bonorum: deinde metus atq; audacia, consultores amentes: quibus accedit & implacabilis iracundia: praeterea spes blanda, cum irrationabili sensu, amoreq; omnium inuasore. Hae enim ferme uerba Platonis. Nec ignorauit in huiusmodi perturbationibus coercendis, uitae beatitudinem consistere. Scribit enim eodem in opere, eos qui ista superassent, iuste uicturos: iniuste autem, qui ab his uicti fuissent. Et diuinæ quidē animae, hoc est, rationi, tanquam regi in cerebro, uelut in arce ciuitatis nostrae sedem statuit, corporis uidelicet parte editissima, coeloq; proxima, tum minime bruta, quippe

ENCHIRIDION

pe quæ & osse sit pertenui, neq; nervis neq; carne onerata, sed sensibus intus forisq; longe munitissima, ut illis quasi renunciantibus, nihil tumultus in republica cooriretur, quod non protinus ille persentisceret. At mortalis animæ partes, hoc est affectus, ut quæq; rationi uel mori gera est, uel obstrepera, ita ab ea semouit. Nam inter ceruicē et diaphragma partē animæ constituit, fortitudinis atq; iræ participē, affectum uidelicet seditiosum quidem illum & cohibendū, at nō perinde brutū, eoq; mediocri interuallo à summis imisq; semouit, ne uel nimia uicinitate regis ociū perturbet, uel infimæ plebis cōtagio corrupta, simul in eū coniuret. Vim porrò cōcupiscibilem, quæ esculenta & poculenta appetit, quaq; in Venerem impellimur, porrò infra præcordia procul à regia, in iecur & aluū relegauit, ut quasi ferū quoddā et indomitū animal, illic ad præsepe habitaret, propterea q; ea uiolentissimos excitare motus cōsueuit, minimeq; præsidis imperijs audiēs esse. huius infima pars quā pecuina sit quāq; rebellis, uel illa pudēda corporis portio, in qua potissimū tyrannidē obtinet, documento potest esse: quæ membris ex omnibus una, frustra reclamante rege, obscœnis motibus subinde rebellionem parat. Vides nimirum ut hac superne diuinum animal homo, plane in pecudem desinat. At consultor ille diuinus, sublimi in arce Ratio tan præsidens, memor originis suæ, nihil sordidum, nihil huquam rexmile cogitat. Sceptro autem insignis eburno, propterea quod nihil non rectum imperet, in cuius fastidio aquilam insidere scripsit Homerus, quod ad cœlestia subuolans, quæ humi sint aquilinis oculis despicit. Postremo

aurca

MILITIS CHRISTIANI

aurea redimitus corona. Aurum enim in mysticis literis sapientiam ferè significat, circulus autem perfectam, & omnibus numeris absolutam. Hæ sunt enim propriæ regum dotes. Primum, ut quàm plurimum sapiant, ne quid peccent per errorem, tum uti quæ recta sunt, ea modo uelint, ne quid contra animi iudicium perperam corrumpteq; faciant: quarum altera qui careat, cum non regem sed latronem existimato.

DE VARIETATE AFFECTVVM

Ratio semper
perreclamās

Noster autem rex propter æternam legem sibi diuinitus insculptam, opprimi quidem potest, corrumpi non potest, quin reclamationem faciat. Cui si reliqua plebs parebit, nihil ille unquam neque poenitendum, neq; perniciosum committet, sed summa moderatione, summaq; tranquillitate gerentur uniuerſa. Ac de affectibus quidem Stoici Peripateticiq; nonnihil diuersa sentiunt, quanquam illud conuenit inter omnes, ratione uiuendum, non affectu. Sed illis placet, ubi affectibus, qui à sensibus proxime excitantur, tanquam pædagogis usus ad iudicium uerumq; discrimen expendendorum & fugiendorum perueneris, tum eos prorsus esse relinquendos. Iam enim non solum utiles nō esse ad sapientiam, uerumetiam perniciosos. Atq; ob id perfectum illum sapientem suum omnibus eiusmodi motibus, tanquam morbis animi, uacare uolunt: uixq; humaniores quidam primos illos impetus, rationem præuertentes, sapienti concedunt, quas illi phantasias appellant. at Peripatetici non extirpandos affectus, sed coercendos docent: esse enim nonnullum eorum usum, propterea quod

hos

ENCHIRIDION

hos à natura additos opinentur, uti quædam ad uirtutem
 incitabula atq; exhortamenta, sicuti fortitudinis iram,
 industriæ inuidiam, & item de reliquis. Socrates autem
 in Phedone Platonis, cum nihil aliud putat esse philoso=
 phiam, quàm mortis mediationem, hoc est, ut animus
 quantum potest abducat sese à rebus corporeis & sensi=
 bilibus, transferatq; ad ea quæ ratione non sensibus per=
 cipiantur, cum Stoicis nimirum sentire uidetur. Opor=
 tet igitur primum omnes animi cognitos habere motus,
 deinde scire nullos esse tam uiolentos, quàm à ratione uel
 compesci, uel ad uirtutem deflecti queant. Audio enim
 uulgo hanc pestiferam opinionem, ut se dicant ad uitia
 cogi. Alij contra imperiti sui, motus huiusmodi pro ra=
 tionis dictamine sequuntur, atq; adeo quod suasit ira aut
 inuidia, id zelum dei uocant. Atq; ut est alia respublica
 alia factiosior, ita alijs alio ad uirtutem propensior.
 Quæ differentia non ex animorum discrimine, sed uel
 influxu cœlestium corporum, uel progenitoribus, uel ex
 educatione, uel ex corporis habitu proficiscitur. Non a=
 nilis est illa Socratis fabula, de aurigis et equis bonis ac
 malis. Videas enim nonnullos ita moderato ingenio na=
 tos, ita tractabiles ac faciles, ut sine ullo negotio ad uirtu=
 tem instituantur, ac sine calcaribus ultro præcurrant.
 Alijs contra corpus rebelles, tanquam equum indomitum Rebellio na=
 & calcitrosus contigisse, ut multum sudans domitor ille turæ nemini
 uix tamen asperissimo freno, uix fuste, calcaribusq; subi=
 gat ferocientem. Qualis si tibi forte obtigit, ne protinus
 abicias animum, immo tanto acrius enitere, sic existi=
 mans, non tibi interclusam ad uirtutem uiam, sed uberio=
rem

MILITIS CHRISTIANI

rem uirtutis materiam oblatā esse. Quod si bonam mentem nactus es, non hoc protinus alio melior es, sed felicior. at rursum ita felicior, ut obligatior. Quanquā quis est ingenio usq; adeo felici, ut non abunde multa sint, in quibus luctari oporteat? Ergo qua maxime turbari sentiet, hac quā maxime aduigilet rex oportet. Sunt uitia quēdā pene gentilitia, quemadmodū gentibus nonnullis perfidiam aiūt esse familiarē, alijs luxum, alijs libidinē. quēdam corporis habitum comitantur, sicut sanguineos mulierofitas, & uoluptatū amor: cholericum ira, ferocitas, maledicentia: phlegmaticū inertia, somnolentia: melancholicū inuidia, tristitia, amaritudo. nonnulla cū etate aut remittuntur, aut inualescunt: quemadmodū libido in iuuenta, item profusio, temeritas: in senecta tenacitas, morofitas, auaritia. Sunt & quę sexui uideantur adnata, ut in uiro ferocitas, in muliere uanitas et uindictę cupidido. Fit interim ut natura ueluti paria faciens, morbum animi dote quapiam diuersa compenset. Est hic quidem propensior ad uoluptatē, sed neutiquam iracundus, neutiquā inuidus. Est alius incorrupta pudicitia, sed elatior, sed iracundior, sed attentior ad rē. Neq; desunt qui prodigiosis quibusdam ac fatalibus uitijs sollicitentur, furto, sacrilegio, homicidio, quibus quidem omni conatu obuiam est eundum, contraq; eorum insultum, certi propofiti murus quidam abeneus obijciendus. E diuerso sunt nonnulli affectus ita uicini uirtutibus, ut periculum sit, ne ambiguo discrimine fallamur. Erunt hi corrigendi, et ad proximam uirtutem commode desleendi. Est, exempli gratia, quispiam exandescensior, inijciat animo fre-

ENCHIRIDION

num, & erit alacrior, erit erectus, minimeq; languidus, erit liber ac simplex. Est alius paulo tenacior, adhibeat rationem, et fuerit frugalis. Qui blandior est, fiet comis & commodus. qui præfractus, constans. qui tristior, seuerus. qui ineptior, morigerus, atq; ad eundem modum de reliquis animi leuioribus morbis. hoc modo cauendum, ne naturæ uitium uirtutis nomine palliemus, tristitiam grauitatem, asperitatem seueritatem, inuidiam zelum, sordes frugalitatem, assentationem comitatem, scurrilitatem urbanitatem appellantes. Hæc igitur est unica ad beatitudinem uia. Primum, ut te noris: deinde, ne quid pro affectibus, sed omnia pro iudicio rationis agas. Sana sit autem & sapiat ratio, hoc est, tantum honesta spectet. At difficile est, inquires, quod præcipis. Quis negat? Atqui uerum est illud apud Platonem adagium: Quæ pulchra sunt, eadem esse difficilia. Nihil fortius, quam ut quis se ipsum uincat: sed nullum maius præmium, quam beatitudo. Præclare illud Hieronymus, ut cætera omnia: Nihil Christiano felicius, cui promittitur regnum celorum. Nihil laboriosius, qui quotidie de uita periclitatur. Nihil fortius, qui uincit diabolum. Nihil imbecillius, qui à carne superatur. Si tuas perpenderis uires, nihil difficilius, quam carnem subigere spiritui: si deum auxiliatorem respexeris, nihil facilius. Tu modo ingenti animo perfectæ uitæ propositum concipe, conceptum urge. Nihil unquam uehementer imperauit sibi humanus animus, quod non effecerit. Magna pars Christianismi est, toto pectore uelle fieri Christianum. Quod aditu uidebitur inexpugnabile, id fiet successu mollius, usu facile, consue-

MILITIS CHRISTIANI

consuetudine demum etiam iucundum. Scitum est illud Hesiodum: Arduam initio esse uirtutis uiam, uerum ubi ad cacumen erepseris, tutissimum ocium te manet. Nullum animal tam ferum, quod non mansuescat humana cura, & animi domitoris omnium nulla erit domandi ratio? Ut corpore ualeas, potes in annos aliquot imperare tibi, ut abstemius sis, ut à Venere temperes, quæ præscripsit homo medicus: & ut omnem uitam tranquille transigas, non potes uel menses pauculos imperare affectibus, quod conditor præcipit deus? Ut corpus morbo subducas omnia facis: ut corpus & animam ab æterna morte subtrahas, non illa facis quæ fecerunt & ethnici?

DE HOMINE INTERIORE ET EX-
teriore, et de duabus partibus hominis,
ex literis sacris.

Pudet me profecto Christianorum nomine, quorum maxima pars ueluti muta pecora seruit affectibus suis, adeoque in hac dimicatione non sunt exercitati, ut ne norint quidem rationis atque perturbatio-
num discrimen. Hoc tantum hominem esse putant, quod uident, quod sentiunt. Immo nihil esse putant, nisi quod sub sensum cadat, cum nihil sit minus. Quicquid impense cupiunt, id rectum existimant. Pacem appellant, certam comploratamque seruitutem, dum obruta ratio, quocumque uocat affectus, nihil renitens, sequitur. Hæc pax est illa misera, quam Christus uera pacis autor, qui fecit utraq; unum, uenit dirimere, bellum salutare excitaturus inter patrem & filium, inter maritum & uxorem, inter ea quæ turpis concordia male conciliauit. Iam ue-

ENCHIRIDION

ro philosophorum leuis sit autoritas, nisi eadem omnia, tametsi uerbis non eisdem, sacris in literis præcipiuntur. Quod philosophi rationem, id Paulus modo spiritum, modo interiorem hominem, modo legem mentis uocat. quod illi affectum, hic interim carnem, interim corpus, interim exteriorem hominem, interim legem membrorum appellat. Spiritu, inquit, ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ut non quæcunq; uultis, illa faciatis. Et alibi: Quod si secundum carnem uixeritis, moriemini. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Noua profecto rerum commutatio, ut in bello pax queratur, in pace bellum, in morte uita, in uita mors, in seruitute libertas, in libertate seruitus. Scribit enim alibi Paulus: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Libertatem audi: Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. & Non iterum concepimus spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum dei. Idem alibi: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Legis apud eundem de exteriori homine qui corrumpitur, & interiore qui renouatur de die in diem. Plato duas uno in homine animas constituit. Duplex Paulus eodem in homine duos homines facit adeo conglutinatos, ut neuter sine altero, neque in gloria, neque in gehenna sit futurus, adeo rursus disinctos, ut unius mors, uita sit alterius. Eodem, opinor, pertinent, quæ scribit Corinthiis: Factus est primus homo in animam uiuentem, nouissimus Adam in animam uiuificantem. Sed

MILITIS CHRISTIANI

non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de coelo coelestis. Atque ut euidentius esset, ista non solum ad Christum & Adam, sed ad nos omnes pertinere, subiicit: Qualis terrenus, tales et terreni, & qualis coelestis, tales & coelestes. Igitur si portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem coelestis. Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Vides liquere, quod alibi carnem, & exteriorem, qui corrumpitur, hominem dixit, hic terrenum Adam nominasse. Hoc ipsum nimirum est & corpus illud mortis, quo grauatus exclamabat Paulus: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Porro fructu longe diuersissimum carnis & spiritus aperiens, alibi scribit: Qui seminat, inquit, in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet uitam eternam. Hoc igitur illud est uetus dissidium geminorum Iacob & Esau, qui & antequam in lucem ederentur, iam intra materni uentris claustra luctabatur. At Esau quidem praecipit exortum, sed Iacob praecipit benedictionem. Prius enim carnale, sed quod spiritale potius. Alter erat rufus & pilis obsitus, alter leuis. Alter inquietus & uenator, alter domestico gaudens officio. Et ille quidem famelicus, ius uendidit primogenitorum, dum uili uoluptatis autoramento illectus, a natua libertate excidit in seruitutem peccatorum: hic quod iure non debebatur, arte gratiae sibi uendicat. Inter hos fratres, quanquam uterinos, quanquam gemellos, nunquam

ENCHIRIDION

quam perfecta coit concordia. Odit enim Esau Iacob, Iacob contra, & si non respondet odio mutuo, fugit tamen suspectumq; semper habet Esau, neq; sese illi credit. Tibi quoque quicquid suaserit affectus, suspectum sit propter dubiam autoris fidem. Iacob solus uidit dominum. Esau ut sanguinarius, gladio uiuit. Postremo dominus à matre consultus, respondit, Maior seruiet minori. Pater uero adiecit, Fratri tuo seruiet, tempusq; ueniet, cum excutias & soluas iugum eius de ceruicibus tuis. Dominus de pijs uaticinatur, pater de reprobis. Ille quid ab omnibus oporteat fieri commonstrat, hic quid plerique facturi sint, prædicit. Paulus uult mulierem subditam esse uiro suo. Melior enim est iniquitas uiri, quam mulier benefaciens. Eua nostra carnalis est affectus, cuius oculos callidus ille coluber quotidie sollicitat, ea corrupta pergit & uirum ad communionem mali sollicitare. Sed quid legis de muliere noua, id est ea quæ uiro suo morigera est? Inimicitias ponam inter te (nempe serpentem & mulierem) & semen tuum & semen illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius. Deiectus est coluber in pectus, impetum eius fregit mors Christi: tantum calcaneo insidiatur clancularius. Cæterum gratia fidei, tanquã in uiraginem uersa mulier, uenenatũ caput animosa conterit. Aucta est gratia, imminuta carnis tyrannis. Sara imminuta, auctore deo, creuit Abraham, iamq; illa non maritum, sed dominum uocat. Neq; prius tamẽ illa partum meretur, quam illi desissent muliebria. Quid uero tandem peperit domino suo Abraham, iam anus, iam effœta? Nempe Isaac,

Mulier
affectus

MILITIS CHRISTIANI

hoc est gaudium. Simulatq; in homine consenuerunt as-
 fectus, tum demum exoritur felix illa tranquillitas inno-
 centis animi, & mentis securitas quasi iuge conuiuium.
 Et ut pater ipse non indulset uxori, ita in liberis suspe-
 ctam habet collusionem, Isaac cum Hismaele. In ea etate
 non uult conuenire filio ancillæ cum filio liberæ. Dum ad
 huc feruet adolescentia, procul ab oculis ablegetur Hise-
 mael, ne sub blandimenti specie puerum adhuc Isaac, ad
 suos mores pelliceat. Iam senuerat Abraham, iam anus
 erat Sara, iam ediderat Isaac, adhuc diffidit, nisi uxoris
 consilium diuinum oraculum comprobasset. Non est se-
 curus de muliere, donec audit à domino, Omnia quæ di-
 xerit tibi Sara, audi uocem eius. O felicem senectam eo-
 rum, in quibus sic præmortuus est ille terrenus homo, ut
 nullum negotium exhibeat spiritui, qui cōsensus an per
 omnia perfectus homini contingat in hac uita, haud e-
 Stimulus car quidem affirmauerim: fortasse ne expediat quidē. Nam
 nis prodest & Paulo datus est stimulus carnis, angelus satanæ, qui
 illum colaphizaret, ac iam tertium dominum rogans, ut
 à se tolleretur, hoc tantum audiuit, Paule sufficit tibi gra-
 tia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Nouum
 profecto remedij genus. Paulus ne superbiret, tentatur à
 superbia: ut solidus sit in Christo, in se cogitur esse infir-
 mus. Portabat enim thesaurum reuelationum cœlestium
 in uase fictili, ut sublimitas esset uirtutis dei, & non ex
 ipso. Quod unum exemplum apostoli multorum pari-
 ter nos admonet: Primum cum à uitij sollicitamur, mox
 iteratis precibus implorandum esse auxilium diuinum.
 Deinde tentationes uiris perfectis interdum nō solū pe-
 riculosas

ENCHIRIDION

riculosas non esse, uerum etiam ad custodiam uirtutis ne-
 cessarias. Postremo reliquis omnibus perdomitis, solum
 inanis gloriæ uitium, in medijs etiam uirtutibus insidiari,
 & hanc esse uelut hydram illam Herculana, monstrum
 uiuax, & suis uulneribus fecundum, quod omnibus exan-
 tatis laboribus, supremo fine uix demum queat confici.
 Verum labor omnia uincit improbus. Interim dum uehe-
 mentibus perturbationibus æstuat animus, tu modis om-
 nibus preme, urge, immine, ac Proteum istum tuum uin-
 clis stringe tenacibus, dum Omnia transformat sese in mi-
 racula rerum, Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq;
 liquentem, donec in natiuam speciem redeat. Quid autē
 tam Proteus, quā affectus et cupiditates stultorum, quæ
 cum eos nunc in beluinam libidinem, nunc in iram feri-
 nam, nunc in uenenatam inuidiam, nūc in alia atq; alia
 uitiorū portenta trahunt, Nōne pulchre quadrat quod
 eruditissimus poeta dixit: Tūc uariæ illudēt species atq;
 ora ferarum. Fiet enim subito sus horridus atraq; tigris,
 Squamosusq; draco, & fulua ceruice leæna, Aut acrem
 flammæ sonitum dabit. Hic uero memeto quod sequitur.
 Sed quanto ille magis formas se uertet in omnes, Tanto
 nate magis contēde tenacia uincla. Imō ne rursum ad fā-
 bulas reuoluamur poetarū, exemplo sancti patriarchæ
 Iacob luctamen nocturnum constanter urge, donec illu-
 cescat aurora opis diuinæ, dicitoq; non dimittam te, nisi
 benedixeris mihi. Quod autem uirtutis suæ premium tu Premium
 lerit fortissimus ille palæstrites, operæ precium est audi-
 re: Primum benedixit ei in eodem loco. Semper enim
 post superatam tentationem præcipuum quoddam aucta-

MILITIS CHRISTIANI

rium diuinæ gratiæ adiicitur homini, qua sit ad futurum hostis assultu multo quam fuerat munitior. Deinde tacto femore emarcuit nervus uictoris, & coepit altero claudicare pede. Execratur per os propheta deus eos qui utroque claudicant pede, id est, qui simul & in carne esse, et deo uolunt placere: & dū utrumq; male conatur, utroq; claudicant. Felices autē illi, in quibus sic affectus carnis emortuus est, contingēte deo, ut dextro pedi potissimū, hoc est spiritui innitatur. Postremo nomē illi cōmutatū: ex Iacob enim fit Israel, ex luctatore quietus. Vbi castigaris carnē tuā, & eam crucifixeris cum uitijs & cōcupiscentijs, iam nullo obstrepente, cōtinget tibi trāquillitas & ocium, ut uaces & uideas dominū, ut gustes et uideas, quoniā suauis est dominus. Hoc enim sonat Israel. Videtur aut non in igni, nō in turbine ac tumultu tentationū, uerum tempestatē diaboli, si modo perseueraris, consequitur sibilus aure tenuis consolationis spiritualis. Ea simul atq; leniter aspirauerit, tum intende acriter internos oculos, et eris Israel, dicesq; cum eodē: Vidi dominū, et salua facta est anima mea. Videbis cum qui dixit: Non uidebit me omnis caro. Excute te ipsum: Si caro es, non uidebis dominum: si non uideris, non saluabitur anima tua. Cura igitur ut sis spiritus.

DE TRIBVS HOMINIS

partibus, spiritu, & anima, & carne.

ERant hæc uel nimio plus satis, uerum ut fias tibi paulo etiam perspectior atq; excusior, libet & Origenicā hominis sectionē breuiter referre. Is enim Paulum secutus, tres partes facit, spiritū, animā, et carnem

ENCHIRIDION

carnē, quas omnes coniunxit Apostolus scribens Thessa-
 lonicensibus: Vt integer, inquit, corpus uestrum, anima,
 & spiritus, in die domini nostri Iesu Christi seruetur. Es-
 saias autem omiſſa parte infima, duarum meminit: Ani-
 ma, inquit, mea desiderabit te in nocte, sed et spiritu meo
 in præcordijs meis de mane uigilabo ad te. Daniel i em:
 Laudate, inquit, spiritus & animæ iustorum dominum.
 Quibus ex locis non absurde colligit triplicem hominis
 portionem: Corpus siue carnem, infimā nostri partē, cui Caro
 per genitalem culpam legem inscripsit peccati serpens il-
 le ueterator, quāq; ad turpia prouocamur ac uicti diabo-
 lo connectimur: Spiritum uero qua diuinæ naturæ simi- Spiritus
 litudinem exprimimus, in qua conditor optimus de suæ
 mentis archetypo, æternam illam honesti legem inscul-
 psit digito, hoc est spiritu suo. Hac deo conglutinamur,
 unumq; cum eo reddimur. Porro tertiā, & inter ista me Anima
 diam, animam constituit, quæ sensuum ac motuū natura-
 lium sit capax. Ea uelut in factiosa republica non potest
 nō alterutri partiū accedēre. hinc atq; hinc sollicitatur,
 liberū habet utrō uelit inclinare. Si carni renunciās ad
 spiritus partes sese traduxerit, fiet & ipsa spiritalis: sin-
 ad carnis cupiditates semet abiecerit, degenerabit &
 ipsa in corpus. Hoc enim est quod sensit Paulus, scri-
 bens Corinthijs: An nescitis, quoniam qui adheret mere-
 trici, unum corpus efficitur. Qui autem adheret domi-
 no, unus spiritus est. Meretricem lubricam hominis
 partem appellat. Hæc est illa illex & blanda mulier, de
 qua legis Prouerbiorum capite secundo: Vt eruaris à
 muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit sermones

MILITIS CHRISTIANI

suos, & relinquit ducem pubertatis suæ, & pacta dei
 sui oblita est. Inclinata est enim ad mortem domus eius,
 & ad inferos semitæ ipsius. Omnes qui ingredientur ad
 eam, non reuertentur, nec apprehendent semitas uitæ.
 Et capite sexto: Vt custodiant te à muliere mala, & à
 blanda lingua extraneæ. Non concupiscat pulchritudi-
 nem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. Precium e-
 nim scorti, uix unius est panis: mulier autem uiri precio-
 sam animam rapit. Nónne cum de scorto, corde & ani-
 ma meminit, nominatim tres hominis partes expressit?
 Rursum capite nono: Mulier stulta & clamosa, plenaq;
 illecebris, & nihil omnino sciēs, sedet in foribus domus
 suæ super sellam in excelsa urbis loco, ut uocaret trans-
 euntes per uiam, & gentes in itinere suo. Quis est par-
 uulus declinet ad me. Et uecordi loquuta est: Aquæ furti-
 uæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. & igno-
 rauit quod ibi sint Gigātes, & in profundis inferni con-
 uiuæ eius. Qui enim applicabitur illi, descendet ad infe-
 ros. Nam qui abscefferit ab ea saluabitur. Quæso te, qui
 bus coloribus magis graphice depingi fucariue poterāt,
 uel uenenatæ carnis illecebræ, ad turpitudinem sollici-
 tantis animam, uel improbitas spiritui reclamantis, uel
 exitus infelix superantis? Ergo spiritus deos nos reddit,
 caro pecora. Anima constituit homines: spiritus pios, ca-
 ro impios, anima neutros. Spiritus querit coelestia, ca-
 ro dulcia, anima necessaria. Spiritus cuehit in cælum, ca-
 ro deprimit ad inferos, animæ nihil imputatur. Quic-
 quid carnale, turpe est. Quicquid spiritale, perfectum.
 Quicquid animale medium & indifferens. Vis ne pîm-
 guiore

ENCHIRIDION

guiore, quod aiunt minerva, tanquam digito tibi demonstrari partium istarum discrimen? Equidem experiar, Vereris parentes, amas fratrem, amas liberos, diligis amicum. Non tam uirtutis est ista facere, quam sce Amor paleratum non facere. Cur enim non facias Christianus, rentum na quod naturæ instinctu faciunt & gentes, immo quod fa turalis ciunt & pecora? Quod naturæ est, non imputatur ad meritum. Sed incidisti in eum locum, ut aut patris contemnenda pietas, uincenda charitas liberorum, beneuolentia negligenda amici, aut offendendus deus. Quid facis? In biuio stat anima. Sollicitat hinc caro, illinc spiritus. Dicit spiritus: Potior est parere deus: Illi corpus modo debes, huic omnia. Suggestit caro: Nisi pares exhere dat te pater, uulgo diceris impius. Consule rei, consule famæ. Deus aut non uidet, aut conuiuet, aut certe facile placabitur. Iam hæret, iam nutat anima. Utroque; se flexerit hoc erit, quod est id, cui accesserit. Si cōtempto spiritu, meretricem carnem audierit, unum corpus est. Sin spreta carne ad spiritum erigatur, transfiguratur in spiritum. Ad hunc modum consuesce tmetipsum solerter excutere. Ingens enim hominum error, qui non raro absolutam pietatem putant, quod est naturæ. Impo nunt incautis affectus quidam, in speciem honestiores, & quasi uirtutum laruis personati. Sæuit iudex in fontem, seuerus & incorruptus sibi uidetur. Vis & hunc discuti? Si animo indulget suo, seruitq; rigori cuidam geniuino: nullo animi dolore, nonnulla fortassis cum uoluptate, nihil tamen à iudicis officio diuaricans, ne sibi protinus placeat, medium est quod facit. Quod si lege,

MILITIS CHRISTIANI

uel ad odiū priuatū, uel ad cupiditatē abutitur, iam carnale est quod gerit, et homicidiū cōmittit: sin ingentem animo percipit dolorē, quod eum cogitur perdere, quē mallet emendatū & incolumē, & pœnā cōmeritā irrogat eo pectoris sensu quo pater filiū charissimū secari uriq; iubet, ita demum spirituale erit quod agit. Pleriq; propensione naturæ, atq; ingenij proprietate, rebus non nullis uel gaudent, uel abhorrent. Sunt quos nihil titillet Venerea uoluptas. Ne protinus sibi ad uirtutē arroget, quod est indifferens. Non carere libidine, sed uincere libidinē, uirtutis est. Alius gaudet ieiunare, gaudet adesse sacris, gaudet frequens esse in templis, gaudet quamplurimū psalmorū dicere, sed in spiritu. Exige ad hanc regulam quod facit. Si ad famam, si ad emolumentū spectat, carnem sapit, non spiritū. Si tantū ingenio indulget suo, facit enim quod animo lubet, non habet quod sibi magnopere placeat, imò quod timeat habet. En tibi periculum. Oras, & non orantē iudicas. Ieiunas, & fratrem manducantē cōdemnas, Quisquis non facit, quod tu, eo te meliorem iudicas. Vide ne ad carnē pertineat ieiunium tuum. Eget frater ope tua, tu interim preculis tuis deo obmurmuras, fratris egestatem dissimulans: a= uersabitur istas preces deus. Quomodo enim te orantem audiet deus, cum tu non audias homo hominē? Ac=

Amor uxo cipe & illud, Amas uxorem, hoc tantum nomine quod
ris castus uxor est. Nihil magni facis. Nam istud quidem est tibi cum Ethnicis cōmune. At amas, non ob aliud, nisi quia tibi uoluptati est. Ad carnem tendit amor tuus. Sed a= mas ob hoc potissimum, quod in ea perspexeris imaginem

ENCHIRIDION

nem Christi, puta pietatem, modestiam, sobrietatem, pudicitiam, iamq; non illam in ipsa, sed in Christo, imò in ea Christum amas, ita demum spiritualiter amas. Verum his de rebus plura, sed suo loco.

REGVLÆ QVÆDAM GENERALES ueri Christianismi.

Nunc quoniam ad id quod propositum est, utcumque uiam aperuisse, & quasi solam quandam comparasse uidemur, ad reliqua properandum, ne non enchiridion, sed ingens fiat uolumen. Conabimur autem breuiter regulas quasdam quasi nexus quosdam palæstricos tradere, quarum ductu, tanquam fili Dædalei, facile queas è mundi huius erroribus, uelut è labyrintho quodam inextricabili emergere, atq; ad puram lucem uitæ spiritualis pertingere. Nulli discipline sui canones desunt, & sola beate uiuendi ratio nullis præceptis adiuuabitur? Est autem omnino uirtutis ars quædam & disciplina, in qua qui se gnauiter exercent, ijs denique aspirat ille sanctorum conatum prouector spiritus. Qui uero dicunt, Recede à nobis, scientiam uiarum tuarum nolumus, hos reijciat misericordia diuina, propterea quod ipsi reiecerunt scientiam. Sumentur autem hi canones partim à persona dei, diaboli, & nostra: partim à rebus, id est uirtutibus ac uitijs, & quæ sunt his coniuncta: partim à materia uirtutum & uitiorum. Conducunt potissimum aduersus tria mala, reliquias culpæ genitæ. Nam & si labem abstersit baptismus, tamen hæret adhuc quiddam ueteris morbi, relictum in nobis, riginalis tum ad custodiam humilitatis, tum materiam segetemque uirtutis

MILITIS CHRISTIANI

Cecitas uirtutis. Ea sunt cecitas, caro & infirmitas. Cecitas igitur ignorantie nebula, rationis obscurat iudicium, Lumen enim illud purissimum diuini uultus, quod conditor infuderat super nos, cum nonnihil obfuscauit culpa primorum parentum, tum corrupta educatio, improbus conuietus, peruersi affectus, uitiorum tenebrae, consuetudo peccandi, tanta obduxit rubigine, ut diuinitus insculptae legis uix uestigia quaedam appareant. Ergo (ut coeperam) cecitas facit, ut in delectu rerum ferè cecutiamus, pro optimis pessima sequentes, potiora minus utilibus post-

Caro habentes. Caro sollicitat affectum, ut etiam si quid sit optimum intelligamus, diuersa tamen amemus. **Infirmitas** facit, ut uirtutem semel arreptam, uel tædio, uel tentatione uicti deseramus, cecitas officit iudicio: caro deprauat uoluntatem: infirmitas frangit constantiam. Primum igitur est, ut fugienda dignoscas ab expetendis, atque ideo tollenda cecitas, ne in rerum delectu hallucinemur. Proximum ut malum cognitum oderis, bonum ames, & in hoc uincenda caro, ne contra mentis iudicium dulcia pro salutaribus amemus. Tertium ut in bene coeptis perseueres, atque idcirco fulcienda infirmitas, ne turpius uirtutis uiam deseramus, quam fueramus non ingressuri. Ignorantiae medendum, ut uideas quā sit eundum. Caro domanda, ne à cognita uia seducat in deuiam. Infirmitas animanda, ne uiam artem ingressus, uel uacilles, uel resistas, uel desectas, neue semel aratro manum admolitus, respicias, sed exultes ut gigas ad currendam uiam, semper in ea quae sunt ante temet extendens, eorum quae retro sunt oblitus, donec apprehendas

ENCHIRIDION

das brauium, & coronam promissam perseuerantibus.
Ad hæc itaq; tria canones quosdam pro nostra uirili
accommodabimus.

CONTRA MALVM IGNO= rantie Canon primus.

Quoniam uero fides unica est ad Christū ianua, Bene sentien=
primam oportebit esse regulam, ut de ipso atq; dum de scri=
pturis spiritu traditis scripturis, quā optime ptura
sentias. Credasq; non ore tenus, non frigide, non oscitan=
ter, quemadmodum uulgus facit Christianorum, sed to=
to pectore, penitus infixum immotūq; sedeat, ne unum
quidem in eis iota contineri, quod non magnopere ad
tuam salutem pertineat. Nihil quicquā te moueat, quod
bonam hominum partem sic uides uiuere, quasi coelum
& inferi, fabulæ quæpiam essent aniles, terricula aut
illectamenta puerorum. Tu uero credens, ne festinaue=
ris. Et si ad unum uniuersus insaniat mundus, uertan=
tur elementa, desciscant angeli, non potest mentiri ue=
ritas, non potest non euenire, quod deus euenturum esse
prædixit. Si deum esse credis, ueracem credas oportet.
Sic prorsus habeto, nihil tam uerum esse, nihil tam cer=
tum atq; indubitatum eorum quæ auribus hauris, oca=
lis coram intueris, manibus tenes, quā quæ legis in
his literis, quas coeleste numen, hoc est, ueritas inspira=
uit, sancti Prophetæ prodiderūt, tot martyrum sanguis
comprobauit, quibus tot iam seculis, piorum hominum
consensus subscripsit, quas Christus ipse in carne & ser=
mone tradidit, & moribus expressit, testantur miracu=
la, cōfitentur & demones, adeoq; credūt, ut & cōtre=
miscant

MILITIS CHRISTIANI

miscant: deniq; quæ sic consentaneæ sunt æquitati naturæ, quæ sic inter se constant, sic rapiunt attentos, sic mouent atq; transformant. Si hæc tanta argumenta in eas solas competunt, quæ malum, uesania est, in fide hæsitare? Vlex præteritis futurorū coniecturā facito: quantā, quam incredibilia dictu de Christo prædixerāt Propheta. Quid horum non euenit? Qui in illis non se felicit, in alijs fallit? Postremo non mentiti sunt Propheta, & mentietur Christus prophetarū dominus? His atq; huiusmodi cogitationibus, si subinde flammam excitaris fidei, tum ardentè rogaueris deum, ut adaugeat tibi fidem, mirabor, si diu malus esse poteris. Quis enim usq; adeo scelestus est, ut non resiliat à uitijs, si modo penitus credat, momentaneis his uoluptatibus, præter infelicem illum conscientia mentis cruciatū, æternos quoque emi cruciatus? Pijs contra, pro temporaria, ac leui uexatiuncula centuplum gaudium puræ conscientia, ac uitam deniq; reddi immortalem?

CANON SECVNDVS.

Primum igitur esto, nihil hæsitare de promissis diuinis: proximum autem, ut uiam salutis, non cunctanter, non timide, sed certo proposito, toto peccatore, animo fidenti, atq; (ut ita dixerim) gladiatorio capeSSas, paratus uel rei, uel uitæ dispendium pro Christo subire. Piger uult, & non uult. Non oscitantibus contingit regnū cœlorū, sed planè uim pati gaudet, & uiolenti rapiunt illud. Huc festinantē non te charorū affectus retardet, non reuocent illecebræ mundi, non remouentur curæ domesticæ. Incidenda est seculariū negotiorum

ENCHIRIDION

rum cathena, quandoquidē explicari nō potest. Sic de-
 ferenda est Aegyptus, ne quando redeas animo ad ollas
 carnū. Raptim ac semel tota deferenda Zodoma, non
 est fas respicere, respexit mulier, & uersa est in simulacra
 chrū saxeū. Viro non uacat, ulla usquā in regione morari,
 sed iubetur properare in montem, nisi malit perire.
 Clamat propheta, ut fugiamus de medio Babylonis.
 Exitus ab Aegypto fuga uocatur. E Babylone fugere iu-
 bemur, non sensim, atq; cōtanter emigrare. Videas ple-
 rosq; cōperendinantes, & consilijs nimīū lentis molien-
 tes fugā uitiorū: ubi his me curis, inquiunt, extricauero,
 ubi illud atq; illud negocij cōfecero. Stulte, quid si hodie
 à te repetant animā tuā? An nescis negociū ē negotio se-
 ri? Vitū uitio inuitari? Quin hodie potius facis, quod
 quo maturius feceris, hoc factū fuerit facilius? Alibi di-
 ligēs esto, hic utilissima prācipitatio. Ne reputa, ne pen-
 sicare, quantū relinquant, certus, Christū unū tibi sa-
 tis futurū pro omnibus. Aude modo te illi toto pectore
 credere. Aude tibi diffidere, aude omnē tui curā in illum
 transferre. Desine inniti tibi, & plena fiducia abijce te
 in eum, & excipiet te. Iacta cogitatū tuum in dominū,
 & ipse te enutriet, ut canas illud eiusdem propheta: Do-
 minus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuē ibi
 me collocauit. Super aquam refectiōis educauit me, ac-
 nimā meam conuertit. Ne uelis temetipsum partiri duo-
 bus, mundo & Christo. Non potes duobus dominis ser-
 uire, nulla societas deo cum Belial, non fert eos qui utro-
 que genu claudicāt, euomit eos qui neq; frigidi sunt, ne-
 que calidi, sed tepidi. Nimis quā zelotypus animarū
 amator

MILITIS CHRISTIANI

amator deus est, solus ac totum possidere uult, quod sanguine suo redemit. Non patitur consortiū diauoli, quem
 Duæ uie semel morte sua deuicit. Duæ tantū uie sunt: altera quæ
 per obsequium affectuum ducit in exitum: altera quæ
 per mortificationē carnis ducit ad uitam. Quid tecum
 hæres? tertia nulla est. Harum alteram uelis nolis adeas
 oportet: quisquis es, hæc arta tibi incunda semita est,
 per quam pauci mortaliū ambulant. Sed hanc ipse cal-
 cauit Christus, calcarunt ab orbe condito, quicunq; deo
 placuerunt. Hæc est profecto Adraſtei numinis incuita-
 bilis neceſſitas: cum Christo, mundo crucifigaris neceſ-
 ſe est, si uoles cum Christo uiuere. Quid inepti nobis ip-
 si blandimur? Quid tanta in re nobis ipsis imponimus?
 Hic dicit, non sum clericus, mundanus sum, non possum
 non uti mundo. Alius cogitat, & si sacerdos sum, mona-
 chus non sum, uiderit ille. Inuenit & monachus, quo si-
 bi palpetur: Non tam, inquit monachus sum, quam illi
 aut illi. Alius dicit: adoleſcens sum, generosus, diues, au-
 licus, deniq; princeps, ad me nihil attinent, quæ dicta
 sunt apostolis. Miſer, ergo ad te nihil attinet ut uiuas in
 Christo? Si in mundo es, in Christo non es: si mundū ap-
 pellas cælum, terram, mare, & hunc cōmunem acrem,
 nemo non est in mundo: sin ambitionem, delicias, cupi-
 ditatem, libidinem, mundum dicis, profecto si munda-
 nus es, Christianus non es. Omnibus dixit Christus, qui
 crucē suam non tolleret, ac sua uestigia sequeretur, non
 esse se dignum. Mori carni cum Christo, nihil ad te, si ui-
 uere illius spiritu nihil ad te pertinet. Crucifigi mundo,
 nihil ad te, si uiuere deo, nihil ad te: cōſepeliri cum Chri-
 ſto, nihil

B N C H I R I D I O N

sto, nihil ad te, si resurgere in gloriam, nihil ad te. Christi
 sti humilitas, paupertas, tribulatio, contemptus, labores,
 agones, dolores, nihil ad te, si regnum illius nihil ad te.
 Quid autem improbius, quam premium tibi cum alijs
 commune ducere, at labores quibus paratur premium,
 in paucos quosdam reijcere? Quid autem delicatius, quam
 cum capite cōregnare uelle, cum nolis compati? Noli igitur
 mi frater circumspicere quid alij faciant, & eorum
 collatione tibi blandiri. Ardua quædam, & paucis-
 simis etiam monachis cognita res est, mori peccato,
 mori desiderijs carnalibus, mori mundo. Et hæc com- Mori mūdo
 munis omnium Christianōrum professio. Hoc iam olim
 in baptismo deierasti. quo uoto quid possit accedere san-
 ctius, aut religiosius? aut pereundum, aut sine exceptio-
 ne hac uia grassandū ad salutem, siue reges, siue inopes
 erimus coloni. Quod si nō omnibus contingit ad perfe-
 ctam imitationē capitis pertingere, omnibus tamen huc
 manib. pedibusq; est enitendū. Bonā Christianismi par-
 tem habet, qui certo animo decreuit fieri Christianus.

CANON TERTIVS

Verum ne te illud à uirtutis uia deterreat, quod
 aspera uideatur ac tristes, tum quod commodi-
 tatibus mundi sit renunciandum, tum quod iugi-
 ter confligere oporteat cum tribus improbijs hosti-
 bus, carne, diabolo, & mundo. Hanc tertiam regulam ti-
 bi proponito, uniuersa terricula & phantasmata, quæ ti-
 bi statim uelut in ipsis Auerni faucibus occurrunt, pro ni-
 hilo ducenda esse exemplo Aeneæ Vergiliani. Quod si
 ludibrijs inanibus contēptis rem ipsam pressius fixiusq;
 f inspexeris

MILITIS CHRISTIANI

inspexeris, profecto uidebis, Christi uia, præterquam quòd sola ducit ad felicitatem, etiam omisso præmij respectu, nullam tamen aliam esse commodiorem. Quod enim (quæso te) uitæ genus iuxta mundum tibi deliges, in quo non sint abunde multa tristitia atq; aspera subeunda, tolerandaq;? Aulicam uitam quis nescit esse crumarum plenam, nisi uel inexpertus, uel certe stultissimus? Deum immortalem, quæ illic, quàm diutina, quàm indigna seruitus perferenda, quanta sollicitudine ambienda principis gratia, eblandiendus fauor eorum, qui uel nocere possunt, uel prodesse, fingendi uultus subinde noui, misitanda iniuria potentiorum. Porro autem quod tandem mali genus, quo non sit referta militia?

Mercato= Vtriusq; rei tu testis esse optimus potes, qui utrūq; tuorum mole= periculo didicisti. Iam uero quid uel non facit uel patitur mercator, Per mare pauperiem fugiens, per saxa,

Coniugij per ignes? In coniugio quanta moles curarum familiarum? quam non ibi miseriam uident, qui experiuntur?

In publicis obeundis muneribus, quantum sollicitudinis, quantum laboris, quantum periculi? Quoquo uersum flexeris oculos, ingens turba incōmodorum occurret. Ipsa per se uita mortalium mille ærumnis obnoxia est, quæ sunt improbis cum probis communes. Eæ omnes tibi cesserint in cumulum meritorum, si te deprehenderint in uia Christi: sin minus, cum maiore molestia, tum nullo fructu ferendæ tamen. Qui mundo militant, primum quàm multos annos anhelant, sudant, tumultuantur? Deinde pro quàm caducis, nihiliq; rebus? Postremo quàm ancipiti spe. Adde quòd illic adeo nullus est miseriarum

ENCHIRIDION

riarum finis, ut quo laboratum est diutius, hoc labore
 tur molestius. Finis deniq; tam anxie, tamq; laboriose
 uitæ, qui tandem? Nempe cruciatus æternus. I nunc, &
 cum hac uita compone uiam uirtutis, quæ statim desinit
 esse aspera, sit progressu mollior, sit iucunda, per quam
 certissima spe itur ad summū bonum. Nōne extremæ
 dementiae sit, malle pari labore parare mortē æternam,
 quā uitam immortalem? At isti faciunt, uel hoc insa-
 nius, qui præeligunt summis laboribus ire ad labores
 perennes, quā mediocribus ad otium immortale. Ad
 hæc si maxime laboriosior esset pietatis uia quā mun-
 di, tamen hic laboris asperitas, præmij spe lenitur, nec
 deest unctio diuina, quæ facit, ut omne fel in mel uerta-
 tur. Illic cura curam trahit, dolor ex dolore nascitur:
 nec mora, nec requies: foris labor & afflictio, intus gra-
 uior ægrotudo: Ipsa lenimenta exasperant. Hæc ita ha-
 bere, ne gentiles quidem poetas fugit, qui per Tityi,
 Ixionis, Tantalī, Sisyphi, Pentheiq; supplicium, impro-
 borum hominum ærumnosam uitam adumbrant. Quo-
 rum uita
 rum est & illa sera in libro sapientiæ confessio, Lassati
 sumus in uia iniquitatis & perditionis, ambulauimus
 uias difficiles, uiam autem domini ignorauimus. Quid
 Aegyptia seruitute uel foedius, uel laboriosius? quid Ba-
 bylonia captiuitate tristius? quid iugo Pharaonis &
 Nabuchodonosor intolerabilius? Christus autem quid Christiano
 dicit? Tollite iugum meum super uos, & inuenietis rum uita
 requiem animabus uestris. Iugum enim meum suauē
 est, & onus meum leue. In summa nulla deest uolu-
 ptas, ubi adest tranquilla conscientia. Nulla non adest
 f 2 miseria

MILITIS CHRISTIANI

miseria, ubi cruciat infelix conscientia. Hæc iam plus
quàm certa esse oportet. Quod si etiam dubitas, consule
eos qui aliquando de medio Babylonis conuersi sunt ad
dominum, & uel illorum experimento crede, nihil esse
uitijs turbulētius tristiusq; nihil uirtute expeditius atq;
hilarius. Verum age, fingito paria stipendia, pares labo
res, at quanto tamen optabilius militare sub signis Chri
sti, quàm sub uexillis diaboli? Imò quanto optabilius af=
Cum Christo fligi cum Christo, quàm delicijs affluere cum diabolo?
affligi lam uero non erit uelis & equis fugiendus dominus, nō
tantum turpissimus, uerum etiam durissimus & fallacis=
simus? qui tam iniquum pensum exigit, qui tam futilia
promittit, quibus ipsis non raro frustratur miserōs. Aut
si præstat, rursus ubi lubitum est tollit, ut maiore ægri=
tudine amittant parta, quàm labore pepererint. Mer=
cator posteaquam fasq; nefasq; cumulandæ rei studio
miscuit, famam, uitam, animam mille periculis obiecit,
siquidem bene ceciderit fortunæ alea, quid tandem aliud
sibi parauit, quàm miseræ sollicitudinis materiam, ut ser
uet: cruciatum, si perdat. Sin male, quid reliquum est, ni=
si ut bis fiat miser, & quod re sperata frustratus est, &
quod tantum irriti laboris exhaustum, non sine dolore
meminit? Nemo ad bonam mentem certo animo conten
dit, qui non peruenerit. Christus ut non irridetur, ita
nec irridet. Cogita & illud, cum à mundo fugis ad Chri=
stum, non te relinquere, si qua commoda mundus ha=
bet, sed leuiores cum potioribus commutare. Quis non
oppido lubens argentum auro, silicem gemma commu=
tauerit? Offenduntur amici, quid tum? Inuenies iucun=
diores

ENCHIRIDION

diores. Carebis uoluptatibus? sed frueris internis, quæ sunt uel suauiores, uel synceriores, uel certiores. Minuenda res? At crescunt opes illæ, quas neque tinea demoluntur, neque tollunt fures. Desinis esse in precio apud mundum? At probaris autore Christo. Places paucioribus, sed melioribus. Macrescit corpus, sed saginatur animus. Macrescit nitor cutis, sed enitescit decus animi. At si per cætera eodem modo cucurreris, intelliges nihil uel falsi boni relinqui mundo, quod non longe præstantiore compendio compensetur. Quod si qua sunt, quæ quanquam non possunt non uitiose desiderari, sine uitio tamen possideri possunt, quod genus opinio popularis, fauor uulgi, gratia, autoritas, amici, honos uirtuti habitus: ferè sit, ut primum querentibus regnum dei, ultro omnia adijciantur, id quod promisit Christus, & deus præstitit Solomoni. Fortuna plerumq; sequitur fugientes, fugit sequentes. Certe quicquid acciderit diligētibus, Omnia bonis prospera nihil non esse prosperum potest, quibus dispēdia in com pendium, flagella in solatiū, opprobria in gloriam, cruciatus in uoluptatem, tristitia in dulcia, mala uertuntur in bona. Hanc igitur uiam dubitas capeffere, & illam relinquere? cum tam iniqua sit collatio, imò tam nulla, dei ad diabolum, spei ad spem, præmij ad præmium, laboris ad laborem, solatij ad solatium.

CANON QVARTVS

Sed ut certiore cursu queas ad felicitatem contendere, hæc tibi quarta sit regula, ut totius uitæ tuæ Christum, uelut unicum scopum præfigas, ad quem unum omnia studia, omnes conatus, omne ocium ac negocium

MILITIS CHRISTIANI

Christus gocium conferas. Christum uero esse puta, non uocem quid inanem, sed nihil aliud, quàm charitatem, simplicitatem, patientiam, puritatē, breuiter quicquid ille docuit.

Diabolus Diabolum nihil aliud intellige, quàm quicquid ab illis quid auocat. Ad Christum tendit, qui ad solam uirtutem fertur. Diabolo se mancipat, qui seruit uicijs. Simplex er-
go sit oculus tuus, & totum corpus tuum lucidum erit, ad solum Christum tanquam ad unicum & summum bonum spectet, ut nihil ames, nihil mireris, nihil expetas, nisi aut Christum, aut propter Christum. Nihil oderis, nihil horreas, nihil fugias, præter unam turpitudinem, aut propter turpitudinē. Ita fiet, ut quicquid egeris, siue dormias, siue uigiles, siue edas, aut bibas, ipsi deniq; lusus tui & ocia, dicā audacius, imò & uicia quædā leuio-
ra, in quæ nonnunquā ad uirtutem properantes incidi-
mus, omnia tibi cedant in cumulū præmij. Quod si ne-
quam erit oculus tuus, & aliò quàm ad Christū specta-
ris, etiamsi qua recta feceris, infrugifera fuerint, aut e-
tiam perniciosa. Vitiū enim est, rem bonā nō bene age-
re. Tum ad summi boni metā rectā festinanti, quæcunq;
obiter occurrunt, eatenus sunt aut reijcienda, aut assu-
menda, quatenus cursum tuum aut adiuuant, aut impe-

Triplex or diunt. Earū rerū fermè triplex est ordo. Quædā enim
do rerum ita sunt turpia, ut honesta esse non possint, uelut ulcisci
iniuriam, male uelle homini. Hæc semper aspernanda,
quantouis etiam emolumento proposito, aut cruciatu.
Nihil enim est, quod bonum uirum queat ledere, præ-
ter unam turpitudinem. Quædam è regione ita sunt ho-
nesta, ut turpia esse non possint. Quod genus sunt, bene
uelle

ENCHIRIDION

uolle omnibus, iuuare honestis rationibus amicos, odif-
se uicia, gaudere pijs sermonibus. Quedā uero media
ueluti ualetudo, forma, uires, facundia, eruditio, & his
similia. Ex hoc igitur postremo genere rerū, nihil pro-
pter se expetendū, neq; magis minusue adhibēdæ sunt,
nisi quatenus cōducunt ad summam metam. Sunt enim
& philosophis quidam fines imperfecti, medij, in qui-
bus non oporteat consistere, quibusq; cōueniat uti, non
frui. Verū quæ media sunt, non eodem modo omnia aut
conferunt aut officiunt ad Christum euntibus: proinde
pro momento quod habēt, sunt assumenda aut repudian-
da. Scientia plus adfert adiumenti ad pietatē quā for-
ma, aut uires corporis, aut opes. Et quanquam omnis e-
ruditio potest ad Christum referri, alia tamen alia pro-
piore uia conducit. Ab hoc fine, mediorum omnium uti-
litatem aut inutilitatem metire. Literas amas, recte, si
propter Christum. Sin ideo tantum amas, ut scias, ibi
consistis, unde gradum facere oportebat. Quod si lite-
ras expetis, ut illis adiutus, Christum in arcanis literis
latentem clarius perspicias, perspectū ames, cognitum
atq; amatum cōmunices, aut fruaris, accinge te ad stu-
dia literarum. Verum non ultra quā ad bonam men-
tem arbitrere profuturas. Si tibi confidis, & ingens in Quatenus
Christo lucrum speras, perge tanquam audax merca- gentilium
tor, longius etiam in gentilium literis peregrinari. atq; literæ le-
Aegyptias opes ad dominici templi honestamentum gendæ
conuertere. Sin metuis plus dispendij quā speras com-
pendij, ad primam illam regulam redi: Nosce teip-
sum, & tuo te modulo metire. Satius est minus sape-

MILITIS CHRISTIANI

re & amare magis, quàm magis sapere & non amare, Ergo scientia in medijs principatũ obtinet. Deinde sunt ualetudo, dotes ingenij, facundia, forma, uires, dignitas, gratia, autoritas, prosperitas, fama, genus, amici, res familiaris: horum unumquodq; ut proximo cursu ad uirtutem conducet, ita maxime erit adhibendum, sed si qui dem currentibus nobis offerantur. Sin minus, non erit tamen horum gratia à proposito cursu deflectendum.

Pecunie quo Obuenit pecunia, si nihil obstat ad bonam mentẽ, admi-
modo amade nistra, para tibi amicos de mammona iniquitatis. sin bo-
nae mentis times dispendiũ, cõtemne damnosum lucrum,
& uel Cratem illum Thebanum imitare, molestam sar-
cinã in mare potius præcipita, quàm te retardet à Chri-
sto. Id erit tibi factu procliuius, si quemadmodum dixi-
mus, assueris nihil mirari eorum, quæ sunt extra te, id
est, quæ non pertinet ad hominem interiorem. Ita enim
fiet, ut neq; insolescas, si hæc contigerint: neq; dis crucie-
ris animo, si uel negata fuerint, uel erepta, quippe qui
felicitatem tuam uno Christo metiris. Quod si citra tu-
um studium contingunt, sollicitior esto, non securior: id
cogitans, datam tibi diuinitus uirtutis exercendæ mate-
riam, sed periculofam. Quod si suspectam habes fortu-
nae benignitatem, Prometheum imitare. Ne receperis do-
losam pyxidem, & expeditus ac nudus ad unicũ illud
bonum contende. Qui uero pecuniam, ut rem magnam
ingenti sollicitudine expetunt, & in ea statuunt præci-
puum uitæ præsidium, qui se beatos putant ea incolumi,
qui miseros clamatũ cũ perijt, ij nimirũ plures deos sibi
finxere. Aequasti Christo pecuniã, si ea te potest felicem
aut

ENCHIRIDION

aut infelicē reddere. Quod dixi de pecunia, idē de honoribus, uoluptatibus, uoletudine, imō de ipsa uita corporis accipe. Tanto ardore ad unum Christum scopū nostrum oportet niti, ut horū nihil uacet magnopere curare, siue cum dantur, siue cum tolluntur. Tempus enim breue est, ut ait apostolus. Reliquum est, ut qui utuntur hoc mūdo, sint tanquam non utentes. Hanc mentem (scio) mundus ut stultam ac male sanam ridet, uerū per hanc unam stultitiam placuit deo saluos facere credentes. Et quod stultū est dei, sapientius est hominibus. Ad hanc itaq; regulam quicquid ages, exiges. Exerces artem recte, si sine fraude. Verum quò spectas? Vt alas familiam. At quorsum tibi familiam? Vt eam Christo lucrifacias? Bene curris. Ieiunas, pium quidem opus est in speciem. Sed quò refers tuum ieiunium? Vt parcas penui, aut ut religiosior habearis. nequam est oculus tuus. At ieiunas ne in morbum incurras. Cur morbum metuis? Ne te priuet usu uoluptatum. Vitiosus est oculus tuus. Sed ualere uis, ut studio sufficias. Studium uero quò refers? Vt sacerdotium aliud quod tibi pares. Sacerdotium quo animo ambis? Nempe ut tibi uiuas, non Christo. Aberrasti à signo quod Christianum oportet ubiq; præfixum habere. Sumis cibum ut ualeas corpore. Sed idcirco ualere uis corpore, ut sanctis studijs, sanctis uigilijs sufficias. Scopum attigisti. Curas autem uoletudinem, ne fias deformior, ne libidini nō sufficias, à Christo excidisti, alium deum tibi faciens. Sunt qui certos diuos certis quibusdam colunt ceremonijs. Alius Christophorum singulis salutat diebus, sed non nisi conspecta eius imagine, quò tandem spectans?

Labor

Ieiunium

MILITIS CHRISTIANI

Nempe huc, quod sibi persuaserit, sese eo die à mala morte tutum fore. Alius Rochum quendam adorat, sed cur? Quod illum credat pestem à corpore depellere. Alius Barbaræ, aut Georgio certas preculas admurmurat, ne in manus hostium ueniat. Hic ieiunat Apolloniæ, ne doleant dentes. Ille uisit diui Iob simulachra, ut scabie careat. Nonnulli de lucro certam portionem pauperibus nuncupant, ne merces naufragio intercidant. Hieroni cereolus accenditur, ut res quæ perijt recipiatur. In summa ad hunc modum, quot res sunt quas uel timemus, uel cupimus, totidem ijs diuos præsecimus: qui & ipsi diuersis nationibus diuersi sunt, ut id apud Gallos ualeat Paulus, quod apud nostrates Hieron: neque passim id ualeat Iacobus aut Ioannes, quod illo atque illo loco. Quæ quidem pietas, nisi à respectu commodorum atque incommodorum corporaliũ ad Christum referatur, adeo Christiana non est, ut non ita multum absit à superstitione eorum, qui quõdam Herculi decimam bonorum partem uoueant, ut ditesceret: aut Aesculapio gallum, ut à morbo reualescerent: aut qui Neptuno taurum cædebant, ut feliciter nauigarent. Nomina quidem commutata sunt, sed finis utrisque communis. Oras deum, ne tibi mors accidat præmatura, & non oras potius, ut tibi mentem meliorem largiatur, ut quocunque loco te mors oppræserit, non offendat imparatum. Tu non cogitas de mutanda uita, & deum rogas ne moriaris. Quid igitur oras? nimirum ut quàm diutissime pecces. Oras diuitias, & nescis uti diuitijs: nõne tuam ipsius perniciem oras? Oras bonam ualeitudinem, & abuteris sanitate, nõne pietas

ENCHIRIDION

pietas tua impia est? Reclamabitur hoc loco protinus à quibusdam religiosulis, qui quæstum existimant pietatem, & ut idem ait, per dulces quasdam benedictiones seducunt corda innocentium, uentri suo seruientes, non Iesu Christo. Ergo ne, inquier, tu uetas cultum sanctorum, in quibus deus honoratur? Ego uero non tam damno eos, qui hæc simplici quadam superstitione faciunt, quam qui emolumentum suum sequuti, ea quæ tolerabilia fortasse sunt, pro summa & absoluta pietate efferrunt, & suo commodo fouent imperitiam plebis, quam ne ego quidem omnino contemno, uerum nõ feram, ut media pro summis, minima pro maxima habeant. Laudabo quod à Rocho suo petant incolumem uitam, si eam uitam consecrent Christo. Magis autem laudabo, si nihil aliud orent, quam ut cum odio uitiorum augeatur amor uirtutum. De moriendo ac uiuendo deo in manum dent, dicantq; cum Paulo: Siue uiuimus, siue morimur, domino uiuimus ac morimur. Perfectum erit, si dissolui cupiant, & esse cum Christo: si in morbis, damnis, reliquisq; fortunæ incommotis gloriam & gaudium suum constituent, quod digni habeantur, qui uel hoc modo capiti suo conformentur. Ergo non tam reprehendendum istiusmodi facere, quam perniciosum in eis consistere atque inmiti. Tolerō infirmitatem, sed cum Paulo uiam de monstro excellentiorem. Ad hanc regulam si studia & actus omnes tuos excusseris, neq; usquam constiteris in medijs, donec peruenieris usq; ad Christum, nec aberrabis unquã à uia, neq; rem ullam in uita aut facies, aut patieris, quæ tibi non uertatur in materiam pietatis.

CANON

MILITIS CHRISTIANI

CANON QVINTVS

Perfecta
pictas

Addamus & quintam regulam huic quasi subsidiariam, ut in hoc uno constituas perfectā pietatē, si coneris semper à rebus uisibilibus, quæ ferè uel imperfectæ, uel mediæ sunt, ad inuisibilia proficere, iuxta superiorem hominis diuisionem. Hoc præceptum adeo ad rem pertinet, ut eius siue neglectu, siue in scitia, plerique Christiani pro pijs sint superstitiosi, & præter cognomen Christi, non admodum absint à superstitione gentilium. Duos igitur quosdam mundos imaginemur, alterum intelligibilem tantū, alterum uisibilem. Intelligibilem, quem & angelicum licebit appellare, in quo deus cum beatis mentibus. Visibilem, coelestes sphaeras, & quod in his includitur. Tum hominem ueluti tertium quendam mundum utriusq; participem, uisibilis secundum corpus, inuisibilis secundum animam. In mundo uisibili quoniam peregrini sumus, nusquam oportet conquietescere, sed quicquid occurrit sensibus, id apta quadā collatione, uel ad mundum angelicum, uel (quod est utilius) ad mores, & ad illi respondentem hominis partem referre. Quod sol hic in mundo uisibili, id diuina mens in mundo intelligibili, & in ei cognata tui parte, puta spiritu. Quod illic luna, hoc in illo coetus angelorum, & animarum piarum, quam uocant ecclesiam triumphantem, hoc & in te spiritus. Quicquid agit mundus superior in sibi subiectam terram, hoc agit deus in tuam animam. Occidit sol, oritur, æstuat, temperatur, uiuificat, producit, maturat, attrahit, extenuat, purgat, durat, emollit, illustrat, fercnat, exhilarat. Ergo quicquid in eo uidet

Sol mens
diuina

ENCHIRIDION

uides, quicquid in hoc crassiore mundo, qui constat ex elementis, quem nonnulli à reliquis distinxere: denique quicquid in crassiore tui parte, id assuescas ad deum, atque inuisibilem tui portionem referre. Ita fiet, ut quicquid usquā sese sensibus obiecerit, id tibi fiat occasio pietatis. Cum delectat oculos corporeos, quoties sol hic uisibilis nouo lumine sese terris infundit, tu protinus cogita, quæ sit illa uoluptas cœlitum, quibus æternus ille sol semper oritur, nec unquam occidit: quantum illud gaudium puræ mentis, cui diuinum lumen irradiat. Atque ad monente creatura uisibili, ora uerbis Paulinis, ut qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse clucescat in corde tuo, ad illuminationem scientiæ claritatis dei, in facie Christi Iesu. Repete consimiles locos è sacris literis, in quibus passim gratia spiritus diuini, lumini comparatur. Tristis tibi nox ac tetra uideatur. Animam cogita diuino lumine destitutam, ac uitij caligantem. Et si quid noctis intra te deprehenderis, ora ut tibi exoriat sol iustitiæ. Sic autem existima, adeo non esse nullas res inuisibiles, ut eæ quæ uidentur, præ illis uix tenebræ quædam sint, tenuem modo quandam imaginem illarum oculis representantes. Proinde quicquid in corporeis rebus sensus aut appetunt, aut horrent, idem conueniet in internis spiritum longe magis amare, aut odisse. Arridet oculis decora species corporis. Cogita quàm honesta res sit species animæ. Insuauē quiddam uidetur, deformis uultus. Memento quàm odiosa res sit, mens uitij deturpata. Atque idem de reliquis facito: est enim animæ, ut sua quædam uenustas, aut deformitas, qua uicissim deo placet

Lumē gratia

dei dicitur

Noctis mysti

cæ perpētio

MILITIS CHRISTIANI

placet ac diabolo, similis simili: ita est illi & sua quædã iuuenta, senectã, morbus, sanitas, mors, uita, paupertas, opulentiã, uoluptas, dolor, bellum, pax, frigus, calor, sitis, potus, fames, cibus: breuiter quicquid sentitur in corpore, id intelligendũ est in anima. Ergo in hoc est iter ad uitã spiritalem ac perfectã, si sensim assuescamus abduci ab ijs quæ uere nõ sunt, sed partim apparet esse quod nõ

Turpis uo sunt, ut uoluptas turpis, honor mudi: partim fluũt atq; in
luptas nihilũ redire festinant, rapiamurq; ad illa quæ uere sunt

eterna, incõmutabilia, syncera. Id quod uidit & Socrates, uir non tam lingua quàm uita philosophus: ait enim ita demum animã feliciter emigrare e corpore, si prius per philosophiam mortem fuerit diligenter meditata, et multo ante per rerum corporalium contemptum, & spiritualium amorem ac contemplationem assueuerit tan-

Cruce quid quam à corpore abesse. neq; aliud est crux illa, ad quam
Quid mors nos uocauit Christus: neque aliud mors, qua nos capiti commori uult Paulus, quemadmodum dicit et propheta.

Quoniam propter te mortificamur tota die: estimati sumus sicut oues occisionis. & quod alijs uerbis scribit Apostolus, Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terrã: quæ sursum sunt sapite: quàm ut ad res corporeas obstupeſcamus, & tanquam insensibiles reddamur, ut tãto magis sapiamus in his quæ sunt spiritus, quanto magis in illis desipuimus. Tanto uerius intus incipiamus uiuere, quanto minus uixerimus foris. Deniq; ut dicã plinius, eo minus nos moueãt res caducæ, quo magis cognitæ fuerint eternæ: hoc minus miremur umbraticas, quo magis suspicere cœperimus ueras, Ergo hæc regula semper

per

ENCHIRIDION

per ad manum habenda, nec ubi in rebus temporarijs re-
stitemus, sed inde ueluti gradu facto ad spiritualium amo-
rem, adhibita collatione, assurgamus, aut præ his quæ
sunt inuisibilia, id quod est uisibile, contemnere incipia-
mus, tolerabilior erit morbus corporis, si cogitaris cum
remedium esse animæ. Minus eris sollicitus de ualetudi-
ne corporis, si totam curam ad tuendam animi ualitudi-
nem conuerteris. Terret te mors corporis, multo magis
formidanda mors animæ. Horres uenenum uisibile, quod
perniciæ affert corpori: lōge magis horrēdū uirus, quod
interimit animam. Cicuta uenenum corporis, at multo
præsentius uenenum animæ uoluptas. Horrescis, exalbe-
scis, metuens ne te feriat fulmen quod è nubibus emicat:
et quanto magis formidandum, ne ueniat in te fulmen
inuisibile iræ diuinæ: Ite maledicti in ignem æternū? Ra-
pit te uenustas corporis, cur non magis ardes eam speciē
quæ latet? In eam transfer amorem tuum quæ perpetua
est, quæ cœlestis, quæ incorrupta, et moderatius ama-
bis formam caducam et fugacem corporis. Oras ut com-
pluatur ager ne sitiatur, magis ora, ut deus compluat men-
tem tuam, ne à uirtutū fruge sterile scat. Magna cura re-
farcis dispendiū rei pecuniariæ, maxima cura refarcien-
da iactura mentis. Prospicis in senectam, ne quid desit
corpori, et non consulendum, ne quid desit animo? Atq;
hoc quidem faciendum in his rebus, quæ quotidie sunt
obuiæ sensibus nostris, atq; eos pro uarietate speciei, ua-
rie afficiunt, spe, metu, amore, odio, dolore, uoluptate.
Idem obseruandum in omnibus literis, quæ ex simplici
sensu et mysterio, tanquā corpore atq; animo constant,

ut

MILITIS CHRISTIANI

ut contempta litera, ad mysterium potissimum spectes: cuiusmodi sunt literæ poetarum omnium, & ex philosophis Platoniorum: maxime uero scripturæ diuinæ, quæ ferè Silenis illis Alcibiadeis similes, sub tectorio sordido ac penè ridiculo, merum numè claudunt. Alioqui si sine allegoria legeris, Adæ simulachrum de argilla uida formatum, eiq; inspiratam animam, Euam de costa subductam, interdictum ne de ligno ederent: serpentem suaforem, deum inambulanti ad auram, conscios latitantes: angelum cum rhomphaea uersatili foribus paradisi additum, ne eiectis pateret reditus, breuiter totam orbis conditi historiam, si nihil ultra superficiem quæsieris, non uideo quid ita multo magis opere precium sis factururus, quàm si cantaueris luteum simulachrum Promethei, ignem dolo subductum, eum simulachro inditum, lutum animasse. Immo fortasse plusculo fructu legetur fabula poetica cum allegoria, quàm narratio sacrorum librorum, si consistas in cortice. Si te legentem admonet fabula Gigantum, non esse pugnandum cum superis, aut abstinendum esse ab ijs studijs, à quibus natura abhorret, adiiciendum animum ad ea (modo honesta sint) ad quæ natura propensior es: uti ne coniugio te impediās, si tuis moribus coelibatus magis conuenit: rursum, ne coelibatui te addicas, si coniugio uideris utilior: ferè enim infeliciter euenire, quæ tentes inuita Minerva. Si te Circes pocula docent, homines uoluptatibus tanquam ueneficijs dementari, uertiq; prorsus ex hominibus in pecudes. Si Tantalus sitiens, miserrimum esse, opibus congestis inhiantem, uti non audere. Si Sisyphei saxum, laboriosam

ENCHIRIDION

riosam, & miseram esse ambitionem. Si Herculis labores admonent, honestis studijs, & industria indefatigata parari cœlum: nonne hoc discis in fabula, quod præcipiunt philosophi, & theologi uitæ magistri? At si citra allegoriam legeris, infantes in utero colluctantes, uendita pulmento primogenita, benedictione patris dolo præreptam, Goliad funda Dauid ictum, Sampsoni derasum capillum, non ita magni refert, quàm si poeticum legas figmentum. Quid interest, Regum aut Iudicum libros legas, an Liuiam historiam, modo in neutra spectes allegoriam? Nam in illa multa insunt quæ mores communes emendent, in hac nonnulla etiam absurda in speciem, & quæ summa cute intellecta, moribus officiant: ueluti latrocinium Dauid, adulterium homicidio emptum: Sampson perditæ amans, furtiuus filiarum cum Loth concubitus, atq; id genus alia mille. Proinde ubiq; contempta carne scripturæ, maxime ueteris testamēti, spiritus mysticum rimari cōueniet. Hoc tibi sapiet manna, quod prælato tecū attuleris. Sed in erudiendis mysterijs nō oportet animi tui coniecturas sequi, uerum cognoscēda ratio, & uelut ars quædam, quam tradit Dionysius quidam in libro de diuinis nominibus, & diuus Augustinus in opere De doctrina Christiana. Paulus autem apostolus post Christum fontes quosdam aperuit allegariarū, quem secutus Origenes, in hac parte theologiæ facile principatum obtinet. Eam uero nostri theologi aut aspernātur ferre, aut oppido quàm frigide tractāt, in acumine differendi ueteribus uel pares, uel superiores, in huius muneris tractatione ne conferēdi quidē cum istis. Idq; duabus potissimum

MILITIS CHRISTIANI

tissimum (ut conijcio) de causis. Altera quod non potest non frigare mysterium, quod non eloquentiæ uiribus, ac dicendi lepore quodā conditur, qua in re præcelluerūt ueteres, nos ne attingimus quidem. Altera, quod uno Aristotele contenti, Platonicos & Pythagoricos arcent à ludis. At hos posteriores præfert Augustinus, non solum quod plerasque sententias habent admodum consentaneas nostræ religioni, uerum etiam quod ipsum dictionis genus figuratum, ut diximus, & allegorijs frequēs, propius accedit ad sermonem sacræ scripturæ. Non igitur mirum, si commodius tractauerunt allegorias theologicas, qui dicendi copia rem quamlibet, etiam icunam ac frigidam locupletare & conuestire poterant, tum qui omnis antiquitatis doctissimi, quod in mysterijs diuinis erat faciendum, id fuerant olim in poetis & Platoniciis libris meditati. Horum igitur commentationes te malo euoluere, utpote qui non ad scholasticam concertationem, sed ad bonam mentem te instituant. Quod si nō assequeris mysterium, memineris tamen subesse, quod quidem uel incognitum sperare præstabilius est, quàm in litera occidente conquiescere. Neq; id modo in ueteri testamento, uerum etiam in nouo. Habet Euangelium carnem suam, habet & spiritum. Nam etiam si detractum est uelum à facie Moysi, tamen adhuc Paulus uidet per speculum & in ænigmate. Et ut apud Ioannem ipse dixit Christus: Caro nō prodest quicquam, spiritus est qui uiuificat. Mihi quidem religio fuisset dicere, nō prodest quicquam: satis fuerat futurū, caro nonnihil prodest, sed multo amplius spiritus: nunc ipsa dixit ueritas, non prodest

ENCHIRIDION

dest quicquam. Adeoq; non prodest, ut iuxta Paulum mortifera sit, nisi ad spiritum referatur. Alioqui uel hoc utilis est caro, quod infirmitatē quasi gradibus quibusdam ducit ad spiritum. Corpus sine spiritu non potest subsistere, spiritus corpore nihil eget. Quod si Christo autore tanta res est spiritus, ut sola uiuificet, huc tendendum, ut in omnibus literis, omnibus actibus spiritum respiciamus non carnem. Et si quis obserauerit, animaduertet hoc unum esse, quod nos uocant inter prophetas precipuus Esaias, inter apostolos Paulus, qui nulla penē epistola non hoc agit, non inculcat, nihil fidendum esse carni, in spiritu esse uitam, libertatem, lumē, adoptionē, & fructus illos optabiles, quos enumerat. Carnem ubiq; contemnit, damnat, dissuadet. Attende, & deprehendes passim hoc idem agere præceptorē nostrum Iesum, dum in tollendo de puteo asino, in illuminando ceco, in confricandis aristis, in non lotis manibus, in conuiujs peccatorum, in parabola Pharisei & Publicani, in ieiunijs, in fratribus secundum carnem, in gloria Iudeorum, quod essent filij Abraham, in muneribus offerendis, in precationibus, in phylacterijs dilatatis, multisq; similibus locis, contemnit carnem legis & superstitionē eorum, quæ malebāt esse Iudæi in manifesto, quàm in occulto. Et cum dicit mulierculæ Samaritanæ: Mulier, crede mihi, quia uenit hora, quando neq; in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrē. Sed uenit hora, & nunc est, cum ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nam & pater tales querit, qui adorēt eum. Spiritus est deus, & eos qui adorāt eū, in spiritu et ueritate opor-

MILITIS CHRISTIANI

tet adorare. Idem factō significauit, cum in nuptijs aquā frigida & insipida literē uertit in uinum spiritus, ad uitā contemptum animas inebrians spiritales. Et ne magnum putes, quod ista contempsit Christus, quā modo commemorauimus: imō contempsit & carnis suae manducationem, & sanguinis potū, nisi & spiritualiter edatur atq; bibatur. Quibus enim putas ista locutus est, Caro nō prodest quicquā, spiritus est qui uiuificat? Nempe non ijs, qui Euangelio de collo suspēso, aut cruce arēa, secutos ab omni malo putant, idq; perfectam religionem existimant, sed quibus summum mysterium de sumendo corpore suo aperuerat. Si res tanta nihil est, imō si perniciosa, quid est cur ullis alijs rebus carnalibus fidamus, nisi adsit spiritus. Tu forte quotidie sacrificas, & tibi uiuis, neque ad te pertinent incommoda proximi tui: ad-

Quid spirita huc in carne es sacramenti. Verum si sacrificans das o-
liter sumere peram id esse, quod illa sumptio significat, puta idem
corpus Chri spiritus cum spiritu Christi, idem corpus cum corpore
sti Christi, uiuum mebrum ecclesiæ. Si nihil amas, nisi in
Christo, si omnia tua bona putas omnibus esse commu-
nia, si omnium incommoda tibi perinde ut tua dolent, ita
demum magno fructu sacrificas, nempe quia spirituali-
ter. Si te sentis in Christum quodammodo transfigura-
ri, & iam minus minusq; in te ipso uiuere, spiritui gra-
tias age, qui solus uiuificat. Multi quot quoque die sacris
adfuerint, numerare solent, atque hac re tanquam ma-
xima freti, quasi iam nihil præterea debeant Christo,
ita templis egressi, ad pristinos mores redeunt. Quod
carnem pietatis amplectuntur, laudo: quod illic consi-
stunt

ENCHIRIDION

stunt, non laudo: peragatur in te, quod illic oculis repræsentatur: repræsentatur mors capitis. Excute te intus & in sinu, quod aiunt, quàm prope tu mortuus mundo. Quod si te totum adhuc possident ira, ambitio, cupiditas, uoluptas, inuidia, etiam si contingas altare, procul tamen abes à sacro. Occisus est pro te Christus, macta & tu pecudes istas. Sacrifica tementipsum illi, qui pro te semet immolauit patri. Hæc si ne cogitas quidem, & in illo confidis, odit deus pinguem tuam & crassam religionem. Baptizatus es, ne protinus te Christianum putes: mens tota nihil nisi mundum sapit: in manifesto Christianus es, in occulto gentili gentilior. Cur ita? quia corpus sacramenti tenes, spiritu uacas. Ablutum est corpus, quid refert, dum animus manet inquinatus? Sale contacta est caro, quid tum si insulsus manet animus? Vinctum est corpus, at inunctus animus. Sin consepultus es Christo intus, & iam cum eo in nouitate uitæ meditaris ambulare, agnosco Christianum. Aspergeris aquula consecrata, quorsum attinet, modo tu internas sordes non abstergas ab animo? Veneraris diuos, gaudes eorum reliquias contingere. Sed cõtemnis quod illi reliquerunt optimum, puta uitæ puræ exēpla. Nullus cultus gratior Mariæ, quàm si Mariæ humilitatē imiteris: nulla religio sanctis acceptior, magisq; propria, quàm si uirtutē illorum exprimere labores. Vis tibi demereri Petrū aut Paulū? alterius fidem, alterius imitare charitatem, & plus feceris, quàm si decies Romam cursitaris. Vis summo honore Franciscum afficere? elatus es, admirator pecuniæ es, contentiosus es: largire hoc diuo: compesce animos, &

MILITIS CHRISTIANI

*exemplo Francisci, esto modestior, contemne sordidum
 lucrum, & inhia bonis animi. Remitte contentionē, &
 uince in bono malum. Istum honorem pluris faciet diuus
 ille, quā si centum illi cereos accenderis. Magnū quid=
 dam putas, si Francisci cucullo obuolutus, sepulchro in se=
 raris. Nihil proderit uestis similis mortuo tibi, si mores
 fuerunt dissimiles uiuo. Et quanquam uniuersae pietatis
 exēplar à Christo cōmodissime petitur, tamen si Christi
 cultus in sanctis eius te impendio delectat, Christum fā=
 cito in sanctis imiteris, & ad singulorum honorem sin=
 gula uitia mutare, aut singulas uirtutes amplecti stude.
 Hoc si accesserit, iam et illa quæ foris fiunt nō improba=
 bo. Summa ueneratione complecteris cineres Pauli, nō
 damno, si sibi constat tua religio. Si ueneraris cinerē mu=
 tum & mortuū, & uiuam illius imaginē adhuc loquen=
 tem, ac tanquam spirantem quæ in illius literis superest,
 negligis, nōne præpostera est tua religio? Adoras ossa
 Pauli in loculis condita, non adoras mentē Pauli in scri=
 ptis latentē? Magni facis fragmentum corporis per ui=
 trum perspicuum, & non miraris totum animum Pauli
 per literas pelluentē? Cineres colis, ad quos nōnunquā
 uitia tolluntur corporum: cur non literas magis, quibus
 uitia sanantur animarum? Signa ista mirētur infideles,
 quibus data sunt: tu fidelis libros illius amplectere, ut qui
 non diffidis deum omnia posse, discas illum super omnia
 diligere. Honoras imaginem uultus Christi saxo lignōue
 deformatam, aut fucatam coloribus, multo religiosius ho=
 noranda mentis illius imago, quæ spiritus sancti artifi=
 cio expressa est literis Euangelicis. Nullus Apelles sic
 effingit*

ENCHIRIDION

effingit penicillo liniamenta figuramq; corporis, ut in oratione cuiusq; relucet imago mētis, præsertim in Christo, qui cum esset summa simplicitas ueritasq;, nihil omnino poterat esse dissimilitudinis inter archetypū diuini pectoris, & inde ductam imaginē sermonis. Vt nihil patri similius, quàm filius, patris uerbū, ex intimo illius corde promanans: ita Christo nihil similius, quàm Christi uerbū de pectoris illius sanctissimi adytis redditū. Et hanc imaginē nō miraris, nō adoras, nō oculis pijs collustras, nō animo amplecteris? Tam sanctas, tam efficaces habes domini tui reliquias, & his neglectis, multo quæris alieniora? Attonitus spectas tunicā aut sudariū quod fertur Christi, et somniculosus legis oracula Christi? Maximo maius esse credis, quod crucis portiunculam domi possides: at illud nihil est præ illo, si mysterium crucis in pectore conditū gestes. Alioqui si ista faciūt religiosum, quid religiosius iudeis, quorum impiissimi pleriq; Iesum tamen in carne uiuentem oculis uiderunt, auribus audierunt, manibus contrectarunt: quid iuda felicius, qui ore os diuinum pressit? Adeo sine spiritu non prodest caro quicquam, ut ne uirgini quidem matri profuturū fuerit, quod eum de sua carne genuit, nisi & spiritu spiritum illius concepisset. Maximum hoc, sed audi maius. Apostoli donec corporeo Christi contubernio fruerētur, nōne legis quàm fuerint imbecilles, quàm pingue quiddam ad huc sapuerint? Quis aliud ad absolutam salutem desideraret, quàm tam diuturnum dei atq; hominis conuictū? Et tamen post edita miracula, post tot annis exhibitam diuini oris doctrinam, post argumenta resuscitati, nōne

MILITIS CHRISTIANI

ne suprema hora, iam recipiendus in coelum, exprobrat eis incredulitatem illorum? Quid igitur in causa? Nempe obstabat caro Christi, atq; inde est, quod ille dicit: Ni si ego abiero, paracletus nō ueniet. Expedit uobis ut ego uadam. Christi corporea praesentia inutilis ad salutem, & in illa praeterea re corporali audebimus perfectam pietatem statuere? Paulus uiderat Christum in carne. Quid hoc maius esse putas? At ille contemnit, dicens: Et si Christum, inquit, nouimus secundum carnem, sed iam non nouimus. Quare non nouerat? quia profecerat ad meliora charismata spiritus. Verboſius forte haec disputo, quā conueniat ei, qui regulas tradit: uerū ideo facio accuratius, neq; sine graui causa, quod re ipsa comper- tum habeam hunc errorem communem esse pestem totius Christianismi, quae uel hoc grauiorem perniciem adfert, quod specie quidem pietati proxima est. nulla enim periculosiora uitia, quā quae uirtutem imitantur. Nam praeterquam quod bonis etiam lubricus in ea lapsus est, nulla difficilius corriguntur, propterea quod uulgus imperitum religionem uiolari credit, dum istiusmodi reprehenduntur. Reclamet illico mundus, & oblatrent clamor si quidam concionatores, qui ista libenter intus canunt, uidelicet non ad Christum, sed ad suum compendium respicientes: ob quorū uel imperitam superstitionem, uel fictam pietatem, saepius mihi testandum est, me nequaquam taxare corporales ceremonias Christianorū, et studia simplicium, praesertim ea quae ecclesiastica cōprobauit autoritas: sunt enim nōnunquā tum indicia, tum adminicula pietatis. quae quoniam serē necessaria sunt infantibus in Christo

ENCHIRIDION

Christo, donec grandescant & occurrant in uirum per Perfecti non
fectum, tamen ne à perfectis quidem conuenit fastidiri, fastidiant cæ
ne exemplo ledantur infirmi. Quod facis probo, si mo rmonias
do finis uitiosus non sit, tum si ibi non figis metam, un=
de gradum factū oportebat ad salutem propiora. Verum Ne sistas in
Christum uisibilibus rebus, ob uisibilia colere, & in his cæremonijs
fastigium religionis ponere, hinc sibi placere, hinc a=
lios damnare, his instupescere, atq; adeo immori, &
(ut semel dicā) his ipsis à Christo auocari, quæ ad hoc
tantum adhibentur, ut ad eum conducant: hoc est nimi=
rum à lege euangelij quæ spiritalis est, desciscere, & in
Iudaismum quendam recidere, neq; minus forte pericu=
losum, quàm sine hac superstitione, magnis & apertis
animi uitijs laborare. Capitalior hic quidem morbus
est, sed ille insanabilior. Quantum ubiq; sudauit præ=
cipuus ille spiritus assertor Paulus, ut Iudeos à fiducia
operum abductos, ad ea quæ sunt spiritalia promoueat.
Atq; huc denuo uulgus Christianorū uideo reuolutum.
Quid autem dixi uulgus? Ferendum hoc, nisi & sacer=
dotum & doctorum bonam partem, deniq; greges eo=
rum, qui spiritalem uitam uocabulo & cultu profiten=
tur, penè totos hic error occupasset. Si sal insatuatū est,
unde salientur ceteri? Pudet me referre, quanta super= Superstia
stitione pleriq; istorum obseruent cæremoniolas quas= tiosi
dam ab homunculis, non tamen hoc animo institutas,
quanto odio easdem ab alijs flagitent, quanta securi=
tate his fidant, quanta temeritate alios iudicent, quan=
ta contentione tueantur. His factis suis cælum deberi
putant, in quibus si quando occalluerint, iam Pauli atq;

MILITIS CHRISTIANI

Antonijs sibi uidentur. Incipiunt magno supercilio alienae uitae censuram exercere ad imperitorum (ut ait Comicus) regulam illam, ut nihil nisi quod faciunt ipsi, re-
Vitia carcerum etum putent. Ceterum ubi in suo instituto consenuerunt, **monioforum** uidebis eos nihil adhuc Christi sapere, sed animales ac tristibus quibusdam uitijs madentes, in conuictu morosos, ac uix etiam sibi tolerabiles, charitate frigidos, iras feruidos, odio pertinaces, lingua uirulentos, in exercendis simultatibus inuictos, pro re quauis nihili depugna re paratos, adeoq; alienos à perfectione Christi, ut ne communibus quidem uirtutibus sint praediti, quas etiam ethnicis, uel ratio natura insita, uel usus uitae, uel philosophorum praecepta parant: indociles, intractabiles, rixosos, uoluptatum auidos, ad uerba diuina nauſeabundos, nulli comodos, de alijs male suspicaces, sibi blandientes. Hucine tot annorum laboribus deniq; peruentum est, ut pessimus sis, & optimus tibi uideare, ut pro Christiano sis Iudaeus, mutis tantum elementis seruiens, ut gloriam habeas non in occulto apud deum, sed in manifesto apud homines? Quod si in spiritu ambulasti, non in carne, ubi fructus spiritus? ubi charitas? ubi gaudium illud animi? ubi pax erga omnes? ubi patientia? longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, ubi Christi imago in tuis moribus? Non sum, inquis, scortator, non fur, **Hypocrisis** non sacrilegus, & obseruo quae sum professus. At quid **religiosorum** est hoc aliud, quam non sum sicut ceteri homines, raptores, adulteri, & ieiuno bis in sabbato? Malo malo publicanum humile, & misericordiam implorantem, quam istud

ENCHIRIDION

istud iustorum genus, sua benefacta cōmemorantium.
 Quid autem professus es, an ne faceres quod olim in ba-
 ptismo iurasti, te Christianum, hoc est spiritalem, non iu-
 deum futurum? Quippe qui propter traditiunculas ho-
 minum transgredieris mādāta dei. An non Christianis= Christianis
 mus est uita spiritalis? Audi Paulum Romanis loquen= mus quid
 tem: Nihil ergo damnationis est his, qui sunt in Christo
 Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spi-
 ritus uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati &
 mortis. Nam quod impossibile erat legi, quæ infirmaba-
 tur per carnem, deus filium suum mittens in similitudi-
 nem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum
 in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui
 non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiri-
 tum. Qui enim in carne sunt, quæ carnis sunt sapiunt:
 qui uero in spiritu sunt, quæ spiritus sunt sentiunt. Nam
 prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, ui-
 ta & pax. Quoniam sapientia carnis, inimica est deo:
 legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Qui au= Theologo=
 tem in carne sunt, deo placere non possunt. Quid di= rum expo=
 ci poterat plenius? quid apertius? Verum hæc nihil ad sitio
 se pertinere putant homines ad suis blandiendum ui-
 tijs arguti, ad aliena carpenda præcipites: & quod
 Paulus dixit de secundum carnem ambulando, in adul-
 teros modo & scortatores referunt: quod de sapientia
 carnis, quæ inimica est deo, in eos detorquent, qui li-
 teraturam secularem (quam uocant) didicerunt. In u-
 troque sibi plaudunt, quod neq; adulteri sunt, & om-
 nium literarum egregie indocti. Caterum in spiritu
uiuere

MILITIS CHRISTIANI

uiuere, nihil aliud esse somniant, quàm facere scilicet quod faciunt ipsi, qui si linguam Paulinam tam diligenter obseruassent, quàm fortiter contemnunt Ciceroniam. **Q**uid Paulus loquitur, si carum, intelligerent nimirum apostolum uocare carnem, & spiritus id quod uisibile est, spiritum quod inuisibile. Docet autem ubique uisibilia oportere seruire inuisibilibus, non contra inuisibilia uisibilibus. Tu præpostere ad ista Christum accommodas, quæ conueniebat ad Christum applicari. An testimonium flagitas, carnis uocabulum, non tantum ad libidinem aut luxum pertinere? Accipe quod idem apostolus hoc ipsum quod semper agens, scribit Corinthis: Nemo uos seducat uolens in humilitate & religione angelorum, quæ non uidit, ambulans frustra, inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, id est, Christum, ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones sumministratum & constructum, crescit in augmentum dei. Et ne quid dubites cum loqui de ijs, qui caeremonijs quibusdam corporalibus freti, aliorum spiritualibus obstrepunt studijs, attende quod sequitur: Si ergo mortui estis cum Christo, ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam uiuentes mundo decernitis? Ab his igitur nos auocans paulo post: Igitur, inquit, si cõsurrexistis cum Christo, quæ sunt sursum querite, ubi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt spiritualis uite, non quæ super terram. Deinde spiritualis uite præcepta tradens, quid tandem monet? Num ut his aut his præcepta caeremonijs utamur? num ut sic aut sic uestiamur? ut his aut his cibis uictitemus? ut tantum psalmorum exauriamus? nihil horum. Quid igitur? Mortificate, inquit, membra

ENCHIRIDION

membra uestra quæ sunt super terram, fornicationem,
 immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, &
 auariciam, quæ est idolorum seruitus. Ac paulo post:
 Nunc autem deponite & uos omnia, iram, indignatio-
 nem, maliciam. pauloq; inferius: Expoliantes uos uete-
 rem hominem cum actibus suis, & induentes nouum,
 eum qui renouatur in agnitionem dei, secundum ima-
 ginem eius qui creauit eum. Quis est autem uetus ho- **Vetus homo**
 mo? nempe Adam ille de terra terrenus, cuius conuersa-
 tio est in terra, non in cœlis. Terram intellige, quic-
 quid uisibile, eoq; temporarium. Quis nouus homo?
 nempe de cœlo cœlestis. Cœlum accipe, quicquid inui-
 sibile, eoq; æternum. Postremo ne Iudaico more certis
 quibusdam obseruationibus tanquam magicis cæremoni-
 is deum demereri uelinus, docet eatenus opera no-
 stra grata esse deo, quatenus ad charitatem referuntur,
 indidem profecta. Super omnia autem hæc, inquit,
 charitatem habete, quod est uinculum perfectionis. Et
 pax dei Christi exultet in cordibus uestris, in qua &
 uocati estis in uno corpore. Dabo argumentum euiden-
 tius. Ad Galatas scribens, sæpe carnem, sæpe spiritum
 nominat, quos non tantum à libidine uocat ad castimo-
 niam, sed à Iudaismo & operum fiducia, in quam erant
 à pseudapostolis inducti, conatur retrahere. Hic igitur
 opera carnis recensens, uide quæ uitia commemo-
 ret. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt forni-
 catio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum ser-
 uitus, ueneficia, inimicitia, contentiones, emulationes,
 ira, rixa, dissensiones, secta, inuidia, homicidia, ebrie-
 tates

MILITIS CHRISTIANI

tates, comestiones, & his similia. Neq; multo post:
Pestis spiri- Si spiritu uiuimus, spiritu ambulemus. Deinde quasi pe-
tui infesta stem spiritui infestam indicans, addit: Non efficiamur
 inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem in-
 uidentes. De fructibus arbor cognoscitur. Quod uigi-
 lias, quod ieiunia, quod silentia, quod preculas, quod re-
 liquas id genus obseruationes non præteris, nihil mo-
 ror. In spiritu non credam esse, nisi uidero fructus spiri-
 tus. In carne esse cur non affirmem, cum post secularem
 penè istarum rerum exercitationem adhuc in te depre-
 hendam opera carnis? Inuidentiam plus quàm mulie-
 brem, iracundiam & ferocitatem militarem, rixandi
 nunquam satiatam libidinem, rabiosam maledicentiam,
 uipereum linguæ obtretratricis uenenum, animum tu-
 midum, ceruicem præfractam, lubricam fidem, uanita-
 tem, fictionem, assentationem? Tu fratrem in cibo aut
 potu, cultu uie iudicas. At Paulus te iudicat ex factis tuis.
 An hoc te à carnalibus mundanis separat, quod tu leuior-
 ribus quidem in rebus, sed iisdem tamen uitij laboras?
 Num turpior est, qui ob hæreditatē interceptam, ob ui-
 tiatam filiam, ob læsum parentem, ob magistratum, ob
 principis gratiam, iras, inimicitias, emulationes susci-
 pit, quàm tu q, pudet dicere quàm de nihilo, multo hæc
 omnia facis acerbius? Causa peccandi leuior non eleuat
 crimen, sed exaggerat. Neq; refert in quanto pecces,
 modo pari affectu. Imò refert adeo, hoc enim quisq; sce-
 leratior est, quo minore momento ab honesto abduci-
Monachi tur. Non ego nunc loquor de ijs monachis, quorum mo-
 res & mudus detestatur, sed de his quos uulgus mira-
 tur

ENCHIRIDION

tur, non ut homines, sed ut angelos. quos ipsos tamē of-
fendi non oportet hoc sermone, qui uitia notat, non ho-
mines. Quod si boni uiri sunt, gaudeant etiam à quo-
cunq; admoneri in his quæ ad salutem pertinent. Neq;
clam me est, inter eos esse plurimos, qui literis & inge-
nio adiuti, spiritus mysteria degustarunt. Sed (quod ait
Liuius) fere fit ut maior pars uincat meliorē. Cæterum
si uerum fateri fas est, nōne uidemus arctissimum
quodq; monachorum genus fastigium religionis aut in
ceremonijs, aut in certa lege psalmorum, aut in corpo-
rum labore ponere? Quos si quis excutiat, atq; de spi-
ritualibus percontetur, uix perpaucos inuenerit, qui
non in carne ambulent. Et hinc ista tanta animorum
infirmetas illic trepidantiū, ubi timor non est, illic osci-
tantium ubi summum est periculum. Hinc illa perpetua
in Christo infantia, ut ne quid dicam grauius, quod præ-
posterum rerum æstimatores, ea facimus plurimi, quæ so-
la nihili sunt, ijs neglectis, quæ sola sufficiunt, semper
sub pædagogis agentes, semper sub iugo: nec unquam
ad libertatem spiritus aspirantes, nunquam ad ampli-
tudinem charitatis crescentes, cum clamet Paulus ad
Galatas. State & nolite iterum iugo seruitutis conti-
neri, atq; alio loco: Itaq; lex pædagogus noster fuit in
Christo, ut ex fide iustificemur. At ubi uenit fides, iam
non sumus sub pædago. Omnes enim filij dei estis
per fidem, quæ est in Christo Iesu. Neque multo infe-
rius: Ita nos, cum essemus paruuli, sub elementis mun-
di eramus seruiantes. At ubi uenit plenitudo tempo-
ris, misit deus filium suum factum ex muliere, factum
sub

MILITIS CHRISTIANI

sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptio-
nem filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filij
dei, misit deus spiritum filij sui in corda uestra, claman-
tem: Abba pater. Itaq; iam non est seruus, sed filius. Ite-
rum alibi: Vos enim in libertatem uocati estis fratres,
tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed
per charitatem spiritus seruite inuicem. Omnis enim
lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum
sicut teipsum. Quod si inuicem mordetis, & comedi-
tis, uidete ne ab inuicem consumamini. Rursum ad Ro-
manos: Non enim accepistis spiritum adoptionis filio-
rum dei, in quo clamamus: Abba pater. Eodem pertinet
& illud quod Timotheo scribens: Exerce autem, in-
quit, teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio
ad modicum utilis est, pietas ad omnia est utilis. Et ad
Corinthios: Dominus spiritus est, ubi autem spiritus, ibi
libertas. Sed quid nos unum aut alterum locum referi-
mus? Totus in hoc est Paulus, ut caro quæ cõtentiosa est
contemnatur, & in spiritu, qui charitatis & liberta-
tis est autor, nos constituat. Indiuiduæ enim inter se co-
mites sunt, caro, seruitus, inquietudo, contentio: Rur-
sum, spiritus, pax, amor & libertas. Hæc passim incul-
cat apostolus. Num meliorem religionis magistrum re-
quirimus, præsertim cum huic omnis diuina scriptura
concinat? Hoc erat maximum mandatum in lege Mo-
saica, hoc iterat ac perficit in euangelio Christus. Ob
hoc potissimū natus ac mortuus est, ut nos doceret non
Iudaizare, sed amare. Post cœnā illam supremā quā
sollicite, quanto affectu mandat apostolis suis non de ci-
bo aut

ENCHIRIDION

bo aut potu, sed de charitate mutuo seruanda. Quid al-
 liud docet, inò rogat huius symmystes Ioannes, nisi ut
 diligamus inuicem? Paulus cum passim, ut dixi, charita-
 tem cōmendans, tum ad Corinthios scribens, & mira-
 culis, & prophetiæ, & angelorum linguis antepōnit
 charitatem. Ne tu mihi ilico charitatē esse dicas, in tem-
 plo frequentem esse, signis diuorum procumbere, cereo-
 los accendere, numeratas preculas iterare. Nihil istis
 opus habet deus. Charitatē Paulus uocat, adificare pro Quid chari-
 ximum, omnes eiusdem corporis membra ducere, om- tas Paulo
 nes unū in Christo putare, de fraternis cōmodis, perin-
 de ut de tuis in domino gaudere, incōmodis mederi, ue-
 luti proprijs, mansuete corripere errantem, docere ne-
 scientem, erigere lapsum, consolari deiectum, adiuuare
 laborantem, subuenire egenti: in summa omnes opes
 tuas, omne studiū, omnes curas ad hoc referre, ut quam-
 plurimis prosis in Christo, ut quemadmodū ille neq; si-
 bi natus est, neq; sibi uixit, neq; sibi mortuus est, sed to-
 tum se donauit usibus nostris, ita & nos fratrum com-
 moditatibus inseruiamus, non proprijs. Quod si fieret,
 nihil esset religiosorum uita neq; letius neq; facilius,
 quam nunc contra tristē frē uidemus & laboriosam,
 ac Iudaicis superstitionibus plenā, nec ab ullis laicorum
 uitijs immunem, in nonnullis contaminatiorem. Quod
 hominum genus, si nunc reuiuisceret Augustinus, quo
 autore uitæ pleriq; gloriantur, profecto ne agnosceret
 quidem, clamaretq; nihil se minus probaturum fuisse,
 quā hoc uitæ genus: neq; ad superstitionē Iudæorum,
 sed ad apostolorum regulam, uiuendi rationē instituisse.

MILITIS CHRISTIANI

Sed audio iamdudum quid mihi respondeant quidam paulo saniores: in minimis uigilandum, ne paulatim defluatur in maiora uitia. Audio & approbo, uerum non paulo magis aduigilandum, ne sic inhereas minimis, ut a maximis penitus excidas: Ibi periculum euidentius, sed hic grauius: ita Scyllā fugito, ne in Charybdim incidas. Ista facere salutare est, sed eis inniti perniciosum. Paulus non te uetat elementis uti, sed seruire non uult elementis eum, qui liber est in Christo. Non damnat legem factorū, sed si quis ea legitime utatur. Sine his fortasse pius non eris, sed non ista te pium faciunt: Conducunt ad pietatem, ita si quidem in hoc utare. Sin frui cœperis, pietatē omnem semel extinguunt. Apostolus contemnit opera Abrahæ, quæ summa fuisse nemo nescit, & tu tuis confidis: Deus auersatur uictimas & sabbata, & neomenias populi sui, quorum omnium ipse fuerat autor. An audebis tuas obseruatiunculas, cum diuinae legis præceptis conferre? Audi tamen ad ista nauſeantem ac stomachantem deum: Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum? plenus sum, holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinē uitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum ueneritis ante conspectū meum, quis quæsiuit hæc de manibus uestris, ut ambularetis in atrijs meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra incensum, abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum, & festiuitates alias non feram. Ini qui sunt cœtus uestri, Calendas uestras, & solennitates uestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta, laborauī sustinens. Et cum extenderitis manus uestras, auer-

ENCHIRIDION

tam oculos meos à uobis, & cum multiplicaueritis orationes uestras, non exaudia uos. Nōne cum obseruationes & ritus sacrōrū cōmemorat, tū multiplicatas orationes, tanq̃ digito notat eos, qui religionē numero psal morū aut precū metiuntur. Attende & illa, q̃ mire diuinū fastidiū propheta sacundus exaggerat, ut iam nec auribus nec oculis ferre potuerit. Quæ tandē obsecro nimirum quæ ipse tanta religione seruanda tradiderat, quæ tanta ueneratione, tot seculis fuerant à regibus sanctis & prophetis obseruata. Et hæc detestatur adhuc in lege carnali, & tu tuis domi tibi natis obseruatiunculis fidis in lege spiritali? Idem alio loco eundem prophetam clamare indefinenter, & instar tubæ uocem iubet intendere, uidelicet in re seria & acri reprehensione digna, quæq; ferè non nisi magna cōtentione ab istis obtineri queat. Me, inquit, de die in diem querunt, & scire uias meas uolunt, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & quæ iudicium dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, & appropinquare deo uolunt. Quare ieiunauimus, & non aspexisti, humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunij uestri inuenitur uoluntas uestra, & omnes debitores uestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare usq; ad hanc diem, ut audiat in excelsis clamor uester. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominē animam suam? Nunquid contorqueri quasi circulū caput suum, & sacculū et cinerē sternere? Nūquid istud uocabis ieiunium, & diem acceptabilem domino? Sed quid hoc esse dicemus?

MILITIS CHRISTIANI

damnat deus quod ipse mandarat? minime. quid igitur?
sed in carne legis manere, & in re nihili confidere, id
uero detestatur: proinde utroq; loco quid uelit accede-
re, demonstrat. Lauamini, inquit, mundi estote, auferte
malum cogitationum uestrarum de oculis meis. Cum au-
dis mala cogitationum, nonne palam spiritū & inter-
num hominem denotauit. Oculi domini non uident in
manifesto, sed in occulto, neq; secundum uisionem oculo-
rum iudicat, neq; secundum auditum aurium arguit. Ne-
scit fatuas uirgines, foris expolitas, intus inanes. Non
Vite spiri- nouit eos qui labijs dicunt, domine, domine. Deinde ad-
tualis usus monet usum uite spiritalis, non tā in caeremonijs, quam
in proximi charitate situm esse. Querite iudicium, sub-
uenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam. Si-
milia subtexuit & alteri loco de ieiunijs: nonne hoc est
magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impie-
tatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui con-
fracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esu-
rienti panem tuum, & egenos uagosq; induc in domum
tuam. Cum uideris nudum, operi eum, & carnem tuam
ne despexeris. Quid igitur faciet Christianus? negliget
Ecclesiae mandata? contemnet honestas maiorum tradi-
tiones? damnabit pias consuetudines? Immo si infirmus
est, seruabit ut necessarias: si firmus & perfectus, tan-
to magis obseruabit, ne sua scientia fratrem offendant in-
firmum, & occidat eum pro quo mortuus est Christus.
Hæc oportet non omittere, sed illa necesse est facere.
Non damnantur opera corporalia, sed præferuntur in-
uisibilia. Non damnatur cultus uisibilis, sed non placet

ENCHIRIDION

tur deus, nisi pietate inuisibili: spiritus est deus, & spiritalibus uictimis flectitur. Turpe sit Christianis ignorare, quod gentilis quidam poeta non ignorauit, qui de pietate præcipiens: Si deus, inquit, est animus, nobis ut carmina dicunt, Hic tibi præcipue sit pura mente colendus. Ne contemnamus autorem, uel ethnicum, uel minutum: Sententia est magno etiam theologo digna, & ut ego quidem deprehendi, tam intellecta à paucis, quàm à nemine non lecta. Ea uero est huiusmodi. Similia similibus afficiuntur. Tu deum tauro cæso, aut thureo uapore moueri magnopere credis, quasi corpus esset. Mens est, & quidem purissima, simplicissimaq; proinde potissimum mente pura colendus est. Tu cæreum accensum sacrificium putas. At Dauid sacrificiū, inquit, deo spiritus contribulatus. Et si despexit sanguinem hircorum, aut uitulorum, at cor contritum & humiliatū non despiciet. Si facis quod tribuitur oculis hominum, multo magis adhibe quod requirunt oculi dei. Religioso cucullo tegitur corpus, quid tum, si mundanam uestem gerit animus? Si niuea tunica uelatur homo exterior, sint & interioris hominis uestimēta candida, sicut nix. Si lentium agis foris, multo magis cura, ut uacet mens intus. In templo uisibili demittis genu corporis: nihil agitur, si in templo pectoris stas erectus contra deum. Veneraris lignum crucis, magis sequere mysterium crucis. Ieiunium agis, & abstines ab ijs, quæ non coinquinant hominem, & non contines ab obscœnis sermonibus, qui polluant & tuam, & alienam conscientiam? Corpori subducitur cibus, & anima siliquis porcorum

MILITIS CHRISTIANI

se ingurgitat? Exornas eadem saxeam, religioni habes loca sacra: quid refert si templum pectoris, cuius parietem perfodit Ezechiel, abominationibus Aegyptijs prophanatum est? Sabbatum agis foris, & intus omnia uitiorum tumultibus perstrepunt. Nō mœchatur corpus, sed auarus es, iā mœchus est animus. Psallis lingua corporea, sed intus ausculta, quid dicat animus: Ore benedictis, & corde maledictis. Corpore angusta cellula contineris, & cogitatione per totum orbem uagaris. Audis uerbū dei corporeis auribus, magis audias intus. Quid enim dicit Propheta? Nisi audieritis intus, plorabit anima uestra. Quid autem legis in euangelio? Vt uidentes non uideant, & audientes non audiant. Et rursum propheta: Aure audietis, & nō percipietis. Beati igitur qui intus audiunt uerbum dei. Felices, quibus dominus intus dicit uerbum, & saluabuntur animæ illorum. Hanc aurē iubetur à David inclinare filia regis illa, cuius omnis decor ab intus in fimbrijs aureis. Deniq; quid refert mala non facere, quæ affectu concupiscis? Quid refert bona foris agere, quibus diuersa fiunt intus? An magnū est, quod corpore Hierosolymam adis, cum intra temet ipsum sit Sodoma, sit Aegyptus, sit Babylon? Non magnum est carneis calcaneis uestigia calcasse Christi, at maximum affectu sequi uestigia Christi. Si maximū est contigisse sepulchrum domini, non maximum erit expresisse mysterium sepulturæ? Accusas apud sacerdotem hominem tua peccata, uide quomodo accuses apud deum. Nam apud illum accusare, intus odisse est. Tu forte sigillis cereis aut pecuniola, aut pergrinatiuncula se-

ENCHIRIDION

mel elui culpas credis: tota erras uia. Intus acceptum est uulnus, intus pharmacū admoueat neceſſe eſt. Corruptus eſt affectus, amaſti, quod erat odio dignum, odiſti, quod erat amandum. Dulce tibi fuit amarum, & amarum dulce. Nihil moror, quid exhibeas foris: ſed ſi mutatis uicibus, quod modo amabas, odiſſe, fugere, horre-re cœperis, ſi dulceſcit affectui quod modo ſel ſapiebat, ita demum ſanitatſ argumentum accipio. Amauit multum Magdalena, & dimiſſa ſunt ei peccata multa. Quo magis Chriſtū amabis, hoc magis oderis tua uitia. nam odium peccati conſequitur amorem pietatis, uelut umbra corpus. Malo te ſemel mores tuos uitioſos intus ac uere odiſſe, quā decies uerbotenus teſtari apud ſacerdotem. Ergo ut quedam exempli gratia retulimus, in toto theatro mundi huius uiſibilis, in uetere lege, in noua, in omni mandato Eccleſiæ, deniq; in teipſo, atq; in omni negotio humano, foris caro quedam eſt, intus ſpiritus. In quibus ſi non ordinem faciemus præpoſterum, ſed in his quæ uidentur non ita multum fiduciæ ponentes, niſi quatenus ad meliora momenti quid adferunt, ſemper ad ſpiritum & ea quæ charitatis ſunt, reſpiciamus, euademus non triſtes, ut iſti, & imbecilles, ſemper pueri (ut prouerbio dicitur) animales, oſſa arida (ut apud prophetam eſt) ſpiritum non habentia, lethargici, ſtupidi, rixoſi, liuidi, ſuſurroneſ: ſed excelsi in Chriſto, ampli charitate, robuſti, & ad utranq; fortunam ſtabiles, ad minima conuiuentes, ad ſumma enitentes, pleni alacritatis, pleni ſcientiæ, quā qui reiſcunt, eos reiſcit & ille ſcientiarum dominus. Imperitia enina

MILITIS CHRISTIANI

quam fere comitatur indocilitas, & quam Græci pulchre uocant *ὕλας*, sola facit, ut (quod ait Esaias) cōfidamus in rebus nihili, & loquamur uanitates. Concipiamus laborem, & pariamus iniquitatem, semper seruiamus trepidi atq; humiles cæremonijs Iudaicis. De cuiusmodi loquens Paulus: Testimonium, inquit, perhibeo illis, quod zelum quidem dei habent, sed non secundum scientiam. Quid autem ignorabant? nempe Christus fides quod finis legis Christus, Christus autē spiritus est, charitas legis ritas est. Apertius autem Esaias miseram & inutilem istorum seruitutē in carne describit. Propterea, inquit, captiuus ductus est populus meus, quia nō habuit scientiam. Et nobiles eius interierūt fame, & multitudo eius siti exaruit. Non mirum quod populus seruit elementis huius mundi, uidelicet uulgus indoctum, & non nisi de alieno pectore sapiens. Magis mirandum quod religionis Christianæ quasi primates in eadem captiuitate fame intereunt, & siti exarescunt. Quare fame interierunt? quia non didicerunt à Christo frangere panes orde accos: siliquam modo asperam circumlingunt, medullam non eruiunt. Quare siti exarescunt? quia non didicerunt à Mose aquam de spiritali petra elicere. Neq; hauserunt de fluminibus quæ de uentre Christi fluunt aque uiuæ. Hoc autem dictum est de spiritu, non de carne. Tu igitur mi frater, ne tristibus laboribus non multum promoueas, sed mediocri exercitio, cito grandis & uegetus euadas in Christo, hanc regulam diligenter amplexus, ne uelis cum immundis animalibus humi reptare, sed semper alis illis nitens, quas Plato putat in animis

BNCHIRIDION

animis amoris calore elicitas, denuo pullulascere, à corpore ad spiritum, à mundo uisibili ad inuisibilem, à litera ad mysterium, à sensibilibus ad intelligibilia, à compositis ad simplicia temetipsum quasi gradibus quibusdam scalæ Iacob erige. Ita ad se propinquāti, uicissim appropinquabit dominus: & si tu pro uiribus de tua caligine, sensuumq; strepitu conaberis assurgere, occurret ille commode è luce sua inaccessibili, & silentio illo incogitabili, in quo non sensuum tantum omnis tumultus, sed & intelligibilium omnium imagines conticescunt.

CANON SEXTVS

ET quoniam ex tempore scribenti aliud ex alio in mentem uenit, subtexam & sextam regulam, superioribus quodammodo cognatā, tam necessariam ad salutem uniuersis, quā à paucis curæ habitam. Ea est ut animus ad Christum anhelantis, à uulgi tum factis, tum opinionibus quā maxime dissentiat, nec aliunde quā ab uno Christo, pietatis exemplum petatur. Pietatis exemplum
Hoc est enim unicum archetypum, unde quisquis uel unguem discefferit, à recto discedit, atq; extra uiam currit. Proinde Plato grauiter profecto, ut pleraque, in politia sua negat cum uirtutem constanter tueri posse, qui de turpi atq; honesto, nullis certis opinionibus mentem imbuerit. At quanto perniciosius est, falsas opiniones de ijs quæ ad salutem pertinent, animo penitus insidere? Quare hoc uel in primis curādum putat, ut custodes illi, quos oportet omni turpitudine uacare, quā optimas opiniones de fugiendis atq; expetendis, easq; quā certissimas tanquam leges quasdam sanctissimas animo inculpant

MILITIS CHRISTIANI

suo. Quicquid enim persuasione penitus inhaesit animo,
 id quisq; moribus exprimit. Eoq; praecipua Christiano-
 rum cura huc intendi deberet, ut pueri iam inde ab incu-
 nabilis inter ipsas blanditias nutricū, & parentū oscu-
 la, inter literatorum manus, persuasiones imbibāt Chri-
 sto dignas, propterea quod nihil uel altius insidit animo,
 uel haeret tenacius, q̃ quod rudibus (ut inquit Fabius) an-
 Pueri Christi nis inditur. Procul procul ab auriculis infantibus amato
 ani educatio ri.e cantiuunculae, quas domi forisq; cantillant Christiani,
 spurciores quàm unquam ethnicorum uulgus receperit.
 Non audiant accepta iactura materculam eiulantem.
 non amissa sorore, se miseram ac destitutam clamitantē.
 Non audiant patrem ignauiam opprobrantem ei, qui in
 iuriam non cum foenore retulit: non admirantem eos qui
 rem quocunq; modo fecerunt amplissimam. Ingeniū ho-
 minis ad uitia procliue, perniciosum exemplum statim
 arripit, non aliter quàm ignem uicinū naphtha. Quan-
 quam idem hoc nulla non etate agendum, ut omnes uul-
 gi errores ab ipsis usq; radicibus ex animo reuellantur,
 atq; in eorum locum salutare opiniones inserantur, a-
 deoq; roborentur, ut nullis rebus queant conuelli. Quod
 qui fecerit, is nullo negotio uirtutem sua sponte asseque-
 tur, & secus agentes miseratione, nō imitatione dignos
 iudicabit. Huc enim pertinet illud à Socrate non absurde
 dictum, quanquam ab Aristotele reprehensum, Virtutē
 nihil aliud esse quàm scientiam fugiendorum atq; expe-
 tendorum: non quod non uiderit discrimen inter cogni-
 tionem honesti atq; amorem: sed quemadmodum Demo-
 sthenes pronunciationem primum, secundam ac tertiam

ENCHIRIDION

in eloquentia respondit esse, uidelicet adeo præcipuam
 partem significans, ut in ea tota esse duceret: itidem So-
 crates agens cum Protagora, argumentis euincit, tantum
 in omni uirtute momenti scientiam asserre, ut peccata non Peccatum à sal
 aliunde proficiantur, quam à falsis opinionibus. Etesis opinionis
 nimis qui Christum amat, et qui uoluptatem, pecuni- bus
 am, honorem falsum amat, nimirum utriusque dulce, bonum
 ac pulchrum sequuntur. At hi labuntur in scitiam, pro dul-
 ci amplectentes quod est acerbissimum, pro acerbis fugien-
 tes quod est dulcissimum, item pro bono ac lucro sequen-
 tes quod merum est detrimentum, pro damno timentes
 quod unicum est lucrum, id pulchrum iudicantes quod est
 foedum, id pudendum opinantes quod solum est glorio-
 sum. Porro si cui penitus persuasum sit, ac iam ueluti ci-
 bus in animi substantiam sit traiectum, solam uirtutem
 optimam esse, dulcissimam, pulcherrimam, honestissimam, uti-
 lissimam: contra, turpitudinem unicum esse malum, crucia-
 tum, foedum, erubescendum, damnosum: atque hæc non opi-
 nione populari, sed ipsa natura rerum metiatur, fieri non
 potest, ut ea constante persuasionem, diu in malis hæreat.
 Pessimus enim iam olim tu uiuendi, tum sentiendi autor
 uulgus est. Neque unquam ita bene actum est cum rebus hu-
 manis, ut non pessima placuerint plurimis. caue sic cogi-
 tes: hoc nemo non facit: his uestigijs maiores mei sunt in-
 gressi: hac in sententia est ille tantus philosophus, tantus the-
 ologus: sic uiuitur à magnatibus: hoc regium est institutum:
 hoc et episcopi et pontifices summi faciunt, hi profecto
 uulgus non sunt: nihil te moueat ingentia nomina: ego uul-
 gum non loco sed pectore metior. Vulgus sunt, quicumque
 in specu

MILITIS CHRISTIANI

in specu illo Platonico uincti suis affectibus inanes rerū
 imagines pro uerissimis rebus admirantur. Nonne præ=
 postere faciat, si quis nō lapidem regulæ, sed regulam la=
 pidi conetur applicare? Nonne multo absurdius, si quis
 non hominum mores ad Christum, sed Christum ad ho=
 minum uitam labore inflectere? Non ideo rectum pu=
 ta, quia primores, quia maxima pars hominum facit: ita=
 sed ita demum rectum est, quod fit, si quadrat ad regu=
 lam Christi. Imò hoc ipso tibi suspectum quid esse oportet,
 quod plurimis placet. Pusillus grex est, & erit sem=
 per, cui cordi est Christiana simplicitas, paupertas, ueri=
 tas. Pusillus est, sed beatus: quippe cui soli debetur regnū
 coelorum. Arcta est uia uirtutum, & à per paucis calca=
 ta, sed nō alia ducit ad uitam. Prudens edificator utrum
 tandem ab usitatissimo, an ab optimo opere petit exem=
 plum? Pictores non nisi optimas tabulas sibi proponūt.
 Exemplum nostrum Christus est, in quo uno omnes in=
 sunt beate uiuendi rationes: hunc sine exceptione licebit
 imitari. Cæterū in probatis uiris, eatenus unumquodq;
 in exemplum uocare conueniet, quatenus respondebit

Probatu uiri archetypo Christi. De uulgo autem Christianorū sic exi=
 mitandi qua stima, nullum unquam fuisse corruptius, ne apud ethni=
 tenus cos quidem, quantum ad opiniones de moribus attinet.
 Cæterum de fide quid sentiāt, uiderint ipsi. Hoc certe in=
 dubitatissimum est, fidem sine moribus fide dignis, adeo
 nihil iuuare, ut etiā in cumulū cedat damnationis. Euol=
 ue ueterum annales, et conser horum temporum mores.
 Quando uera probitas despectior? quando sic in precio
 habitæ diuitiæ undecunq; partæ? quo unquam seculo ue=
 rius

ENCHIRIDION

rius illud Horatianum: Scilicet uxore cum dote, fidemq;
 & amicos, Et genus & formam regina pecunia donat?
 Et illud eiusdem: Nam genus et uirtus, nisi cum re, uilior
 alga est. Quis iam non serio legit ironiam illam Satyri-
 cam: O ciues, ciues, quæreda pecunia primū: Virtus post
 nummos? Quando luxus solutior? Quando stupra, adul-
 teria uel latius patuerunt, uel impunitiora fuere, uel mi-
 nus in probro? dum in alijs suis uitijs indulgent princi-
 pes, & quisq; speciosum factu ducit, quicquid in aulico-
 rum mores abiit. Cui nō extremum malum ac probrum
 uidetur pauperies? Olim in scortatores, in sordidos, in Antiqua
 gloriosos, in admiratores pecuniæ, etiam de plaustris fa comœdia
 mosa scōmata iaciebantur: in spectaculis gentiliū, sci-
 te notatis uitijs, applaudebatur à uulgo, quibus nunc à
 Christianorum proceribus male laudatis applauditur.
 Non tulerunt theatra Atheniensium histrionē ē tragœ-
 dia quapiam Euripidis cantantem uerba cuiusdam aua-
 ri, unam pecuniā reliquis humanæ uitæ commodis præ-
 ferentis: ac plane futurum erat, ut actorem cum tota fabu-
 la exploderent, eijcerentq; ni mox assurgens poeta, pau-
 lister etiam manere iussisset, ac spectare quorsum admi-
 rator ille auri esset euasurus. Quam multa sunt apud il-
 los exempla eorum, qui ē bene administrata republica
 præter honestam opinionem, nihil in tenuem familiam
 retulerunt, qui fidem pecuniæ, qui pudicitiam uita potio-
 rem habuerūt: qui neq; prosperis rebus insolescere, neq;
 aduersis frangi potuerunt: qui honesta pericula uolupta-
 tibus anteposuerunt: qui sola conscientia recti contenti,
 neq; honores, neq; opes, neq; reliqua fortunæ commoda
 desiderabant

MILITIS CHRISTIANI

desiderabant. Et ut ne cōmemorem Phocionis sanctitatem, Fabritij diuitijs potio-
rem paupertatē, Camilli magnanimitatem, Bruti seueritatē, Pythagoræ pudicitiam, Socratis inexpugnabilem continentiam, Catonis integritatem, ac mille pulcherrima omnium uirtutum decora, quæ passim in Lacedæmoniorū, in Persarū, in Atheniensium, in Romanorum annalibus leguntur, magno quidem Augustini nostro pudore, diuus Aurelius Augustinus, ut ipse de se continentia in commentarijs confessionum suarum testatur, iam multo priusquam Christum indueret, cōtempserat pecuniā, pro nihilo habebat honores, gloria non commouebatur, uoluptatib. aut usque adeo frena negarat, ut homo adole-
scens una muliercula cōtentus esset, cui & cōiugij fidem seruabat. Hos animos, hæc exempla, inter aulicos, inter ecclesiasticos, addam & inter monachos, non temere quis inuenerit. Aut si quis huiusmodi extiterit, illico uelut asinus inter simias ostentui ac risui erit, delirus, hebes, hypocrita, rerum imperitus, melancholicus, amens, omnium una uoce dicetur, ac ne homo quidem indicabitur. Sic Christiani Christi doctrinam ueneramur, sic exprimimus, ut nihil uecordius, nihil abiecius, nihil magis pudendū iam uulgo habeatur, quàm uere ac toto pectore esse Christianum: quasi aut Christus frustra uersatus sit in terra, aut alius sit nunc quàm olim Christianissimus, aut non ex æquo pertineat ad omnes. Ab his igitur uolo te toto animo dissentire, & rerum omnium precia Nobilium unius Christi communionem metiri. Quis uulgo non præ-
uinitas clarum autumat, atq; inter præcipua bona ponendum, claris maioribus prognatū esse, id quod nobilitatem nominant

ENCHIRIDION

minant: Nihil te moueat, cum audis huius seculi prudentes, uiros graues, summaq; autoritate præditos, admodum serio de stemmatum gradibus, adductis supercilijs, tanquam de re uehementer ardua differentes, & magno conatu magnas nugas effutientes, cum uides alios sic auorum atq; atauorum imaginibus tumentes, ut reliquos præse uix homines esse iudicent. Sed horum errorem Democritico risu prosequens, id quod est res reputa, unicam ac summam esse nobilitatem, in Christo renatum esse: illius insitum esse corpori, unum corpus & unum spiritum fieri cum deo. Sint alij regum filij, tibi maximū sit, quod & es, & diceris filius dei. Illi sibi placeat, quod in aulis principum uersentur, tu elige cum Dauid abiectus esse in domo dei. Attende quos elegerit Christus, infirmos, stultos, ignobiles secundum mundum. In Adam omnes ignobiles nascimur, in Christo unum omnes sumus: uera nobilitas est, inanem contemnere nobilitatem: uera nobilitas est, seruum esse Christi. Hos tibi maiores esse puta, quorum uirtutes æmuleris. Audi quid in Euangelio dixerit optimus æstimator nobilitatis aduersus Iudæos, qui se iactabant de generis autore Abraham: quali uero autore? non tantum illustri, non solum opulento, non modo uictore regum, sed ob diuinas uirtutes diuinis ornato præconijs. Quis istud non insigne, non gloria dignum existimet? Audi quid audierint: Vos ex patre diabolo estis, & opera patris uestri facitis. En tibi Paulus & ipse ad magistri regulam generositate æstimans: Non enim, inquit, omnes qui ex circumsione sunt Israel, hi sunt Israelitæ: neq; q semē sunt Abraham, oēs sunt filij. Pudenda ignobilitas, seruire turpitudini,

MILITIS CHRISTIANI

cum Christo nullam habere cognationem, qui non agnoscit, nisi qui faciunt uoluntatem patris sui qui in cœlis est. Turpius spurcius est, qui patrem habet diabolum: habet autem qui illius opera facit, nisi mentitus est Christus: sed non nouit mentiri ueritas. Suprema generositas est & filium & heredem esse dei, fratrem autem & coheredem esse Christi. Illorum insignia quid sibi uelint, ipsi uiderint. Christianorum insignia sunt cōmunia quidem omnibus, sed tamen illustrissima crux, corona spinosa, clauis, lancea, stigmata domini, quæ Paulus in corpore suo se gestare gloriatur. De nobilitate itaque uides, quanto alia te sentire uelim, quam uulgus opinatur. Eum Diuites non uero qui plurimum auri domi congescit, quis non uulgo sunt beati beatum, diuitem, ac felicem uocat? Tu sat beatum, immo solum beatum iudica, qui Christum, qui summum bonum possidet. Qui preciosam illam margaritam bonæ mentis, uel rerum omnium, uel corporis etiam dispendio mercatus est. Qui thesaurum inuenit sapientiæ, cunctis opibus preciosioris: qui à Christo ditissimo aurum Quid di emit ignitum, probatum, uel locuples fiat. Quid igitur uitæ sunt ista quæ multitudo miratur, aurum, gemmæ, prædia? Falso nomine diuitiæ, uero spinæ, quæ semen diuini uerbi suffocant, iuxta parabolam Euangelicam: sarcinæ sunt, quibus onusti nec possunt per arctam uiam Christum nudum sequi, nec per ostium humile intrare in regnum coelorum. Ne pilo quidem temetipsum meliorem puta, si uel Midas, uel Cræsos opibus uincas, sed illigatior, impeditior, onustior: abunde sat habet, qui ista fortiter potest contemnere: satis prospectum est

ENCHIRIDION

est ei, cui nihil defuturum promisit Christus: nō esuriēt,
 cui sapit manna uerbi diuini: non erit nudus, qui Chri-
 stum induit. Hoc solum damnum existima, quoties ali-
 quid de pietate decessit, & uitij accreuit: ingens lucrum
 puta, cum mens accessione uirtutis facta est melior. Ni-
 hil tibi deesse puta, si eum possides, in quo sunt omnia.
 Quid autem hoc est, quod miseri uoluptatem nomināt?
 profecto nihil minus, quā quod dicitur. Quid igitur
 mera insania est, & plane (quod Græci dicere solent)
 Aiakis risus, dulce uenenum, blanda perniciēs. Vera &
 unica uoluptas, gaudium est puræ conscientie: lautissimæ
 epulæ sunt, studium sanctarum scripturarum: iucundis-
 simæ cantilenæ, psalmi spiritus sancti: festiuissima socie-
 tas, communio sanctorum omnium: summæ deliciæ, frui-
 tio ueri. Tu modo purga oculos, purga aures, purga pa-
 latum, & incipiet tibi adolescere Christus: quo uere gu-
 stato, etiam si Milesij, Sybaritæ, Asoti, Epicurei, breui-
 ter uniuerſi uoluptatum architecti, omnes suas illece-
 bras in unum conferāt, præ uno illo nauſca uidebuntur.
 Non id protinus dulce est quod sapit, sed quod sano sa-
 pit. Si ebrienti aqua uinum sapit, nemo istud uolupta-
 tem nominat, sed morbum. Erras, si non credis pijs ho-
 minibus longe iucundiores esse suas lachrymas, quā im-
 pijs risus, cachinnos, iocosq; suos: non his dulcius esse ie-
 iunium, quā illis attagines, phasides aues, perdicēs, ac-
 cipenseres, aut rhombos suos: horum frugales mensu-
 las, olusculis & leguminibus Pythagoricis instructas,
 non longe lautiores esse, quā istorum sumptuosa fa-
 stidia. Denique uera uoluptas est, amore Christi falsis
 delicijs

MILITIS CHRISTIANI

delicijs non sollicitari. Iam amoris & odij uocabulis ui-
de quàm mundus abutatur. Cum adolescens insanus pu-
ellam deperit, id uulgus amorem appellat, cum nullum
uerius sit odium. Verus amor uel suo dispendio commo-
dis alienis consulere cupit. Ille quò nisi ad suam uolupta-
tem spectat? Agitur non illam, sed semetipsum amat, quan-
quam ne se quidem amat: nemo enim aliū amare potest,
nisi se prius amarit, sed recte: nemo quenquam odisse po-
test, nisi se prius oderit. Verum bene amare, nonnunquā
bene odisse est. & recte odisse, amasse est. Ergo qui ob
tantillū cōmodum, ut putat, suum puellæ blanditijs et mu-
neribus tēdit insidias, ut illi quod habet optimū eripiat,
integritatem, pudorem, simplicitatem, bonam mentem,
famam: utrum hic odisse, an amare tibi uideatur? Profecto
Indulgentia nullum hoc odio odium atrocius. Cum inepti parentes li-
berorum uitijs indulgent, uulgo aiunt: Quàm tenere hi
suos amant filios? Imò quàm crudeliter oderunt, qui dum
suis morem gerunt affectibus, liberorum salutem habēt
neglectui. Quid aliud nobis precatur hostis inuidentiſſi-
mus diabolus, quàm ut hic impune peccātes, in æternum
incurramus supplicium? Lenem magistrum, & miseri-
cordem principem uocant, qui sceleribus quibusdam uel
conniuet, uel etiam fauet, ut hoc peccēt licentius, quo im-
punitus. At quid aliud minatur per prophetam domi-
nus ijs quos sua misericordia putat indignos? Et non uisi-
tabo, inquit, super filias uestras quando fornicantur, &
super nurus uestras, quando adulterantur. Dauid uero
quid promisit? Visitabo, inquit, in uirga iniquitates eo-
rum, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiā au-
tem

ENCHIRIDION

tem meam non dispergam ab eis. Vides ut in Christo no-
uentur omnia, & rerum uocabula permutentur: qui se-
ipsum male amat, is capitaliter odit: qui in sese male mi-
sericors est, is crudelissime seuit: bene curare, negligere
est: bene ledere, prodesse est: bene perdere, seruare est.
Ipse tibi curæ eris, si carnis desideria contempseris: si be-
ne seueris in uitâ, hominem beneficio iuueris: si pecca-
torem occideris, hominem seruaueris: si perdideris quod
fecit homo, restitueris quod fecit deus. Age uero iam po-
tentiam & imbecillitatem, fortitudinem & ignauiam,
quid esse putat error popularis? Nōne potentem nomi-
niant cum, qui quem uelit, facile queat ledere? *Potentia*
quam odiosa nimium potentia est, nocere posse, id quod *falsa*
est istis cum cantharidib. & scorpijs, atq; ipso adeo dia-
bolo cōmune, uidelicet dare malum. Solus deus uere po-
tens est, qui nocere nec potest, si uelit, nec uult, si possit.
quippe cuius natura est benefacere. Sed potens iste quo-
modo tandem ledet hominem? Eripiet pecuniā, pulsabit
corpus, adimet uitā? Si pio homini id facit, beneficiū pro
maleficio dedit: sin improbo, hic occasionē quidē admi-
nistrauit, sed ille ipse sibi nocuit. Nemo enim nisi à seip-
so leditur. Nemo aliū parat ledere, nisi lōge grauius ip-
se sese ledat prius. damnū pecunie mihi dare paras: iam
tu charitate amissa damnū grauiissimū tibi ipsi dedisti.
Non potes mihi uulnus infligere, quin ipse prius uulnus
multo atrocius acceperis. Non adimes mihi uitā corpo-
ris, nisi tute tibi prius animā iugularis. At Paulus ad in-
ferendā iniuriā imbecillis, ad ferendā ualidissimus, nōne
gloriatur sese in Christo posse omnia? Fortem et animo-

MILITIS CHRISTIANI

Sum uulgo nominant eum, qui ferox, & impotentis animi, ad quantumuis leuem iniuriam efferuescit iracundia, & conuitium conuitio, malefictum maleficio retaliat. Contra qui acceptam iniuriam musitat ac dissimulat, hunc ignauium, pusillanimum, instrenuum appellant. Immo quid alienius a magnitudine animi, quam uerbulo dimoueri a statu mentis, & adeo alienam stultitiam non posse contemnere, ut hominem te non putes esse, nisi malefictum maleficio superaris? At quanto fortius, animo excelso & amplo nullam iniuriam non posse negligere, insuper & pro maleficio beneficium reddere? Non ego fortiter dixerim, qui in hostem audeat, qui moenia superet, qui uita contempta, omnibus periculis obijciat caput, id quod est penes gladiatoribus omnibus commune. At animi qui possit uincere, qui ex animo bene uelle male uolentibus, bene mereri de male merentibus, bene precari male precantibus, huic denique debetur cognomen fortis atque magnanimi. Excutiamus & illud, quid mundus gloriam, ignominiam, ac pudorem nominet. Laudaris ob id? & a quibus? si ob turpia, & a turpibus, ista uero falsa est gloria, et uera ignominia. Vituperaris, rideris: quia gratia, & a quibus? ob pietatem, ob innocentiam, utique a magna Gloria ueracis: non ista est ignominia, sed nulla uerior gloria. Esto sane uel uniuersus mundus explodat, exhibiletque, non potest non esse gloriosum, quod approbat Christus. Et si quicquid est mortaliu, applaudit, atque acclamet, euge, euge, Prudentia non potest non esse pudendum, quod deo displicet. Prudentia munditiam uulgo uocant, rem parare strenue, partem probe consistere stabilire, & porro in posterum prospicere. Sic enim passim

*Fortis quis
uere.*

sine

ENCHIRIDION

sim & serio loquentes audimus. Frugi est homo, catus, cordatus, consultus, prouidus, de ijs qui breui rem faciūt lautiozem. Hoc mundus, qui & mendax est ipse, & pater eius: at quid dicit ueritas? Stulte, inquit, hac nocte reptent à te animam tuam. Expleuerat horrea messibus, instruxerat cōmeatu omnes apothecas, abunde multum pecuniæ domi cōdiderat, nihil restare putabat, nō (quod feræ faciunt) ut congestis opibus inops custos incubaret, quemadmodū draconem uellus aureum seruasse poetæ fabulantur, sed uti partis frueretur, & tamen hunc stultum appellat Euangelīū. Quid enim stultius, quid uecorius, quā umbris inhiantē res ueras amittere, id quod solemus in cane illo Aesopico ridere: & in Christianorū moribus nō magis ridendū est, uel flendū potius: Incallidus mercator habeatur, quem Comiciū illud fugerit: Pecuniam in loco negligere, maximū interdum est lucrum: qui præsens lucellum admittat, quod non ignoret ingens dispendium consecuturū. Quanto inconsultius, huic umbraticæ uitæ omnibus horis nutanti, tanta sollicitudine prospicere, quod tamen fuerat suppeditandum à deo: & in futurā uitā nihil consulere, quam semper calamitosissimā exigamus oportet, nisi fuerit ingenti cura prospectum. Alium errorē accipe: solertem & rerū peritū uocant, qui rumusculos omnes captans, nouit toto quid fiat in orbe: quæ fortuna mercatuū, quid Britannorū tyrannus molitur, quid nouatū Romæ, quid ortū in Gallijs, quomodo Dacæ uictitent & Scythæ: quid consultēt principes: breuiter qui omni de negocio apud omne genus hominū garrire calleat, cum aiunt sapere. Quid au-

MILITIS CHRISTIANI

tem incogitantius, quid inscitius, quàm quæ procul fiant
 & ad te nihil attinent, ea uestigare: quæ uero in tuo pe-
 ctore gerantur, & uel sola ad te pertinent, de ijs ne cogi-
 tare quidem. Narras mihi tumultus Britannicos, narra
 magis quid in tuo pectore tumultuentur ira, inuidia, libi-
 do, ambitio: quàm prope iam istæ sub iugum misse sint:
 quæ spes uictoriæ: quanta belli pars profligata: quàm in-
 structa ratio. In his si uigilans, si auritus pariter & ocu-
 latus, si sagax, si circumspēctus fueris, solertē te pronun-
 ciabo. Atq; illud quod in nos mundus solet iacere, in ip-
 sum retorquebo: ne quicquā sapit, qui sibi nihil sapit. Ad
 hunc modum si omnes mortaliū curas, gaudia, spes, me-
 tus, studia, sententias excusseris, inuenies plena erroris
 omnia: dum bonum dicūt malum, & malum bonū, dum
 dulce faciunt amarum, amarum dulce, lucem faciunt te-
 nebras, & tenebras lucem. Et hæc quidem hominū mul-
 to maxima turba est, uerū oportet hos simul & cōtem-
 nere, ne similis illorum esse uelis, & miserescere, ut eos
 tui similes fieri cupias, atq; (ut Augustini uerbis utar) tū
 flere conuenit irridendos, tum irridere flendos. Noli in
 malis conformari huic seculo, sed reformare in nouitate
 sensus tui, ut probes non quæ mirentur homines, sed quæ
 sit uoluntas dei bona, & bene placens, & perfecta. Peri-
 banda sint cūlo proximus es, planeq; labascis, si circumspēctare cōe-
 peris quid agant pleriq; si captare quid sentiant. Tu ui-
 tæ ac lucis filius, sepeliant sine mortui mortuos suos, cæ-
 ci cæcorum duces simul in foueam abeant. Cane quoquā
 ab exemplari tuo Christo cordis oculos dimoueas: non
 errabis, ueritatis ductum sequens: non impinges in tene-
 bris

ENCHIRIDION

bris, post lumen ambulans. Hoc prælucante, si fucata bona à ueris, si uera mala à falsis secreueris, horrebis, non imitaberis cecitatem multitudinis, ad inanissima rerum ludibria, uicibus quibusdam affectionum, iræ, inuidiæ, amoris, odij, spei, metus, gaudij, doloris, quouis Euripo inquietius æstuantis. Bragmani, Cynici, Stoici, mordicus sua dogmata tueri solent, & reclamante mundo, explodentibus, exibilantibus omnibus, tamen urgent pertinaces, quod sibi semel persuaferunt. Aude & tu sectæ tuæ decreta penitus in animo figere, aude securus ac totus in auctoris tui sententiam pedibus discedere.

OPINIONES CHRISTI-

stiano dignæ.

Hæc semper apud te constant ueri Christianis= Christianus mi paradoxa, uti ne quis Christianus se sibi na nō sibi natum esse putet, neque sibi uelit uiuere, sed quicquid habet, aut est, id omne non sibi tribuat, sed deo auctori ferat acceptum: omnia sua bona omnibus existimet esse communia. Proprietatem Christiana charitas non nouit. Pios amet in Christo, impios propter Christum, qui nos adhuc inimicos sic dilexit prior, ut se totum nobis redimendis impenderit: illos complectatur quod boni sint, hos nihilominus ut bonos reddat. Neminem prorsus hominem oderit, nō utiq; magis, quàm fidelis medicus odit ægrotū. Vitijs tantū sit inimicus. Quo grauior est morbus, eo maiorē curam adhibebit pura charitas. Adulter est, sacrilegus est, Turca est: excretur adulterum, non hominem: sacrilegum aspernetur, non hominē: Turcam occidat, non hominem. Det operam, ut impius pereat,

MILITIS CHRISTIANI

quem ipse se fecit: sed ut seruetur homo, quem fecit deus. Omnib. ex animo bene uelit, bene precetur, bene faciat. Neq; noceat commertis, & profit immerentibus, Omnium commodis perinde ut suis aggratuletur, omnium incommodis nō secus quā suis indoleat. Nimirum hoc est quod iubet Apostolus, flere cū flentibus, gaudere cum gaudentibus. Immo grauius alienum malum ferat, quā suum. De fraterno bono letior sit, quā de proprio. non est Christiani sic cogitare: Quid mihi rei cum isto? Alibus aterue sit, nescio, ignotus est, alienus est, nihil unquam bene de me meritus est: læsi aliquando, nunquam profuit. Nihil horum, tantum memineris, quo merito tibi quæ præstiterit Christus, qui suam in te beneficentiā, non in se, sed in proximo uoluit retaliari. Tantum uide, quibus egeat ille, & quid tu possis. Tantum hoc cogita, Frater est in domino, cohæres in Christo, eiusdem corporis membrum, eodem redemptus sanguine, fidei communis socius, ad eandem gratiam & felicitatem futuræ uitæ uocatus: quemadmodum dixit Apostolus: Vnum corpus, & unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestre, unus dominus, & una fides, unum baptisma, unus deus, & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Alienus esse qui potest, qui cum tibi tam multiplex intercedit unitatis copula? Apud gentiles momenti nonnihil adferant uel ad beneuolentiam, uel ad maleuolentiam illæ rhetorum circumstantiæ. Conciuius est, affinis est, cognatus est: aut contrā, familiaris, amicus paternus, bene meritus, gratus, honesto loco natus, opulentus, aut secus: In Christo aut nihil sunt, aut iuxta

ENCHIRIDION

iuxta Paulum, unū & idem sunt hæc omnia. Hoc unum
tibi obuersetur ob oculos, & satis sit: caro mea est, fra-
ter est in Christo: quod in membrum confertur, nonne
in uniuersum corpus redundat, atq; inde in caput? Om-
nes sumus inuicem membra: membra coherencia consti-
tuunt corpus: corporis caput Iesus Christus, Christi ca-
put deus: tibi fit, singulis fit, Christo fit, deo fit, quicquid
uni cuilibet membro fit, seu bene, seu male: hæc omnia
unum sunt, deus, Christus, corpus & membra. Non re-
cte inter Christianos locum habet illud: Pares cum pa-
ribus: & illud: Dissimilitudo mater odij, quorsum enim
dissenfionum uocabula, ubi tanta est unitas? Non sapit
Christianismum, quod uulgo aulicus oppidano, rusticus
urbano, patricius plebeio, magistratus priuato, diues
pauperi, clarus obscuro, potens imbecilli, Italus Germa-
no, Gallus Britanno, Britannus Scoto, grāmaticus theo-
logo, grammatico dialecticus, iurisperito medicus, do-
ctus idiota, eloquens infacundo, cœlebs marito, iuuenis
seni, clericus prophano, sacerdos monacho, minor Co-
lete, Carmelita Iacobita, & ne omnia discrimina refe-
ram, nugatoria in re dissimilis dissimili est iniquior.
Vbi charitas quæ & hostem diligit, quando cognomen
cōmutatum, quando color uestis nōnihil diuersus, quan-
do cingulus, aut calceus, & similia deliramenta homi-
num, me tibi faciāt inuisum? Quin potius pueriles istas
nugas mittimus, & illud quod ad rem pertinet, præ ocu-
lis habere consuescimus, quod multis locis inculcat Pau-
lus, omnes nos in Christo capite, unius esse corporis
membra, eodem animata spiritu, si tamen in illo uiui-

MILITIS CHRISTIANI

mus, ut neq; felicioribus membris inuideamus, & imbecillioribus libenter subueniamus: ut intelligamus nos ipsos accepisse beneficium, cum beneficium prestitimus

Sua quisq; proximo: nos laesos, cum nocitum est fratri. Neq; quis conferat in quam proprie sibi studeat, sed pro sua uirili quisq; quod cōmune accepit à deo, in cōmune conferat, ut illò resfluant omnia, unde fluxerūt, puta à capite. Hoc uidelicet est, quod Paulus scribit Corinthijs: Sicut enim inquit, corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita & Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus. Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, non sum oculus, non sum de corpore, num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autē posuit deus membra, unumquodq; eorum in corpore, sicut uoluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autē oculus dicere manui, opera tua nō indigeo: aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarij. Sed multo magis, quæ uidentur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt. Et quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorē circumdamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorē honestatem habent. Honestā autem nostra nullius egent

ENCHIRIDION

egēt. Sed deus tēperauit corpus, ei cui deerat abundan-
 tiore tribuendo honorē, ut non sit schisma in corpore,
 sed in idipsum pro inuicem sollicita sint membra. Vos
 autem estis corpus Christi, & membra de membro. Cō
 similia scribit Rom. Sicut enim, inquit, in uno corpore
 multa membra habemus, omnia autē membra non eun-
 dem actū habent, ita multi unum corpus sumus in Chri-
 sto, singuli autem alter alterius membra, habentes dona-
 tiones secundum gratiam, quæ data est nobis, differen-
 tes. Rursum ad Ephesios: Veritatē autē, inquit, facien-
 tes in charitate, crescamus in illo per omnia qui est ca-
 put Christus, ex quo totū corpus cōpactū & connexū,
 per omnē iuncturā subministrationis, secundum opera-
 tionem in mensuram uniuscuiusq; membri, augmentū
 corporis facit, in ædificationem sui in charitate. Et alibi
 iubet inuicem alios aliorū onera gestare, quoniā sumus
 inuicem membra. Vide igitur, num ad hoc corpus per-
 tineant, quos passim audis ad hunc modum loquentes:
 Mea res mihi hereditate obuicit, iure, non fraude pos-
 sideo: cur ea non meo arbitratu utar, atq; abutar? Cur
 ijs dem inde quicquā, quibus nihil debeo? Profundo, per-
 do, meum est quod perit, aliorū nihil interest. membrū
 tuum ringitur inedia, & tu ructas perdicū carnes. Fra-
 ter nudus horret, tibi tantū uestium tincis & carie ui-
 tiatur. Tibi mille aureos unius noctis alea perdidit, dum
 interim misera quæpiam puella, adigente egestate, pu-
 dicetiam suam prostituit, & perit anima, pro qua Chri-
 stus impendit animam suam. Tu dicis quid mea? Quod contra cha-
 ri- ritatem
 meū est, p meo arbitrio tracto. Et postea isto cū animo
 tibi

MILITIS CHRISTIANI

tibi uideris Christianus, qui ne homo quidem sis? Audis in coetu multorum ledi famam huius atq; illius, tu taces, aut forte arrides obtrectanti. Cōfutaſſem, inquis, ſi quid ad me pertinuiſſent quæ dicebantur: at nihil mihi cum illo qui lædebatur. Ergo nihil tibi cum corpore, ſi nihil cum membro. Ne cum capite quidē aliquid, ſi nihil cum corpore. Vim ui, inquiunt, ius eſt repellere. Nihil moror, quid leges imperatoriae permittant, hoc demiror, unde iſtæ uoces in mores Chriſtianorum perucenerint. Nocui, ſed laceſſitus. Malui dare malum, quàm in me admittere. Eſto, non puniunt leges humanæ, quod indulſerunt. At quid facturus eſt Chriſtus imperator tuus, ſi ſuæ legi fraudem feceris, quæ extat apud Matthæum? Ego autem dico uobis non reſiſtere malo, ſed ſi quis te percufferit in dextram maxillam tuam, præbe illi alteram, & ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunnicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicumq; te angariauerit mille paſſus, uade cum illo & alia duo. diligite inimicos ueſtros, & benefacite his qui oderunt uos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus uos, ut ſitis filij patris ueſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem Ne uindictā ſuam oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper expetas iuſtos & iniuſtos. Reſpondeſ, non mihi iſta dixit, dixit apoſtolis, dixit perfectis. Nōne audiſti, ut filij patris ueſtri ſitis? ſi filius dei non cupis eſſe, nihil ad te pertinet lex. Quanquam ne bonus quidem eſt, qui perfectus eſſe nolit. Accipe & illud, ſi mercedem non deſideras, nihil ad te mandatum: ſequitur enim: ſi diligitis eos qui uos diligunt, quam mercedem habetis? quaſi dicat, nul-

lam

ENCHIRIDION

lam: neq; eniui istud facere uirtus est, sed non facere sce-
 lus est: neutri debetur quicquam, ubi par relatum est pa-
 ri. Audi Paulum magnum Christianarum legum & con-
 sultum, & interpretem: Benedicite persequentibus uos:
 benedicite & nolite maledicere: nulli malum pro malo
 reddentes: si fieri potest, quod ex uobis est, cum omni-
 bus hominibus pacem habentes, non uosmetipsos defen-
 dentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim:
 Mihi uindicta, & ego retribuam, dicit dominus. Sed si
 esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi.
 Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput
 eius: noli uinci à malo, sed uince in bono malum. Quid
 igitur futurum est, inquis, si procacitatem alienam mea
 lenitate aluero, & ueterem ferendo iniuriam inuitaro
 nouam? Si potes malum sine tuo malo uel effugere, uel Christiano
 depellere, nemo te uetat facere: sin minus, caue dixeris, satiùs pati
 facere satius est quàm pati: si potes, emenda, uel benefi- quàm facere
 cijs obruens, uel mansuetudine uincens: sin aliter, præ-
 stat alterum perire quàm utrunq; præstat te patientiæ
 lucro ditescere, quàm mutua talione mali, malos ambos
 fieri. Ergo Christianum decretum sit, cum omnibus a-
 more, mansuetudine, beneficio certare: contentione,
 odio, obtreftatione, contumelia, iniuria, uel infimis etiã
 libenter cedere. Sed indignus est, cui benefiat, cui conce-
 datur. At dignum te ut facias, dignus Christus, ad cuius
 gratiam sit. Neq; ledere quenquam uolo, aiunt: neq; læ-
 di me patiar. immo tu læsus, ex animo remitte noxam,
 cauens ne quid sit, quod quisquam tibi remittat. Tam
 obseruans esto in uitanda culpa tua, quàm facilis ad re-
mittendam

MILITIS CHRISTIANI

mittendam alienam. Quo maior es, hoc te magis magnisq; summittas, ut omnib. in charitate inferuias. Si claro genere es, non obscurabunt, sed decorabunt nobilitatem generis, mores Christo digni. Si doctus es, hoc modestius imperitorū inscitia feras & emendes. Hoc fratri plus debes, quo plus tibi creditū est. Diues es, memineris dispensatorē esse te, non dominū: ac sollicitus uide quomodo rem cōmunē tractes. Tu credebas solis monachis interdictam esse proprietatē? Indictam paupertatem? Errasti, utrūq; ad omnes Christianos pertinet. Lex te punit, si quid alieni sustuleris: non punit, si tuum fratre egente subtraxeris: at utrūq; puniet Christus. Si magistratus est, ne te faciat honor ferociorē, sed onus sollicitiorem. Non gero, inquis, munus ecclesiasticum, non sum pastor aut episcopus. Demus istud. At num etiam Christianus non es? Ipse uideris cuius sis, si ecclesiasticus non es. Adeo Christus in contemptum uenit mūdo, ut pulchrū existiment & regium, nihil cum eo habere cōmerciū, hoc quēq; contemptiorē esse, quo fuerit illi copulator. An non audis quotidie ab iratis laicis, atrocis conuiciū loco nobis in os iaci, clerici, sacerdotis & monachi uocabula? Idq; prorsus non alio animo ac uoce, quā si incestum aut sacrilegiū exprobrarent. Equidem demiror, cur non etiam baptismum obijciant, cur non etiam cum Saracenis Christi cognomen probri uice impingant. Si malum clericum, aut indignum sacerdotem dicerent aut monachum irreligiosum, ferendi erant, quippe qui mores hominis notarent, non uirtutis professionem contemnerent. Sed qui sibi stupra uirgi-

ENCHIRIDION

num, res bello raptas, pecuniam alea uel partā, uel perditam, & id genus plurima facinora gloriæ ducunt, in alium uero nihil habet cōtemptius, aut probrosius, aut magis pudendum, quod obiecerent, quā monachi aut sacerdotis uocabulum, nimirum obscurū non est, quid de Christo sentiant isti solo nomine Christiani. Non est aliud episcoporum, aliud magistratū ciuiliū dominus, eiusdem uices gerunt utriq; eidem utriq; reddenda erit ratio. Si aliō quā ad illum respicis, uel suscipiens magistratum, uel gerens, nihil refert si te mundus non uocat simoniacū, ille certe ut simoniacū puniet. Si publicū munus ambis, non ut prosis in cōmune, sed ut priuatim rei tuæ consulas, ut ulciscaris quibus male uis, magistratus tuus latrocinium est apud deum. Insequeris prædones, non ut suum recipiat qui spoliatus est, sed ne nō sit apud te, quod apud prædones est, **Prædonum prædo** Quantulū quæso inter te & illos interest: nisi forte, quod illi quidem mercatorū, tu prædonū es prædo. In summa nisi hoc animo geris magistratum, ut paratus sis non dicam rei, sed & capitis iactura, quod iustum est tueri, non approbabit Christus administrationē tuam. Addam & illud ex Platonis sentētia, neminē esse magistratu dignū, qui libenter gerit magistratū. Si princeps es, caue ne te incantēt malefica illæ assentatorum uoces: Dominus es, supra leges liber es, omnia tibi iusta, omnia honesta: tibi licet, **Magistratu dignus, qui inuitus su-** quicquid libet: nihil ad te, quæ uulgo dicuntur à sacerdotibus. Immo id tu quod res est existima, unum omnium esse dominū Christum Iesum, cuius te quā simillimum esse oportet, quippe cuius uices geris. Huius disciplina nulli

MILITIS CHRISTIANI

nulli præstanda exactius, quàm tibi, à quo seuerius rationem exacturus, quàm ab alijs. Non protinus ius esse putato, quod uis, sed id tantum uelis quod ius est. Quod ulli mortalium turpe futurum erat, id ne tibi quidem putaris honestum. Immo ne illa quidem tibi permitte, quæ uulgo solent condonari. Quod in alijs delictum, in te flagitium fore puta. Honorem, admirationem, dignitatem, gratiam, auctoritatem, non opes tibi concilient plebeis maiores, sed mores emereantur, popularibus meliores. Non ea discat in te mirari uulgus, quibus illa ipsa facinorosa inuitantur, in quæ tu quotidie animaduertis. Tolle admirationem diuitiarum, ubi fures, peculatores, sacrilegi, prædones? Tolle admirationem uoluptatum, ubi raptores atq; adulteri? Quoties splendidior apud tuos uideri uis, ne stultorum oculis opes tuas explices, cum felicior, ne luxum & uoluptates ostentes. In te primum discant ista contemnere, discant suspicere uirtutem, in precio habere frugalitatem, applaudere temperantiæ, honorem habere modestiæ. Ne quid eorum tuis in moribus appareat, quæ tui fasces in populi moribus puniunt. Optime recideris maleficia, si materiam maleficiorum, diuitias et uoluptates in te non uiderint magni fieri. Ne quem uel media de plebe præ te contempseris. Cōmune ex æquo precium est, quo utriq; estis redempti. A contemptu te non strepitus ambitionis, non ferocitas, non arma atq; satellites uendicent, sed uitæ integritas, seueritas ac mores ab omnibus populi uitij corrupti. Nihil prohibet, in obeundo principatu summum tenere locum, & in charitate nullum discernere locum.

Vita Christi
 ani principis

ENCHIRIDION

locum. Hoc principatum esse puta, non opibus precede Principatus
re, sed quàmplurimum omnibus prodesse. Non ea quæ Christianus
publica sunt, in tuum cōmodum uerte, sed quæ tua sunt,
teq; ipsum totum, ad publicam utilitatem effunde. Mul-
ta tibi debet populus, at tu illi debes omnia. Ambitiosa
nomina, inuicti, sacrosancti, maiestatis, & si coguntur
ferre aures, animus certe non agnoscat, sed hæc omnia
in Christum, cui soli competunt, referas. Læsæ maiesta-
tis crimen, quod alij tragica uoce efferunt, apud te le-
uissimum sit. Maiestatem principis is uere ledit, qui prin-
cipis nomine, contra ius, crudeliter, uiolente, flagitiose
quid facit. Nullius iniuria te minus moueat, quàm quæ
priuatim ad te pertinet. Publicam personam esse te me-
mineris, nec oportere nisi de publico cogitare. Si corda
tus es, reputa tecum, non quantus sis, sed quantum onus
humeris sustineas. Et quo maior in periculo uersaris,
hoc minus indulge tibi, non à maioribus tuis, aut assen-
satoribus formam administrandi imperij, sed à Christo
petens. Quid enim absurdius, quàm principem Chri-
stianum Hannibalem, Alexandrum magnum, Cæsarem
aut Pompeiū sibi proponere? In quibus ipsis cum quas-
dam uirtutes nequeat assequi, ea potissimum imitabi-
tur, quæ sola erant fugienda. Non protinus in exemplū
trahatur, si quid approbantibus historicis fecit Cæsar,
sed si quod fecit, non abhorret à doctrina domini no-
stri, aut si est eiusmodi, ut quanquam imitandū non est,
ad uirtutis tamen studium possit accendere. Ne totum
quidem imperium tanti sit, ut prudens uelis à recto de-
flectere: exue potius illud, quàm exuas Christum. Ne du

MILITIS CHRISTIANI

bita, habet ille quod tibi referat pro cōtemp̃to imperio, longe melius imperio. Nihil tam decorum, tam magnificum, tam gloriosum regibus, quā ad summi regis Iesu similitudinem quā proxime accedere, qui ut erat **Maximus** maximus, ita & optimus erat. Sed quod maximus esset, id in terris dissimulauit: quod optimus, id nos sentire maluit, quia hoc nos maluit imitari. Negauit regnum suum de hoc mundo esse, cum esset cœli terræq; dominus. Sed principes gentium dominantur eis, Christianus non exercet potestatem in suos, sed charitatem: & qui maximus est, omnium ministrum se cogitet esse, non dominum. Quo magis admiror, potestatis & dominij ambitiosa uocabula ad ipsos usq; pontifices summos, & episcopos inuenta fuisse: nec pudere theologos non minus indocte quā ambitiose magistros nostros uulgo appellitari, cum utrunq; Christus interdicxit suis, ne uel dominos, uel magistros uocari se sinerent. unum enim esse tum magistrum, tum dominum, qui & caput omnium nostrum Christus Iesus. Apostolus, pastor, episcopus, officij sunt uocabula, non potestatis. Sed quid ego mare illud uulgarum errorum ingredior? Ad quodcunq; hominum genus se conuertarit, multa ubiq; uidebit homo uere spiritalis quæ rideat, plura quæ fleat. plurimas opiniones deprehendet deprauatissimas, & à Christi doctrina longe lateq; dissidentes, quarum bona pars inde proficiscitur, quod etiam in Christianismo mundum quendam induximus. Et quod apud ueteres theologos de mundo legitur, hoc parum

ENCHIRIDION

parum eruditi, ad eos referunt qui monachi non sunt.

Mundus in euangelio, apud apostolos, apud Augusti- Mundus quid
num, Ambrosium, Hieronymum dicuntur increduli, à sit apud ue-
fide alieni, crucis Christi inimici, blasphemi in deum. teres

Qui huiusmodi sunt, solliciti sunt de crastino, quippe qui
diffidunt de Christo, pro opibus, pro imperio, pro uo-
luptatibus digladiantur, utpote qui sensibilibus rerum
præstigijs occæcati, falsa bona pro ueris amplectuntur.

Hic enim mundus Christum uerum lumen non cogno-
uit. Hic totus in malo positus, se amat, sibi uiuit, sibi stu-
det, non enim induit Christum, qui uera charitas est.

Ab hoc semouit Christus non solum apostolos, sed om-
nes quos se dignos iudicauit. Quo tandem igitur mo-
do, hunc semper in literis damnatum mundum, cum

Christianismo miscemus? Et mundi inani uocabulo no-
stris uicijs blandimur? Augent hanc pestem pleriq; do-
ctores, adulterantes uerbum dei, ut ait Paulus, & ad

temporum mores scripturam diuinam trahentes, cum
magis conueniat mores ad scripturarum regulam e-
mendari. Nullum autem exitius affertandi genus,

quàm cum uerbis euangelicis, aut propheticis animi
morbis blandimur, non medemur. Audit princeps: Om-
nis potestas à deo, protinus surgunt cristæ: cur magis

tumidum te reddit scriptura quàm sollicitum? cogitas
quod deus tradidit tibi gerendum imperium, & non co-
gitas quod idem gesti imperij exigit rationē. Audit aua-
rus, interdictū Christianis, ne binas habeāt tunicas: in-
terpretatur theologus, alterā tunicā esse quicqd necesse
sitati naturæ supersit, et qd' ad morbū cupiditatis perti-

MILITIS CHRISTIANI

neat. Bene habet, inquit Crassus ille, mihi adhuc pluri-
ma desunt. Audit animalis & à charitate frigidus, hunc
Ordo cha= esse charitatis ordinem, ut tuam pecuniam alienæ, tuam
ritatis uitam alienæ, tuam famam alienæ anteponas. Non da-
bo, inquit, igitur, ne forte mihi ipsi desit. Non tuebor il-
lius famam, ne quid macule meæ aspergatur famæ. Fra-
trem in periculo deferam, ne ueniam & ipse in pericu-
lum: breuiter mihi uiuam totus, ne quid ullius nomine
ad me perueniat incōmodi. Didicimus & à sanctis ui-
ris, si quid non imitandum fecerunt, id solum in uitæ ex-
emplum trahere. Adulteri & sanguinarij Dauid exem-
plo sibi blandiuntur: qui sacculis inhiant, diuitem Abra-
ham nobis obijciūt. Principes, quibus pro ludo est pas-
sim uitare uirgines, Solomonis reginas & concubinas
nobis annumerant. Quorū deus uenter est, Noë ebric-
tatem prætexunt. Incesti Loth concubitum prætendunt
sue turpitudini: Cur in istos à Christo declinamus ocu-
los? Audeo dicere, ne in prophetis quidem aut aposto-
lis imitandum Christianis, si quid à Christi doctrina di-
uaricetur. Quod si sanctos peccatores libet imitari, non
reclamo, modo totos imitentur. Secutus es Dauid adul-
terantem, magis sequere poenitentem. Expressisti Mag-
dalenam peccatricem, exprime & amantem multum,
exprime lachrymantē, exprime ad pedes Iesu sese abij-
cientem. Persecutus es ecclesiam dei cum Paulo, peiera-
sti cum Petro, fac & ceruicem porrigas pro pietate
cum Paulo, crucem ne reformides cum Petro. Ideo pati-
tur deus & magnos uiros in quædam uitia labi, ne nos
lapsi desprecemus: sed ita, si quemadmodum socij fui-
mus

ENCHIRIDION

mus errantium, ita simus & emendantium errata. Nūc illud ipsum quod imitandum non erat, exaggeramus, & quedam recte ab illis facta deprauamus: aranearum instar, tantum si quid inest ueneni, exuentes, aut salutare etiam succum nobis uertentes in uenenum. Quid tibi cum diuite Abraham, cui numisma numen est? quod ille prouentu foeturæ, deo rem illius fortunante, ditatus est, idq; in lege carnali: ideo ne tibi Christiano licet per fas nefasq; undecunq; Croesi opes congerere, quas uel male profundas, uel peius domi defodias? Ille diuitijs sponte affluentibus quàm non adiecerit animum, uel hoc argumento sit, quod statim ad iubentis dei uocem, filium unicum mactandum produxit. Quàm credis cōtempnisse bouum armenta, qui contempsit & filium? Tu uero nihil aliud somnians quàm questum, nihil admirans nisi pecuniam, paratus simul atq; inciderit exigui lucelli spes, uel fratrem fallere, uel Christum negligere: simile quiddam tibi putas esse cum Abraham? Simplices puellæ filiæ Loth, cum conspicerent omnem quaquauersum regionem incendio conflagrare, hoc uniuersum mundum arbitantes, quod oculis patebat, neque ullum iam usquam mortalium ex tam uasto incendio superstitem esse præter sese, non turpi, sed pio consilio, patris concubitus suffuratæ sunt, ne uidelicet nullæ generis humani reliquæ snperessent, præsertim cum adhuc uigeret diuinum præceptum: Crescite & multiplicamini. Et audebis tuas prodigiosas libidines, cum harum puellarum facto cōferre? Immo & coniugium tuum harum incestui non dubitem posthabere, siquidem in matrimo

MILITIS CHRISTIANI

nio non proli seruis, sed tue libidini. Dauid tot egregijs pietatis exemplis editis, semel incidit in adulterium, obiecta opportunitate, non captata: an ob hoc protinus tibi licebit impune totam ætatem per alienos thalamos uolutari? Petrus semel metu mortis abnegauit Christū, pro quo postea fuerat moriturus, uum ideo tibi quauis de causa peierare fas erit? Paulus non affectu peccauit, sed errore lapsus est: admonitus, statim resipuit. Tu prudens, sciens, uidens in malis consenes, & Pauli exemplo, tibi ipsi caput demulces. Mattheus uerbo tantum iussus, nihil contatus, semel totum exuit telonem. Te pecunijs addictum, non tot sanctorum exempla, non toties audita euangelia, non tot conciones auellunt. Di-

Augustini cō cunct mihi episcopi: Diuus Augustinus duas amicas habu-
cubinatus ex buisse legitur: uerum ille ethnicus nos in Christianismo
cusatur educati: ille adolescens, nos cani. Egregia collatio, quoniam
niam ille iuuenis ethnicus, ne matrimonij pedicis irretiret, unam mulierculam uxoris loco habuit, & non uxori, fidem tamen coniugij prestitit, ideo nobis Christianis, senibus, sacerdotibus, episcopis, minus foedum erit, per omnia libidinum uolutabra conspurcari? Actum est de moribus, posteaquam uitia uirtutum nominibus donauimus, & ad tuendum mala nostra argutiores, quàm ad emendandum diligentiores esse cœpimus: maxime si prauas opiniones nostras falso patrocinio diuinarum literarum alere ac fulcire cōdidicerimus. Tu igitur frater suauissime, in totum contempto uulgo, cum suis & opinionibus, & factis, sincere ac totus Christianam sectam arripe, quicquid in hac uita uel horredum, uel

ENCHIRIDION

uel appetendum obijcitur sensibus, id omne pietatis amore ex æquo negligens: unus Christus tibi satis sit, unus autor & recte sentiendi, & beate uiuendi. Et hanc quidem meram stultitiam amentiamq; mundus existimat, sed per hanc placuit deo saluos facere credentes. Feliciter desipit, qui sapit in Christo, misere desipit qui Christum non sapit. Verum heus tu, quemadmodum te uolo fortiter à uulgo dissentire, ita nolo Cynicium quidam referentem, passim aliorum sententijs, aut factis oblatrare, superciliose damnare, odiose obstrepere omnibus, rabiose declamare in uitam cuiuslibet, ne duo simul mala consciscas: alterum ut in omnium odium a beas: alterum, ut inuisus, ne queas quidem ulli prodesse. Est & tu omnibus omnia, ut omnes Christo lucrificas, quoad licet, nō offensa pietate. Foris omnibus temet accommoda, ut intus quidem immotum sedeas propositū: foris autem comitas, affabilitas, facilitas, cōmoditas alliciat fratrem, quem blande conuenit inuitari ad Christum, non asperitate deterreri. Deniq; quod sentis, non tam seuis intonandū uerbis, quā moribus exprimendum. Neq; rursus sic indulgendum infirmitati uulgi, ut ueritatem in loco fortiter tueri non audeas. Humanitate emendandi sunt homines, non decipiendi.

CANON SEPTIMVS.

Porro si per infantiam & imbecillitatem animi nostri, nondum ad ista spiritalia licebit aspirare, nihilo tamen segnius danda erit opera, ut saltem in proximis consistamus. Alioqui uera compendiariaq; ad felicitatem uia est, si semel totam mentem ita ad
 k 4 coelestium

MILITIS CHRISTIANI

celestium rerum admirationem conuerterimus, ut ueluti corpus umbram, ita amor Christi, amor eternorum & honestorum, natura secum adducat fastidium caducorum, & odium turpium. Vtrūq; enim necessario consequitur alterum, & alterum cum altero uel crescit uel decrescit. Quantum profeceris in amore Christi, tantum oderis mundum: quo magis miraberis inuisibilia, hoc magis ualescent res fluxæ ac momentaneæ. Oportet igitur, quod in literis suadet Fabius, idem & in uirtutis facere disciplina, ut statim ad optima nitamur. Quod tamen si nostro uitio non continget, proximum est, ut uel humana quadam prudentia, à magnis uitijs abstineamus, nosq; ipsos (quoad fieri potest) integros diuinæ beneficentiæ seruemus. Nam ut saluti propius est corpus exhaustum quidem illud & inane, uerum noxijs humoribus liberum, ita mēs capacior est diuini muneris, nondum grauibus culpis inquinata, tametsi uera uirtute adhuc uacat. St imbecilliores sumus, quàm ut apostolos, ut martyres, ut uirgines imitemur, saltē ne cōmittamus ut ethnici nos in hoc stadio uideantur præcurrere. Quorū pleriq; cum neq; deū nossent quem uererentur, neq; inferos crederent quos formidarent, tamen ipsam per se turpitudinē modis omnibus fugiendam esse homini censuerunt, adeo ut nonnulli maluerint, famæ, rei, uitæ deniq; iacturam facere, quàm ab honesto discedere. Si per se tale quiddam est peccatum, ut nullis cōmodis, aut incommotis propositis sit admitendum, profecto Christianū hominē, si non dei uel iustitia deterret, uel dehortatur beneficentia, si non uel spes immor=

ENCHIRIDION

immortalitatis, uel æternæ poenæ metus reuocat, si ne ipsa quidē natiua peccati turpitudine retrahit, quæ potuit et gentiliū animos retrahere, saltem mille incōmoda deterrere, quæ etiam in hac uita peccantē consequuntur, infamia, dispendium rei, egestas, contemptus & odium bonorum, anxietas animi, inquietudo, & ille multo miserrimus conscientie mentis cruciatus, quem etiam si nonnulli in præsentiarum non sentiunt, siue ætatis hebetudine obscurati, siue peccati uoluptate inebriati, tamen sentient posterius, & omnino tanto sentient infelicius, quanto serius. Quare iuuenes potissimum sunt admonendi, ut hanc esse peccati naturam, malint tot autoribus credere, quā infelici experientia in semetipsis discere: neq; prius uitam uitij contaminent, quā plane quid sit uita cognouerint. Si tibi uilis est Christus, cui tu tanti constas, saltem tua ipsius causa temperato à turpibus. Et quanquam uehemēter periculosum est, hoc in statu, uelut in triuiō, quod aiunt, diutius commorari, tamē ijs qui nondum queunt ad heroicam assurgere uirtutem, non paulo præstabilius est in politica uirtute consistere, quā in omne turpitudinis genus ire præcipientes. Non hic est felicitatis meta, sed hinc propior ad felicitatē gradus. Interim tamen semper orandus deus, ut nos ad meliora dignetur arripere.

CANON OCTAVVS

SI crebrius ac grauius ingruet in te tentationū procella, ne protinus tibi incipias displicere, quasi ob id deo tuo uel curæ, uel cordi nō sis, aut parū pius, aut etiam minus perfectus. Imò potius gratias age, quod

MILITIS CHRISTIANI

ut futurum heredem erudit, ut charissimum filium flagellat, ut amicum explorat. Maximum est argumentum hominem à diuina misericordia reiectum esse, cum nullis tentationibus incesatur. In mentem tibi ueniat Paulus apostolus, qui ad tertij cœli mysteria promeruit admit-
ti, tamen ab angelo satanæ colaphizatus. Succurrat amicus dei Iob, succurrat Hieronymus, Benedictus, Franciscus, cumq; his innumerabiles alij patres, maximis de uirtutis sollicitati, si cū tātis uiris, si cū tā multis tibi cōmune est quod pateris, quid est cur animū deiicias? Magis enitere, ut cum illis uincas. Non destituet te deus, & faciet etiam cum tentatione prouentum, ut possis sustinere.

CANON NONVS

Quod callidi solent imperatores facere, ut in tranquillis etiam rebus, tamē excubias agant, itidem tu quoq; semper animum uigilantem ac circumspēctum ad futurum hostis assultū habeas: nunquā enim ille non circuit, quærens quem deuoret: quo paratior esse queas, ut irruentē statim fortiter retundas exhibilesq; statim pestiferi serpētis caput cōteras. Nusquā enim ille uincitur uel facilius, uel perfectius. Proinde consultissimum est, paruulos Babylonis, illico ut nati sunt, ad petrā quæ Christus est allidere, priusquam grandescant.

CANON DECIMVS

Repellitur autem tētator maxime his modis, si uel uehementer auerferis animo, statimq; in suggestentē uelut expuas, aut ardentem ores, aut ad sanctam aliquam occupationē toto pectore te conferas, aut si uerbis ē sacris libris petitis, tentatori respōdeas, quem admodum

ENCHIRIDION

admodum supra admonuimus. Qua quidem in re nõ me-
diocriter profuerit aduersus omne tentationis genus cer-
tas quasdam sententias habere paratas, eas maxime qui-
bus aliquãdo senseris animũ tuũ uehemẽter cõmoueri.

CANON VNDECIMVS

Pios homines duplex potissimũ habet periculum:
alterum ne in tentatione succumbant: alterum ne
post uictoriam in consolatione & gaudio spiri-
tali insolescant. Vt igitur tutus sis non solum à timore
nocturno, uerum etiam à demonio meridiano, facito, ut
cum hostis te ad turpia sollicitat, non tuam ipsius respi-
cias imbecillitatem, sed tantum memineris, te in Christo
omnia posse, qui non apostolis modo, sed & tibi, sed om-
nibus suis membris etiam infimis dixit, Confidite, quia
ego uici mundum. Rursum cum uel post superatum insti-
gatore, uel in pio quopiam opere senseris mentẽ tuam
intus arcana quadam uoluptate perfundi, tum etiam at-
que etiam caueas, ne quid inde tuis meritis arroges, sed
totum gratuitę beneficentię dei seras acceptum. Teq; ip-
sum protinus uerbis Pauli reprimas: Quid habes quod
non accepisti? & si accepisti, quid gloriaris, quasi non
acceperis? Itaq; aduersus duplex hoc malũ, duplex erit
remedium: si & in conflictu tuę uirtuti diffusus, ad Chri-
stum caput tuum confugas, atq; in eius unius beneuolen-
tia spem omnem uincendi ponas: & in consolatione spi-
ritali, statim gratias illi agas de suo beneficio, tuam in
dignitatem humiliter agnoscens.

CANON

MILITIS CHRISTIANI
CANON DVODECIMVS

Cvm pugnas cum hoste, non satis tibi, si ictum il-
lius declines, aut etiam repellas, nisi fortiter ar-
reptum telum in ipsum autorem retorseris, suo-
met illum gladio iugulans. Id ita fiet, si ad malum sollici-
tatus, non solum non pecces, sed hinc tibi arripias occa-
sionem uirtutis. Et quemadmodum eleganter fingūt poe-
ta, Herculem obiectis ab irata Iunone periculis, animo
creuisse atq; induruisse, itidem tu quoque da operam, ut
hostis instigationibus non solum peior nō fias, sed etiam
euadas melior. Sollicitaris ad libidinem, imbecillitatem
tuam agnosce, ac plusculum etiam tibi de licitis uolupta-
tibus interdicito, ad castas & pias occupationes apponi
to nonnihil auctarij. Instigaris ad cupiditatem, ad tena-
citatē, auge eleemosynas. Incitaris ad inanem gloriā,
tanto magis demitte te in omnibus. Ita fiet, ut unaqueq;
tentatio sit tibi renouatio quaedam sancti propositi tui,
& pietatis incrementum. Neq; enim prorsus alia ratio
tam efficax conficiendi, prosligandiq; hostem nostrum:
uerebitur enim te denuo prouocare, ne, qui impietatis
autor esse gaudet, pietatis ministret occasionem.

CANON DECIMVS
TERTIVS

Semper autem hoc animo atq; hac spe dimices, qua
si ea pugna sit tibi postrema futura, si uictor dis-
cesseris. Fieri enim potest, ut & istud præmij tuae
uirtuti largiatur benignitas diuina, ut hostis semel tur-
piter uictus, nūquam postea te repetat, id quod legimus
pijs aliquot uiris contigisse. Nec absurde credit Orige-
nes

ENCHIRIDION

nes, uincentibus Christianis, minui copias hostium, dum semel fortiter repulsus, nunquam ad hominem sollicitandum reuerti permittitur. Ergo in conflictu aude perpetuam sperare pacem. At rursum ubi uiceris, sic te geras, quasi mox in praelium rediturus. Semper enim alia post aliam expectanda tentatio, neq; unquam discedendum ab armis, nunquam relinquenda statio, nunquam remittendæ excubiæ, donec in hoc corporis presidio militamus. Semper illud propheticum in pectore cuiq; habendum: Super custodiam meam stabo.

CANON DECIMVS

QVARTVS

Magnopere cauendum, ne quod uitium, ueluti leue contemnamus. Nullus enim hostis uicit sapius, quàm qui fuit contemptui. Qua in re non paucos mortalium misere falli comperio: fallunt enim se ipsos, dum sibi in uno aut altero uitio conuiuentes, quod pro suis quisq; moribus ueniale putat, reliqua grauiter execrantur. Bona pars eorum quos uulgus integros & incorruptos appellat, furtum, rapinam, homicidium, adulteriũ, incestum oppido detestantur: at simplicem fornicationem, & moderatũ uoluptatis usum, ut leue commissum, neutiquam refugiunt: alius ad reliqua sat incorruptus, bibosior est, in luxu temperantior: alius lingue licentioris: alius inanior & iactantior. Quo tandem uitio carebimus, si ad hunc modum suo quisq; blanditur? Argumentum est, istos ne reliquas quidem uirtutes uere possidere, quibus ullum uitium placet, sed potius simulachra quedam uirtutum, quæ uel natura, uel educatio, uel consuetudo

MILITIS CHRISTIANI

consuetudo denique & gentilium animis indidit. At quæ Christiano odio unumquodlibet uitium execratur, omnia detestetur necesse est. Cuius animum semel uera charitas occupauit, pari detestatione uniuersam malorum cohortem persequitur, ac ne in uenialib. quidem sibi blanditur, ne à minimis sensim ad maxima dilabatur, & dū in leuibus oscitat, excidat à summis. Et si nondum forte queas uniuersam uitiorū stirpem euellere, tamē quotidie de malis nostris aliquid decerpendum, bonis moribus semper aliquid adiiciendum. Ad eum modum decrescet, aut crescet ingens ille cumulus Hesiodius.

CANON DECIMVS

QVINTVS

SI te territabit labor quem oportet in conflictu temptationū subire, hoc erit remediū. Noli molestiā pugnae conferre cū uoluptate peccati. Sed praesentem amaritudinē pugnae cōpone cū futura amaritudine peccati, quæ uictum consequitur, tum praesentē dulcedinem culpæ, quæ te illectat, cum futura dulcedine uictoriae, & tranquillitate mētis, quæ consequitur strenue pugnantē, & mox uidebis, q̄ iniqua sit collatio. Verū in hoc falluntur parū cauti, quod amaritudinē pugnae cōparant cum delectamēto peccati: neq; respiciūt quid hoc aut illud cōsequatur. Consequitur aut uictū multo tum grauior, tum diuturnior molestia, q̄ uincenti fuerat in congressu futura: uictorē item longe maior ac durabilior uoluptas, q̄ uicto fuerit, quæ traxit in culpam. Id quod facile iudicabit, qui fecerit utriusq; rei periculum. Verum neminē Christianum oportet usque adeo ignauū esse, ut cum quotidie succumbas

ENCHIRIDION

succumbat tentationi, non saltem aliquando uel curet experiri, quid sit uincere tentationē. Quod quo fecerit frequentius, hoc fiet uictoria dulcior.

CANON DECIMVS SEXTVS

Quod si quando te contigerit lethale uulnus accipere, caue ne protinus abiecto clypeo, relictis armis, hosti te dedas. Id quod animaduerti nō paucis accidere, quibus animus natura est imbecillior & muliebrior, ut semel prostrati desinant reluctari, seseq; totos permittant affectibus, neq; cogitent de recuperanda libertate. Nimisquam periculosa est ista pusillanimitas, quæ cum interdum ingenijs non pessimis adiuncta sit, tamen ad id quod est omnium pessimū solet adducere, nempe desperationem. Aduersus hanc igitur hac regula communienda mens est, ut lapsi in peccatū non solum nō desperemus, sed gnauos milites imitemur, quos non raro pudor ignominie, & accepti uulneris dolor non modo non conijcit in fugam, uerum ad fortius quā antea pugnandū acuit redintegratq;. Itidem nos quoq; simulatq; in capitalem noxā fuerimus inducti, illico properemus redire ad cor, & lapsus ignomiā noua uirtutis alacritate sarcire. Facilius uni uulneri medeberis, q̄ multis, scilicet recenti, quā inueterato iam putriq;. Anima te metipsum uersiculo illo notissimo, quem uisurpasse Demosthenes legitur: Vir fugiens & denuo pugnabit. Cogita David prophetā, regē Solomonē, Petrum ecclesie principē, Paulū apostolū, tanta lumina sanctimonie, in quæ scelera tamen inciderint: quos fortasse uel ob hoc cadere permisit

MILITIS CHRISTIANI

permisit deus, ne tu lapsus desperares. Erige te igitur in pedes, sed statim magnoq; animo, atq; in pugnam redito tum ardentior, tum cautior. Fit interim, ut capitalia commissa pijs hominibus cedant in cumulum pietatis, dum ardentius amant, qui turpius errarunt.

CANON DECIMVS SEPTIMVS

Sed aduersus alios atq; alios tentatoris incursus alia atq; alia remedia sunt accommodatiora. At unicum multoq; omnium efficacissimum remedium aduersus omne uel aduersitatis, uel tentationis genus est crux Christi, quæ eadem est & errantibus exemplum, & laborantibus refrigerium, & pugnantibus armatura: hæc est una contra omnia tela nequissimi obijcienda. Proinde conuenit in hac diligenter exerceri, non quidem uulgi more, quo quidam dominicæ passionis historiam quotidie relegunt, aut crucis imaginem adorant, aut millenis signis eius totum undiq; corpus communiunt, aut fragmentam aliquod sacrati ligni domi seruant, aut ita certis horis supplicium Christi recolunt, ut ei tanquam homini iusto, & indigna patienti, humano affectu condoleant atq; illachryment. Non hic est uerus illius arboris fructus, uerum interim sit isthuc lac infantium animarum: tu uero ascende in palmam, ut ueros illius fructus apprehendas: ij sunt præcipui, si membra capiti in mortificandis affectibus, quæ sunt membra nostra super terram, conformes esse curemus. Id quod nobis non solum amarum esse non debet, uerum etiam uehementer optabile ac iucundum, si modo spiritus Christi uiuit in nobis.

Quis

ENCHIRIDION

Quis enim uere amat eum, cui q̄ dissimillimus esse gaudet. Verum quo maiore fructu mysterium crucis mediteris, oportet unumquemq; sibi rationem, ac piam quandam digladiandi artem parare, & in ea diligenter exerceri, ut simulatq; res poposcerit, in pröptu sit. Ea potest esse huiusmodi, ut singulis affectib. tuis crucifigēdis, eant crucis partem applies, quæ potissimū respondeat. Nulla est enim omnino uel tentatio, uel aduersitas, quæ non suum ac proprium habeat remediū in ea. Veluti cum te titillat ambitio huius mundi, cum pudet ludibrio ac contemptui esse, cogita o membrum infimū, quātus sit Christus caput tuum, & quō sese tua causa deiecerit. Cum incescit animum inuidiæ malum, memento quā benigne, quā candide se totum ille nostris usibus impenderit, q̄ bonus fuerit etiam pessimis. Cum sollicitaris à gula, recolle illum felle & aceto potatum. Cum tentaris à uoluptate turpi, recordare quā tota capitis uita ab omni absiterit uoluptate, quā omnibus incommodis, cruciatibus, erumnis plena. Cum irritat ira, succurrat statim ille, qui uelut agnus coram tondente obmutuit, & nō aperuit os suum. Si te male urit paupertas, aut habēdi cupiditas sollicitat, protinus in mentem ueniat ille dominus uniuersorum, pro te factus egenus, ita ut non haberet ubi inclinaret caput suum. Atq; ad eandem rationem si & in reliquis tentationibus feceris, non solum acerbum non erit uim attulisse tuis affectibus, uerum etiam dulce: propterea quod intelliges isto modo te cōformari capiti tuo, eiq; pro suis immensis doloribus, quos tua causa pertulit, quasi gratiam referre.

MILITIS CHRISTIANI
CANON DECIMVS
OCTAVVS

ATq; hoc quidem remedij, quanquam unum omnium longe presentissimū est, ijs qui mediocriter in uia uite processerunt, tamen infirmioribus nonnihil profuerint & illa, si sollicitante ad impietate affectu, statim ob oculos mētis reuocēt quā scēda, quā execranda, quā exitialis res sit peccatū, contrā quanta hominis dignitas. In futilibus etiā negocijs paulisper apud nos ipsos consultamus, in hac re omnium maxima, priusquam nosmet assensu, ueluti chirographo, diabolo astringimus, non nostro cum animo reputabimus, à quanto opifice simus conditi, in quā excellenti statu constituti, quā immenso precio redempti, ad quantam felicitatem uocati: hominem generosum illud esse animal, cuius unius gratia mirabilem hanc mundi machinam fabricatus est deus, conciuem angelorū, filium dei, heredem immortalitatis, membrum Christi, membrum ecclesię: corpora nostra templa esse spiritus sancti, mentes simulachra simul & adyta diuinitatis. At ē regione peccatum esse pestem teterrimam ac tabem tum animi, tum corporis: utrumq; enim in natiuam speciem res flore scit innocentia, peccati uero contagio marcescit utrumque etiam in hoc seculo. Peccatum est lethale uirus spurcissimi serpentis, autoramentum diaboli, ac seruitutis nō turpissimę modo, uerum etiam miserrimę. Hęc atq; huiusmodi ubi tecum expenderis, etiam atq; etiam delibēra, num satis consultum sit ob fucatam, momentaneam, uenenatam peccati delectatiunculam, à tanta dignitate

ENCHIRIDION

in tantam excidere indignitatem, unde te per teipsum non queas asserere.

CANON VNDEVIGE=

SIMVS

DEinde duos illos autores inter se dissimillimos compara, deum ac diabolum: quorum alterū peccando tibi facis iniquum, alterum constituis dominum. Per innocentiam & gratiam ascisceris in numerum amicorū dei, adoptaris in ius & hereditatem filiorum. Per peccatum uero constitueris & seruus & filius diaboli: alter est eternus ille fons, & idea summi pulchri, summæ uoluptatis, summi boni, omnibus sese communicans: alter omnium malorum, extremæ turpitudinis, summæ infelicitatis pater: alterius in te beneficia, alterius maleficia recordare: ille qua bonitate te condidit? qua misericordia redemit? qua liberalitate locupletauit? qua lenitate quotidie sustinet delinquentem? qua letitia recipit resipiscientem? Contra hæc omnia diabolus quantā inuidia iam olim insidiatur saluti tuæ? In quas cruces te coniecit? Atq; adeo quid adeo molitur quotidie, nisi ut uniuersum hominum genus secum in eternū exitium trahat? hic omnibus hinc atq; hinc recte pensculatis, ita tecum cogita: Egone oblitus originis meæ, oblitus tantorum beneficiorum, propter tantillum bolum falsæ uoluptatis, à tam nobili, à tam amante, à sic merito parente desciscam ingratus, & me ultro turpissimo, crudelissimo domino mancipabo? Non saltem illi præstabo, quod homuncioni præstarem bene merenti? Non illum fugiam, qui hominem fugero malum dare cupientem?

MILITIS CHRISTIANI

CANON VICESIMVS

Neq; uero minus inaequale praeium, quam dissimilis autor. Quid enim inaequalius, quam mors aeterna, & uita immortalis: quam sine fine summo frui bono in contubernio coelestium ciuium, & sine fine extremis excruciaci malis in infelicissimo consortio damnatorum? Atq; hac de re qui dubitat, ne homo quidem est, nedum Christianus: q non cogitat, uel ipsa est amentia amentior. Iam uero praeter ista habent & in hac interim uita pietas & impietas fructus suos nimium dissimiles. Ex illa enim metitur secunda tranquillitas animi, & beatum illud gaudium purae mentis, quod quisquis semel degustarit, nihil tam preciosum, nihil tam uoluptarium mundus hic possidet, qui cum uelit permutare. Hanc contra, cum mille alia mala, tum miserrimus ille cruciatus animi sibi male conscii consequitur. Illud enim est centuplum spiritalis gaudij, quod Christus pollicitus est in Euangelio, uelut arram quandam aeternae felicitatis. Haec sunt illa apud apostolum miranda munera, quae neque oculus uidit, neque auris audiuit, neque ascenderunt in cor hominis, quae praeparauit deus diligentibus se nimirum in hac uita: cum interim uermis impiorum non moritur, & inferos suos iam apud superos patitur. Nec alia est flamma, in qua cruciatur diues ille comestor Euangelicus. Nec alia supplicia inferorum, de quibus multa scripsere poetae, quam perpetua mentis anxietas, quae peccandi consuetudinem comitatur. Tollat igitur qui uelit futuri seculi tam diuersa praemia, habet annexum sibi uirtus propter quod abunde debeat expeti, habet adiunctum peccatum, cuius causa debeat horreri.

CANON

ENCHIRIDION
CANON VIGESIMVS
PRIMVS

AD hæc cogita, quàm crummosa, quàm fugax sit
uita præsens, quàm undiq; imminens insidiosa
mors, quàm passim opprimit inopinātes. Et cū
nemo uel de momento uitæ sit securus, q̄ ingēs periculū,
eam comperendinare uitam, in qua si te mors subitanea
(ut sepe accidit) deprehenderit, in æternum peristi.

CANON SECVNDVS ET
VIGESIMVS

TVM semper erit formidanda impænitentia, ma-
lorum extremum, illud nimirum perpendenti, ex
quàm multis quàm pauci à peccatis uere ac toto
pectore resipiscūt, præsertim ijs qui funiculos iniquita-
tis in extremū usq; uitæ protraxerūt. Lubricus quidē et
facilis in turpitudinē lapsus, sed hinc reuocare gradū, su-
perasq; euadere ad auras, hoc opus, hic labor est. Proin-
de uel hirci Aesopici casu admonitus, prius q̄ in peccati
puteū descendas, cogita nō perinde facilem esse reditū.

REMEDIA CONTRA SPE-
cialia quædam uitia, & primum
contra libidinem.

ET hætenus quidem communia aduersum omne
uitiorum genus remedia utcunq; demonstraui-
mus. Nunc conabimur & speciatim quædam tra-
dere, quib. modis cuiq; peccato debeas occurrere, ac pri-
mum libidini, quo malo nullū aliud neq; peius nos impe-
tit, neq; acrius urget, neq; latius patet, neque plures in
exitium trahit. Si quando igitur fœda libido stimulabit
l 3 animum

MILITIS CHRISTIANI

animum tuū, his armis protinus memento occurrere. In primis cogita quam immūda, quā spurca, quā quouis etiam homine indigna sit ea uoluptas, quæ nos diuinum plasma non pecudibus modo, uerū etiam subus, hircis, canibus, & brutorum brutissimis animalib. æquet, imò quæ porro infra pecudū cōditionem deiciat, qui sumus ad angelorum consortia, ad diuinitatis cōmunionem destinati. Succurrat ad hæc quā eadem sit momētanea, q̄ insincera, quā semper plus aloes quā mellis habeat: ediuerfo q̄ generosa res sit anima, q̄ sacra res corpus hominis, quemadmodū in superioribus regulis ostēdimus. Quæ malum igitur uerordia, ob tantillam, tam scēdam uoluptatis momentanea titillationē, simul & animū & corpus indignis modis polluere? Prophanare templum, quod Christus sibi sanguine suo consecrauit: illud itē reputa, blanda pestis quantum malorū agmen secum trahat: ante omnia famam, possessionē longe preciosissimā eripit: nullius enim uitij rumor spurcius olet, quā libidinis: patrimonium exhaurit: corporis simul & uires & speciem interimit: ualetudinem uehementer lædit: morbos innumerabiles parit, eosq; scēdos: iuuenta florem ante diem deuenustat: turpem senectam accelerat: ingenij uigorem tollit, mētis aciem hebetat, & quasi pecuinam mentem inserit: ab omnib. honestis studijs semel auocat, hominemq; quantus est, totū cœno immergit, ut iam nihil nisi sordidū, humile, spurcū libeat cogitare: & quod hominis erat proprium, eripit rationis usum: insanam atq; infamem adolescentiam, odiosam ac turpem, miseramq; senectā facit. Sapias igitur, & sic nominatim te=

ENCHIRIDION

cum reputes. Illa & illa uoluptas tam male cessit, tātum
danni, tantum dedecoris, tantum tēdij, laboris, morbo=
rum attulit, & iterū stultissimus hamū uorabo prudēs
iterum committam, cuius me denuo poeniteat? Item &
aliorum exemplis temet exprime, quos cognoueris tur=
piter & infelicitē uoluptatē esse secutos: ē regione ani=
ma teipsum ad continētiam exemplis tot adolescentiū,
tot delicatarū uirginū, & collatis circumstantijs, tibi ipse
ignauā opprobato. Qui minus tandem tu possis, quod
illi atq; illi, eo sexu, ea etate, sic nati, sic educati, potue=
runt, possuntq; pariter amari, nec minus ualebis. Cogita
quā honesta, quā amœna, q̄ florida res sit corporis
& animi puritas: hæc nos maxime facit familiares ange=
lis, spiritus sancti capaces. Etenim à nullo prorsus uitio
sic resilit spiritus ille puritatis amator, ut impudicitie,
nusquā eque cōquiescit ac deliciatur, ut in mentib; uirgi=
neis. Propone tibi ante oculos quā indecorū, q̄ totum
hoc insanū sit amare, pallefcere, macerari, lachrymari,
blandiri, ac turpiter supplicē esse scorto putidissimo. Oc=
cinere ad fores nocturnas, pendere de nutu domine, pa=
ti regnum mulierculæ, expostulare, irasci, rursum redire
in gratiam, & ultro te ridendum, pulsandum, mutilan=
dum, spoliandum lūpe præbere. Vbi queso inter ista ui=
ri nomē? Vbi barba? Vbi generosus ille animus reb; pul=
cherrimis natus? Considera et illud tecū, quantum scele=
rum gregem uoluptas admissa soleat adducere. Est alijs
uitijs fortasse nōnulla cū quibusdam uirtutibus societas,
libidini nulla, sed cum maximis plurimisq; peccatis sem=
per copulata est. Sit sane leue scortari, at graue nō audi

MILITIS CHRISTIANI

re parentes, negligere amicos, prodigere rem patriam, rapere alienam, peierare, perpotare, latrocinari, maleficum fieri, depugnare, homicidium committere, blasphemare, in quæ omnia, & his grauiora, domina uoluptas te transuersum rapiet, ubi semel tuus esse desieris, eiusque capistro os miserum porrexeris. Perpende præterea quàm sit hæc uita fumo fugacior, umbra inanior: quot laqueos nobis struat mors, nullo non loco, nullo non tempore insidians. Hic non mediocriter profuerit, & nominatim recolere, si quos ex tibi quondam notis, ex familiaribus, ex æqualibus, aut etiam natu minoribus, maxime uero ex ijs, quos aliquando turpium uoluptatum participes habueris, mors inopinata rapuit. Estoque alieno periculo cautior. Cogita quàm aulciter uixerint, sed quàm amare uita defuncti sint, quàm sero sapuerint, quàm sero coeperint odisse sua mortifera gaudia. Succurrat extremi iudicii seueritas, & non retractanda illius sententiae metuendum fulmen, in ignem æternum mittentis impios, & quod hæc horaria, breuisque & exigua uoluptas æternis cruciatibus luenda sit. Hoc diligenter lancia examina, quàm iniqua sit permutatio, pro turpissimo breuissimoque pruritu, & in hac uita multo dulcius præstantiusque animi gaudium perdere, & in futura gaudijs fraudari perennibus, insuper nunquam finiendos dolores, tam umbratili delectatiuncula mercari. Porro si durum tibi uideatur, tantillum delectamenti pro Christo contemnere, recordare quos cruciatus ille tui charitate suscepit: præter communes humanæ uitæ iniurias, quantum sacrosancti sanguinis pro te effuderit, quàm ignominiosam

miniosam quàm acerbā mortem pro te dependerit, & tu horum omnium immemor, rursus filium dei crucifigis, iterans insanas uoluptates, quæ caput & dominum tuum ad tam diros adegere cruciatus? Tum iuxta superiorem regulam recole, quantum ille beneficiorū in te, nihil dum promeritum accumularit, pro quibus omnibus cum nulla par gratia rependi queat, tamen nullam reposcit aliam, quàm ut exemplo ipsius à mortiferis illecebris coerceas animum, & ad summi boni summiq; pulchri conuertas amorem. Compose inter se duas illas Veneres, & duos Cupidines Platonicos, hoc est, honestum amorem, & fœdum, sanctam uoluptatem & turpem, confer utriusq; dissimilem materiam, confer naturas, confer præmia. Et in omni quidem tentatione, maxime uero cum ad libidinem sollicitaris, proponito tibi ante oculos tuos angelum tui custodem, omnium quæ uel facis uel cogitas assiduum spectatorem, ac testem deum inspectorem, cuius oculis omnia patent, qui sedet supra cœlos, & intuetur abyssos, Et rem adeo fœdam, ut homuncione teste facere pudeat, non uereberis coram angelo tibi proximo, deo, totoq; cœlitum choro spectante, & execrante facere? Puta autem, id quod res est, & si tibi oculi essent plus quàm Lyncei, plus quàm aquilini, tamē istis non clarissima luce certius cōspexeris, quod corā te facit homo, quàm omnes animi tui latebræ perspicuæ sunt dei & angelorum conspectibus. Quin & illud tuo cum animo reputa, cum libidini cedis, alterum ē duobus futurū: aut uti semel gustata uoluptas sic mentem tuam excantet obscuretq; ut de turpitudine eas in

Beneficia
dei

Duae Veneres

MILITIS CHRISTIANI

turpitudinem, donec excacatus uenias in sensum reprobum, & obstinatus in malo, ne tum quidem queas uoluptatem turpem relinquere, cum illa te deseruit. Id quod plerisq; uidemus cuenire, ut effæcto corpore, extincta forma, frigente sanguine, deficientibus uiribus, caligantibus oculis, tamē adhuc pruriant sine fine, & scelera-
 tius turpiloqui sint quā olim fuerint impudici. Quare quid esse potest execrabilius, monstrosiusq; ? alterū, ut si forte contigerit te singulari fauore diuino resipiscere, maximo animi dolore, summis laboribus, plurimis lachrymis, breuis illa & fugitiua uoluptas expianda sit. Quanto igitur consultius, omnino non admittere uirus uoluptatum carnalium, quā uel in tam deploratam induci cecitatem, uel tantillam eamq; falsam delectatiunculam tanta molestia dependere. Nam uero & à persone tue circumstantijs multa licebit sumere, quæ
 Sacerdos te à uoluptatibus auocare queant. Sacerdos es, cogita te totum diuinis rebus consecratum esse. Quā indignum tandem flagitium sit, eo ore, quo corpus illud adorandum sumis, putidam scorti carnem contingere: ijsdem manibus, quibus ministrantibus angelis, ineffabile illud mysterium peragis, abominandas contrahere sordes. Quā non conueniant, idem corpus, eundem spiritum cum deo fieri, & unum corpus fieri cum
 Doctus meretrice. Si doctus es, tanto generosior deoq; similior animus, tanto hac contumelia indignior. Si nobilis, si
 Nobilis princeps, quanto flagitium conspectius, tanto offendiculum grauius. Si coniugatus, cogita quā honesta res sit thorus immaculatus, daq; operā, ut (quoad fieri potest
 test

ENCHIRIDION

test) tuum coniugium imitetur sanctissimas nuptias Christi & ecclesiæ, quarum gerit imaginem, id est, ut quàm minimum habeat turpitudinis, plurimum fecunditatis: in nullo enim uitæ statu non turpissimum est seruire libidini. Si iuuenis es, etiam atq; etiam considera, Iuuenis ne florem aui nunquam rediturum, temere polluas. Ne re foedissima perdas annos optimos, uereq; aureos, qui & fugiunt perniciosissime, & recurrunt nunquam. Ne nunc per inscitiam, & incogitantiam ætatis cõmittas, quod te in omnem usq; uitam mordeat persequente scelerum conscientia, & amarissimis illis aculeis, quos fugiens uoluptas in animis nostris relinquit. Si mulier, **Mulier** istum sexum nihil magis decet, quàm pudor: si uir, tan= **Vir** to maioribus rebus dignus & istis tam friuolis indig= **Senex** nior: si senex, opta tibi oculos alienos, ut uideas quàm te dedecet uoluptas, quæ in adolescentibus miseranda quidem est & coercenda, in uetulo uero portentosa, & ipsis quoq; uoluptatum sectatoribus deridicula. Inter omnia monstra nullum mōstrosius senili libidine. O de= lire & nimium oblite tui saltem ad speculum canos & capitis niues, aratamq; rugis frontem, cadaueriq; si= millimam faciem contemplare, ac iam capulo proximus alia annis tuis magis consentanea cura. Saltē quod ratione decuerat facere, hoc annis admonentibus uel cogentibus potius facito. Ipsa iam te uoluptas repellit, ne= que ego, inquiens, iam tibi decora sum, neq; tu mihi idoneus: lusisti satis, edisti satis atq; bibisti, tempus abire tibi est. Quid adhuc uitæ perpremissis delicias, cum ipsa etiam te deserat uita? iam tempus est, ut aliquando incipiat

MILITIS CHRISTIANI

ecipiat in sinu tuo cubare mystica illa cōcubina Abyssag,
ea sancto seruire calfaciat mentem tuam, huius ample-
xibus frigentia membra consue.

EPILOGVS REMEDIORVM contra incentiuum libidinis.

Occasionum **I**Am uero ut summam perstringam, hæc sunt po-
tissimum, quæ te à carnis illecebris tutum reddent:
primum occasionum omnium cauta ac diligens fu-
ga ga. Quod præceptum quanquam in reliquis quoq; con-
uenit obseruari, propterea quod qui periculum amat,
dignus est qui in illo pereat, tamen hæc potissimum sunt
illæ Sirenes, quas haud ferè quisquam euasit, nisi qui
procul aufugit. Deinde uictus, & somni moderatio: tem-
perantia à uoluptatibus etiam permisis: respectus mor-
tis tuæ, & mortis Christi cōtemplatio. Iuuabunt & illa
si cum castis & integris cōuixeris, si corruptorum &
mollium colloquia, ueluti pestem quandam uitaris. Si so-
litudinem ociosam, & ocium ignauum fugeris, sed ani-
mum cœlestium rerum meditatione, honestisq; studijs
gnauius exercueris. Maxime uero si sacrarum litera-
rum uestigationi, toto pectore te consecraris: si & fre-
quenter et pure oraueris, maxime irruente tentatione.

ADVERSVS IRRITA- menta auariciæ.

Si senseris te uel natura propensorem ad philara-
gyriæ uicium, uel à diabolo instigari, recale iuxta
superiores regulas dignitatem cōditionis tuæ, qui
ad hoc tantum creatus es, in hoc redemptus, ut summo
illo bono semper fruaris: totā uero hanc mundi machi-
nam

ENCHIRIDION

nam fabricatus est deus, ut omnia tuis seruirent *usibus*. Quam sordidum igitur, quam angusti animi, non uti, sed tantopere demirari res mutas & uilissimas. Tolle hominum errorem, quid erit aurum & argentum, nisi terra rubra & alba? Quod nemo gentiliū philosophorum non cōtempnit, hoc tu pauperis Christi discipulus, & ad longe meliorem possessionē uocatus, ut magnum quiddam admiraberis? Non possidere diuitias, sed contemnere diuitias, magnificū est. Sed reclamationi mihi uulgus nomine tantum Christianorū, & seipsum callidissime gaudet fallere. Ipsa, inquiunt, necessitas nos hortatur ut rem faciamus, quæ si fuerit nulla, ne uiuere quidē liceat, si contractior, nimis incōmode uiuitur: sin laetior, uberiorq; plurimum adfert cōmoditatis. Consultatur ualetudini, prospicitur liberis, cōmodatur amicis, excluditur contemptus. deniq; & fama melior, cum res bene habet. Ex aliquot Christianorū milibus uix unum atq; alterum inuenias, qui ista non & dicat & sentiat. Verum ut istis ad utrunq; respondeam, primum quod cupiditatem suam necessitatis nomine prætexunt, obijciam illis uicissim parabolam euangelicam de lilijs, & auibus in diem uiuentibus, ad quorum imitationem nos hortatur Christus. Obijciam, quod idem ne per am quidem, aut sacculum suis gestandum permiserit. Obijciam quod nos, reliquis omisissis, iubet ante omnia querere regnum dei, & hæc omnia nobis adiicienda promittit. Quando unquam non suppetierunt uietui necessaria, ijs qui toto pectore pietati studuerunt? Quantulum uero est illud, quod à nobis natura flagitat? Atqui tu ne-

cessitatem

MILITIS CHRISTIANI

cessitatem non usibus naturæ, sed cupiditatis terminis metiris. Pijs autē & illud satis est, quod naturæ parum est. Quamquam equidem non ita ualde miror istos, qui rem uniuersam suam semel relinquunt, ut impudentius mendicent alienam. Non est culpa possidere pecuniam, sed mirari pecuniam, cum uitio coniunctum est. Si affluit, fungere boni dispensatoris officio. Sin eripitur, ne macerare, tanquam re magna spoliatus, immo gaude tibi detractam sarcinam periculosam. Verum qui præcipuum uitæ studium in coaceruandis opibus consumit, qui eas uti præclarum quiddam & expetendum suspicit, et porro in longum, inq; Nestoris usq; senectam recondit, is fortasse bonus mercator recte dicetur, bene Christianum equidem non dixerim, qui totus de se pendeat, & de Christi promissis diffidat: cuius bonitas cum passerculos benigne & pascat & uestiat, hominē piū sibiq; fidentem destituet scilicet? Sed iam cōmoditatum quas adferre creduntur, rationem incamus. Primum etiam gentilium philosophorum consensu, inter utilia bona diuitiæ postremum locum obtinent, & cum iux-

Diuitiæ in- ta Epiſteti partitionem, præter unam animi uirtutem,
ter utilia ex reliqua omnia extra hominem sint, nihil tamen tam ex
tremæ sunt tra nos est quā pecunia, nihil tam exiguam adfert cō-
moditatem. Etenim si quicquid usquam est auri, quic-
quid gemmarum, id omne tu solus possideas, num ideo
tua mens fuerit uel pilo melior, num prudentior, num
doctior? num corporis ualetudo prosperior? num ualen-
tiores, formosiores, iuniorem reddet? at uoluptates pa-
rat: uerum, sed mortiferas. sed honorem conciliat: at
quem

ENCHIRIDION

quem tandem? nempe quem falsum tribuunt ij, qui non nisi stulta mirantur, & quibus placuisse penè uituperari est. Verus honos est laudari à laudatis, summus honos est placuisse Christo: uerus honor non opum, sed uirtutis est præmium. Cedit tibi, suspicit te plebecula, stulte, uestes illi tuas mirantur, non te. Quin tu in teipsum descendis, & animi tui miseram pauperiem consideras: quam uulgi si uideret, tam miserandum iudicaret, quàm nunc beatum prædicat. Verū amicos res comparat: fateor, sed falsos, neq; tibi eos comparat, sed sibi. amicos Atq; adeo isto titulo uel infelicissimus est diues, quod amicos ne dignoscere quidem queat. Alius in sinu odit, ut tenacem: alius inuidet, ut opulentiori: alius ad se spectans, assentatur & arridet, ut arrodat: quorum qui est amantissimus, maturam mortem precatur: nemo tam amat, quin mortuum malit quàm uiuum: nemo tam familiaris, à quo uerū audiat. Quod si maxime sit qui diuitem sincere diligit, ille tamen non potest quenquam non habere suspectum: omnes uultures iudicat, cadaueri inbiantes, omnes muscas, ad suum cōpendiū aduolantes. Quicquid igitur cōmoditatis uidentur adducere, id ferè fucatū, umbraticū, præstigiosūq; est: at uerorum malorum plurimū adferunt, uerorū honorū plurimum adimūt. Proinde si bene accepti atq; expensi rationem subduxeris, profecto reperiēs, nunquam tantum adferre cōmoditatis, quin nimio plus incommodorum secum trahant: quàm miseris laboribus parantur, quantis periculis, quanta sollicitudine seruantur, quanto dolore amittuntur. Quibus de causis et spinas appellat Christus, quod

MILITIS CHRISTIANI

quod omnem animi tranquillitatem, qua nihil homini dulcius, mille curis dilaniant. Neq; unquam sitim sui sedant, uerū magis ac magis irritant. In omne nefas præcipites agunt. Neq; tibi frustra blandiare, dicens, nihil Diuitem esse prohibet pariter & diuitem esse, & pium. Memento & pium quid dixerit ueritas: Facilius esse camelum transire per difficile foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. Planeq; uerum est illud apud diuum Hieronymū, diuitem hominē, iniqui aut dominū esse, aut heredem. Ingens opulencia nunquam sine peccato uel paratur, uel seruatur. Cogita quanto melioribus opibus te spoliens. Odit enim uirtutis indolem, odit honestas artes, quisquis admirator est auri. Præterea unum auaricie uicium, idololatria nominatur à Paulo, neq; cum illo prorsus alio minus conuenit Christo. Nec idem potes & deo seruire & mammonæ.

EPILOGVS REMEDIORVM

contra uicium auaricie.

Desines igitur mirari pecuniā, si uera bona cum falsis, si fucata cōmoda cum ueris incommodis diligenter expenderis. Si summum illud bonum contemplari, atq; amare condidiceris, quod unum cum adest, etiam si reliqua omnia defuerint, abunde explet animum hominis, qui capacior est quàm ut uel uniuer-
Nudus ueni- sis huius mundi bonis queat satiari. Si crebro tibi reuo-
sti, nudus exi- caris ob oculos, qualem te primum terra nascentem ex
bis uitam ceperit, qualem item receptura sit morientem. Si semper cogitationi obuersetur tuæ stultus ille euangelicus, cui dictum est: **Hac nocte repetunt à te animam tuam,**
& hæc

ENCHIRIDION

Et hæc quæ congregasti, cuius erunt? Si mentem à dea prauatis uulgi moribus ad Mariæ, apostolorum, martyrum, maxime Christi capitis tui paupertatem flexeris, semperq; uæ illud tibi metuendum esse statuas, quod ille diuitibus huius seculi minatus est.

CONTRA AMBITIONEM.

Si quando incantamentis suis tentabit animū tuum ambitio, his remedijs eum præmunies. Statim iuxta ea quæ superius tradidimus, hoc mordicus teneto, solum eum honorem esse, qui à uera uirtute profiscitur, quem ipsum tamen oportet interdum fugitare, quemadmodū et sermone, et exēplo nos docuit Christus Iesus. Vnicum autem honorem, et homini Christiano expetendū esse, non ab hominibus, sed à deo collaudari. Etenim quem ille cōmendat, ut inquit apostolus, is demum probatus est. Honor autem si ab homine deferatur ob rem inhonestam, utiq; à turpibus, nō honor iste, sed ingens est probrum. Si ob mediam, puta formam, uires, opes, genus, ne tum quidem honor recte dicitur. Nemo enim promeretur honorem ea re, qua non meretur laudari. Si ob honestam, honos quidem erit, at non appetet qui promeretur, ipsa nimirum uirtute et conscientia recti cōtentus. Vide igitur quā deridiculi sint honores isti, quorū cupiditate tantopere uulgi aestuat. Primum enim à quibus tandem dantur? nempe ab ijs, quibus nullum discrimen honesti atq; inhonesti: ob quæ plerunq; ob media, nonnunquā ob turpia: cui? indigno. Quisquis igitur honorem exhibet, aut metu facit, et uisissim est metuendus: aut ut prosis, et ridet te: aut quid miratur

MILITIS CHRISTIANI

miratur res nihili, nulloq; honore dignas, & miserandus est: aut quia te iudicat his rebus ornatum, quibus honos debeat: quod si falso opinatur, cura ut fias id, quod ille putat esse: sin uere, omnem honorem tuum in eum refer, cui debes et illa quibus honos tribuitur. Tam non conuenit tibi arrogare honorem, quam non debes tibi arrogare uirtutem. Alioqui quid amētius, quam tui precium de homuncionum opinione metiri? quibus in manu est simul atq; collubuit, hoc ipsum honoris quod largiuntur, rursus auferre, ac te modo honestatum dehonestare. Proinde nihil stultius, quam talibus honoribus, uel gestire cum contingunt, uel ringi cum auferuntur: quos ueros non esse, uel hoc intelliges argumento, quod sunt cum pessimis & sceleratissimis communes. Immo nullis fere contingunt copiosius, quam ijs qui sunt ueris Priuata uitae honoribus indignissimi. Cogita quam beata tranquillitas modestae priuataeq; & ab omni superbiae strepitu semotae uitae: contra, quam spinosa, quam plena curarum, periculorum, dolorum, uita potētium. Quam difficile secundis in rebus, non obliuisci sui. Quam arduum in lubrico stantem, non cadere. Quam capitalis ex alto ruina. Omnem honorem summo cum onere coniunctum esse. Quam seuerum iudicium supremi iudicis in eos futurum sit, qui hic sese in honoribus usurpandis, ceteris anteposuerunt. Etenim qui sese demiserit, ei ut pusillo succurret misericordia. Qui uero sese uti spectatum erigit, is sibi ipsi gratiae subsidium intercludit. Christi capitis exemplum semper animo inhaereat tuo. Quid illo secundum seculum ignobilius, despe-

tius

ENCHIRIDION

Etius, inhonoratius? Quàm fugit honores etiam oblatos, qui quouis honore maior erat. Quàm derisit aſſello ſedens. Quàm damnauit palla tectus, & ſpinis coronatus. Quàm non glorioſam mortē elegit. Sed quem mundus contempſit, hunc glorificauit pater. Tua gloria ſit in cruce Chriſti, in qua & ſalus eſt tua. Quorū ſum tibi humani honores, ſi te reiſciat, deſpiciatq; deus, execrentur angeli.

CONTRA ELATIONEM

& tumorem animi.

Non intumeſces animo, ſi iuxta tritiſſimum illud adagiū, cognoriſ temetiſſum, id eſt, ſi quicquid tuum eſt, tu ſolū reſerā. Si memineriſ, quantis in ſordibus conceptuſ ſiſ, quantis natus, quā nuduſ, quā inopuſ, quā brutuſ, quā miſeranduſ in hanc lucē prorepeſſeris. Corpūſculū iſtud quot undiq; morbiſ, quot caſibuſ, quot erumniſ expoſitū ſit. Immanē iſtum gigantē, & immenſo turgentē ſpiritu, quantula reſ poſſit repente cōficere. Expende & illud, cuiuſmodi ſit iſtud, unde tibi placeſ. Si mediū, ſtultitiā eſt: ſi turpe, dementia: ſi hoſti, ingratiſ. Memineriſ nulluſ aliud eſſe certuſ ſoliditatiſ inſipientiæq; documentuſ, quā ſi quiſ ſibi uehementē placeat: præterea, nulluſ ſtultitiæ genus eſſe deploratiuſ. Si turgeſcit animuſ, quod ſe tibi ſubmittit homunciuſ, cogita, quanto maior, quantoq; potentior tuo imminet capiti deuſ, qui omnem cer-

Cognoſce
temetiſſum
Cognosce
temetiſſum
Vide quare
placeat

MILITIS CHRISTIANI

uicem elatam deprimit, & omnes colles in plana deducit, qui ne angelo quidem superbienti pepercit. Conducunt & illa, licet leuiora, si te semper cōponas cum præstantioribus. Places tibi de forma corporis, confer te cū ijs qui te forma præcedunt. Cristas erigit tibi doctrina, ad eos refer oculos, ad quos tu nihil didicisse uidearis. Deinde si reputaris, non quantum adsit bonorum, sed quantum desit, & cum Paulo oblitus eorum quæ à tergo sunt, enitaris ad ea quæ à fronte restant. Præterea non inscitum fuerit & illud, si afflante superbiæ uento, mox nostra ipsorum mala uertamus in remedium, quæ si uenenum ueneno pellentes. Id ita fiet, ubi si quod ingens corporis uitium, si quid insignis incommodi nobis uel fortuna dedit, uel attulit stultitia, quod animum uehementer mordeat, id ante oculos statuamus, & paucis exemplo, ea nostri parte nosmetipsos potissimum contemplemur, quæ sumus deformatissimi, ita fiet ut stantia Arrogantia tim subsident cristæ. Ad hæc præterquam quod non auiusum uiuendum deo inuisus est, & apud homines in primis tium ubiq; odiosa atq; irrisa arrogantia, cum contra modestia & diuinum fauorem conciliet, & hominum beneuolentiam adglutinet. Ergo, ut summatim dicam, duo præcipue prohibebunt à superbia, si consideres quid ipse sis in te, putredo in exortu, bulla in omni uita, esca uermium in morte, & quid Christus factus sit pro te.

ADVERSUS IRAM, ET VIN- dictæ cupiditatem.

Ira res muliebris

Cum te uehemens animi dolor ad ultionem extulmulat, memineris nihil esse minus iram, quam quod

ENCHIRIDION

quod falso imitatur, puta fortitudinē. Nihil enim æque muliebre, nihil tam imbecillis proicctiq; animi quā uindicta letari. Animosus uideri studes, quod inultam iniuriam non pateris, at isthoc demū pacto prodis puerilitatē tuam, qui (quod est uiri proprium) animo temperare non queas. Quanto fortius, quanto generosius, alienam stultitiam cōtemnere, quā imitari. At nocuit, ferox est, insultat. Quo turpior est, hoc magis caue ne fias illi similis. Quæ malum uesania est, ut alienam improbitatem ulciscaris, te fieri improbiorem? Si contempseris contumeliam, intelligent omnes indigno factam. Sin cōmoueare, iam inferētis causam feceris meliorem. Deinde illud reputa quod res est, si quod est acceptum incōmodum, id neutiquā tolli uindicta, sed propagari. Quis enim deniq; finis fuerit mutuarū iniuriarū, si suū quisq; dolorē perrexerit uindicta retaliare? Crescunt utrinq; inimici, incrudescit dolor, qui quo inueteratior est, hoc nimirum insanabilior. At lenitate, tolerantiaq; sanatur nonnunquam etiam is qui fecit iniuriam, & ad Tolerantiam se reuersus, ex inimico fit certissimus amicus. Per ultio uinci sepe nem uero malum ipsum quod à te cupis depellere, id in iniurias te reciprocatur, nō sine malo fœnore. Erit & illud non inefficax iræ remedium, si iuxta superiorē rerum paritionem consideres, hominem homini non posse nocere, si nolit, nisi in his quæ sunt extraria bona, nec ad ipsum hominem magnopere pertinent, Nam uera animi bona solus deus potest eripere, quod non solet, nisi ingratis: solus potest largiri, quod non consuevit immitibus & ferocibus. Nemo igitur Christianus læditur, nisi

MILITIS CHRISTIANI

à semetipso, nulli nocet iniuria, nisi suo autori. Adiuuāt
 & hæc, tametsi leuiora, ne dolori mentis obsequare, si
 cōmode collectis rhetorū circūstantijs, pariter et tuum
 incōmodum extenues, & alienam eleues iniuriam his
 fermē modis: Læsit, sed facile resarcietur: tum puer est,
 rerū imperitus: adolescēs, mulier est, alieno fecit instin-
 ctu, imprudens, probe potus, æquū est ignoscere. At cō-
 trà, grauius quidem læsit, sed pater est, frater, præcc-
 ptor, amicus, uxor. Par est, hoc doloris, illius uel chari-
 tati uel auctoritati cōdonari. Aut paria faciens iniuriam
 cum alijs illius in te beneficijs compensabis, uel cum tuis
 in illum offensis exæquabis. Hic quidem læsit, sed aliàs
 quàm sæpe profuit? illiberalis est animi, benefactorum
 obliuisci, iniuriolæ meminisse. Nūc me offendit, sed quo-
 ties à me offensus. Ignoscam illi, ut mihi, meo exemplo,
 ignoscat & ipse delinquenti. Porro multo præsentius
 remedium fuerit, si in peccato hominis in te cogites,
 quæ, quanta, quoties tu peccaris in deum, quàm multis
 Remitte nominibus illi sis obnoxius. Quantum tu remiseris de-
 debitori bitori fratri, tantum tibi condonabit deus. Hanc dissol-
 uendi æris alieni rationē nos docuit creditor ipse. Non
 recusabit legem, quam ipse statuit. Tu ut à culpis exol-
 uaris Romam cursitas, nauigas ad diuum Iacobū, emis
 condonationes amplissimas. Equidem non damno quod
 facis, sed ut omnia facias, nulla tamen commodior ratio
 qua post offensam reconcilieris deo, quàm si tu offensus
 reconciliere fratri. Condona leuem culpam proximo
 (leue enim est quicquid homo peccat in hominem) ut
 tibi tot millia culparum condonet Christus. At durum
 est

ENCHIRIDION

est, inquis, animum exardescens comprimere, Non
 tibi succurrit, quanto duriora pro te tulerit Christus?
 Quid eras, cum pro te impenderet animam preciosam?
 nonne inimicus? Qua lenitate quotidie te tolerat, uetere
 iterantem noxias? Postremo qua mansuetudine ille
 pertulit probra, uincula, uerbera, denique mortem pro
 brossissimam? Quid te iactas de capite, si non curas esse
 in corpore? Non eris membrum Christi, nisi sequaris
 uestigia Christi. Sed indignus est cui ignoscatur. Ita ne Indigno ig-
 ni dignus eras cui ignosceret deus? In teipso uis experi-
 ri misericordiam, & in fratrem uis exercere seueram
 iustitiam? Magnum est si peccator ignoscas peccatori,
 cum Christus pro crucifixoribus suis orauerit patrem?
 Arduum est non referre fratri, quē iuberis & amare?
 Durū est non remetiri maleficiū, pro quo nisi beneficiū
 retuleris, non hoc eris in conseruum tuum, quod fuit Chri-
 stus in seruum suum. Postremo si indignus hic cui bene-
 ficiū pro maleficio rependatur, at tu dignus qui facias,
 dignus Christus pro quo sit. Sed ueterem ferendo iniu-
 riam, inuito nouā: repetet iniuriā si hanc abstulerit im-
 pune. Si citra culpā potes uitare, uita: si mederi, mede-
 re: si resarcire, resarci: si sanare furentē, sana: sin minus,
 pereat ille solus potius q̄ tecū. Istū qui se damnū dedisse
 putat, cōmiseratione non pœna dignū puta. Vis cū lau irascere
 de irasci? Irascere uitio, nō homini. Sed quo natura pro uitio
 pensior es ad hoc uitij, tanto diligentius temet multo an-
 te prēmunito, semelq; hoc decretum penitus animo in-
 sculpas tuo, ne quid unquam uel dicas, uel facias iratus. Nihil dicas
 Nihil tibi credideris cōmoto. Suspectū habeto, quicqđ iratus

MILITIS CHRISTIANI

impetus ille animi dictauerit, etiamsi sit honestū. Me-
 mineris inter phreneticum, & ira bacchantem nihilo
 plus interesse, quàm inter breuem & perpetuam insa-
 niam. Succurrat quàm multa per iram uel dixeris, uel
 feceris poenitenda, quæ iam frustra mutata cupias. Pro-
 inde cum tibi bilis effervesceat, si te non potes ilico totum
 ab ira uendicare, saltem eatenus resipisce, ut te memine-
 ris sanum non esse. Hoc meminisse, sanitatis pars est
 nonnulla. Sic tecum cogita: Nunc quidem ita sum affe-
 ctus, at paulo post multo alia mente fuero. Cur ego inte-
 rim dicam in amicum iratus, quod postea placatus mu-
 tare non queam? Cur nunc faciam insanus, quod mihi
 redditus magnopere doleam? Cur non hoc potius à me
 impetret ratio, cur non impetret pietas, deniq; cur non
 impetret Christus, quod tempus ipsum paulo post impe-
 trabit? Nemini (opinor) tantum atræ bilis addidit na-
 tura, quin saltē hactenus sibi possit imperare. Optimū
 autem fuerit, sic instituto, ratione, assuetudine durare a-
 nimium, ut omnino non cōmoueare. Perfectū erit, si ui-
 tio tantū indignatus, pro contumelia reponat officium
 charitatis. Postremū & humanæ temperantiæ, ne te to-
 tum animo permittas. Prorsum non irasci, deo similli-
 mum est eoq; pulcherrimū. Malum in bono uincere, est
 perfectam Christi Iesu charitatem æmulari. Iram pre-
 mere, frenoq; coercere, hominis est cordati. Indulgere
 bili, ne hominis quidem est, sed planē ferarum, idq; im-
 mitium. Quod si iuuat cognoscere, quàm uehementer
 sit indecorum homini ab ira superari, fac sanus cum es,
 uultū irati cōtemplare, aut ipse iratus speculum adeas.

Cum

ENCHIRIDION

Cum sic flammantes ardent oculi, pallent genæ, distorquetur os, spumant labia, tremunt membra, fremit uox, non constant sibi gestus, quis te existimet hominē esse? Vides amice suauissime, quā immensum pateat æquor de reliquis uitijs consimili modo differendi. Sed nos medio in cursu uela colligemus, id quod reliquum est tuæ solertiae relicturi. Neq; enim propositi nostri erat, et sane quā infinitū fuerit, ita ut cœpimus, singula uitiorum genera singulis quasi declamationibus dissuadere, atque ad his oppositas uirtutes adhortari. Tantum uolui quod tibi satis fore credebam, rationē & artem quandam nouæ militiæ commonstrare, qua te posses aduersus pristinæ uitæ repullulantia mala cōmunire. Itaq; quod nos in uno atq; altero, exempli causa fecimus, id te ipsum oportebit facere, cum in singulis, tum potissimū in his ad quæ cognoueris te, siue naturæ, siue consuetudinis uitio peculiariter instigari. Aduersus hæc certa quædā decreta in albo mētis nostræ describēda sunt, atq; ea ne desuetudine obsolescant, subinde renouanda. Veluti contra malū obtreftationis, turpiloqui, inuidentiæ, gastrimargiæ, et id genus reliqua. Hi soli sunt hostes militum Christianorū, in quorum assaultum oratione, sententijs sapientū, dogmatibus diuinæ scripturæ, exemplis piorum hominū & maxime Christi, multo ante est præmuniendus animus. Hæc omnia, tametsi non dubitem, quin assatim tibi supeditatura sit sacra lectio, tamen fraterna charitas nos est adhortata, ut saltem hac extemporali scriptiuncula, pro mea uirili sanctum tuum propositum promouerem adiuuaremq;. Id quod eo feci maturius, quod nōnihil me

MILITIS CHRISTIANI

tuerem, ne in superstitiosum istud religiosorum genus incideres, qui partim quæstui seruietes, partim ingēti zelo, sed non secundum scientiam, circumeunt mare & aridam, & sicubi nacti fuerint hominem à uitij ad meliorem uitam iam resipiscentem, eum illico improbiſſimis hortamentis, minacijs, blanditijs in monachatum conantur detrudere, perinde quasi extra cucullum Christianiſmus non ſit. Deinde ubi ſcrupulis meris & intricabilibus ſpinis pectus illius expleuerint, ad humanas quasdam traditiunculas astringunt, planeq; in Iudaismum quendam præcipitant miſerum, ac trepidare doceant, non amare. Monachatus non eſt pietas, ſed uitæ genus pro ſuo cuiq; corporis ingenijq; habitu, uel utile, uel inutile. Ad quod equidem ut te non adhortor, ita ne dehortor quidem. Hoc modo cōmoneo, ut pietatem neq; in cibo, neq; in cultu, neq; in ulla re uiſibili cōſtituas, ſed in ijs quæ tradidimus. In quibuſcunq; uero deprehenderis ueram imaginem Chriſti, cum ijs te copula. Porro ubi deſunt homines, quorum conuiſtus te reddat meliorem, abducito te quantum potes ab humano conſortio, & prophetas ſanctos, Chriſtum, apoſtolos in colloquium aſciſce. In primis autem Paulum tibi facito familiarē: hic tibi ſemper habendus in ſinu, nocturna uerſandus manu, uerſandus diurna, poſtremo et ad uerbum cdiſcendus: in quem nos iam pridem enarrationem magno ſtudio molimur, audax quidem facinus, ſed tamē diuino auxilio freti ſedulo dabimus operam, ne poſt Origenem, Ambroſium, Auguſtinum, ne poſt tot recētioreſ interpreteſ hūc laborem omnino uel ſine cauſa, uel ſine fructu ſuſcepſiſſe uideamur

ENCHIRIDION

uideamur. Atq; ut intelligāt calumniatores quidam, qui summam existimant religionem, nihil bonarum literarum scire, quod politio rem ueterum literaturā per adoscentiam sumus amplexi, quod utriusque linguae, Graecae pariter ac Latinae mediocrem cognitionē non sine multis uigilijs nobis peperimus, non ad famam inanem aut puerilem animi uoluptatem spectasse nos, sed multo ante fuisse praemeditatos, ut dominicū templum, quod non nulli inscitia barbaricq; sua nimis dehonestarunt, exoticis opibus pro uiribus exornarenus, quibus & generosa ingenia possent ad diuinarum scripturarum amorem inflādari. Sed hac tanta re pauculos dies intermissa, hunc laborem tua causa assumpsimus, ut tibi ueluti digito uiam, quae compendio ducit ad Christum, indicaremus. Precor autem Iesum istius (uti spero) propositi parentem, ut salubribus tuis coeptis benignus aspirare dignetur, imò ut suum in te mutando munus augeat perficiatq; , quo cito grandescas in eo, & occurras in uirum perfectum. In eodem bene uale frater & amice, semper quidem animo dilecte meo, at nunc multo quā antehac tum charior, tum iucundior. Apud diui Audomari, anno à Christo nato supra millesimū quingentesimo primo.

Enchiridij finis.

DES ► ERASMVVS

ROTTERODAMVS ADOLPHO

principi Veriensi S. P. D.

RESSIVS intuenti mihi, nō usquequaq; assentādi palpandiq; uitio receptum uideri solet, Adolphe suauissime, ut antiquitus reges & imperatores panegyricis solenniter (& quidē in os) laudarentur: quin potius sic existimo uiros cordatos, rerumq; naturæ atq; humani ingenij egregie prudentes, cum spes non esset, leoninam illam regij pectoris generositatem, & aurium delicias, uel monentis auctoritatem, uel increpantis seueritatem aliquando passuras, publicæ utilitatis respectu uel uertisse, ac uia quidem occultiore, eodem tamen contentasse. Itaq; sub laudationis spe simulachrum quoddā absoluti principis eis uelut in tabula depictū representasse, ut ipsi sese ad propositum exemplar exigentes, taciti secum agnoscerent, quantum ab laudati principis imagine abessent, ac citra tum pudorem tum offensam discerent, quid uitij mutandū, quas uirtutes præstare oporteret. Eodemq; titulo non idem ageretur, uidelicet, ut boni principes quæ facerent recognoscerent, mali quæ facere deberent, admonerentur. Nihil igitur erat aliud ista laudatio, quàm delicatum monendi, blandumq; exprobandi genus, ac plane pharmacum, necessariū quidem illud, sed amarum, eoq; melle prælitum. Id quod olim regū barorum uolentiae dabatur, nō tam turpiter (ut ego opi

nor

DE VIRTUTE AMPECT.

nor) quàm prudenter. Pueritiæ uero studia, moderatis laudibus alere, ac ueluti crustulis datis, blandius inuitare, adeo uitio datum nõ est, ut à magnis quoq; autoribus præcipiatur. Sed ista quorsum, inquis? Nimirum huiusmodi præfatiuncula uisum est adulationis notam deprecari atq; præcludere, cum statuissem hac epistola paulo ineptius tecum agere, & cum puero te paulisper ueluti repuerascere. Quanquam ego te generose Adolphe, ne laudaturus quidem sum, quin magis te ipsum tibi tanquàm in speculo commonstraturus, ut temet noris, non autẽ ut etiam ames simulq; pereas, quemadmodum de Narcisso fabulantur poetæ, sed ut etiam atq; etiã intelligas, quam magnum nomẽ sis deo tuæ felicitatis auctori, quibusq; rebus sis natus, & quo tibi sit eluctandum, ne cum totũ cœlum tibi arriserit, tute tibi parum prosper fuisse uideare. Hoc profecto sibi uolebat (ni fallor) speculũ illud Socraticum, ad quod uir sapientissimus mittere solebat adolescentulos: ut qui se perspexissent corporis & ingenij dotibus, fortunæq; commodis ampliter cumulos, uel hoc ipso ad uirtutis studium sollicitarentur, cum intelligerẽt ad tantam naturæ sortem haud mediocrẽ industriæ usuram tum deberi, tum expectari. ij uero quibus hæc malignius contigissent, hoc impensius ad conandum extimularentur, quo quod natura uideretur diminutum, industria exæquarẽt. Quanquam autem tanta in re cessatio nullam omnino recipiat deprecationẽ, tamen non paulo minus reprehendendi uidentur, quorum industriæ fortuna quodãmodo defuit, quàm qui fortunæ defunt ipsi. Tibi uero mi Adolphe, quæcunq; ad perfectã uirtutẽ adminicula

ERASMI ORATIO DE

nicula coelitus dari possunt, adeo sunt affatim suppedita-
ta, ut nisi omnia summa præstiteris, neque sorti à deo
credere, neque tuorum expectationi responsurus uidearis.
Primum enim quid ego referam fortunæ miram in te ra-
ramque indulgentiam? quæ te uix dum natum, ueluti ma-
nibus suis, in summo rerum fastigio collocauit. Quæ te
ad summas res non euexit, sed genuit, immo quæ prin-
cipem florentissimum, & antequam in lucem ederet, se-
cit. Quippe quæ tibi genus largita est clarissimis utrin-
que imaginibus illustre: paternum quidem à Philippo
Burgundionum duce, heroe cum quouis etiam ueterum
componendo: maternum uero à Borbonica stirpe, id est
Gallorum regibus ductum. Vt omittam interim rem am-
plam, ac ditionem luculentam: ut sileam affinitates u-
triusque sororculæ sponalibus cum summis proceribus
adiunctas, ut ne tibi de matre tam pia gratuler, quæ sol-
licitudine quadam incredibili te ueluti denuo parturit,
nihilque putat in uitam eduxisse, nisi & ad uirtutem per-
fectam prouexerit: ut ne id quidem recenseam, quod iam
nunc te puellum cum plerique primates aulici, tum cla-
rissimus ipse princeps Philippus certatim fatali quo-
dam fauore studioque prosequuntur, nihil non ausi sibi de
tua indole polliceri. Illud enim propius ad te pertinet,
de quo non puduit & sapientissimum illum regem glo-
riari, quod, ut ille ait, animam sortitus es bonam, quodque
uerus ille Prometheus mentem tibi indidit felicissimam,
istis opibus, isto rerum apice, istis imaginibus dignam,
dignam isto corpusculo, quod & ipsum architectrix na-
tura, ueluti uirtutum arculam quandam, omnibus Ve-

VIRTUTE AMPECT.

neris & Gratiarum muneribus copiosissime perpoliuit, ne scilicet non haberet pulcherrimum domicilium, animus pulcherrimus. Neque uero parui refert, principem uti uirtute, ita & corporis specie uulgus antecellere, cum uideam Vergilianum illud, uel reclamante Seneca, præclaris uiris non temere placuisse: Grator est pulchro ueniens in corpore uirtus. Quamquam ille ipse tetricus philosophus, ac Stoicorum penè dixerim Stoicissimus, miraculi loco refert, Claranum quendam suum cum corpore deformi esset, ingenio tamen atque uirtute præcelluisse, & unius exemplo ratiocinatur egregiam mentem sub quauis etiam cute latere posse, id quod ne Maro quidem negat, uerum ait, animi decus cum corporis specie coniunctum, commendatius & gratius esse mortalium oculis. Quis autem usque adeo communi sensu caret, ut hoc inficiandū putet? Quo magis miror cur homo grauis tam confessam poetæ sententiam scripserit errorē sibi uideri. Sed omisso Seneca ad rem redeamus. Poetæ mirabiles rerum omnium adumbratores diuinis mentibus, quas utiq; felicissimas uideri uolunt, corpora tribuunt pulcherrima. Cuius sententiæ ne Platonem quidem ipsum pœnituit, cum sapiētiae mysteria poeticis (ut solet) inuolucris obuestiens, dijs, id est beatis mentibus, et ab omni terrena labis cōtagio porro semotis, & currus decoros, & equos ambrosia neqtareq; nitidos attribuit. Homerus autē omniū disciplinarū tanquā oceanus quiddā, Achillem, Vlyssē, Menelaū, et si quos præterea uirtute præstātes heroas facit, decentissima quoq; corporis specie fingere cōsuevit θεοδολείς ἢ θεῶν ἰκελός, id est diuina

ERASMI ORATIO DE

diuinæ specie, & deo similes eos identidem appellant.
Thersitæ uero ut mentem ignauam ac degenerē, ita cor
pus ad portentum usq; deforme affinxit.

φοβὸς ἐκ χειρὸς αὐτῆς ποταμὸν ὡς οἰώμενον
ἐν τῷ ᾧ θῆτο συνοχηνοίτε, ἀνὰ ὑπερθε-
ρα δ' ἐλθὼν λαλοῦντες, ψάλλοντες καὶ ᾄδοντες.

Quod Maro noster, ut Homeri pleraq; alia, ita hoc quod
que diligenter est æmulatus in Aenea, Iulo, Euryalo, mul-
tisq; alijs. Quin & Socrates philosophorū non sapien-
tissimus modo, uerum etiam incorruptissimus, in Phædro
Platonis subobscurè quidem, sed nimis quàm eleganter
innuit, bonam corporis figuram, bonæ mentis aut argu-
mentū esse, aut certe adiumentū: illud pulchri equi, hanc
equitis sub nomine depingens ac denotans. Postremo et
Aristoteles ipse de corporis & uultus iudicijs, pectoris
habitum coniiciendum existimauit: idem carniū molli-
tudinem, ingenij neutiquam duri iudicauit signum. Po-
stremo fides his desit autoribus, nisi & historiographo-
rum consensu testatissimum est, Pythagoram, Scipionem
Africanū, cūq; his innumerabiles, qui ob diuinas quas-
dam animi dotes, plus quàm homines crediti sunt, uenu-
sta decetiq; forma fuisse. Adeo uidelicet cognatæ res sunt
corpus atq; anima, ut alterius habitum altera sequatur,
ac mentis quidē bonitas in ipsa cutis specie reluceat, rur-
sum corporis habitus diuinæ (ut ait Flaccus) auræ parti-
culam uicissim afficiat, ut quæ corpori penitus sit immer-
sa, eiq; illigata, uelut ostream circumferat. Nam hæc est
una ex pinguibus illis Socratis similitudinibus, in quas
iocatur Alcibiades, Sed uereor ne de forma nimis multa.

Quanguan

VIRTUTE AMPECT.

Quamquam ego nequaquam aut corporis dotes, aut ingenij felicitatem sic effero, ut uel eos quibus hæc parcius obtigerunt, à uirtutis studio deterream, uel puero tibi pueriliter blandiar, quinimmo utrosq; non ad Narcissi forniculum, sed ad Socratis speculum adduco, ut & illi hoc acrius excolendo animo studeant, quo minus naturæ dotibus adiuuantur, tuq; cogites quam indignum flagitiū, quamq; absurdum futurum sit, si in tam uenusto corpore mentem inuenustam atque incultam esse patiari, ac sub cute nitida, carie situq; squalcat animus. Tum si com miseris, ut cum tibi natura uilissimam tui partem exposuerit, tu immortalē tui portionem negligas honestis studijs excolere. Deniq; nihil isto mōstro putā esse monstruosius, quā in delicato scriniolo ἀνδραγῆς (ut Græci dicunt) ἀνδραγῆς, & si magis Cynice dicendum, in gemmata pyxidula cœnum, aut si quid cœno spurcius. Proinde mi Adolphe, ne laudari quidem te puta, ubi quispiam formosum te, aut generosum, aut bene ingeniātum prædicat. Verissimæ enim & mordicus tenēda Epicteti sententia (si tamen senem tam Stoicū aulicæ ferrent auriculæ) prorsus extra nos esse, nihilq; quicquam ad nos pertinere quæcunque à fortuna uel dari possunt, uel eripi. Nondum igitur Adolphum ipsum laudauimus, dei modo gratuitam in te benignitatem retulimus, impitandam nisi ad scœnus accommodaris. Porro reliquæ uirtutes, quæ proprie ad hominis laudem pertinet, ne possint quidē adhuc in ætate tā tenella citra Gnathonisimū laudari. Tamen si tempestiuum earum prouentum à tuo expectamus autumno, neq; salles, opinor expectātes, quandoquidem

ERASMI ORATIO DE

doquidem isto tam florulento uere nos in spem amplissimi
 mam erigis: iamiam enim ceu grauidæ turgent in palmi
 te gemmæ. Iam nunc admodum adhuc puer, quasi gemi
 ni decoris spectamen edis, puta, tum animi paterni belli
 pacisq; artibus iuxta præstantis, tum materni ingenij,
 in cuius se mores nihil habere iuris ipsa quoque fortuna
 miratur. Et illum quidem militiæ decora, atque ardens
 euexit ad æthera uirtus: hæc autem rarissimo prorsus
 exemplo cum foemineo sexu masculū animi robur, cum
 summis uitæ delicijs (quas illius fortuna non animus po=
 stulat) continentiam incredibilem: cum eximia nobilita
 te superbissimisq; stemmatis modestiam et comitatem
 propè plusquam plebeiam: denique (ut semel comple=
 ctar) cum aula Christum copulauit. Vtrumque igitur pa
 rentem Adolphe, alterum inuietissimum, alteram inte=
 gerrimam modestissimamq; iam spe quadam ita refers,
 ut simul et Mauortijs studijs capiaris, neque à Musa=
 rum literario ocio abhorreas, possisq; ad utrumque iux
 ta natus ac sculptus uideri, καὶ τοῦ βίου πρακτι=
 καὶ τοῦ, quem præfert Dicearchus, καὶ τοῦ θεωρητικῶν,
 qui Theophrastum magis delectat. Et hunc quidem tum
 priorem, tum feliciorē in politia sua putat Plato, ad il
 lum tamen uel ui retrahendum sapientem, publicæ utili=
 tis nomine. Sed priuato sibiq; uiuenti liberū esto, utrum
 malit sequi. Principi certe, qui patriæ non sibi nascitur,
 neutrum oportet deesse, et utrumque Homerus Vlyssi,
 Vergilius Aeneæ tribuit: alterum dum eos diuturnis er=
 roribus uarijsq; casibus exercent, dum medijs bellorum
 miscent tumultibus, alterum dum ad inferos deducunt.

Eodem

VIRTUTE AMPECT.

Eodem arbitror pertinere, quod Plato in ijs quos obeunda Reipublicæ destinavit, moderatum quendam & medium mentis habitum requirit, qui neque ad ferocitatem usque concitatus sit, neque ad ignaviam abiectus. Eam uero è duabus inter se pugnantibus rebus, musica gymnasticaq; conflari censet oportere. Hunc nimirum in te mihi uideor conspicerè, cum mediam quandam indolem intueor, è paterna auitaq; animi sublimitate, atq; è matris pietate mansuetudineq; temperatam. Etenim quod iam nunc manusculis istis Pegasi ferocientis habenas, nō minus scite quā animose moderaris, & immanis belua, cuius corpusculi sarcinulam uix sentit, eius tamen & arte, & animo concitatur, sistitur, in gyrum circumagitur, ad saltum extimulatur, ad gradarium incessum stringitur, ad succussarium tripudium admittitur, quod nunc æquore campi præcipiti uolare cursu, nunc ardua scandere, nunc per præcipitia decurrere cogitur, ac puerilis sinistellæ nutibus omnibus paret, quod in tenera ista fronte subluceat nescio quid augustum atque heroicæ maiestatis, quod uix dum puer, nihil tamen habes puerile, quod iam arcu, quod cursu, quod palæstra nulli cedis æqualium, paternæ auitæq; uirtutis simulachrum agnosco. Rursum ubi te tanquam alijs oculis contemplor, εἰς πρόδρας ἐκ λεφάλης, atque animaduerto, quā nihil quidem in te non futuro princeps dignum, id est, nihil humile, nihil stupidum, nihil ingenerosum, at è regione nihil feroculum, nihil arrogans, nihil minax, nihil insolens, sed oculi non licentes quidem illi, at neque rursum truces, uerum amici:

frons neq; dura, neq; improba, sed alacris & uiuida, uultus comis, & gratiarum plenus, os uerecundum, male decētissimo pudore semperq; parato purpurisso tincta, sermo modestus & rarus, gestus compositi. Tum quāpius in parentem, in auum reuerens, erga præceptorem obseruans, quā inter æquales obsequens, quā non inperiosus aut morosus in ministros, quā in neminē pro cax. In summa, cum considero nihil in te deprehendi, quod aule, quod fortunæ tuæ mores sapiat, matris optima imaginem (ut Plautine dicam) ipsissimam uideor intueri. Et sunt ista quidem ad præsentem ætatis tuæ laudem magna, ad expectationem uero & quasi prædictionem futurorū, maxima. Illud autem spem de te nostram uel maxime confirmat, quod præter istam naturæ bonitatem, domi contigit habere utriusq; uirtutis magistros egregios, bellicæ quidem auum tuum, in quo uiro nihil eorum desideres, quæ solent à fortissimo duce requiri: philosophiæ uero, ac ueluti musices illius Platonici Iacobum Battum, deum immortalem quā rara doctrinā, quā eximia uitæ totius innocentia, quā singulari facundia uirum? Quid iam sit, quod suis de te uotis patria non audeat promittere, posteaquam tam felici indoli formator tam egregius contigit? Contigit autem non tam exoleto, parumq; per ætatem tractabili, id quod plerisque solet accidere, sed quemadmodum Phoenix ille Homericus Achilli puello adhuc, peneq; infantulo datus est, Διδοσκέμεναι τολοι πάντα μύθων ἔκτῃ, ἔμεναι περὶ κτῆρα τε ὄρων, itidem tuam infantiam uixdum à lacte depulsam, statim Battus excepit, nutricandi

VIRTUTE AMPECT.

tricandi munus cum nutricibus ex æquo partitus, ut illæ
 corpusculum tuum curarent, hic animum fingeret: uide
 licet hoc iam tum agente matre, ut ipso prope cum la-
 tæ auriculis tenellis præclara illa sapientum dogmata
 instillaret, mentisq; tuæ recentem testulam, cuius odo-
 rem & in omnem usque uitam esset redditura, philoso-
 phiæ balsamo imbueret, neq; lingulam istam sineret uul-
 gari sribiligine pollui, sed purissimo Musarum irriga-
 ret succo, ac pectusculum istud rude adhuc, & in quem-
 uis habitum sequax præceptis formaret amicis. Nam ad
 uirtutis institutionem, ut aliqua sera sit ætas, nulla certe
 nō matura est. Hæc alius aut præteriret, aut summis uix
 digitis attingenda putaret, Ego uel sola commemoranda
 duco: ut in quibus ueræ felicitatis puppis & prora, quod
 aiunt, sit homini. Siquidem natalium splendore, reli-
 quisq; fortunæ muneribus, non pauci te mortales uel æ-
 quant, uel superant. Hæc tua propria pene felicitas est,
 & haud scio an cum ullo nostratium principum commu-
 nis, quod rudis adhuc in eum incidisti uirum, qui mentis
 tuæ uacuum tabellam castis ac salutaribus occupare pos-
 sit opinionibus. possit autem, quia doctissimus: uelut, quia
 optimus: efficiat, quia diligentissimus: quiq; te uelut præ-
 sens Mercurius, moly quod. ~~an~~ efficacissimo, id est opti-
 mis rationibus, contra aulicorum illecebras, & uoces
 quorundam moribus pestilentiores, tanquam cōtra Cir-
 ces pocula præmuniat. Rara profecto nostris in terris
 uis homo non triualiter eruditus: rarior autem, qui mo-
 ribus sit usquequaque sanctis & inculpatis: rarissima
 porro ac plane phœnicis instar, qui cum exquisita do-

ERASMI ORATIO DE

Atrina summam morum innocentiam copularit. Quibus omnibus sic absolutus tibi contigit, ut nō uerear asseuerare, neq; Achilli Phœnicem, neque Dionysio Platonem, neque Alcibiadi Socratem, neque Alexandro Aristotelem, neque Neroni Senecam pari felicitate contigisse. Quamquam isto nomine non tam fortunæ, quam parentibus debere te puto, quorum prudenti delectu talis ascitus est. Alioqui uel una hæc felicitas optanda magnatibus, qua sola fere carent. Quid autem retulit benenatum fuisse, nisi & bene instituaris? Princeps autem non temere instituitur ad uirtutem, nisi tum cœperis, cum se nondum esse principem intelligit. Quod recte reputans Philippus ille Macedonum tyrannus, uir multis modis laudatus, sibi magnopere gratulabatur, egregieq; uidebatur fortunatus, quod id temporis filium suscepisset, quo uir summus Aristoteles philosophiam doceret, unus ex omnibus dignus, cui tantum alumnus in gremium traderet. Ego uero fortunatissime Adolphe, tibi non impendio gratuler? qui quidem domi assidue uideas, audias, totumq; ac proprium possideas eiusmodi moderatorem, in quo non uel mores eruditione, uel eruditionem moribus, uel uitia quædam uirtutibus compenses, sed quem citra delectum ullum, totum ac tuto possis effingere. Cuius doctrinam si quis contempletur, quid rariius? si uitam, quid incorruptius? si facundiam, quid admirabilius? si festiuitatem, quid amabilius? Legis identidem in poetarum literis Adolphe, Phœbum aurata citrara insignem, Legis Orphea fidibus canoris & feras & quercus, & saxa denique mouentem. Legis Miner-

uam

VIRTUTE AMPLECT.

uam ingeniorum & artium principem. Legis caduceatorem Mercurium efficaci uirga potētem. Legis nouem illas sorores, studiorum atq; elegantioris literaturæ præfides. Tum Charites comitatis atque humanitatis auctores, Heliconia tempe, fontem uocalem. Denique legis & Pithonem deam, quam Latini Suadelam nominant. An tu ista deliria & nihili uoces existimas esse? Res sunt in primis egregiæ, quas omnes uno in Batto tibi spectare licet, neq; spectare modo, uerum etiam frui. Etenim quid, queso te, omnino aliud uox illa hominis dulcis ac tinnula, citraq; omnem asperitatem eminus etiam aures feriens, nisi Phœbea quadam cithara, aureis fidibus diuinum quiddam insonans? Quis est autem ingenio usque adeo stupido, fero, saxeoque, quem Battica suauiiloquentia, & uel Nestorea illa mellitior, non excitet, non emolliat, non edomet? Age uero, quid illa è pectoris candidissimi uenis tam facile profluens, semper pura, semper perspicua, semper exuberans oratio, nisi Castalij fontis perennis quedam scatebra? Eam dum tu una cum equalium tuorum grege, assidue auribus imbibis, & sermone consuescis exprimere, nonne quasi pota, uocales loquaculosq; facit & alios? Porro autem cum sic eruditione docet audientem, sic acumine cogit, sic uarietate delectat, quis non quasi præsens Mineræ numen agnoscat? Quid autem quoties festiuissimis illis suis ac salustissimis iocis omnium animos mire demulcet atque exhilarat, nonne Veneres omnes, omnes Charites de loquentis ore scatere tibi uidebuntur? Cum inaudita quadam arte, omnium sese moribus attemperat, in quemuis

ERASMI ORATIO DE

affectum quosunque libuit, rapit, nonne Mercuriale quiddam refert? In huius profecto unius labijs Pitho illa flexanima seseitare uidetur. Cum eo uiuere ac sermones miscere, nihil aliud est, quam in Parnassi nemoribus inambulare. Denique Musarum chorum non desiderabit, quisquis cyclopædiam illam omnium disciplinarum anfulis absolutam in eo perspexerit. Quis non uel hominem, istiusmodi propter literas, uel literas propter hominem, mirari, amare, colere incipiat? Erres, mihi crede, uehementer, atque adeo nimium ingrate facias, nisi istam felicitatis tuæ partem uel præcipuo calculo numeraris, quæ regibus etiam opulentissimis non raro non contingit. Et ó deum immortalem, quid æque, imò quid aliud ad principum felicitatem pertinet, quam ut ipsi de suo pectore, non de aliorum sententijs discant sapere, & ea pueri à bonis ac doctis uiris hauriāt, quæ grandes non sint ab assentatoribus audituri. At nondum equidem statui, tu ne isto tali formatore, an te ille tali alumno fortunatior? Quamquam uterque altero beatissimi mihi uidemini, proq; meo in utrumque amore, tum illi de te, tum tibi de illo gratulor: tibi quod felicissimo ingenij tui solo tantus cultor contigerit, illi quod aliquando nactus est materiam dignam in qua singularis artifex neruos intendat suos. Iamq; adeo non uobis tantum, uerum & literis ipsis publicitus gratulandum censeo, post ea quam tandē nō ab Ennijs, Plautis, Cæcilijs, sed & ab his cœperunt coli tractariq; à quibus si quid attulerint splendoris, cum foenore recipiant. Quæ si in obscurum quempiam inciderint, etiam si præclara sint, tamen ne-

scio

VIRTUTE AMPECTENDA

scio quomodo autorum humilitate, ceu fumo obscuran-
tur. In tui uero similibus, etiam mediocres, mirum quān-
eluceant, dum uicissim & doctrina fortunam, & fortu-
na doctrinam illustrat. Ipsæ itaq; literæ mihi gaudio ge-
stire uidetur, uidere iam uideor sorores illas Heliconias
sibi plaudere, te dulcissimum alumnū certatim sinu ra-
pere, exosculari, complecti, cum tu fortunatis istis arti-
culis, calamum per æquor chartaceū ductitas, dum blæ-
sa ac uix dū firma lingula Græcæ pariter ac latine lin-
guæ uerba meditaris, dum formosulo isto & generoso
ore, ac uocula amabili, iam nunc orationem & liberam
pronuncias, & numerosam modularis. Macte indole
puer, deum optimum maximūq; precor, ut istam men-
tem, istos egregios impetus, seruet fortunetq;, uelitq;
quasi iam herbescentem uirtutem tuam, sui sideris affla-
tu, ad maturam segetem prouehere, ut idem autor simul
& ætatis, & honesti propositi, incrementa felicia lar-
giatur, ne uidelicet quod in alijs ferè conspiciamus, in te
abominamur, de istis tuarum uirtutum quasi cunabulis,
uelut Adonidis hortorum delicijs, breuī & inani uolu-
ptate deliniti uideamur. Caue ne tibi tua felicitas securi-
tatem adducat. Nam etiam si sic omnibus naturæ fortu-
næq; dotibus sis locupletatus, ut uel Pandoram ipsam
præcurras, nihil tamen actum putem, nisi ad eas cōmo-
ditates par accesserit industria: quæ quidem ut sine illis
penè manca est, ita illæ hac destitute, prorsus ociosæ
sunt, si negligas: perniciosæ, si insolescas: mortiferæ, si
abutaris. Et si quicquid possunt ignes illi cœlestes, cum
prosperrimi sunt, id omne in te unū cōtulerint, si Rham

ERASMI ORATIO DE

nusia illa uel totum cornu suum in te semel effuderit, maximam bonæ mentis partem ipse tibi præstes necesse est. Quare fac manibus pedibusq; huc annitare, ut te istis dotibus parem reddas, parem uotis tuorum, parem imaginibus maiorum, parem curis optimi præceptoris. Etenim cum omnia tam benigne suppetant, non poteris tibi non summo cum dedecore deesse. Proinde ut in bene cœptis constanter pergas Adolphe, non desinam Homericum illud tibi ad aures occinere. Cur autem non Græce potius, quandoquidem tu etiam nunc Græce meditaris?

Θεοῦ φίλος μάλα γὰρ σ' ὁρᾶω καὶ λόγῳ τε μέγα καὶ
 Ἀλκιμὸς ἐὼς ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων δύνῃσιν.
 Et quoniam (ut sæpius diximus) omnia ad perfectam
 laudem adsunt adiumenta, φέρω ἀνεμὸς τε καὶ
 ὕδωρ, facito ut et illud eiusdem poetæ uerum sit, τῷ
 δ' ἀνεμὸς τε κυβερνήτης τ' ἰθαῦν. Quod si fe-
 ceris, futurum confido, ut tu generi, patriæ, tuisq; om-
 nibus per literas, et literis inuicem per tuam fortunam,
 ingens sis tum decus, tum præsidium allaturus. Illud ad-
 dam in fine, quod uelim animo tuo quàm penitissime
 insideat, ut persuasissimum tibi habeas, nihil tam gene-
 rosis ac bene natis dignum, quàm pietatem. Non teme-
 re moneo, compertum enim habeo in aulis esse nonnul-

Christi doctores, qui nec sentire uerentur, nec dicere pudent, Christi
 doctrinam nihil quicquam ad proceres attinere, sed sa-
 ad proceres crificis ac monachis esse relinquendam. Ad horum exi-
 pertinet tiales incantationes obturatis auribus, quo te mater,
 quo Battus uocat, sequere. Et ut iam nunc cum literarijs
 rudi-

VIRTUTE AMPECT.

rudimentis Christum incipias imbibere, mitto tibi pre-
cationes aliquot, quas matris rogatu, Batto hortatore
conscripsi, sed tibi. Eoq; sermonis figuram nonnihil ad
tuos annos attemperauimus. Quibus si diligenter ute-
ris, simul & orationem tuam feceris meliorem, & mi-
litares illas precatiunculas, quibus aulicum genus ple-
runq; delectatur, non indoctissimas modo, sed & su-
perstitiosissimas contempseris. Vale. E Lute-
tia. Anno à Christo nato millesimo
quadringentesimo duo-
centesimo.

CONCIO DE PVE

RO IESV PRONVNCIATA

à puero in schola Coletica, nuper
instituta Londini.

VER apud pueros uerba
facturus de ineffabili pue-
ro Iesu, non optarim mihi
Tullianam illam eloquen-
tiam, quæ breui atq; inani
uoluptate aures delinuat.
Quantū enim abest Chri-
sti sapiētia à sapiētia muni-
di (abest autem immenso

interuallo) tantum oportet Christianam eloquentiam
à mundana differre eloquentia. Sed illud unà mecum ar-
dentibus uotis impetretis uelim, ab optimi Iesu optimo
patre deo, à quo ceu fonte bonorū omnium summa pro-
ficiscitur, quiq; solus fecundo illo suo spiritu linguas
infantiū reddit disertas, uel è lactentiū ore laudem ab-
solutam depromere solitus, ut quemadmodū omnis no-
stra uita non alium exprimere debet, quàm ipsum de
quo dicturi sumus Iesum, ita & oratio nostra illum sa-
piat, illum referat, illum spiret, qui & uerbū est patris,
& uerba uitæ solus habet, cuius sermo uiuus, & efficax
penetrantior est quouis gladio ancipiti, ad intimos eti-
am cordis recessus penetrans : utq; ipse de cuius uentre
flumina promanant aquæ uiuæ, non grauetur per orga-
num uocis nostræ ueluti per cannalem in omnium ue-
strum

CONCIO

strum animos influere, multoq; gratiæ cœlestis irrigare
 succo. Id ita futurum confido cōmilitones mei charissi-
 mi, si pijs uotis purgatas ac uere sitientes aures adiun-
 getis, eas uidelicet aures, quas æternus ille sermo requi-
 rens in euangelio: *Qui habet, inquit, aures ad audien-*
dum audiat. Nos porrò cur non audeamus rem hanc ar-
 duam quidem illam, sed tamē piam aggredi? præsertim
 ipso adiutore deo, in quo hoc plus potest mortalis infir-
 mitas, quo minus suis nititur uiribus, & in quo Paulus Iesus laudan-
 omnia se posse gloriatur. Iam uero cum tanto studio fla-
 grent isti, qui mundanæ, hoc est, diabolicæ militiæ dede-
 re nomina, ut suum quiq; ducem laudibus uehant: quid
 nobis prius, aut antiquius esse debet, quàm ut præcepto
 rem, uindicem, imperatorē nostrum Iesum, ac eundem
 quidem omnium, sed tamen peculiariter nostrum, id est
 puerorum principem, certatim pijs celebremus præco-
 nijs. Hunc in primis cognoscere studeamus, cognitū lau-
 demus, laudatum amemus, amatum exprimamus atque
 imitemur, imitantes eo fruamur, fruantes immortali sē-
 licitate potiamur. Sed in tam ubere, tamq; immensa re=
 rum copia, unde, quæso, initium, aut ubi finem nostra re-
 periet oratio? cum is de quo loqui paramus, fons sit, uel
 (ut uerius dicam) oceanus bonorum omnium. Verum
 ut ipse natura incomprehensus & infinitus, tamen sese
 uelut in arctum cohibuit contraxitq; itidem & nostra
 oratio in explicandis eius laudibus, quæ modum nesci-
 unt, modum tamē ipsa sibi faciat oportet. Equidem tria
 potissimum esse uideo, quæ uel discipulorum, uel mili-
 tum animos solent ad gnauiter agendum inflammare,
 ea sunt

CONCIO DE PVERO

ea sunt ducis admiratio, amor & præmium. Itaq; quo præceptorî nostro ac duci Iesu studijs alacrioribus pareamus, agedum singulatim hæc in eo pia curiositate consideremus. Primo loco quàm sit suspiciendus undiq; ac stupendus, deinde quantopere diligendus, atq; ob id imitandus: postremo quàm ingens dilectionis fructus. Ac mos quidem est rhetorum in hoc dicendi genere, illustrium principũ adhibere exempla, uidelicet quo collatione crescat is quem conantur laudibus attollere. Verum imperator noster usq; adeo superat omne celsitudinis humane fastigiũ, ut quicquid quantumuis egregium Claritudo adhibueris, tenebras admoueris, non lucem. Cuius enim natalium imagines ac nataliũ splendor non uideatur esse sumus, Christi si cum Iesu componas, qui quidem ineffabili, immo etiam incogitabili ratione deus à deo semper absq; tempore nascitur, æterno summoq; parenti per omnia æqualis? Quanquam huius uel humana natiuitas nõne facile regum omnium claritatem obscurauerit? Quippe qui stupente rerum natura, autore patre, afflante spiritu, pronubo angelo, citra uirilem operam, uirgo de uirgine cœlitus grauida, natus est homo in tẽpore, & rursum ita natus homo, ut neq; deus esse desineret, neq; sortium nostrarum quicquam omnino contraheret. Iam uero quid eo fingi potest amplius, qui infusus per omnia, nullo tamen loco cohibitus, in seipso manet immensus? Quid illo ditius, qui summum illud est bonum, à quo bona promanant omnia, nec tamen ipse diminui potest? Quid illustrius eo, qui splendor est paternæ gloriæ, quiq; solus illuminat omnem hominem uenientem

nientem in hunc mundum? Quid illo potentius, cui pater omnipotens uniuersam tradidit potestatem in caelo & in terra? Quid efficacius eo, qui simplici nulu condidit uniuersa, ad cuius iussum silefcit mare, uertuntur rerum species, fugiunt morbi, concidunt armati, pelluntur demones, seruiunt elementa, scinduntur petrae, reuiuiscunt mortui, resipiscunt peccatores, denique nouantur omnia? Quid augustius eo, quem admirantur superi, tremunt inferi, medius hic orbis supplex adorat, ad cuius comparationem summi reges nihil aliud quam uermiculos esse sese confitentur? Quid eo fortius atque inuictius, qui solus mortem alijs inuictam, sua morte deuicit, ac Satanæ tyrannidem cœlesti uirtute demolitus est? Quid triumphantius eo, qui perfractis ac spoliatis inferis, tot pijs comitatus animabus, uictor caelos adiit, ibiq; sedet ad dexteram dei patris? Quid illo sapientius, qui tam admirabili ratione cuncta condidit, ut uel in apiculis, tot tantaq; suæ sapientiæ reliquerit miracula? quiq; tam stupendo rerum ordine atq; harmonia nectit, continet, administrat uniuersa, obiens omnia, nec tamen à seipso discedens, omnia mouens ipse immotus, omnia concutiens ipse tranquillus: postremo in quo id quod stultissimum est, uniuersam mortalium Sophorum sapientiam longo superat interuallo. Cuius debet nobis esse grauior autoritas, quam eius de quo pater ipse palam est testificatus? Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Quid æque reuerendum, atque is cuius oculis perspicua sunt omnia?

Quid

CONCIO DE PVERO

Quid perinde formidandum atq; ille, qui solo nutu potest & animam & corpus in tartara mittere? Quid autem formosius eo, cuius uultum intueri summa est felicitas? Deniq; si multis precium addit antiquitas, quid illo antiquius, qui nec initium habet, nec finem est habiturus? Sed fortasse magis conuenerit, ut pueri puerum admiremur, quandoquidem hic quoq; stupendus occurrit, usq; adeo quod illius est infimum, sublimius est ipsa quae sunt apud homines excelsissima. Quantus erat ille quem infantulum uagientem, pannosum, abiectum in praesepe, tamen coelitus canunt angeli, adorant pastores, adorant & quae genuit, agnoscunt bruta animantia, indicat stella, ueneratur magi, timet rex Herodes, trepidat omnis Hierosolyma, sanctus amplectitur Symeon, uaticinatur Anna, in spem salutis eriguntur pii. O humilem sublimitatem, & sublimem humilitatem. Si noua miramur, quid simile unquam aut factum, aut auditum, aut cogitatum? Si magna suspicimus, quid nostro Iesu modis omnibus amplius, quem nulla creatura possit uel exprimere uoce, uel cogitatione concipere. Huius magnitudinem qui uelit oratione complecti, is multo stultius agat, quam si conetur uastissimum oceanum angusto exhau-

Adoranda rite cyatho. Adoranda est eius immensitas magis quam potius quam explicanda, quam uel hoc ipso magis mirari conuenit, explicanda quo minus assequimur. Quid ni nos id faciamus, cum maiestas gnus ille praecursor indignum sese pronunciet, qui cor Iesu rigiam calciamentorum eius soluat? Agite igitur pueri suauissimi, hoc inclityo puero Iesu praecceptore, hoc tam insigni duce, sancta superbia gloriemur, huius sublimi-

tas nobis ad pie audendum animos addat, in hoc uno nobis ipsi placeamus, ut existimantes illius omnia nobis esse cōmunia, nos ipsos meliores arbitremur, quā qui semel tali addicti imperatori, mundo uitijsūe, sordidissimis utiq; dominis seruiamus.

SECUNDA PARS.

Sed admirantur, & cōtremiscunt etiam demones, amant soli pij. Quamobrē altera huius orationis pars, ut propius ad uos pertinet, ita est attentioribus auribus accipienda, uidelicet quot nominibus Iesus sit nobis amandus, uel redamandus magis, ut qui nos & nondum cōditos ante omne tempus amarit in se, in quō iam tum erant omnia. Itaq; natūa sua bonitate cum nihil essemus, nos finxit: finxit autē non quoduis animal, sed hominem, & finxit ad sui ipsius imaginem, hoc est, summi boni capaces, ac sacro sui oris afflatu spiritum uī talem indidit. Ad hęc ceteris animantibus imperio nostro parere iussis, quinetiam angelis in nostri tutelam designatis, latissimam hanc ac pulcherrimam mundi fabricam nostris addixit usibus. In qua nos uelut in admirabili quoddam theatro constituit, ut in rebus creatis opificis sapientiam admiraremur, bonitatē amaremus, potentiam ueneraremur, quoq; id magis fieret, tot animi dotibus ornauit, tam perspicaci ingenij lumine condecorauit. Quid hoc animante fingi poterat, uel admirabilius, uel felicius? Sed o semper felicitatis comitē inuidiam. Rursum serpentis astu in peccatū, hoc est, plusquam in nihilum relapsus est miser. Sed hic tu rursum optime Iesu, quā ineffabili cōsilio, quā inaudito exemplo

Creduit nos

Dignitas
hominisHominis status
ante lapsum.

post lapsum.

CONCIO DE PVERO

emplo, quàm incomparabili charitate tuum figmentum
 restituiti? Nam ita restituiti, ut labi propemodum ex=
 pedierit, eamq; culpam quidam non absurde felicè uoca=
 uerit. Omnia debebamus conditori, at reparatori plus=
 quam omnia debemus. Vltro temetipsum è regno pa=
 tris in hoc nostrum exilium demisit, ut nos è paradiso
 exactos, cœli ciues redderes: nostram humanitatem as=
 sumpstisti, ut nos in tuæ diuinitatis consortium asciscer=
 res: nostrum hunc limum induisti, ut nos immortalita=
 tis gloria uestires: nostra te cœli forma, nobiscum in hoc
 calamitoso mundo complures annos agere uoluisti, ut
 uel sic in tui raperes amorē: nudus in hanc lucem, imò
 noctem emerfisti, nobiscum atq; adeo pro nobis uagi=
 sti, sitisti, esuristi, alisti, astuasti, laborasti, delassatus es,
 eguisti, uigilasti, ieiunasti, tot malis nostris obnoxius
 esse uoluisti, ut nos ab omnibus exemptos malis, in tui,
 hoc est summi boni cōmunionem assereres. Deinde per
 omnem sanctissimæ uitæ tuæ seriem, quàm efficacibus
 exemplis animos nostros inflammas: quàm salutaribus
 præceptis erudis ac formas: quàm stupendis miraculis
 expergefais, quàm blandis monitis trahis: quàm cer=
 tis promissis inuitas: ut non sit alia commodior uia ad
 te, nisi per te ipsum, qui unus es uia, ueritas, & uita. Sed
 uiam non indicasti modo, uerum etiam aperuisti, dum
 pro nobis uinciri, trahi, damnari, rideri, cædi, conspui,
 uapulare, probris affici, demum in ara crucis agnus si=
 ne macula immolari uoluisti, ut nos tuis uinculis solue=
 res, tuis sanares uulneribus, tuo lauares sanguine, tua
 morte ad immortalitatem eueheres. In summa totum te
 nobis

nobis impēdisti, ut tui (si fieri posset) iactura nos per-
ditos seruares: uitæ redditus, toties tuis apparuisti, atq;
illis intuentibus patrem repetisti, ut membra confide-
rent eò se peruentura, quo caput iam præcessisse con-
spicerent: deinde quo magis confirmares amicos, patre *Missio spiri-*
placato, egregium illud perpetui amoris tui pignus mi- *tus sancti*
fisti, sacrum illum spiritum, quo mortui mundo, longe
uerius ac felicius iam uiueremus in te, quàm nostro hoc
spiritu uiuimus. Quæso quid his summæ charitatis ar-
gumentis poterat accedere? Ne hæc quidem tam mul-
ta, tam magna flagrantissimo tuo in nos amoris sat e-
rant. Quis enim cōmemorare possit, quot martyrum
mortibus nos ad huius uitæ contemptum animas? quot
uirginum exemplis ad continentiam accendis? quot san-
ctorum monumentis ad pietatem sollicitas? quàm admi-
randis ecclesiæ tuæ sacramentis cōmunis pariter ac di-
tas: ut consolaris, erigis, armas, doces, mones, trahis, ra-
pis, mutas, transformas nos arcanis tuis literis, in qui-
bus uiuas quasdam tui scintillulas condi uoluisti, mag-
num amoris incendium excitaturas, si quis modo pia
diligentia conetur excutere. Deniq; quàm undiq; nobis *Peccantes*
obuius es, ne quando liceat obliuisci tui. Ad hæc quàm toleras
paterne toleras peccantes, quàm clementer recipis ad
te redeuntes: nec imputas benefacta tua gratis, nec re-
suscipientibus nostra imputas malefacta: ut subinde ta-
citis uellicis ac trahis instinctibus? ut emendas ad-
uersis? ut allicis prosperis? ut omnem moues lapidem?
ut nusquam cessat ardentissima charitas in fouendis, as-
serendis, tuendis, beandis nobis? Sed quàm parca de

CONCIO DE PVERO

tam innumeris perstrinximus cōmilitones? & tamen
 uidetis quā sit immensus beneficiorum aceruus. Eat
 nunc qui uolet, & Pyladas, Horestas, Pirthoos, The-
 seos, Damonas ac Pythias uerbis phaleratis efferat, me-
 ra præ his nugamenta. Atq; hæc quidem contulit ultro
 nihil promeritis, imò transfugis atq; hostibus, & à qui-
 bus nihil omnino mutui beneficij redire poterat. Si me-
 diocribus officijs homines ad amandum hominē accen-
 dimur, hunc conditorem, uindicem, sic amantē, sic pro-
 meritum, non saltem redamabimus? quandoquidē hanc
 solam gratiam ille à nobis reposcit, quam tamen ipsam
Redamemus in nostrum refundit lucrum. Adamas sanguine mollescit
Iesum hircino: aquila, leones, pardi, delphines, dracones agno-
 scunt ac referunt beneficium, & ó duriciam cordis hu-
 mani plusquam adamantinam, si tam inaudita charita-
 te non mitescit: ó ingritudinem plusquam beluinam,
 si tantorum meritorum potest obliuisci: ó singularē im-
 pudentiam dicam an potius dementiam, si sic conditus,
 sic restitutus, sic locupletatus, tanta obrutus beneficen-
 tia, ad tantas uocatus spes, quicquam amare potest, præ-
 ter illum unum, in quo, & à quo sunt omnia, quiq; no-
Iesus in pue- bis omnia secum impertit. Porro autem quanquam hæc
ros propen- mortalis omnis complectitur, tamen nos illi peculiari-
sus ter debemus, propterea quod in nostrum, hoc est pue-
 rorum ordinem, singulari quadam propensione atque
 indulgentia fuisse sese pluribus declarauit argumentis.
 Primū quod ita ut erat uatum oraculis promissus, puer
 paruulus nasci uoluit, cum esset immensus. Præterea
 quod adhuc uteri uirginei latebris inclusus, infantis
item

item nondum nati gestu, atq; exultatione gaudisus est salu-
 lutari. Deinde quod statim innocentium puerorum san-
 guine suam natiuitatem uoluit consecrari, ut his quasi
 uelutibus, dux inuictus bellum auspicaretur. Adde his,
 quod instante morte triumphali Hierosolymam ueni-
 ens, puerorum occurſu atq; officio decorari, puerorum
 uoce suas laudes decantari maluit. Iam uero quàm aman-
 tem, quàmq; sollicitum puerorum patronum agit, cum
 matribus infantes suos offerentibus, ut Iesu contactu cõ-
 secrarentur, discipulis ne possent admitti uetantibus
 indignans: Sinite, inquit, paruulos uenire ad me. Neq;
 uero pueris benedixit tantum, uerumetiam negat ulli
 mortalium aditum patere in regnum cœlorum, nisi qui
 ad paruulorum formam descenderit. Rursum quàm a-
 manter & illud? cum tam grauitè deterret ab offen-
 dendis pusillis, affirmans magis expedire, ut molari sa-
 xo collo alligato præceptum in mare detur aliquis, quàm
 ut unum quemlibet ex his paruulis offendat. Atque his
 quàm insigne addidit elogium ad puerorum commen-
 dationem? Amen dico uobis, angeli eorum semper ui-
 dent faciem patris. Gratias agit tibi tuus, tibiq; dicatus
 grex Iesu præceptor, cui quæso ut sacras tuas manus
 semper admouere uelis, & ab omni scandalo procul ar-
 ceas. Quid illud? nõne magnum amoris indicium, cum
 puero in medio collocato, discipulis eum exemplũ pro-
 ponit? Nisi, inquit, conuersi fueritis, & efficiamini
 sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.
 An non eodem pertinet? cum Nicodemo sciscitanti, qua
 uia possit ad uitam immortalẽ pertingere, iubet ut re-
 nascatur

CONCIO DE PVERO

nascatur, hoc est in puerum redeat. Vsq̃ue adeo Christo duci nostro placuit infantia, ut senes etiam cogat repuerascere, si modo uelint in illius admitti consortium, extra quem nulla salutis spes est. Neq; uero à Christo dissonat Petrus, cum admonet ut tanquam nuper editi infantes lac concupiscamus. Neq; discrepat Paulus, Filioli mei, inquit, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. Idem paruulos in Christo lacte potat. Multa sunt id genus loca in mysticis literis. Omnino Christianismus nihil aliud est quàm renascentia, quàm repuerascentia quædam. Magnū igitur pueri, magnum pueritiæ sacramentum, qua Iesus tantopere delectatus est. Non cōtemnamus etatem nostram, quam uerus ille rerum estimator tanti fecit. Tantum demus operam, ut eiusmodi simus pueri, cuiusmodi diligit Iesus, diligit autem innocuos pueros, dociles, simplices: atq; illud intirim meminerimus, hanc deo gratam puericiam non in annis esse sitam, sed in animis: non in temporibus, sed in

Pueritia moribus. Est enim præposterum quoddam nobisq; præpostera gnopere fugiendum puerorum genus, qui mento leui, mente sunt hirsuta, & etate impuberes, uitiosa astutia Pueritia non senes sunt. Est igitur nouum quoddam pueritiæ genus, uia & Christi quod à Christo probatur, pueritia citra puerilitatē, & stiana omnino senilis quædam puericia, quæ non annorum numero constat, sed innocentia, sed ingenij simplicitate. An non id palam indicat Petrus cum ait, Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & muidias, & detractiones, sicut modo geniti infantes ratiocinabile & sine dolo lac concupiscite, ut in eo

in eo crescatis in salutem. Cur addidit rationabile? Nempe ut excluderet stultitiam, quæ huius ferè ætatis cõsuevit esse comes. Cur detrahit inuidias, simulationes, ac reliqua id genus uitia, quæ senum sunt quasi pecuiliaria? nimirum ut intelligeremus Christi pueros simplicitate ac puritate æstimari, non natalibus. Ad eundem modum & Paulus: Malitia, inquit, paruuli estote, sensibus autem perfecti. Quanquam est omnino in ipsa puerorum etate natiua quedam bonitas, ac uelut umbra quedam, ac simulachrum innocentie, uel spes potius atque indoles future probitatis. Mollis, et in quemuis habitum sequax animus, pudor optimus innocentie custos, ingenium uitij uacuum, corporis nitor, ac uelut flos quidam uernantis æui, & nescio quomodo quicquam spiritibus cognatum ac familiare. Neque enim temere fit, ut quoties apparent angeli, puerili specie sese offerant oculis: quin etiam magi, si quando suis incantamentis spiritum eliciunt, in puerile corpus feruntur accersere: at quanto libentius spiritus ille diuinus pijs ac sanctis euocatus uotis, in huiusmodi domicilia demigrabit. Ergo ad has nature dotes, si accesserit summi illius & absoluti pueri imitatio, tum demum & grati in illum, & illo digni pueri uidebuntur. Etenim sic promeritum quis possit non amare? Verum enim uero ea ueri amoris uis est, ut eius quem ames quàm simillimus esse cupias. Quod si in nobis efficit amor humanus, quantum æmulandi studium excitabit amor diuinus, cui ille collatus, uix amoris umbella est? Proinde si uere atq; ex animo, non uerbotenus Iesum amamus, Iesum pro nostra ui-

CONCIO DE PVERO

rili conemur exprimere, uel potius in illum transfor-
 mari. Quod si uirum assequi non possumus, saltem pue-
 ri puerum imitemur. Quamquam hoc ipsum facinus est
 haud quaquam puerile, imò senilibus etiam uiribus ma-
 ius, sed quod ferè nusquam succedat felicius quàm in
 pueris. Etenim quoties negotium ab humano pendet
 presidio, tum robur, etas, sexus expenditur: uerum u-
 bi gratiæ res agitur, non naturæ, tum hoc efficacius
 exerit sese miraculum spiritus, quo minus erat opis ac
 fidei in carne. Denique quid dubitemus aut diffida-
 mus ipso formante, fingente ac transformante nos,
 quem conemur exprimere? Quis Danieli puero tan-
 tum addidit prudentiæ? quis puero Solomoni tantum
 tribuit sapientiæ? quis tribus illis pueris tantum ad-
 iunxit tolerantiam? quis puerum Heli, dignum diui-
 no fecit alloquio? quis Nicolao puero? quis Aegidio?
 quis Benedicto? quis Agneti? quis Cecilie? quis tot tam
 teneris uirgunculis, tam masculam atque inuictam uir-
 tem minus tutem dedit? Profecto non natura, sed gratia, & u-
 natura, ibi bi minus succurrit natura, ibi mirabilius operatur
 mirabilius gratia. Hac igitur freti, magno animo studium æmu-
 gratia o-landi puerum Iesum capeffamus, nec unquam oculos
 peratur ab eo uelut à scopo despectamus. Absolutum exemplar
 habemus, nihil est quod aliunde petere oporteat. Om-
 nis illius uita, quid nos sequi debeamus clamat.
 Quid autem docuit puer ille purissimus, de purissima
 uirgine natus? nisi ut omnem huius mundi spurcitiam
 & inquinamenta uitemus, atque angelicam quandam
 uitam iam nunc in terris meditemur, hoc est, id esse me-
 ditemur.

ditemur, quod illic semper sumus futuri. Porro spiritus
 Iesu cum omnes sordes auersatur, & odit, tum præcipue
 beluinam illam, & prorsus homine indignam libidine.
 Quid autem docuit nos, natus peregre, editus in tugurio,
 abiectus in præsepe, pannis inuolutus? nisi ut semper
 meminerimus, nos hic paucorum dierum hospites esse,
 utque calcatis opibus, spretis mundi falsis honoribus per
 pios labores ad coelestem illam patriam expediti festine-
 mus, in qua iam nunc animo uiuamus oportet, etiam si
 corporeis interim pedibus terram contingimus. Rursum
 quid admonuit in Aegyptum aufugiens? nisi ut in-
 quinatum commercium modis omnibus deuitemus, qui
 Iesum in nobis, hoc est innocentiam, ac mundi neglectum,
 conantur extinguere. Quid uero docuit circumcisis, nisi
 ut omneis carnis affectus, ad Christum properantibus ob-
 strepentes amputemus, ac tanquam in nobis ipsis mor-
 tui, solo Iesu spiritu ducamur ac uegetemur? Quid do-
 cuit oblatus in templo, nisi ut totos nos ab ipsa iam infan-
 tia deo rebusque sacris dicemus consecremusque, ac proti-
 nus recenti adhuc mentis testa Iesum imbibamus? Neque
 enim ulla ætas ad discendam pietatem immatura est, im-
 mo non alia est magis tempestiua ad discendum Chri-
 stum, quam ea quæ mundum adhuc nescit. Iam ipsi apud
 uos æstimate pueri, puer ille sic natus, sic deo dicatus,
 quam sanctis studiis totam pueritiam transegerit. Non
 ocio, non cibo, non somno, non ineptis lusibus, non stul-
 tis fabulis, non euagationibus, quemadmodum puerorum
 uulgus facit, sed aut parentum obsequiis, aut sacris ora-
 tionibus, aut auscultandis doctoribus, aut pijs meditatio-
 nibus

CONCIO DE PVERO

nibus, aut sanctis ac serijs cum æqualibus pueris collo-
quijs. An non hæc & multa similia summam cõplexus
est sanctus Lucas, cum scribit ad hunc modum: Puer cre-
scebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia dei
erat in illo. An non palam uidetis nouũ pueritiæ genus?
De pristinis pueris dictum est: Stultitia colligata est in
corde pueri. De nouo hoc auditis, plenus sapietia. Quid
adhuc etatis inscitiam præteximus? cum audiamus non
sapientem, sed plenum sapientia puerum. Videte ut om-
nem rerũ ordinẽ hic puer inuertit, qui loquitur in Apo-
calypsi: Ecce ego noua facio omnia. Perditur sapientia se-
num, ac prudentia prudentiũ reprobatur, ac pueri im-
plentur sapientia. Nimirũ hoc nomine gratias agens pa-
tri: Quoniam, inquit, abscondisti hæc a sapientibus, &
reuelasti ea paruulis. Porro ne stultã huius mundi ac su-
catam sapientiã affectaremus, protinus adiecit: Et gra-
tia dei erat in illo. Is uero demũ sapit, qui mũdo desipit,
& nil nisi Christũ sapit. Is nõ ẽ philosophorũ libris, nõ
ẽ Stoicis argutijs, sed syncera fide cognoscitur, spe tene-
tur, charitate deuincitur. Iam uero q̃ multa docuit nos,
ubi duodecim natus annos, à parentibus furtim subducit
se se, ne inter notos quidem ac propinquos repertus, post
triduum deniq; inuentus est. Sed ubi tandem inuentus
num in circulis? num in choris? num in uijs aut foro? Au-
dite pueri, ubi repertus sit Iesus, relictis parentibus quo-
dammodo fugitiuus, & ubi uos uersari conueniat intelli-
getis. In templo, inquam, inuentus est, in medio doctorũ
sedens, audiens illos, ac uicissim interrogans. Quid do-
cuit nos Iesus his tam admirandis factis? Non dubium,
quim

quin rem magnam, rem seriam, rem imitandam docuerit. Quid autem? Quid? nisi ut grandescente in nobis Christo, quandoquidem & in nobis nascitur, & habet suos etatum gradus, donec occurramus in uirum perfectum, & in mensuram plenitudinis eius. Ergo cum grandescit in nobis, docet ut naturales parentum & amicorum affectus in deum transferamus, nihil hic amemus, nihil miremur, nisi in Christo, & Christum in omnibus. Meminerimus nos uerum patrem, patriam, cognatos, amicos habere in coelis. Verum ne quis imaginetur hunc parentum neglectum, fastum, aut inobedientiam sapere, consequitur, & erat subditus illis. Immo nemo suos parentes uerius amat, nemo magis pie colit, nemo obseruantius morem gerit, quam qui sic contemnit. Quid autem est sedere in templo, nisi in rebus sacris conuiescere, & ad discendum animu ab omnibus tranquillum curis adferre? Nihil autem uitij est turbulētius, & ocium ac quietem amat sapientia. Iam à quo tandem nos grauemur discere, quam attentas aures præceptoris præbere conuenit, cum puer ille cœlestis, sapientia dei patris, in medio doctorum sedeat, audiens uicissim ac respondens, sed ita respondens, ut omnes eius sapientiam admirarentur. Neque id mirum, cum is esset ad quem omnis mundi sapientia stulta est. Præclara res legum prudentia, egregia res philosophiæ cognitio, suspicienda res theologiæ professio, uerum si quis Iesum audiat, illico stultescunt omnia. At nostra responsio, si sapientiæ miraculum excitare non potest, certe sapiat modestiam, sonet innocentiam. Rursum obsecro, quam morigeros, quam obsequentes

CONCIO DE PVERO

obsequentes nos decet esse parentibus ac præceptoribus, quos potiores uelut ingenij parentes habemus, posteaquæ ille dominus omnium, cum à parentibus non intelligere tur, tamen subditus illis redierit in Nazareth. Debetur hoc pietati, debetur parentum reuerentiæ, ut aliquoties illorum uoluntati concedamus, etiam si nos meliora uiderimus. Sed iam operæ precium est audire, quàm apto fini Lucas Iesu pueritiã concluderit. Et Iesus, inquit, proficiebat sapientiã, etate, et gratia apud deum et apud homines. Quàm multa, quàm paucis nos docuit? Primum cum etatis accessione, pietatis item accessione oportere copulari, ne illud in nos iure dici possit, quod in hominũ uulgus diuus dixit Augustinus: Qui maior est etate, maior est iniquitate. Nèue in hoc pulcherrimo certamine unquã restemus, aut nos affsecutos arbitremur: sed in morem currentiũ in stadio à tergo relictæ negligẽtes, in anteriora nitamur, ac semper à bonis ad meliora, à melioribus ad optimã proficere conemur, donec ad metã, hoc est, huius uitæ finem peruentũ erit. Socrates admodũ senex perinde quasi nihil sciret, ita semper à quouis discere sitiebat. Itidẽ et nos quo magis in Christo fuerimus, hoc minus nobis placebimus, si modo uere in illo fuerimus progressi. adeo *Ὠλῶπις* pestis est et studiorũ et pietatis: ac iuxta Fabiũ, præcox illud ingeniorũ genus non temere peruenit ad frugem uel eruditionis, uel innocentie. Equidem nec ordinem ociosum puto, apud deum, et apud homines, ut intelligamus in primis dandã operã, ut uita nostra deo placeat: id agentes, humanus fauor ultro consequetur. Nihil enim uirtute pulchrius, nihil amabilius

amabilius, quā laus hoc magis sequi solet, quo minus appetitur. Paucis ut potuimus uobis expressimus exemplar pueri, quem & amare plurimū, et imitari studiosissime debemus. Atq; omnino tantū uidebimur amare, quantū fuerimus imitati. Rursum tāto plenius imitabimur, quanto amabimus ardentius. Proinde hoc ipsum ab illo quotidiano ac puris precib. flagitemus, ut nobis donet amore sui flagrare, sui similes euadere, hoc est, castos, puros, incontaminatos, mites, simplices, tractabiles, expertes fuci, ignaros doli, nescios inuidiæ, parētibus morigeros, præceptoribus dicto audientes, mundi contemptores, rebus diuinis addictos, pijs literis intentos, nobis ipsis quotidie meliores, probatos superis, gratos hominibus, odore bonæ famæ quamplurimos ad Christum allicientes. Hæc, inquā, assidue flagitemus, hæc manibus pedibusq; conemur, dum habilis ætas, breui alioqui fugitura. Etenim si recte monuit Fabius, optima statim ac primo discenda, quid prius disci debet, quā Christus, quo nihil est melius? immo quid aliud discere oportet Christianum, quā eum uirum quem nosse uita est æterna? quem admodum ipse testatur, patrem orans in Euangelio. Id si curabimus, utcunque pro uirili gratiam referemus, tam singulariter de nobis merito, & illi referendo gratiam, ipsum nobis lucrificiemus. Referemus autem hoc plenius, quo uehementius redamabimus. Porro hoc magis illum redamabimus, quo magis uita ac moribus exprimemus. Iam quo magis exprimemus, hoc magis ipso locupletabimur.

CONCIO DE PVERO

TERTIA PARS

AT interim nonnullis forsitan succurret animo, duram hanc esse militiam, repudiatis omnibus cum Christo crucē tollere. Sed memineritis fratres dilectissimi, longe diuersam mūdi & Christi esse naturam. Mundus ceu fucata meretrix, prima fronte blandus nobis & aureus occurrit, postea quo ingrediare altius, quo propius inspicias, hoc magis ac magis tetra, pitrida, sellita sunt omnia. E diuerso Christus procul intuitibus durior apparet, dum cruces uidemus, dum uoluptatum ac uitæ contemptum. Verum si quis fidenti animo totū sese in illum reiiciat, reperiet nihil esse mollius, nihil expeditius, nihil dulcius. Nisi forte uerum non dixit ueritas in Euangelio, cum ait: Tollite iugum meū super uos, & inuenietis requiem animabus uestris: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Hec nimirum uere est ardua illa uirtutis uia, quam & olim tanto ante Christum, utcunq; somniauit Hesiodus, primo aditu asperior, progressu semper & faciliior, & amcenior. Sed quid tandem asperum uideri potest, quo ad tam ingens, tam certum itur præmium? Si, iuxta sapientis dictum, spes præmij minuit uim flagelli, quis in hac momentanea uita, non leue, non dulce iudicet, quo coelestem illam, & nunquam desituram sibi paret uitam, æternum regnare cum Christo, asidue summum illud intueri bonum, uersari in angelorum contubernio, ab omni malorū metu procul abesse? Quis oro tantum hoc præmium, non uel sexcentis mortibus emptum uelit? Atqui hoc tantum donatiuum pollicetur militib. suis imperator noster Iesus, qui neq;

neq; fallere potest, neq; mentiri nouit. Iam apud uosmet
 ipsos expendite fructus eternitatem, ac magnitudinem,
 contra quam breue huius militiæ tempus, nimirum haud
 longius ipsa uita, quæ quid aliud est quam uapor ad exi-
 guum tempus apparens, aut unius horæ somnium? Sed
 agedum de hoc interim inestimabili præmio sileamus, atq;
 inspiciamus quam abunde magna mercede dux noster
 militum suorum labores etiam in hac uita compenset,
 quamq; disparem metant messem qui mundo militat, &
 qui merent sub Christo Iesu. Audiamus quid ipsi dicant
 impij in libro Sapientiæ: Lassati sumus in uia iniquitatis
 & perditionis, ambulauimus uias difficiles, uiam autem
 domini ignorauimus. Ille etat mundus fucatis bonorum si-
 mulachris, quæ nihil aliud sunt, q̃ mellita uenena. Mox
 attractos, & uelut inauكتورatos, deum immortalem, in
 quas curas, quas sollicitudines, quas turbas, quæ dispen-
 dia, quæ dedecora, in quam conscientie mentis carnifici-
 nam, in q̃ infelicem exitum miseros adducit? ut hic quoq;
 iam abunde magnas impietatis poenas dedisse uideatur,
 etiam si nulli consequantur inferi. At qui reiectis mundi
 fucis, in Iesum hoc est summum bonum, omnem amorem, cu-
 ram studiumq; transferunt, totiq; ab illo pendent: ij iux-
 ta promissum Euangelicum, non modo uitam eternam possi-
 debunt, uerum etiam in hoc seculo centuplum accipient.
 Quid est autem accipere centuplum? nempe pro fucatis
 bonus uera, pro incertis certa, pro fluxis eterna, pro ue-
 neno tinctis sincera, pro curis oculum, pro sollicitudine fi-
 duciam, pro turbulentia tranquillitatem, pro dispendijs
 utilitatem, pro flagitijs integritatem, pro conscientie
 cruciatu

CONCIO DE PVERO

eruciatu, secretum & ineffabile gaudium: pro turpi atq; infelici exitu gloriosam ac triumphalem mortem. Spreuisti diuitias amore Christi, in ipso ueros inuenies thesauros, reiecasti falsos honores, in hoc lōge eris honoratior: neglexisti parentū affectus, hoc indulgentius fouebit te pater uerus, qui est in coelis: pro nihilo habuisti mundanam sapientiā, in Christo longe uerius sapiēs ac felicius: aspernatus es pestíferas uoluptates, in ipso multo alias inuenies delicias. Breuiter ubi arcanas illas, sed & ueras opes Christi, dispulsa mundi caligine uideris, omnia quæ prius arridebāt, quæ sollicitabant, ea nō solum nō admiraberis, sed perinde ut pestes quasdam fugies, reijcies, auersaberis. Fit enim mirū in modū, ut simul atq; cœlestis illa lux animos nostros penitus attigerit, protinus noua quædam rerū omniū facies oboriatur. Itaq; quod paulo ante dulce uidebatur, nunc amarescit: quod amarū, dulce scit: quod horrendū, blanditur: quod blandiebatur, horrescit: quod splendidū ante, nunc sordidū: quod potēs, infirmū: quod sormosum, deforme: quod nobile, ignobile: quod opulentū, egenū: quod sublime, humile: quod lucrū, damnum: quod sapiēs, stultū: quod uita, mors: quod expetendum, fugiendū, & contra. Vt repente mutata rerū specie, nihil minus esse iudices, q̄ id quod esse uidebātur. Ergo in uno Christo compendio ac uera reperiuntur omnia bona, quorū inanes ac mendaces imagines & umbras, ceu præstigias mundus hic ostendit, quas miserum mortaliū uulgus, tanto animi tumultu, tantis dispendijs, tantis periculis per fas nefasq; persequitur. Quam obsecro beatitudinē cum hoc animo conferre queas? qui iam

liber

liber sit ab errore, liber ab affectibus, securus, semper
gaudens ob testimoniū conscientiae, nulla de re sollicitus,
altus, sublimis, ac cælo proximus, iamq; supra sortē hu
manam, qui in Christo excelsissima petra nixus, omnes
huius seculi fucos, tumultū, procellas ex alto rideat, ne
gligat, uel potius commiseretur. Quid autem timeat is,
qui propugnatorē habeat deum? ignominiā? at summa
est gloria pro Christo ignominiā pati. paupertatem? at
opū sarcinā lubens abijcit, quisquis ad Christum prope
rat. mortē? at ea maxime in uotis est, per quam scit sese
ad immortalem uitā esse transmittendum. Qua de re sit
sollicitus, cuius pater cœlestis etiā pilos habet annuncie
ratos? Quid autē cupiat is, qui in Christo possidet om
nia? quid enim non cōmune membrīs & capiti? Iam ue
ro quanta est hominis non modo felicitas, uerum etiā di
gnitas, uiuum esse membrum sanctissimi corporis eccle
siae, idem esse cum Christo, eandem carnē, eundem spiri
tum, cōmunem cum illo habere patrē in cœlis, Christum
habere fratrem, ad cōmunem cum illo hæreditatem desti
natum esse, breuiter iam non hominem esse, sed deum.
Adde his gustum quandam felicitatis futuræ, quem pie
mentes subinde percipiunt. Hæc nimirum uiderat, hæc
senferat propheta cum ait: Nec auris audiuit, nec oculus
uidit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparasti deus
diligentibus te. Proinde charissimi sodales si dabimus o
peram ut uere Christi membra simus, iuxta illud prophe
ticum dictum: iustus ut palma florebit, etiam in hac uita
perpetua quadam adolescentia uernabimus, non animo
tantū, uerum etiā corpore. Etenim quemadmodū flori=

CONCIO DE PVERO IESV

dus ille Iesu spiritus in nostrū spiritū redundabit, ita no-
 ster uicissim in suum corpus influet, & quo ad fieri po-
 test, in sese transformabit. Nec poterit tantus animi ac
 corporis nitor uestium sordes ferre. Nam animus noster
 habitaculum est dei, animi domicilium est corpus: porro
 uestis & ipsa corporis quodammodo corpus est. Ita fiet,
 ut capitis puritati totus homo respōdeat, donec perfecta
 hac uita ad immortalitatem traducatur.

EPILOGVS

A Gite igitur optimi cōmilitones, ad hanc tantā
 felicitatē summis uiribus enitamus, ducem no-
 strum Iesum unum admiremur, quo maius nihil
 esse potest, imò sine quo nihil est omnino magnū. Hunc
 amemus, quo nihil esse melius potest, imò extra quē ni-
 hil est omnino bonū. Hunc imitemur, qui solus est uerū
 & absolutū pietatis exēplar, extra quē quisquis sapit,
 desipit. Huic uni inhereamus, hunc unū amplectamur,
 hoc uno fruamur, in quo est uera pax, gaudiū, trāquilli-
 tas, uoluptas, uita, immortalitas. quid multis, summa bo-
 norū est omnīū. Extra hūc nihil suspiciamus, nihil ame-
 mus, nihil appetamus, huic uni placere studeamus. Me-
 minerimus nos sub illius oculis, & illius angelis testibus
 quicquid agimus agere: zelotypus est, nec ulla mundi sor-
 des patitur. Quare puram & angelicā in illo uiuamus
 uitam, ille sit nobis in corde, in ore, in omni uita. Hūc pe-
 nitus sapiamus, hunc loquamur, hunc moribus exprima-
 mus. In illo negociū, ocium, gaudiū, solatiū, ssem, præsti-
 dium omne collocemus. Hic à uigilantiū animis nunquā
 discedat, hic dormientibus occurset. Hunc & litera no-
 stre

ODE DE CASA NATALICIA

stre, & lusus etiam sapiant, per hunc & in hoc crescemus, donec occurramus in uirum perfectum, & gnauius obita militia, perpetuum cum illo triumphum agamus in cœlis.

Dixi.

ODE DICOLOS DISTROPHOS,
altero uersu heroico hexametro, altero iambico dimetro. De casa natalitia pueri IESV, deq; pau-
pere puerperio uirginis deiparæ

MARIAE.

E Cquid adhuc ueterū sequimur spectacula rerum?
Huc huc frequentes currite.
Hæc casa, quæ lacera & stat agrestibus horrida
culmis.

Nouum dabit spectaculum,
Quale nihil seclis proau uidere uetustis,
Nil uidebunt posteri.
Hic cuius tonitru tellusq; tremiscit & æther,
Teneris crepat uagitibus.

Hic orbis magni moderator maximus infans
Virginea mulget ubera.

His ego non stabulis angusta palatia Romæ
Feliciora iudicem.

Non (operosa licet) Solomonia templa, nec auream
Lydi tyranni regiam.

Salue clara domus, cœloq; beatior ipso,

Partus sacrati conscia,

Iure tibi Iouis inuideant capitolia falsi,

Diuis superba saxeis.

p z

Aegyptus

ODE DE CASA NATALICIA

Aegyptus sancta inuideat cunabula, monstros
 Finem datura turpibus.
 Nec minus apta deo es, quod hiantibus undiq; rimis,
 Imbres & Euros excipis.
 Quod lodicis egens, rigidoq; incommoda foeno
 Foetus rubentes excipis.
 Talia nascentem decuere cubilia Christum, ut
 Qui dedocere uenerit
 Fastum, nullaq; non suadentem turpia luxum.
 Non hic renident purpure,
 Sertae frondea, non imitantes fulmina tædæ.
 Non mensa sumptuosior,
 Nec strepit officijs domus ambitiosa, nec alti
 Fouent puerperam thori.
 Pannosus iacet in duris præsepibus infans:
 Diuinus attamen uigor
 Emicat, & patrios uagitu dissipat ignes.
 Sensere præsentem deum,
 Quodq; licet, puero iumenta tepentibus auris
 Frigus decembre temperant.
 Vpilio calamis iisdem, quibus ante capellis,
 Agreste, sed pium canit.
 Aethereiq; chori uolitant cunabula circum,
 Ut mensibus uernis, apum
 Degenerem simulac pepulere examina regem.
 Regi nouo fauentibus
 Applaudunt alis sublimemq; agmine tollunt:
 Sic turma coelitem duci
 Circumsusa suo gaudens stupet, atq; iacentem

PVERI IESV AVT. ERAS. ROT.

Pronis adorat uultibus,
 Et natalitium sonat ad præsepia carmen.
 Coniux pudicus interim,
 Fusus humi, magnum trepidus ueneratur alumnium.
 Porro puella nobilis,
 Pars bona spectaclī, defixis hæret ocellis,
 Primumq; sese non capit,
 Seq; suumq; stupens genitrix uirguncula partum,
 Nulli marito debitum.
 At simul ciecit pietas materna stuporem,
 Prædulce pignus corripit,
 Ac modo porrectis cohibet uagire papillis,
 Modo tepente frigidum
 Blanda fouet gremio, paruisq; dat oscula labris.
 Nunc pectori apprimuit suo,
 Nunc bleſo teneros inuitat murmure somnos.
 Amabili inuicem modo,
 Letam prole deo uideas gestire parentem,
 Prolem parente uirgine.

EXPOSTVLATIO IESV CVM HO-
 mine suapte culpa pereunte, Des. Erasmo
 Roterodamo autore.

CVM mihi sint uni bona, quæ uel frondea tellus,
 Vel olympus ingens continet,
 Dicite mortales, quæ uos dementia cepit?
 Hæc aucupari ut undeuīs
 Malitis, quàm de proprio deposcere fonte,
 Adco benigno & obuiō?

EXPOSTVLATIO IESV.

Mendacesq; iuuēt trepido miseroq; tumultu
 Vmbra bonorum persequi?
 Pauci me, qui sum ueræ largitor & auctor
 Felicitatis, expetant?
 Forma rapit multos, me nil formosius usquam est,
 Formam ardet hanc nemo tamen.
 Suspiciunt ceras, antiquaq; stemmata multi,
 At me quid est illustrius?
 Vt qui sim genitore deo deus ipse profectus,
 Genitrice natus uirgine.
 Vnde fit, ut mecum uix gestiat unus & alter
 Affinitatem iungere?
 Maximus ille ego sum cœliq; soli; monarcha,
 Seruire nobis cur pudet?
 Diues item, & facilis dare magna, & multa roganti,
 Rogari amo, nemo rogat.
 Sumq; uocorq; patris summi sapientia, nemo
 Me consulit mortalium.
 Ipse ego sum ætherci splendorq; decusq; parentis,
 Me nemo stupet aut suspicit.
 Sum firmus iuxta, ac iucundus amicus amico,
 Me pariter ac meas opes
 Candidus atq; lubens charis impertio, nemo hanc
 Ambit necessitudinem.
 Sum uia, qua sola cœli itur ad astra, tamen me
 Terit uiator infrequens.
 Cur tandem ignarum dubitat mihi credere uulgus,
 Aeterna cum sim ueritas?
 Pollicitis cur stulte meis diffidere perstas?

Cum sit nihil fidelius,
 Autor ad hæc uitæ cum sim unicus, ipsaq; uita,
 Cur sordeo mortalibus?
 Lux ego sum, cur huc uertunt sua lumina pauci?
 Dux, cur grauantur insequi?
 Viuendi recte certissima regula solus,
 Aliunde formas cur petunt?
 Ipse ego sum solus uera, & sine felle uoluptas,
 Quid est quod ita fastidior?
 Unica pax animi, quin huc deponitis ægri
 Curas edaces pectoris?
 Si benefacta truces etiam meminere leones,
 Referuntq; beluæ uicem,
 Respondere feri merito didicere dracones,
 Si meminit officij canis,
 Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem,
 Cur efferaior feris
 Mem non redamas homo? cui semel omnia feci,
 Quem condidi, quem sanguine
 Afferui proprio, propriæq; à morte recepi
 Dispendio uitæ uolens.
 Si bos agnoscit dominum, si brutus asellus
 Agnoscit altorem suum,
 Cur me solus homo male gratus nosse recusas,
 Et conditorem, & uindicem?
 Vnus ego hic tibi sum cunctorum summa bonorum
 Quid est quod extra me petas?
 Quorsum distraheris per tot dispendia grassans
 Laboriosa inertia?

EXPOST. IESV CVM HOMINE

Sum placabilis, & pronus miseresce, quin hoc
 Miser ad asylum confugis?
 Idem iustus, & implacabilis ultor iniqui,
 Cur non times offendere?
 Corpus ego atq; animum nutu sub tartara mitto,
 Nostri metus uix ullum habet.
 Proinde mei desertor homo secordia si te
 Adducet in mortem tua,
 Præteritum nihil est, in me ne reiice culpam,
 Malorum es ipse autor tibi.
 Nam quid adhuc superest? si te neq; prouocat ardens,
 Suiq; prodiga charitas,
 O bis marmoreum pectus, neq; mitigat unquam
 Adeo profusa benignitas:
 Si neq; tantarum spes uel certissima rerum
 Expergefacit & allicit:
 Si neq; tartaræ cohibet formido gehennæ,
 Nec ullus admonet pudor:
 Immo si durant magis hæc adduntq; stuporem
 Tam multa tamq; insignia,
 Vt facile immanesq; seras, chalybemq; petramq;
 Rigore uicto molliant,
 Quid faciat pietas, quibus artibus abstrahat ultro
 Deuota morti pectoras?
 Inuitum seruare nec est mentis puto sanæ,
 Et patria prohibet æquitas.

F I N I S

CARMEN IAMBICVM

SVB PERSONA PVERI IESV
præsidentis scholæ Coleticæ.

Non inuenusto antiquitas ænigmate
Studij magistram, uirginem
Finxit Mineruam, ac literarum præsides
Finxit Camœnas uirgines:
Nunc ipse uirgo matre natus uirgine
Præsideo uirgineo gregi,
Et sospitator huius, & custos scholæ.
Adsumt ministri uirgines
Pueros meos mecum tuentes angeli.
Mihi grata ubiq; puritas,
Decetq; studia literarum puritas.
Procul ergo sacro à limine
Morum arceant mihi literatores luem,
Nihil huc recipiant barbarum.
Procul arceant illiteratas literas,
Nec regna polluant mea.

S APPHICVM.

Coeperit faustis auib; precamur,
Semper augescens meliore fato,
Hic nouæ sudor nouus officinæ,
Auspice IESV
Hic rudis (tanquam noua testa) pubes
Literas Graias, simul & Latinas,
Et fidem sacram, tenerisq; Christum
Combibet annis.

CARMEN SAPPHICVM

Quid fuit læta sobolem dedisse
Corporis forma? nisi mens & ipsa
Rite fingatur, studijsq; castis
Culta nitefcatur?

Stirpe ab hac sensim noua pullulabit
Ciuium proles, pietate iuxta, ac
Litteris pollens, breuiterq; regno
Digna Britanno.

Ludus hic sylue pariet futurae
Semina, hinc diues nemus undequaq;
Densius surgens decorabit Anglum
Latius orbem.

IMAGO PVERI IESV IN

ludo literario, quem nuper
instituit Coletus.

Discite me primum pueri, atq; effingite puris
Moribus, inde pias addite litterulas.

CARMEN PHALECIVM.

Sedes hæc puero sacra est IESV,
Formandis pueris dicata, quare
Edico, procul hinc faceffat, aut qui
Spurcis moribus, aut inerudita
Ludum hunc inquinet eruditione.

ALIUD

Quin hunc ad puerum pueri concurritis omnes?
Vnus hic est uite regula, fonsq; pie.

Hunc qui non sapit, illius sapientia stulta est,
Absq; hoc uita hominis mors (mihi crede) mera est.

FINIS.

DES. ERASMVVS ROTERODAMVS
clarissimo uiro domino Thomæ comiti Vuiltsf=
heriæ & Ormaniæ. S. D.

Ad ipsum Christianæ philosophiæ colo=
phonē me uocas, uir clarissime, sed pie=
tatis studio quàm fortunæ ornamentis
clarior: dum adhortaris, ut superiori=
bus addam uel breuem cōmentarium,
quomodo se quisq; ad mortem præparare debeat. Hic
est enim extremus humanæ uitæ, ueluti fabulæ actus, un=
de pendet uel æterna felicitas hominis, uel æternum exi=
tium. Hic est supremus cum hoste conflictus, à quo Chri=
sti miles sempiternum expectat triumphum si uicerit,
sempiternam ignominiam si uictus fuerit. Equidem in
hoc negotio iam dudū totus eram, quum adhortatio tua
mihi ueluti calcar accessit currenti. Quanquam tum
quidem uni mihi philosophabar. Sed tua pietas cupit
ut hic quoq; fructus per nos fiat multorum communis.
Vtinam domini benignitas largiatur sanctissimis uo=
tis tuis meoq; conatui felicem euentum, ego certe non
reluctabor illius uoluntati, cuius instinctu hoc meum
obsequium abs te postulari arbitror. Vale. Apud Fri=
burgum Brisgoæ calendis Decembribus, anno
millesimo quingentesimo trige=
simotertio.

DESIDERASMI RO

TERODAMI LIBER QVOMO-
do se quisq; debeat pręparare ad mortem.

Aristoteles

MNIVM terribiliū ma-
xime terribilis est mors,
ait quidam magni nomi-
nis philosophus, sed qui
non audierat cœlestem il-
lum philosophum, qui nos
docuit non uerbis tantum,
sed euidētibus etiam exem-
plis hominē morte corpo-

ris non perire, sed distrahi: animā uelut ē molestissimo
carcere educi in beatam requiem, corpus item aliquan-
do ad glorię societatem reuicturum. Non audierat illud

Apoc. 14 ἀΐψιωμεν spiritus: Beati mortui qui in domino moriun-
tur. Non audierat Paulum lamentantē, ac suspirantem,

Philip. 1 Cupio dissolui & esse cū Christo. Et, Mihi uiuere Chri-
stus est, mori lucrum. Sed mirandum non est, si qui cre-
dunt totum hominem morte perire, nec habent hanc
spem, quam sola in Christum fides nobis porrigit, quum
aliorū mortem deplorant, tum suam horrent atq; abo-
minantur. illud potius mirandum, tam multos esse mei
similes, qui quum uniuersam philosophiā Christianam
& didicerint & profiteantur, tamen sic expauescunt
mortem, quasi aut credant nihil hominis superesse ab
exhalata anima, aut Christi promissis diffidant, aut de
se prorsus desperent, quorum primum est Sardana-
licorum

DE PRAEP. AD MORTEM

licorum, alterum incredulorum, tertium dei misericordiam ignorantium. Hac in parte similes uidentur gentibus quæ deum ignorant. Deum enim ignorat, qui nescit illum esse infinitæ misericordie. Illud extra controuersiam est, quod hominum uulgus sic expauescit ad mortis recordationē, partim ab infirmitate fidei proficisci, partim ab amore rerum mundanarū. Nescit trepidare qui cū Apostolo plena fiducia dicit, Siue uiuimus, **Rom. 14** domino uiuimus, siue morimur, domino morimur. Itaq; siue uiuimus siue morimur, domini sumus. Quod autem dominus semel in suam tutelam recepit, perire non potest. Hinc illa prophetica uox imperterritæ mentis testis: Si ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo **Psal. 22** mala, quoniam tu mecum es. Neq; enim dominus fidelis unquam deserit, qui se totos in illius fidem tradiderunt, sed custodit eos ut pupillam oculi sui. Siquidem ille dominus uitæ est pariter ac mortis, cui nihil est mortuum: sed uiuunt omnia, quæ ipsi per fidem adherent. Ex fidei imbecillitate nascitur amor cōmodorum temporalium. Nam si toto pectore crederemus, quæ deus promissit nobis per filium suum Iesum, facile uilescerēt omnia huius uitæ oblectamenta, ac mors quæ ad illa molesto quidem illo sed breui traiectu transmittit, minus esset formidabilis. Clamat ille sapiens Hebræus: O mors, quàm amara est memoria tua. Sed quid addit? Homini pacem habenti in substantijs suis. Non ait, Habenti diuitias: nam multi homines pij possederunt diuitias: sed in his acquiescenti. Quod de facultatibus dictum est, idem sentiendum de honoribus, uoluptatibus, uxore, liberis

DE PRÆPARATIONE

beris, cognatis, amicis, de forma, iuuentute, bona ualẽtudine, breuiter de cõmodorum omni genere, quæ mors pijs simul ac impijs eripit. Quo impensius aliquid diligimus, hoc grauius ab illo diuellimur. Si quid miraberis, pones inuitus: ait quidam absq; Christo sapiens. Miratur autem hæc temporaria quisquis in illis conquiscit, tanquam proprijs perpetuisq; bonis, quum hæc omnia cõmodatitia sint ac momentanea, non tantum æquo animo, uerum & cum gratiarũ actione ponenda, quotiescunq; repetit is qui dedit. Nam in huius mundi bonis conquirere, frui est, quibus oportuit uti, atq; hoc ipsum etiam obiter ac uelut in transitu: quemadmodum 1. Cor. 4 admonet Apostolus Corinthios: Reliquũ est, fratres, ut qui habent uxores tanquam non habentes sint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquã non gaudentes, & qui emunt tanquã non possidẽtes, & qui utuntur hoc mundo tanquã non utantur. Præterit enim figura huius mundi. Viatores sumus in hoc mundo, non habitatores: in diuersorijis, aut (ut melius dicam) in tabernaculis peregrinamur, non in patria uiuimus. Tota hæc uita nihil aliud est quàm cursus ad mortẽ, isq; breuis: sed mors, ianua est eternæ uitæ. Apud Iudeos quoniã contractus ad certũ diem finiebantur ex legis præscripto, quo tẽporis interuallum erat breuius, hoc leuior erat rerum indicatura. Quanto igitur uiliora nobis esse debent hæc omnia momentanea, tot casibus obnoxia, quæ ut nullus casus eripiat, certe mors omnibus adimit omnia. Adde huc quod qui currunt in stadio, uiuent quantũ spaciũ à tergo reliquerint, quantũ supersit ad metum

AD MORTEM

ad metā: & olim qui Iubileum expectabant, sciebant
 quandiu liceret frui rebus emptis. At nemo mortaliū est
 qui certo norit se postridie uicturū: currimus, sed mortē
 habentes in pedibus, imò toto corpore nobiscū circūse=
 rentes. Vitam gratis accepimus à domino, sed hac lege,
 ut omni momento reddamus reposcenti. Iam ut contin=
 gat seneclius, quæ quàm paucis contingat, nullus igno=
 rat: quid est per deum immortalē, tota hominis ætas, ni=
 si breuissimū stadiū, in quo uelimus nolimus assidue cur=
 rimus, siue dormiamus, siue uigilemus, siue deliciemur,
 siue discruciemur. Rapit nos torrentis in morem perpe=
 tuus seculorū cursus, etiam si nobis aut alijs uideamur
 conuiescere. Ergo si precia rerum mundanarū breui=
 tate tēporis æstimemus, uilissima sint oportet, quæ nec
 horam habent certam. Quæ uero parui æstimamus, ab
 ijs facile diuellimur. Quemadmodū qui domi non agūt,
 sed peregrinantur, si quid in diuersorijs aut in uia com=
 modi sese obtulerit non admodum adiiciunt animum,
 quippe mox relicturi quod delectat: si quid incōmodi,
 facile perferunt, sic cogitantes, Hic prandeo, alibi cœ=
 naturus. Quæ uidētur, inquit Paulus, temporaria sunt:
 quæ non uidentur, æterna. Atq; hæc est magna Chri=
 stianæ philosophiæ pars, quæ nos morti præparat, ut
 contemplatione rerum æternarum ac cœlestium, disca=
 mus temporariarum ac terrenarum contemptum. Pla=
 to totam philosophiam nihil aliud iudicabat, quàm me=
 ditationem mortis. Meditationem autem dixit, præpa=
 rationem ac uelut exercitationem ad mortem, non ali=
 ter quàm tiro cum hoste depugnaturus, ad palum exer=
 cet

DE PRAEPARATIONE

cet sese: quo dicto nihil salubrius, siquidē à philosopho
 philosophicè dictum, Christiani Christiano sensu acci-
 piamus. Neq; enim contemplatio mathematicarum for-
 marum à materijs abstractarum, aut idearum Platonī-
 carum imaginatio præstat, ut bene moriamur: sed si fi-
 dei oculis subinde speculemur omnem humanū sensum
 excedentia bona, quæ deus per filium suum Iesum pro-
 misit ipsi fidentibus, mala quæ cōminatus est incredulis
 & inobedientibus. Hæc deterrebunt à peccando, illa
 prouocabunt ad bene agendum. Est quidem æterna ue-
 ritas in quibusdam disciplinis humanis, sed quæ nemini
 conciliat ueram beatitudinem. Hic æternus est qui pro-
 misit, æternus per quem promisit, æterna sunt quæ pro-
 mittit, æternam felicitatē adferunt cum fide amplecten-
 tibus, æternam infelicitatem negligentibus. Hæc medi-
 tatio mortis, est uera uitæ meditatio: nec solum hoc præ-
 stat, quod pollicetur philosophus, ut anima minus gra-
 uatē demigret è corporis domicilio, uerumetiā ut cum
 alacritate spiritus, uelut ex obscuro molestoq; carcere,
 gestiens exiliat in beatam libertatem, ac lucem illam ue-
 Sap. 9 re amabilem quæ noctem nescit. Corpus enim quod cor-
 rumpitur aggrauat animam, ac terrena habitatio de-
 primit sensum multa cogitantem. Eoq; clamat diuinus
 ille citharædus, Educ de carcere animam meam, ut con-
 fiteatur nomini tuo domine. Summa felicitatis humanæ
 est, contemplari & laudare conditorem, redemptorem
 & gubernatorem suum. Ad hunc enim finem conditus
 est homo. Hanc felicitatē hominis frequenter interpel-
 lat huius corpusculi quod circumferimus imbecillitas,

A D M O R T E M

tot necessitatibus, tot malis, tot periculis obnoxij. Itidē
 & beatus Paulus grauatus carneo tabernaculo, miserā
 biliter ingemiscens clamat. Infelix ego homo, quis me li
 berabit de corpore mortis hoc? Vidit enim summē beā
 tos esse, qui habitārēt in domo domini, laudantes illum
 in secula seculorum. Sic affecti sunt homines uerē pij,
 quorum, licet corpora degant in terra, tamē thesaurus
 cor, & conuersatio in cœlis est. Sed paucorum est ista
 fortitudo: non omnibus datū est cum Paulo dicere, Mihi
 uiuere Christus est, & mori lucrum. Et, Cupio dissolui,
 & esse cum Christo. Nos hanc consolationem infirmi,
 paramus infirmis: quibus tamen perfectorum exempla
 ueluti stimuli sunt ad robur spiritus parandum. Est igitur
 per omnem uitam hæc mortis meditatio exercēda,
 ac subinde excitanda fidei scintilla, ut crescat & corro
 boretur, cui copulata charitas alliciet spem, quæ non pōt
 defacit. Nihil autem horum ex nobis habemus, sed dei
 dona sunt, assiduīs precibus ac uotīs ambienda, si de
 sint: si adsint, augenda, ut crescant. Quo fides charita
 te spēq; comitata est firmitior, hoc minor est trepidatio.
 Quod enim pleriq; sic abhorremus à mentione mortis,
 maxima ex parte (ut dictū est) fidei infirmitas in cau
 sa est. Atqui de dei promissis oportet esse fiduciā mul
 to certissimam. Siquidem is est unus, qui natura uerax,
 seipsum abnegare non potest. Cui canit Psalter ille exi
 mius: In eternū domine permanet uerbū tuum, In cœlo
 & in seculum ueritas tua. qui & de seipso pronunciat
 in Euangelio, Cœlum & terra transibunt, uerba autem
 mēa non transibunt. Quid autē promisit? Promisit ui

DE PRAEPARATIONE

Et oriam mortis, uictoriā carnis, mundi & satanae, pro-
 misit remissionem peccatorum, promisit centuplum in
 hoc seculo & uitā eternā in futuro. Sed quomodo pro-
 misit? Per iustitiam nostram? Nequaquam, sed per gra-
 tiam fidei quae est in Christum Iesum. Quoque securiores
 essemus, prius illud chirographum quod nobis infelici-
 ter descripserat primus Adam, irritum fecit ac deleuit,
 affigens illud cruci, deditque nobis chirographū gratiae,
 quod cōsignauit proprio sanguine, & innumeris pro-
 phetarum, apostolorum, martyrum ac uirginum testi-
 monijs confirmauit, qui suo quoque sanguine subscripse-
 rūt. Subscripsit & uniuersa sanctorū ecclesia. Addidit
 interim & arrabonem spiritus, ne ulla ex parte uacil-
 lare possit nostra fiducia. Nec his contenta dei bonitas
 huius uictoriae exemplum euident & insigne dignata
 est omnibus exhibere in filio suo unigenito. Quod e-
 nim ille uicit, utique membris suis uicit, qui se totum no-
 bis impendit. Quid enim nos uermiculi poteramus ex
 nobis? Christus est iustitia nostra, Christus uictoria no-
 stra, Christus spes & securitas nostra. Christus trium-
 phus & corona nostra. Ille natus est puer, sed quod
 non omisit Esaias, nobis natus est, nobis datus est. Iti-
 de nobis docuit, nobis sanauit morbos, eiecit demones,
 nobis esuriit ac sitiit, nobis contumelijs affectus est, no-
 bis sub mortis tēpus angore tadioque uitae perculsus est,
 nobis sudauit sanguinē, nobis uinctus ac cesus est, nobis
 mortuus est ac reuixit, denique nobis sedet ad dexteram
 patris. Dum omnia mala nobis debita in se recipit, ea
 nobis superanda tradidit, uidelicet, iam fractis illorum
 uiribus

AD MORTEM

uiribus, ac pro modo afflictionū addito spiritus robore.
 Monstrauit uincendi uiam, addit certandi uotū, certan-
 tibus auxilium suppeditat. Sic ille uincit in nobis, si mo-
 do nos in illo maneamus. Manemus autē per fidem &
 charitatē. Si quis requirat, ubi nam extet hoc chirogra-
 phum, quod nos securos reddat, In scripturis Canoni-
 cis, in quibus legimus uerba dei, non hominum. His non
 minus habēdum est fidei, quā si deus illa tibi proprio
 fuisset ore proloquutus. Ausim dicere, & aliquanto an-
 plius. Nam si deus per creatam aliquam speciem tibi lo-
 queretur, fortassis quorundam piorū hominū exemplo
 subhēsitares, nunquid fuci lateret in imagine. At istam
 hēitationem omnem nobis penitus exemit ecclesie ca-
 tholice perpetuus consensus. In hoc ergo chirographo
 per omnem uitam philosophari, optima ad mortē prae-
 paratio est. Quemadmodum ait Apostolus, Vt per pa- Rom. 15
 tientiam & consolationem scripturarum spem habea-
 mus. Rursus si quis querat quomodo & quando Chri-
 stus hēc deuicit. Carnem deuicit ac uincendi rationem
 ostendit, quum iuxta naturam assumptam mortem ex-
 horrescens, ait patri: Veruntamen non sicut ego uolo,
 sed sicut tu. Et alibi de se testatur, Non ueni ut facerem
 uoluntatem meam, sed eius qui misit me. Nihil est tam
 horribile naturae humanae, quod auxilio Christi non su-
 peretur, si nos totos cōmittamus ac submittamus uolun-
 tati diuinae, & in grauissimis afflictionū procellis sem-
 per illud optimi senis ac laudatissimi regis habeamus
 in animo: dominus est, faciat quod bonum uidetur in o-
 culis ipsius. hēc uerba magica nō sunt, sed omnibus in-
 cantamen-

DE PRAEPARATIONE

cantamentis efficaciora. Quæ quisquis ex animo pronunciarit, & in hac fiducia perstiterit, nō est quod desperet, etiā si uniuersum malorum agmen unā cum ipsis inferis in unum irruat hominē. Omnipotens est qui pugnāt pro nobis, quiq; loquitur in Psalmo, Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Quū audis, Cum ipso: noli tuas vires expendere, sed auxiliantis potentiā respice. Quum audis, Eripiā eum: noli despondere animū, si diutius urget afflictio. Faciet ille sine dubio quod promisit, & nouit quando expediat te leuari malis. Quū audis, Glorificabo eum: certū habeto te quemadmodū Christo fuisti consors crucis, & glorie futurū consortē. Sed memento quid præcesserit, Clamauit ad me. Tuum est clamare, & clamare ad dominum non ad mundi præsidia, non ad vires ac benefacta tua, sed ad dominū qui solus potest ab his malis eripere. Nihil hominis natura fragilius, & tamen nemo uerbis consequi ualeat, quot, quā atrocibus malis ac terroribus sit obnoxia. Vt enim omittam fulmina, terræ concussiones, maris inundationes, telluris hiatus, bella, latrocinia, homicidia, ueneficarum artes: quis perceat omnes morborū formas? Et in his quā multi sunt, tam horrendi, tamq; cruciabiles, ut ad solam mentionē contremiscat homo, quod genus sunt epilepsis, paralyfis, exulceratio uesicæ, phrenesis. Taceo pestilentiarum subinde in peius sese aduersus medicorū remedia innoquantium crebros incursus, ut uerissimè dictum sit illud:

Mille modis lethi miseros mors una fatigat.

Qui fieri possit, ut nos & corporibus & animis tam infirmis

AD MORTEM

infirmis, tam immanibus procellis pares esse ualeamus? Prorsus actum esset de nobis, etiam si nullum acederet peccatum, nisi dextera domini subleuaret imbecillitatē nostram. Superest mundus non mediocriter certamen affrens pijs. Mundum autem appello ueterē hominē cum actibus & concupiscentijs suis. Tametsi mundi nomine non absurdē possis accipere homines huic mundo deditos, qui nunquam desierunt, nec unquam desinent summa ui belligerari aduersus Christum & huius discipulos. Verum ad hoc certamen animat nos dominus, dicens: Confidite, ego uici mundum. Quā autem ille fuerit alienus à mundanarum rerum concupiscentia, declarat, quum ait: Filius hominis non habet ubi reclinet caput suum. Nam in eo quisq; reclinat caput, in quo conquiescit animus, ac uelut indormiscit. Quā autē uiolentus & improbus sit hic mundus, norunt qui seriō conantur piē uiuere in Christo Iesu. Concupiscentias nostras in se recepit, sed non aliter quā recepit peccatū, pro nobis dependens supplicium quod nostris afflictibus & actibus debebatur. Ceterū quicquid hic mundus habet machinarum, id totum expediuit in dominum, probra, infamiam, insidias, potentiam, cruciatus, mortes. Quid non fecit mundus, ut Christi nomen funditus extingueret? Et ecce uiuit ac floret in cœlo pariter & in terra. Vicit autem dominus, non ut dormiremus, sed ne desperaremus. Hostem nobis tradidit non omnino mortuum, sed fractum ac uincibilem, quo nobis per certamen parata esset corona gloriæ. Si queras quomodo uincatur mūdus, Ioannes intimus Christi discipulus do-

DE PRÆPARATIONE

Ioh. 5 cet : Hæc est, inquit, uictoria quæ uincit mundum, fides
 uestra. Certa igitur fideliter, omni fiducia cōiecta in do-
 minū : nec dubita quā illius auspicijs præsidijq; uictor
 sis euasurus. Restat peccatum in quo infelicitèr nati su-
 mus, & in quod post baptisimū infelicius reuoluti, pon-
 dus graue, quippe corpus & animū demergens in tar-
 tara. Hoc quoq; onus nobis importabile, dominus in se
 dignatus est recipere, quemadmodū prædixerat Esai-
 as, Esaie 53 Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sa-
 2. Cor. 5 nati sumus. Item Apostolus : Eum qui peccatum non fe-
 cit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia
 dei in ipso. Peccatum una res est quæ inimicitias gignit
 inter deum & hominem, quemadmodū testatur Esaias.
 At misericors pater, quum nulla reperiretur satis effi-
 cax hostia ad abolenda scelera generis humani, misit fi-
 lium suum, agnum expertem omnis macule, hac uerè
 pura uictima mundum reconcilians sibi. Dixerit hic a-
 liquis : Si per Christum sublatum est peccatum, unde fit,
 ut omnis mortalium uita peccatis undiq; scateat ? Iam
 enim & de bonis hominibus loquor. Non sustulit in to-
 tum peccatum, sed uires illius fregit, non ut nullum sit in
 nobis, sed ne regnet in nobis, quemadmodum regnat in
 his, qui non fixerunt spei suæ ancoram in domino Iesu,
 ac seruiunt concupiscentijs suis. Eoq; Paulus hortatur,
 ne committamus, ut peccatum regnet in nostro mortali
 corpore. Relicta est nobis certandi materia, sed porre-
 ta sunt arma, quibus muniti superemus. Sic efficimur
 iustitia dei, non ex operibus nostris, sed ex gratia dei:
 Per quem ? Per ipsum, quem pro nobis peccatum fecit,

& de peccato damnauit peccatum. Restat Satanas &
 peccati & mortis parens ac princeps tenebrarum har-
 rum, cuius potentia & malitiosas artes nunquā cessan-
 tes, horrent filij lucis dum trepidi clamant ad patrem,
 Ne nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. Hic
 est ille tentator & accusator fratrum, qui iuxta beati Pe-
 tri sermonem, circumit tanquam leo rugiens, querens
 quem deuoret. Verum & huius assultus dominus tunc
 uicit ipse, tum uincere nos docuit. Frequenter adortus
 est dominū: hoc enim subindicat Lucas quum ait, Et re-
 cessit ab eo ad tempus: sed semper uictus discessit. Quo
 modo uictus? Clypeo scripturarum repulsus, gladio uer-
 bi dei confossus. Ergo quoties ille nobis suggerit quod
 pugnat cum uoluntate diuina in sacris expressa uolun-
 tibus, uerbi diuini mucrone confodiatur: atq; exemplo
 Dauidis, quinque; lymphidissimis lapidibus de torrente
 scripturarū collectis deijciatur. Sed nos cū hoc Goliath
 congressuri, prius abijciamus arma Saulis, quæ est pa-
 noplia superbia: hæc est fiducia mundanæ sapiētiae, con-
 fidentia uirium ac meritorū nostrorum, quæ magis one-
 rant quàm muniūt: sufficiat nobis baculus fidei, qui con-
 solatur ac fulcit nos in hac peregrinatione, & quinque;
 uerba quæ beatus Paulus loquitur in ecclesia. Si urgeat
 improbius, audiat, Abi retro Satana. Iustius est obedire
 deo ad eternam felicitatem uocanti, quàm tibi ad eternum
 pellicenti exitium. Hic præcipuas partes agit fi-
 des, Vnde Petrus. Cui resistite fortes fide. Crede scri-
 pturis, ac fiduciam omnem in Christo repone, & in
 manibus est uictoria. Est autem demoniorum genus,

DE PRAEPARATIONE

quod non eijcitur nisi per precationem & ieiunium. En habes alia duo tela. Probabile est autē Satanā, quum toties frustra fuisset adortus dominum, in cruce omnes admouisse machinas, quum uideret instare mortē. Hic enim est extremus conflictus, ē cuius euentu, uel speratur eternus triumphus, uel expectatur nota sempiterna. Ait enim: Venit ad me princeps huius mundi, & in me non inuenit quicquā. Nec dubium est, quin quod ausus est in dominum, audeat & in membra domini. Sed quemadmodum ab ipso uictus est, ita per illum uincetur in nobis. Quum enim oppugnat eos in quibus Christus per fidem & charitatem inhabitat, cum ipso Christo bellum gerit, in quo quandiu perseueramus, turpius uincetur à nobis quam ab ipso domino superatus est. Omnia possum, inquit Apostolus, in eo qui me corroboret. Satanas quicum nobis conflictatio est, dicitur princeps huius mundi, non quod ullum ius habeat in ullam partē creaturæ, sed quod in his quodammodo regnet, qui mundum diligunt. Ceterum qui nos tuetur, dominus est cœli & terræ, qui solo nutu plus ualet, quam uniuersa demonum examina cum organis suis. Solus is potuit ingredi domum illius fortis, & ipso alligato diripere uasa illius. Quid adhuc superest tentationum? Mors, mors inquam illa, ad cuius mentionem contristantur omnia. Hæc nec ui depelli, nec fuga uitari, nec artibus eludi potest. Primus naturæ affectus est, ut quæq; res, quod est, tueatur. At mors aduersus hunc naturæ affectum minitatur exitium, hoc detestabilior, quod coniunctissima diuidit. Nulla enim arctior copula quam corporis

ris

AD MORTEM

vis & animæ. Et hunc horrorem nobis domini clemencia leniit. Primum quod ipse nostra causa non grauatus est mortis horrorem, & mortem ipsam, eamq; ignominiosam iuxta atq; acerbam in se recipere. neq; quenquã sanctorum quamlibet insignium ab hac immunem esse uoluit, non Abraham fidelem, nõ Mosen familiariter dilectum, non Dauid uirum secundum cor suum, non è prophetis quenquam, non Ioannem Baptistam, de quo extat magnificum domini testimonium, non matrem dilectam, non saltem è discipulis illum, quem præ cæteris amauit impense. A primo homine usq; ad consummationem mundi, statutum est omnibus semel mori. Vnde Græcis dicta $\mu\omicron\rho\varsigma \ \& \ \pi\alpha\rho\epsilon \ \tau\omicron \ \mu\epsilon\gamma\omega$, quod omnibus æquo sit distributa, regibus, pontificibus, satrapis æque ac colonis & mendicis. Cuius igitur impatientie fuerit, nolle tolerare malum, cum talibus, tantis ac tam multis commune? Tu quod naturæ uelis nolis persoluendum est, refugis cum omnibus sanctis subire? Qui natura erat immortalis, pro te factus est mortalis, & tu cum morti sis natus, ac toties mortem commerueris, postulas unum omnium haberi immortalis? Hic igitur tecum reputa, quot & quales habeas consortes, et æquiore animo feres conditionem tuam. Alioqui nihilo uerecundius est indignari quod morituri sumus, quàm si indignemur quod nati sumus, aut quod homines conditi sumus non angeli. Hoc est primum mortis lenimentum, haudquaquam exiguum. Id fiet efficacius, si ueram subducamus rationem, qualia sunt quæ hic relinquimus. Multos enim discruciat mors, tantum intuentes quæ commoda hic relinquunt. Tum in

DE PRAEPARATIONE

mentem ueniūt, iucundus solis aspectus, pulcherrima coeli machina, amēna mundi uernantis species, lusus, conuiuia, uxor, liberi, domus, horti. Sed aperiendus est alter oculus, quo perspicias quāto plus malorū hic relinquantur bonorum, & in his ipsis quae bona uidentur, quantum admixtum sit calamitatis & amaritudinis. Recurrat memoria per omnis uitae gradus, quā sordida conceptio, quā periculosa gestatio, quā miseranda natiuitas, quot malis exposita infantia, quot obnoxia iniurijs adolescentia, quot uitij inquinata iuuentus, quot curis districta uirilis aetas, q̄ calamitosa senectus: & haud scio an quenuquam reperturus sis tam felici sorte natum, ut si deus concedat ijsdem uestigijs ab ipso conceptu per omnem acti temporis seriem ad senectutem recurrere, ijsdem fruituro bonis, eadem perpeffuro mala, accepturus sit conditionem. Quā igitur insignis incogitantiae est, tantopere conturbari, cum est deponendū, quod nobis si liceat ab integro repctere, simus recusaturi. Omitto nunc mala, quibus haec uita sic est inuoluta, ut quidam ethnici iudicarint nihil à dijs, ut illorū more loquar, homini datum beneficentius, quā quod addiderint facultatem abrumpendi uitā quoties uisum fuerit, & nobilis ille poeta non dubitarit pronunciare, Nullū esse animal homine calamitosius. Quod si leuis est ethnici uatis auctoritas, Ecclesiastes ille sacer nō ueritus est scribere, Meliore esse diem mortis q̄ natiuitatis. Tantū de malis, nūc de bonis. Subducito rationē quantum curarū ac molestiarum attulerint opes, à quibus nunc diuelli nō potes. quanto plus aloes q̄ mellis attulerit uxor, cuius amore nunc

horres

AD MORTEM

horres mortem. Quantum attulerit sollicitudinis libero-
rum educatio, quantum offensionū ac dedecoris illorum
mores. Adde his animū hominis semper in peius uergen-
tem. Vt enim non sis in omnibus, certe in plerisq; uerum
est illud Augustini: Qui maior est etate, maior est iniqui-
tate. Deniq; pone ad dexterā huius uitæ cōmoda, ad læ-
uam incommoda, & expende totius aui quod hic agi-
mus breuitatē. Infantia nō sentitur, adolescentia præter
uolat aliud agentibus, iuuentus excipitur uarijs curis, se-
nectus obrepit imprudentibus. Quid autem est hæc tota
summa, nisi punctū ad illam eternitatē ad quam emigra-
mus, siquidem hic pie uiixerimus: extrahimur, si impie.
Harū rerum seria contemplatio nō leue remediū est ad-
uersus horrorem mortis. Alterum est, hoc etiam effica-
cius, quod dominus pro te moriens effecit, ut mors quæ
prius erat transitus ad inferos, nunc sit ianua cœli, &
quæ olim fuit initium æternorum cruciatuū, nūc sit aditus
cœlestium gaudiorū, ut iam Christo fidentibus mors nō
solū damnosa nō sit, sed summopere lucrifera. Ac ne qua
pars hominis desideraretur, ipse resurgens cum sanctis
compluribus fecit nobis certissimā spem, fore ut corpora
reuiuiscant in nouissimo die, iamq; glorificata recipiant
suam quæq; hospitem animam, solatio deinceps futura,
nō oneri. Sed de morte mox incidet dicendi locus. Vt au-
tem peragamus, quod nunc agimus, superest his omni-
bus in unum aceruū conflatis terribilius malum: Tar-
tarus, unde negant redire quenquam, absorbens omnia,
nec unquam reddens deuorata. Hoc est barathrum de-
sperationis, & ut Apocalypsis loquitur, mors secunda.

Cogitet

DE PRAEPARATIONE

Cogitet quisq; qualis sit illa uita, ubi summum malorum est immortalitas, ubi magna cruciatus pars est demonũ & impiorum hominum societas, ubi ignis nunquam extinguendus, ad quem noster collatus, mera glacies est: ad de quod illic incendium est minima dolorum portio, qui tamen tanti sunt, ut ab hominis intellectu comprehendi non possint, sicut nec piorum felicitas. In malis licet grauissimis, licet diutinis, aliquid tamen leuamenti adfert spes, ueluti stellula quædam procul allucēs in densissima caligine, sed gehenna cum summis malis summam habet desperationē. Huius igitur horror superat omnem horrorem, quem tamen clementissimus redemptor ut nobis mitigaret, in sese recipere dignatus est. Quod in horrore expauit, & angore extremo sic correptus est, ut sudaret sanguinem, nostræ naturæ erat infirmitas. quod autem affixus cruci clamat, Deus meus, deus meus, cur deseruisti me? Longe à salute mea uerba delictorũ meorum: uidetur gehennæ horrore animo per sensisse. Quid enim superest à deo destitutis, nisi extrema desperatio? Nec mirum uideri debet, si hanc tristissimam affectionem in se recepit, qui peccata omnium in se receperat, ut utrumq; malum nostris uiribus insuperabile, sua misericordia redderet superabile? Nec ista minuunt dignitatem redemptoris, sed ineffabilem arguunt charitatē erga genus humanum. Sub eiusdem typo Dauid loquitur in Psalmis: Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me, & præoccupauerunt me laquei mortis. Nos gehennam merueramus, ille innocens expauescit pro nobis, quo si similis affectus inuadat

A D M O R T E M

uadat animum nostrum ex scelerum conscientia, uel ex imbecillitate naturæ, non abijciamus nosmetipsos, sed in Christum intentis oculis etiam desperando speremus. Desperet licet caro, desperet ratio, tamen ex ipsis inferis si des clamet ad dominum, quemadmodum Ionas iam deploratus de uentre ceti clamauit & exauditus est. Nam & id commonstrat Psalmus, cum protinus adiungit: In tribulatione mea inuocaui dominū, & ad deum meum clamaui, & exaudiuit me de templo sancto suo. Dei templum ecclesia est, hæc est arx fidei, urbs fortitudinis nostræ Sion. Huc si quis uel ab extremis inferis intēdat clamorem uiua adhuc scintilla fidei, exauditur. Ergo quum uniuerse uires hominis demersæ sunt ad inferos, fides tamen clamet cum beatissimo Iob: Etiam si occidat me, sperabo in eum. Nam hoc est cum fiduciæ magistro Abraham contra spem in spem credere. Hæc igitur tanta mala domini bonitas nobis non mitigauit ac fregit tantum, ut licet laceffant ac territent, tamen extinguere non ualeant, uerum etiam extrema damna nobis uertit in optimum lucrum. Quid enim ledit peccatū adhærētes Christo? Quid nisi ut ubi abundauit peccatū, abundet et gratia: & plus diligat, cui plus dimissum est. Quid proficit satanas indefinenter incessens membra Christi? Quid nisi quod auget illorum præmia, & illustrat coronas. Quin & ea mala, quæ nobis iuxta mortalitatis conditionem cum pijs pariter & impijs sunt cōmunia, redemptoris clementia uertit nobis uel in lucrum, uel in medicinam, quanquam & hic lucrum est: in lucrum, si à peccatis immunes ista toleranter ferimus, domino gratias agentes

DE PRAEPARATIONE

agentes pro omnibus: in medicinam, si quid residet in nobis, repurgandū uel sectione, uel uisura, uel amaro pharmaco. Quo de genere sunt morbus, paupertas, senectus, orbitas, aliāq; innumera, quibus tota hominū uita est undique obsita. Hæc si nos ad murmur, desperationem, aut blasphemiam pertrahunt, satanæ fiunt instrumenta, proq; remedijs fiunt uenena. Sin ob id tantū perferuntur, quia uitari non possunt, quo animo complures qui Christum ignorabant, constanter cruciatus ac mortē pertulerunt, naturæ sunt afflictiones. sin ea tanquam de manu propitij parentis obedienter atq; etiam cum actione gratiarū recipimus, reputantes quanto acerbiora commeruimus, & quā dira Christus innocēs passus sit pro nobis commeritis, iam non sunt afflictiones, sed salubria remedia, aut cœlestium præmiorum incrementa. Illic agenda gratiæ indulgentissimo parenti, qui flagellat omnem filium quem recipit, interim mollibus ac breuib; remedijs sanans ulcera nostra, ut parcat in futuro seculo. Hic laudanda imperatoris nostri benignitas, qui militibus suis subministrat uirtutis materiā, ut coronet magicētius. Utrobiq; magnum est lucrū, nisi fortē mediocre lucrum uidetur, cum capitali morbo laborans, deuorat amara catapotia, leuiq; ac temporaria molestia, & mortis periculum effugit, & perpetua sanitatis dulcedine fruitur: aut cum miles ob unius horulæ conflictum, summas per omnem uitam opes, siamosq; honores consequitur. Et hoc quoq; pacto dominus noster clementissimus omnia pertrahit ad se, si modo ad signum illud in sublimi propositum oculos intenderimus. Attrahit ad se omnia ma-

AD MORTEM

la nostra, eaq; uertit in lucrū nostrum, & gloriā suam, quam nobis sibi per fidem insitis communicat. Quid autem lucrificiunt, qui in rebus aduersis oculos auertētes à Christo, deo obmurmurant? Hoc ipsum quod necessario perferendū est molestia, sibi conduplicant, uel decuplant uerius, & pharmacum male sumendo uertunt in lethale uenenum. Hæc nimirum est sublimis & efficax philosophia, ac mortis meditatio, in qua si sanus ac ualens diligenter fuerit exercitatus, hunc mors non opprimit imparatum. Ex his autem quæ dicta sunt, colligere licet quadruplicem esse mortē, spirituales, naturalem, transformatiōem, & æternam. Naturalis, est separatio animæ à corpore. Spiritualis, est separatio dei ab animo. Quemadmodū enim anima est uita corpori, ita deus est uita animæ. Hæc peperit naturalem, quod ad necessitatē attinet, ut est sanæ pia ueterum theologorum opinio. Ex utraq; nascitur mors gehennæ, si coeant inter sese mors spiritualis ac mors naturalis. Post mortem enim corporis non est locus pœnitentiæ. Superest mors qua trāsformamur ab imagine ueteris Adæ in imaginem noui Adæ, qui est Christus dominus. Hæc est separatio carnis à spiritu. Nec hic mediocris est lucta, ne spes quidem ulla uitæ æternæ, nisi Christi spiritus adiuuaret infirmitatem carnis nostræ. Sed illius gratia in nobis occidit ueterem hominem, ut iam agamur nō spiritu nostro, sed spiritu dei, nec ipsi uiuamus, sed uiuat in nobis Christus. hæc felicissima mors an cuiquam ad plenum obtigerit in hac uita, nescio. Domini tamē liberalitas, quod nostræ deest imbecillitati, de suo supplere dignatur. Hæc mors expetenda

DE PRAEPARATIONE

est, summoq; studio per omnē uitam meditanda. Quem
 2. Cor. 9 admodum beatus Paulus scribit Corinthijs: Semper mor-
 tificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferen-
 tes, ut & uita Iesu manifestetur in corporibus nostris.
 Eodem hortatur Colossenses: Mortificate mēbra uestra,
 quae sunt super terram. Non iubet erui oculos, aut ampu-
 tari manus, aut execari genitalia. Sed quae membra? Ad-
 dit, fornicationem, immunditiam, libidinē, concupiscen-
 tiam malam & auaritiam. Vulgus hominum luget mor-
 tuos, at beatus Paulus Colossensibus gratulatur hāc mor-
 tem: Mortui, inquit, estis, & uita uestra abscondita est
 cum Christo in deo. Hēc mors mater est uitae spiritualis,
 quemadmodum peccatum mortis spiritualis pater est,
 atq; etiā gehennā. Sed in mortis generibus praeposte-
 re sese gerunt pleriq; mortales. Ad memoriam mortis
 corporalis quā inhorrescimus. Veteres ob id ipsum ha-
 bebant inuisam cupressum, quod in funeribus soleat ad-
 hiberi, & apium, quod eo coronarentur sepulchra: nec
 hodie desunt qui ad turis odorem diris execrationibus
 utuntur, quod (ut arbitror) hinc in funere fiat suffitus.
 At mors spiritualis horribilior est sexcentis mortibus
 corporis, & ad hanc ultro alacresq; festinamus, glori-
 antes cum male fecerimus, & exultantes in rebus pesti-
 mis. Exanimamur cum periculū obijcitur, ne anima cor-
 pus hoc miserum destituat, felicius extra carcerem ui-
 ctura: quanto iustius oportuit exanimari quoties peri-
 clitāmur, ne deus aeterna uita deferat animam nostram.
 Domum in qua defunctus est aliquis funestam uocamus,
 & obturatis naribus praeterimus. Atqui Sapiens iudi-
 cat

AD MORTEM

eat longe melius, ire ad domum luctus, quam ad domum
 conuiuij. In luctu, natura contristatur. Sed hæc tristitia
 quia secundum deum est, stabilem in nobis salutem ope-
 ratur, dum nos cōmonitos nouissimorum reuocat ad pœ-
 nitentiam, nec sinit nos peccare in æternum. Feliciter in-
 ter sunt luctui, qui sic deflent mortem alienam corporis,
 ut incipiant seipsos lugere morte grauiore exanimatos.
 Vtrum igitur potius, amarum deuorare catapotium, ut
 unius horæ molestia lucrifacias perpetuā sanitatem, an
 in conuiuiio bibere mulsum toxicum quod breui delecta-
 tiuncula mortem adferat? Sed harum rerum multis adeo
 nulla habetur ratio, ut in lustris cantent ebrij, sibi plau-
 dant qui fraude rem domesticam reddiderūt auctiorem,
 triumphent qui sceleratis artibus emerferunt ad hono-
 res. An non uulgus hominum, in delicijs ac uoluptatibus
 carnis uolitari, uocat uiuere? At, qui sic uiuunt, bis mor-
 tui sunt. Primum quia spiritu dei uacant, dein quia iam
 tum filij sunt gehennæ. Quemadmodum enim piorū car-
 ne mortuorum uita abscondita est in deo apparitura si-
 mul cum Christo: ita in his qui se carni dediderunt, ab-
 scondita est mors gehennæ, quam circunferunt, appa-
 ritura in extremo iudicio. Peccatorem in hac uita solā
 spes separat à gehēna. Quādiu enim sperat homo, spes
 est ueniæ. Verum etiam atq; etiā uidendum, ne spes quæ
 non proficiscitur à fide & charitate det nobis uerba, sic
 sibi blanditur aliquis: iuuenis sum, fruar hoc mundo, ubi
 ad senectutem uenero, pietatē colam. At *ω δὲ νεῖς*, quis
 tibi promisit senectutem? Alius, dum floret etas, indul-
 gebo genio: ubi ducta erit uxor, incipiam esse frugi.

DE PRAEPARATIONE

At ὁ αὐτόνομος, qui scis an perēdie sis uicturus? Est
fortasse qui cogitet, aliquando fiam monachus, ibi deploro
rabo uitā male actam, interim fruor mundo. Vt uita sup
petat, quis tibi pollicitus est istam uoluntatē, quae cupiat
pro uoluptatibus amplecti poenitentiam? An istam men
tem sibi quisquā dare potest? Vt ad cor redeat peccator
sola Christi gratia praestat. Verum ille libere dat eā qui
bus uult & quando uult. Certe quod ad peccatorem atti
net, iam nunc in gehenna est. An non prodigiosa cecitas
est, ut homo qui in tam horribili statu sit, sibi diē prae
figat, ad quem uelit respiscere: cui in puteū delapso, aut
in carcerem coniecto, lenta uideretur omnis educentium
festinatio. E puteo statim inelamaret opem hominis, &
in tantis malis constitutus, non protinus implorat auxi
lium dei, qui solus excitat mortuos? Quisquis igitur in
uita mortem transformatoriā diligenter meditatus fue
rit, tum mortem spiritualem ac gehennae uehemēter hor
ruerit, minus horrebit imminentem mortem corporis,
quae non separat à deo, sed deo propius iungit, finem se
mel imponit cunctis afflictionibus, quibus haec uita tun
ditur undiq; & transmittit ad sempiternam quietem.
Ais, Transmittit in requiem, sed piorum animas. Recte:
mors enim peccatorū pessima. Ergo dum uiuis ac uires,
da operam ut sis de numero iustorum. Nam iustus et ille
est, qui ex corde agnoscit ac damnat iniustitiā suam, ter
ritusq; gehenna, confugit ad asylum diuinæ misericor
diae, & ad salutifera poenitētie remedia. At qui per om
nem uitam, perinde quasi sint immortales, indulgēt affe
ctibus suis, ad uoces dei toties tam amanter prouocantis
ad

A D M O R T E M

ad poenitentiam Toroneo littore, ut aiunt, surdiores: quid mirum si perturbantur, cum urget extrema necessitas? Tunc res est cum morbo, qui non sinit quicquam aliud agi, cum medicis, cum heredibus, cum legatariis & captatoribus, cum creditoribus ac debitoribus, cum uxore ac liberis, cum oeconomicis ac famulis, cum amicis et inimicis, cum exequiis ac sepultura, cum confessionibus, dispensationibus ac censuris, cum restitutionibus ac placationibus, cum variis conscientie scrupulis, postremo & cum fidei dogmatibus. Adde his, cum mundo: quem quoniam nimis dilexit, inuitus relinquit: insuper cum ipsa morte corporis, ad quam preparatus non est: denique cum satana, qui tunc omnibus urget machinis: cum gehenna, quae tunc omnes terculamentorum suorum larvas ingerit. Atqui ad tantum negotiorum agmen non sufficit ille temporis articulus, sed summa cura agendum ut ad illum extremum, omniumque grauissimum conflictum homo ueniat quam maxime expeditus. Roget aliquis, quibus modis id posset effici. Audiamus Ecclesiam bene consulentem: Memento, inquit, creatoris tui in diebus iuuentutis tuae, antequam ueniat tempus afflictionis tuae. Audiamus & Ecclesiasticum: Ante iudicium para iustitiam tibi, ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu dei inuenies propitiationem: ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam. Salubre consilium, etiam si notus nobis esset dies mortis. Nunc multo magis id faciendum est, posteaquam omnis dies cuique pro ultimo debet haberi, cum nesciat an alius sit illi successurus. Dum uiui

DE PRAEPARATIONE

mus ac ualemus, discutiamus quantum licet, negociorum
 tricas: ac priusquam nos morbus lecto affixerit, dispo-
 nus domui nostrae. Primum est meminisse creatoris, ut
 per sinceram confessionem & poenitentiam cum illo re-
 deamus in gratiam. Examinemus conscientias nostras,
 amputantes quicquid ibi repererimus inuisum Deo, ut
 cum morbus nos protrudet ad tribunal Dei, inueniamus
 propitiationem. Qui rebus florentibus ceruices erigunt
 aduersus Deum, nonne uidemus quam semet abijciant si
 morbus ualidus minetur mortem? At quāto gratius deo,
 si ad quod aegritudo sero compellit, maturē nostra spon-
 te faciamus. Prosterne nos ipsos cum Publicano &
 Euangelica peccatrice in conspectu Dei, lachrymis, ele-
 mosynis, precibus, alijsq; pijs operibus placantes iram
 Dei, & in tempore agrotationis talis erit mors, qualis
 fuerit uita nostra. Quidam abhorrent à condendo testa-
 mento, quasi hic insit aliquid funesti ominis. Hac est no-
 strae carnis infirmitas. Atqui testamentum ó bone condi-
 tum non efficiet, ut citius moriaris, sed ut quietius. Hac
 in parte felicior est in cœnobijs bene moratis agentium
 conditio, quod ab omnib. curis testamentarijs liberi sint.
 Ceterum qui liberos habent, aut fratres, aut alioqui legi-
 timos heredes, prouideāt ne qua in diuidendis bonis na-
 scatur inter fratres & affines contentio: qui non habent
 ne relinquant posteris litium ac rapinae materiam. Bre-
 uiter sic ista digerāt explicentq; sani, ut nihil necesse sit
 in morbo curis huiusmodi intempestiuis torqueri. Prae-
 terea si quibus perplexis casib. inuolutus est aliquis, pu-
 ta de matrimonio, de censuris ecclesiasticis, de uotis, de
 restitut-

restitutionibus aut reconciliationibus, eos sanus ac ualēs explicet, nec ullas tricas referuet in extremum diem. Recte faciunt, qui morientes heredibus mandant restitutionem fraude partorum: sed longe consultius faciūt, qui ualentes id faciunt, quod alijs sepenumero mandatur frustra. Itidem recte faciunt, qui morituri condonant offensas omnibus à quibus læsi sunt, ac uicissim orant sibi condonari, si quid in quē deliquerunt: sed longe deo gratius, & ad conscientie quietem tutius est, si idem faciant ualentes, non ob mortis metum, sed ob amorem Christi. Recte faciunt, qui morientes legant opum suarum partem in subsidium pauperū, sed uictima fuerit multo gratior Christo, si pro modulo facultatū ipse subleues proximorum inopia. Nec enim semper peruenit ad egenos, quod illis destinauit moriens: & si perueniat, iam alienum est non tuum quod impenditur. Quid quod morbi complures eius sunt generis, ut non dent spacium super his statuendi: ne iam cōmemorem casus subitaneos & inopinatos, qui licet non omnes opprimant, omnibus tamē sunt expectandi, quia possunt omnib. accidere. Quemadmodum accidit illi stulto Euangelico, qui sibi pollicitus longam ac suauem uitam, audit, Hac nocte repetunt abs te animā tuam. Deprecantur omnes mortem subitanē et improuisam. Siquidem nusquam nō audimus has uoces, A subitanea & improuisa morte, libera nos domine. Quid est quod orant isti? An omnis inopinata mors de testanda est? Nequaquam. Iustus enim quacūq; morte Sap. 4 præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Nec enim potest esse mala mors, quantumuis subita fuerit, quam uita bo-

DE PRAEPARATIONE

na praecessit. Quin igitur sic oramus: A mala uita, libera nos domine. At qua fronte uocamus mortē improuisam, quæ se quotidie omnibus sensibus ingerit nostris? Ab infantia nostra quid aliud audimus quàm gemitus morientiu? quid aliud uidemus quàm efferri funera? quàm popas lugentium, quàm monumenta ac defunctorū titulos? Quod si nos leuiter tangunt aliena, quoties nobis propius mors uellicat aurē funeribus affiniū & cognatorū propinqua naturæ necessitudine nos contingentium, & amicorum quos mutua charitas nobis arctius azglutinat, quàm illos cognatos iungūt naturæ sœdera? Et si hoc quoq; parum est, quoties nos ipsos admonet fragilitatis nostræ? Quis enim nostrum est, qui nō aliquoties in uitæ discrimē ad ductus sit, uel tempestate, uel latrocinio, uel bello, uel ruina, uel pestilentia, uel morbo? Quocunq; te uertas, mors in insidijs est. Domus cuiq; tutum est refugium. At quā multos opprimūt tectorū ruinae? Terra solidum elementum, nōne interdū subsidēs totas absorbet ciuitates? Ipse aer quo spiramus ac uiuimus, sæpenumero mors est, quæ admodū cibus ac potus. Postremo fames ac sitis nōne quotidie mortē minitatur, ni remediū adhibeas? quid quod quoties nominatur homo, mortis admonetur. Idem enim nobis declarāt, mortales & homines. Quid igitur agunt qui deprecatur mortem improuisam, nisi ut suam accusent improuidentia? imparatis enim omnis improuisa mors est, etiam si centenario ueniat. Improuisam appellas, quam omnibus sensibus ingentem sese atq; impingentem non uides? Sic improuisum fuit diluuium impijs, qui Noe iustitiæ præconem, dum appareret arcane

irride-

AD MORTEM

irridebant, edentes, bibētes, iungētes cōiugia, quasi non
esset euenturum quod deus minitabatur. Sic improuisum
Sodomis obtigit exitium, qui Loth emigrantē irridebāt.
Idem euenisset Niniuitis, nisi ad Ionæ præconiū egissent
pœnitentiā. Quisquis nouit se deum habere iratū, omni
momento uindictam expectet, imò uitet potius exemplo
Niniuitarum ac Davidis. Terribilis est ira domini, sed si
nos ipsos deiecerimus ad pœnitentiā, in ira sua recorda-
bitur misericordiæ. Ad Ionæ hospitis denunciationē Ni-
niuitæ conuersi sunt ad pœnitentiam. At nos ad tot do-
mini nostri denunciationes surdi, mortem deprecamur
improuisam. Tot exemplis ac parabolis inculcat obli-
uiosæ tarditati nostræ, ut ad omne momentum simus pa-
rati, Noe, Loth, & eorum quos ruina turris in Siloa
inopinatos oppressit. Addit similitudinem furis noctur-
ni, fidelis œconomi, decem uirginum: ac toties incla-
mat, Vigilate, quia nescitis diem neque horam: & no-
bis ulla mors uenit improuisa? Venit, sed improuidis,
aut (ut melius dicam) surdis, cæcis, ac stupidis: qui nec
dominum inclamantem audimus, nec quod sese oculis in-
gerit uidemus, nec quod undique pungit sentimus. Nec
refert quod dominicus sermo loqui uidetur de supremo
mundi die. Nam cuique supremus uitæ dies, supremus
mundi dies est. In consummatione mundi palam celebra-
bitur uniuersale iudicium, sed interim singulorum ani-
mæ simul ut corpus reliquerint, suum ferunt iudicium, li-
cet nobis ignotum. Dominus autem utrumque diem æ-
que nobis ignotum esse uoluit, hac quoque parte decla-
rans indulgentissimā erga nos charitatem. Etenim cum

DE PRAEPARATIONE

nunc uideamus intolerabilem diuitum ac malorum uio-
lentiam, quid facerent, si scirent se diutius uicturos? Rur-
sus infirmi, ut sunt plerique mortales, si certo sciret se per-
uenturos ad senectutem, huc prorogarent exactioris ui-
tae studium: rursus si certum haberent pauculos uitae dies
superesse, tristes & anxij uiuerent, & ad multas actio-
nes reipublicae frugiferas redderentur segniores. Nunc
hoc temperamento usa est supremi numinis prouidentia,
ut cunctis hominibus mors adeo sit certa, ut singuli non
minus certo sciant se morituros, quam sciunt natos esse,
utque nec summi nec infimi sibi possint uana spe blandiri:
rursus dies mortis adeo incertus, ut eum dominus nec si-
bi charissimis notum esse uoluerit. Itaque fit, ut impij mi-
nus ledant bonos, & boni sic abstineant à malis operi-
bus, quasi postridie sint morituri: sic incubant bonis ope-
ribus, quasi diu uicturi. Quid igitur sibi uolunt qui ad chi-
romantas, astrologos, physiognomantas, genethliacos,
uentriloquos, numeros Babylonios & magos currunt,
ut sciant æui modum. Clamat Ecclesiastes: Nescit homo
finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues la-
queo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tem-
pore malo, cum eis extemplo superuenerit: et nos ab his
uoluimus scire finem nostrum, qui ipsi finem suum nesciunt?
An quod Christus aeterna ueritas nesciri uoluit, quia sci-
re non expedit, inuito Christo discet à uanis hominibus?
An Christianis placet exemplum impij Saulis? Quid au-
tem illi profuit malefica, nisi ut bis moreretur? Sunt (&
ij quidem non mali) qui petunt à deo certum mortis ge-
nus, orant ut certos menses decumbant, quo uel hoc tem-
pus

AD M O R T E M

pus impendant pœnitentiæ & confessioni. Sanctius est
 illorum uotum, qui mortem optant, qua minime molesti
 sint suis. Hoc enim à charitate proficiscitur. Sed firmio-
 ris est fidei, mortis genus ac spatium ægrotationis deo
 cōmittere. Nouit ille quid nobis expediat, & quod no-
 bis est optimum dabit. Sunt innumera mortis formæ, et
 in his quædam horribiles: siue quod subito necent, quod
 nonnullis in ipso accidit conuiuio: siue quod acerbos ac
 diutinos habeant cruciatus, ut paralysis & ischiace: si-
 ue quod abominandam habeant speciem, ueluti qui tena-
 ci pituita præfocati nigrescunt: siue quod usum lingue,
 mentisq; sanitatem adimant, ut apoplexis, phrenesis,
 ac nonnullæ febres, aliæq; peculiare quæ homines im-
 pellunt ut se præcipitent, aut in puteum insiliant, aut la-
 queo præfocent guttur, aut gladio seipsos confodiant.
 Sunt enim morbi qui interiora mentis organa uitiant,
 quos uulgus dæmoniacos appellat. Ne ex his quidem iu-
 dicandus est homo, quando Chrysostomus monachū dæ-
 monio obnoxium amantissimè consolatur. Quanquam
 ea mortis genera, quæ manifestam habent speciem im-
 pietatis, Christianæ pietatis est deprecari atq; abomi-
 nari. Contrà, quosdam uidemus tam placide emori, ut
 obdormiscere non emori uideantur. Sed quæcunq; acci-
 derit mortis forma, nullus hinc æstimandus est. Ne de ijs
 quidem qui ob cōmissa facinora dant pœnas legibus, li-
 cet mortem sortiantur infamem, temere iudicandū est.
 Nam fieri potest, ut qui ob excitatam seditionem disse-
 catur in quatuor partes, migret in angelorum contuber-
 nium: quum alius in ueste Franciscana moriens ac reli-

DE P R A E P A R A T I O N E

gioſe ſepultus, demigret ad inferos. Dominus eſt qui de his iudicat. Varijs modis ſuos exercet ac purgat deus, ſed (ut dixi) nulla mala mors haberi debet, quam bona uita præceſſerit. Interdum qui placidiſſimè expirant, demigrant ad æternos cruciatus: contra, qui miſerabiliter torquentur, euolant in requiè. Quidam optant plenam cõfeſſionem ante mortem, ſupremam unctionem, & euchariftiam, non diſſimili (ut apparet) animo, atq; olim quidam prorogabant baptiſmũ in extremum uſq; diem: nec prius accerſebatur baptiſta, quàm medicus profiteretur in arte ſua parum eſſe præſidij. Quir ſemel optamus cõtingere, quod quotidie à nobis fieri & debet & poteſt? Optimum enim conſilium eſt, ut quiſq; ſuam conſcientiam prius quàm ſe ſomno tradat, diligenter excutiat, & ſi quod crimen eo die cõmiſſum deprehenderit, tũdat pectus, cumq; lachrymis à domino ueniam poſtulet, & implorata ope diuina certum ſumat propoſitum uitæ correctioris. Nec eſt quod quiſquam hic dicat, diſtineor uarijs negotijs, non uacat. Ad rem tam neceſſariam quarta pars horæ ſufficit. Non eſt longum dicere, Peccaui, miſerere. Et hoc ſatis eſt, ſi quidem dicatur ex animo. Nemo ſomno ſe tradens, certus eſt fore ut expergificatur. Quantum igitur discriminis eſt in eo ſtatu obdormiſcere, in quo ſi nos opprimat mors ſomni germana, & ſoror fratrem excipiat, in æternum perierimus? Tantum periculum breuiſſima cogitatione licet effugere. Hoc quotidie apud deum, Apud ſacerdotem uero dei uicarium ter aut quater, aut ſæpius in animo ſyncera conſeſſione purgare conſcientiã, plurimum attule-

AD M O R T E M

attulerit tranquillitatis, efficietq; ut morientē non admodum torqueat confessionis anxietas. Porro quoniam in mortis articulo præcipuum solatium est, dominicæ mortis cōtemplatio, ac totius ecclesiæ cōmunionis, quæ est corpus Christi: profuerit ad utrunq; diligenter exerceri in uita, ut actio subinde repetita transeat in consuetudinem, consuetudo in habitum, habitus in naturam. Id fiet, si repurgata ab omni affectu peccandi conscientia, frequenter sumamus panem mysticū, ac de poculo mystico bibamus, quandoquidem hoc sacramentū duo quædam nobis cōmendat, capitis eximiam erga sua membra charitatem, & membrorum inter ipsa societatem arctissimam. Quicquid boni est in corpore, à capite Christo defluit: quicquid autē boni est in corpore, membrorum omnium cōmune est: quemadmodū in corpore animantis, licet diuersa sint membra, uarijs officijs destinata, tamen uita à capite proficiens eadem per omnia membra diffunditur, tam indiuidua societate, ut (quemadmodum docet beatus Paulus) si doleat unum membrum, dolor ad omnia perueniat: si gaudeat unum membrum, gloria sit omnium cōmunis. Nimirum hoc est quod dicitur in Symbolo apostolorum: Sanctam ecclesiam, sanctorum cōmunionem. Nec enim cōtractior est in corpore mystico Christi gratia, quàm in animalis corpore natura. Religiose faciunt, qui urgente mortis uicinia mittunt ad monasteriū Cartusianorū aut Franciscanorum, ut orent pro laborante: sed efficacius solatium est, si cogitet egrotus, uniuersam ecclesiam esse pro suo membro sollicitam. Quum autem ecclesiā dico, quàm

I. COR. 12

DE PRAEPARATIONE

quàm beatam, quàmq; numerosam societatem dico, quæ prophetas, quæ apostolos, quæ tot martyrum ac uirginum examina, quæ tot animas deo charas cõplectitur. Hæc uniuerſa ſodalitas pro uno quolibet Chriſti membro periclitante orat aſſiduè, ſuisq; meritis ac precibus laborantẽ ſubleuat. Neq; uero tua reſert, quod non cer= nitur oculis eccleſia. Nec animam tuam uidet, cuius be= neficio uiuunt ac mouentur omnia corporis membra. Non poteſt eſſe pauper Eccleſia, quæ tam diuiti capiti coniuncta eſt, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: nec deſtitui poteſt membrum, quod à tot ſanctorum milibus ſubleuatur. Capitis charitatẽ ac beneficentiam erga nos, præcipue teſtatur crux pro nobis redimendis ſuſcepta. Harum rerum memoriam ac uim nobis renouamus, quoties cum fide debitaq; reuerentia carnẽ domini comedimus ac ſanguinẽ bibimus. Simulq; admonemur, uniuerſos eſſe unum corpus qui eodem pane ueſcuntur, & de eodem bibunt poculo. Ne quis igitur deſpondeat animum, ſi membrum eſt infirmum ac languidum, quum caput habeat omnipotens: ne uẽ ſibi deſtitutus uideatur, qui totius eccleſiæ meritis precibusq; ſubleuatur. Ad harum itaq; rerum contemplationem, ſi quis in uita fuerit diligenter exercitatus, in morte plus adferent ſolatij. Tum enim ſuapte ſponte occurrent uelut animæ familiaria. Proinde (mea ſententia) rem piam cõmenti ſunt, qui dominicæ mortis hiſtoriam per certas horas partiti ſunt, quo pueri conſueſcerent ſingulis diebus aliquam illius portionem cõmemorare cum gratiarum actione. Qui uero ſubſtituerũt

Litur=

A D M O R T E M

Liturgiā de uirgine, ut rem non impiā excogitarunt, ita (si phas est uerum fateri) uinū uerterunt in aquam. His rationibus optime fit, ne mors subitanea & impro uisa nos opprimat. Deserendi liberi dulces, uxor chara, amici dilecti, agri culti, structuræ magnificæ, opes amplæ. At miles Christi hæc omnia negligere meditatus est, cuius anima uelut in præsidio corporis excubat, ad omne momentum expectans imperatoris classicum, quo iubeatur inire prælium, semper erectus ad illam uocem: Dispone domui tuæ, quia morieris & non uiues. Corpus habet non pro domo, sed pro tabernaculo: nec ibi recondit thesaurum suum, sed quod ad diurnum dimensum satis est, in zona gestat, semper in excubijs uigilans, semper arma habens in procinctu aduersus hostium inopinatos incursus, neq; quicquam duri recusat, modo placeat imperatori cui dedit nomen. Militia, inquit beatus Iob, est uita hominis super terrā. Huius militiæ tironem adhortatur sapiens ille Sirach: Fili, accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia & in timore, & præpara animam tuam ad tentationē. Seruitus dei, est professio militiæ Christianæ. Stare militis est in acie accincti ad prælium. Sta in iustitia, non in superbia, quæ se erigit aduersus deum, sed in iustitia. Dormiunt acies cent, qui militāt huic mundo. Sed Christi miles stat accinctus ad omne opus bonum. Opus optimum est, bene mori in domino. Plurimum enim fiduciæ aduersus Satanam addit uita innocenter acta. Fides nescit dare locum hosti, spes non nouit succumbere, charitas suppediat stanti cōmeatum, Sed quā uita innocenter acta con-

ciliet

DE PRÆPARATIONE

ciliet fiduciam, quur additum est in timore? Si iustus es, quid times? Si non es, quomodo stas? Hic timor non est ille desperationis pater, de quo Solomon: Pigrum deiecit timor, quem foras eiecit charitas, sed optimus innocentie custos. Timor filiorum sanctus permanens in seculum seculi. Qui stat (inquit Apostolus) uideat ne cadat. **Rom. 11** Ac rursum: Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time. Est timor domini sanctus, extimulans ad bona opera, ac depellens à malis, & est timor serui nequã, pertrahens ad ignauiam. Timens, inquit, abij & abscondi talentum tuum in terra. At timor iustitiæ comes efficit, ut nostris diffisi uiribus, alacrius operemur præsidij spiritus, ac circumspectius seruemus dona dei. Præterea omnis hominum iustitia, quamuis perfecta, contremiscit, quoties uocatur ad tribunal iustitiæ diuinæ: in cuius conspectu nec astra sunt munda, & in angelis reperi-

Iob 4 tur iniquitas. Quid ni, nos infirmi, & in luteis domicilijs habi-
& 25 lites, metumus hoc iudicium, quum Iob à deo probatus dicat: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint uelut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me. Et Paulus miles Iobe exercitator dicat: Nullius mali mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Sequitur, Et præpara animã tuam ad tentationem. Variæ sunt tentationum formæ, quibus milites suos explorat deus, sed omnium grauissima tentatio est mors. Tum enim uerè cominus res geritur, nec est uelutatio, sed utrinq; summa uis de rerum summa decernitur. Ad hunc igitur conflictũ semper præparandus est animus

AD MORTEM

animus. Quid enim hic faciet miles pugnae rudis, qui nunquam cum hoste confligit, qui nec vires illius, dolos, artes & insidias, nec suam uirtutem unquam expertus est? Magna uictoriae pars est, cum hoste noto bellum gerere. Ita fortissimus ille miles uel dux potius beatus Paulus: Vt non circumueniamur, inquit, à Satana. Non enim ignoramus cogitationes illius. Quid mirum si nouit technas illius qui cum toties conseruerat manus, omni periculorum genere exercitus. Tum admouetur ignis, qui declarat quale cuiusq; fuerit opus, et cui superstructum fundamento. Atq; hic uidemus interdum fieri, quod usu uenit in militia mundana: qui timidiore uisi sunt in castris, & ad tubae signum expalluerunt, in ipso cōflictu reperiuntur fortissimi: contra, qui nondū propius urgente periculo uidebantur admodum feroces, in ipso praelio sunt formidolosissimi. Ita sunt qui sani iactant quietem & securitatem cōscientiae, se paratos ad extremum diem, imò cupere ex hoc calamitoso seculo profugere: fretos fide nescio qua, quod Christus nobis promisit uitam, & pro peccatis nostris poenas dependit: negantes referre, cuiusmodi sint opera nostra, bona an mala. Vnum illud satis esse, si credamus nos fore saluos. At uereor ne multi ex his, qui dum incolumi sunt uoletudine iactant hanc securitatem, ualde trepident, ubi propius urget extremum discrimen, & ille dies praesto est, quo non uerbis, sed ueris res agitur. Exaggerant quantum sit nephas dubitare de promissis dei: at nulli magis trepident, quàm qui non dubitant de promissis dei. Etenim qui non credit gehennam paratam

ihs qui

2. Cor. 2

DE PRAEPARATIONE

ijs qui uiuunt impiè, sed mortem cum totius hominis in=
 teritu adferre finem malorum omnium, minus horret
 mortem. Fides igitur gignit in impijs timorem dei, qui
 Iob 28 est initium sapientiæ, attestante beato Iob: Timor dei,
 ipsa est sapientiæ, & recedere à malo, intelligentia. Itē
 Cap. 29 Esaias: A timore tuo domine concepimus, & quasi par=
 turuiimus, & peperimus spiritum salutis. Lucae tertio,
 populus territus ad prædicationē Ioannis Baptiste, qui
 inuitabat ad pœnitentiam, dicens iam securim ad radi=
 cem arboris esse positam, dicit, Quid faciemus? At nisi
 credidissent Ioanni, non dixissent, Quid faciemus? Si=
 Cap. 2 militer in Actis apostolorum, multitudo territa prædi=
 catione Petri, ex fide concepto terrore, compuncta cor=
 de, dicit Petro & apostolis reliquis, Quid faciemus ui=
 ri fratres? Haudquaquam dictura, nisi fides adfuisset sti=
 mulans conscientiam metu gehennæ. Hæc uero trepida=
 tio, etiam in homine pie uiuente non nascitur ex diffi=
 dentia erga deum pollicentem & cōminantem, aut ex
 incredulitate articulorum fidei, aut ex hæsitazione de
 efficacia sacramentorum, quam habent ex morte Chri=
 sti, sed oritur ex conscientia nostræ imbecillitatis, quæ
 maior est quàm ut à nobis possit ad plenū intelligi. De
 singularibus autem non cogimur esse securi, quanquam
 de nullo desperandū est, Veluti necesse est credere, qui=
 cunq; cum fide percipit sacramentum baptismi, recipe=
 re criminum omnium gratuitam remissionē, at non est
 necesse credere, hunc baptizatum esse liberum ab om=
 nibus peccatis. Nam fieri potest, ut in hoc homine fue=
 rit aliquid peculiare impediens generalem sacramenti
 uim

AD MORTEM

uim. Idem sentiendum de sacramento poenitentiae. Impium est dubitare, an sit absolutus à peccatis, qui ritè suscepit hoc sacramentum. Non est tamen haëreticum dubitare, an hic aut ille sit absolutus, quoniam de peculiaribus impedimentis nobis non constat. Excipio singularem & euidentem reuelationem aut irrefutabilem auctoritatem, quum non sit expressa scripturarum aut ecclesiae cõsentientis auctoritas, quæ cõpellit in diuersum. Hæc hæsitatio non est incredulitas, sed religiosa modestia, toto pectore submittens se uoluntati, iudicioq; diuino, etiam si uelit hominẽ damnare. Non enim ideo damnabitur, sed hac ipsa submissione promerebitur absolutionem, si religiose trepidationi iuncta sit ex Christi misericordia ueniens fiducia. Huius generis est, quod adserunt de eucharistia. Cogimur in genere credere, quod sacerdos ritè fungens suo officio consecrat corpus & sanguinem domini, uerum non est impium subhæsitare an hic aut ille consecrauit. Nam hoc non est dubitare de sacramento, sed de peculiaribus circumstantijs impredientibus uim aut rationem sacramenti. Similiter necessario credimus, homines per fiduciam & charitatem erga dominũ Iesum salutem eternam assequi, phas tamen est dubitare, an hic aut ille sit in illo statu. Quamquam nec de alijs temerè iudicandum est in malam partem, & in nobis simul cum incremento fidei & charitatis crescere debet spes. Idem sentiendum est de promissis ac minis scripturarũ. Non enim ex deo qui mentiri non potest, sed ex nobis oritur dubitandi materia. Nõ ignorat homo, quàm eximia bona promiserit deus, sed

sed timentibus ac diligentibus ipsum. At quotus quisque nostrum est, qui timorem præstitit, ut tali domino, amorem, ut tali parenti, debitum? Non dubitat igitur an deus sit uerax in promissis, sed an ipsi sint digni promissis. Fides, spes, charitas, timor, dona sunt spiritus. Quis igitur nouit, an fides & charitas quam habet, sit ex hoc donorum genere, quæ nos reddunt deo gratos, & an sufficiant ad salutem eternam? Similiter deus per filium promisit ueniam omnium scelerum, sed semel per baptismum si rite suscipiatur. Cæterum quotus quisque nostrum est, qui uestem candidam gratis in baptismo datam non multis modis inquinarit? Paratum est remedium poenitentiae, sed toto corde conuersis ad dominum. Hic excutiat se quisque, num toto corde sit conuersus ad dominum, num cor habeat uerè contritum, & humiliatum, & si habet, an iuxta sufficientem modum. Clamat Baptista: Facite fructus dignos poenitentiae. Quis ausit sibi arrogare, quod sic ut dignum est oderit ac detestetur peccata sua? Cōminatur deus iram ac gehennam uiolantibus præcepta sua. Quoties autem nos illius timore abiecto uiolauimus ea? Quotum queng; reperias, qui non magis metuat iram principis aut iudicis hominis, quàm dei uiui. Tū quoties fit, ut homo magis amet hominē quàm deū, pro mortali amico sustinens, quod in dei gratiam perpeti recusaret? Equidem in hac sum sententia, ut existimem piorum hominū fiduciam semper cum religioso tremore coniunctam esse, paucos excipio, quos deus eximios habere uoluit, uidelicet ad exemplum quod extimulet omnes, sed assequantur pauci. Certius sperant domini misericordæ

AD MORTEM

misericordiam, qui tremūt illius iustitiam. Proinde qui
 dicūt, Crede te fore saluum, & saluus eris: bis peccant.
 etenim si de qualicunq; fide loquuntur, falsus est sermo:
 si de uiua, inepte dicitur Crede, quasi cuius in manu
 sit credere quum uelit, cum hoc quod haud scio num cer
 ti simus, an fidei donum sit in nobis. Quid, quod homo
 non tantum alijs hominibus, uerumetiam ipse sibi fre
 quenter ignotus est, quum oculos dei nihil quamuis ab
 ditum possit fallere. Cor hominis inscrutabile est nobis,
 sed illum nullus latet sinus cordis, qui finxit cor. Nobis
 sæpenumero uidetur piū, quod impiū est in oculis dei,
 purum quod impurum est. Ita fit, ut homo se credat im
 munem a peccatis, quum insciens habeat sauciam con
 scientiam. Quid ni hoc nobis accadat, quū egregius ille
 psaltes dicat: Delicta quis intelligit? ab occultis meis Psal. 18
 munda me domine. Tutissimum igitur asylum est, cum
 religioso tremore à iustitia dei confugere ad misericor
 diam, & cum psalmographo dicere, Ne intres in iudi
 cium cum seruo tuo, quia nō iustificabitur in cōspectu Psal. 142
 tuo omnis uiuēs. In hoc igitur iudicio nemo poterit sub
 sistere, si nostra merita ad diuinam trutinam expendan
 tur, nisi misericordia superexaltet iudicio. Eoq; præ
 cessit in eodem psalmo: In ueritate tua exaudi me, in tua
 iustitia. Quisquis exaudiri cupit, remittit contentionē,
 & qui cupit exaudiri in ueritate dei, suæ diffidit uerita
 ti, sciens quod solus deus uerax, omnis autē homo men
 dax: & qui rogat exaudiri in iustitia dei, suæ diffidit iu
 stitie. Veritas autem & iustitia dei, Christus est, euan
 gelicæ gratiæ minister. Per Moysen enim lex data est,

DE PRAEPARATIONE

quae prodidit iniustitiam nostram, sed gratia per Christum Iesum facta est, qui nobis suam communicauit iustitiam. Nos toties mentimur deo, quoties uiolamus leges illius, in quas iurauimus ad fontem regenerationis: & toties iniusti sumus, quoties conditori ac redemptori non rependimus uices, imò abnegamus illum, quoties à patris recedimus: sed quamuis nos abnegemus illum per fidei, ille constanter fidelis est, seipsum abnegare non potest, ubiq; uerax in promissis, ut iustificetur in sermonibus suis, & uincat quum iudicatur. Pater igitur exaudit nos in sua ueritate, qua per filiū promisit nobis remissionē peccatorum: exaudit autem non in hostra, sed in sua iustitia, quia per filium iustificat omnem credentem, fide purificans corda nostra. Beati sunt igitur qui seruiunt domino in timore, & exultant illi cum tremore. Quid ni tremant homines peccatis obnoxij, quem tremunt angelorū exercitus? Ante iudicium timere bonum est, ut in iudicio inueniamus misericordiā. Ex humanis historijs discimus, quanta cum exultatione beatus Andreas ad crucem accessit. At contrā, non paucos uiros pietatis opinione celebres, accipimus sub mortem magno tremore fuisse cōturbatos, expauescentes dei iudicium, totamq; uitam anteaetam damnantes. Refertur enim de quodam, cui sub mortem trepidanti quū dixissent qui aderant fratres, quid est quod sic expauescas, quum per omnem uitam pietatē colueris? Ita respondit, O fratres, multo alia sunt hominū iudicia, alia dei. Si miles uoces emisisse dicitur Benedictus, Bernardus, & Augustinus. Eadem igitur fides, & tremorem incutit,

& tremos

Tremorem uincit: inquit, ostēdens quantus sit, quem
 in multis offendimus: uincit, ostēdens nobis Christum
 cuius charitas purgat peccata nostra, gratia supplet
 imperfectum nostrum. Vt autem non statim fortitudi-
 nis aut fidei signū est, mortē non expanse, nam in-
 terdum est stuporis ac uecordiæ, interdum Scythica cu-
 iusdam immanitatis: ita ad mortem imminētem expa-
 uescere, non semper est diffidentia, aut male conscien-
 tiæ signū. Nonnunquā affectio mere naturalis est pro
 uarietate corporū, in alijs moderatior, in alijs uehemen-
 tior. Sic mortē exhorruit Ezechias, uir qui corde perfe-
 cto uersatus fuit apud deum, exhorruit autem non ob-
 murmurans deo, sed cum lachrymis deprecans, & ex-
 auditus est. Noui ego quasdā, quæ ad solam mortis men-
 tionem contremiscerent, at iisdem urgente mortis uici-
 nia nihil fortius aut constantius. Horror enim ille non
 ueniebat ex mala cōscientia, sed ex peculiari sexus aut
 naturæ imbecillitate. Affectus autem naturæ, si uirtute
 superetur, augent coronam, non arguunt diffidentiam,
 Similiter uideas ingenia quædam *Πίλωτα*, quæ sibi
 facile in re quauis satisfaciunt. Sunt rursus putidula, si-
 bi ipsis nusquam satisfaciētia, etiam si quid recte ges-
 serint, quibus si admoueas omnia solatia, tamē sentiunt
 animi remorsum, ad diffidentiam sollicitantē: atq; hinc
 cōiiciunt, sese nondum habere deum placatū, quia nun-
 quam sentiunt tranquillitatem conscientia. Verū si na-
 turam distinguamus à uirtute, nec admodum sue tran-
 quillitati fident, qui sibi quocūq; modo placēt, nec pro-
 tinus spem abiciunt, qui mentem habent semper in de-

DE PRAEPARATIONE

teriora urgentem. Istud naturæ peculiare uitium est, non uoluntatis, quod negligendum est si uinci non potest, & quod dicat spiritus pro rato habendum, ut quique reclamet caro. Arbitror & illud esse naturæ, quod homines quibus instat extremus dies, sic ferè immutatur, ut nihil eorum probent, quæ sectati sunt in uita, non quod impia sint, sed quod humana & à perfectione recedentia. Quanquam aduersus hos naturæ affectus, spiritus robore pugnandum est, licet ex eis nec alios iudicare conueniat, nec nos ipsos. Redeamus igitur ad id quod institueramus, ostensuri quibus modis subleuari possint homines, ut plerique sunt infirmi, quos mors uicina consummat, in quorum uita multa obliuio, multa negligentia, multa cessatio, & omnino multo plus criminum quam benefactorum, & si quid benefactorum est, multa rubigine uitiatum, ut illa ingerere in conspectum dei, nihil aliud sit, quam deum iritare. Animus ad mortem aut omnino paratus non est, aut leuiter instructus. Huic in eo articulo quid faciemus? Nemo desperandus est, quandiu spirat homo. Urget supremum certamen, spatium breue est, opus est expedito consilio. Quid inquam huic optimo iure perturbato suadebimus? Primum si legitimos habet hæredes, consultum fuerit, ut omnem curam testamentariam ad illos releget. Primum hoc non nihil est compendij: sin minus, per codicillos, aut si qua uia commodior negotium hoc quam breuissime absoluat: eo peracto submoueat omnes de rebus huius seculi obstrepentes: in quo supra modum peccant complures, qui iam animam agenti ingerunt scrupulos de testamento, de quibus rebus ex-

ternis

ternis, interdum et morientem cogunt subscribere, idq; detrectantem & inuitum ac detestantē illorum importunitatē, per quos mori non liceat. Quibus amicis quid esse potest inimicius? Dein si morbi ratio patitur, animæ prius quam corpori mederi studeat per exomologesim breuem, sed sinceram & fuci expertem, & à sacerdote cum plena fide summaq; reuerentia pœnitentiæ remedium accipiat, ex intimis præcordijs dei misericordiam imploret, sumatq; uitæ castigationis propositum si contingat reualescere. Quod si fortè non est parata sacerdotis copia, ne protinus (quod solent superstitiosi quidam) trepidet ac despondeat animū, sed ipsi deo ex corde confiteatur iniustitiam suam, qui pro sua clementia mentis affectum pro facto dignabitur accipere, & quod deest externis sacramentorum signis de suo supplere peculiari gratia. Per illū quidē efficacia sunt omnia sacramenta, quæ quodammodo signacula sunt diuinæ erga nos beneficentiæ: sed idem absq; signis quum opus est cōsultat hominum saluti, tantū ut absit negligentia & contemptus sacramentorū, adsit autem fides & prompta uoluntas. Hæc ideo uisum est admonere, quod frequenter uidemus quosdam ualde perturbari, si uideantur absq; exomologesi ecclesiastica, eucharistia, & unctione suprema decessuri: quin huiusmodi uoces audimus è cōpluribus, Ille Christianè mortuus est, ter confessus est ante mortem, & omnia sacramenta percepit. Rursus cruce signamus nos, si quē audierimus absq; his ritibus diem obiisse. Illud certe Christiani hominis est, optare ne qd desit sacramentorū. Sūt enim magna sola-

DE PRAEPARATIONE

tia mentium, nostræq; fiduciæ adiumenta, & Christianæ
 nre sinceritatis est, omnē quam licet implere iustitiam:
 Sed magis Christianū est, optare fidem & charitatem,
 sine quibus illa nihil cōducunt. Verum ex his externis
 non oportet quenquā iudicare, nisi constet nobis ea per
 contemptū aut contemptui parem negligentiam fuisse
 prætermissa. Equidem arbitror multos, nec absolutos à
 sacerdote, nec percepta eucharistia, nec unctiones, nec ec-
 clesiastico ritu sepultos demigrare in requiem, quū alij
 cæremonijs omnibus solenniter peractis, atq; etiam in
 templo iuxta summum altare sepulti, rapiantur ad infe-
 ros. Exempli loco sint qui naufragio, aut capitis suppli-
 cio, aut alioqui repentino morbo casuū subito perie-
 runt. His igitur addenda est fiducia, ut certò credant se
 non minus absolutos, quā si sacerdoti fuissent cōfessi,
 nec minus accipere gratiæ spiritualis quā si synaxim
 & unctionem extremam percepissent. Tantum adsit,
 ut modo dicebam, ardens fides, ac prompta uoluntas.
 Quod si adsit sacerdotis copia, & morbi uis non patia-
 tur integram exomologesim, quæ longiorē requirit ora-
 tionem, cum intima cordis submissione confiteatur, se
 totum peccatorem esse, & à sacerdote pio affectu petat
 absolutionē, plenāq; fiducia sese credat absolutū. Quo-
 ties nos à cōcupitis excludit necessitas, deus pro sua bo-
 nitate mentis affectū amplectitur. Proinde qui in hoc
 rerum statu torquent hominē confessione generali, aut
 exomologeseos iteratione, anxia circumstantiarū dis-
 cussione, singulorum criminum enumeratione, an rem-
 piam faciāt ipsi uiderint, certe rem meo iudicio faciunt
 intempe-

intempestiuam. Sufficiat tui una eaq; breuis, sed synce-
 ra confessio præcipuorum criminum quæ occurrunt ani-
 mo: aut si id non licet, ardens exomologeseos affectus.
 Ad hæc, si læsus est à quoquam, uindictam ex animo re-
 mittat. Si qui læsit indignus est cui noxa condonetur,
 Christus dignus est in cuius gratiam deponatur ulciscen-
 di affectus. Ne hic igitur reputet quàm atrociter sit læ-
 sus ab hoc & ab illo, sed quàm multa ipse sibi à deo con-
 donari postulet. Si quem ipse læsit, curet illum quantũ li-
 cet reconciliandum. Si is nolit redire in gratiam, prece-
 tur illi mentem meliorem, ipse quia quod potuit præsti-
 tit, excusatus est apud deum. Si requiruntur bona ope-
 ra, nullum opus efficacius ad impetrandum domini mi-
 sericordiam, quàm in gratiam Iesu Christi, & ad illius
 exemplum, qui pendens in cruce orauit pro ijs per quos
 erat adactus ad crucem, & à quibus conuitijs incessaba-
 tur cruce grauioribus, ex animo gratisq; condonare,
 quicquid in nos peccauerunt homines: & haud scio an
 ullum opus magis arduum, eoq; cum primis à domino
 petendum. Sed tamen huc adiuuat ipse morbus, qui fran-
 git humani spiritus ferociam, & ad ignoscendum red-
 dit mitiorem. Hic nonnullæ partes sunt eorum, qui ad-
 sunt laboranti, ut egroto excutiant affectum uulgarem,
 quo multi credunt per exomologesim, eucharistiam,
 & unctionem extremam accelerari mortem: per sua-
 deantq; potius, id quod res est, his modis maiorem esse
 spem recuperandæ sanitatis, siue quod animus ager
 morbum conduplicat, siue quod non raro corporis ad-
 uersa ualetudo manat ab animo: postremo quod deus ci-

DE PRAEPARATIONE

tius audiet uota supplicantium pro reconciliato, quàm pro irreconciliato: deinde ut sacerdotem adhibeant, qui linguam habeat eruditā, ut sciat sustentare qui lassus est uerbo, quiq; sic moderetur alloquium suum, ut nec nimium blandiens fallat egrotum, nec intempestiua austeritate conijciat in desperationem, nec baculum fractum cōminuat, nec linum fumigans extinguat. Nam utranq; in partem peccatur à multis. Nec temere quosuis admittant ad egrotum, sed eos duntaxat, quorum alloquio subleuetur. Eas personas arceant, quarum aspectus egroto possit affectum peccandi reuocare, ueluti turpium uoluptatum aut aleae socios, siue atroces inimicos. Medicorū opem nec aspernetur, nec adoret. Summa spes fixa sit in deo, qui ut solus inserit animā corpori, ita solus eximit eum uult. Interdum tamen accersendus medicus, ne uideamur tentare deum, praesertim in morbis praesentaneis, quos medici uocāt acutos. Turba medicorum arceatur, non tantum ob id, quod quemadmodum Graecorum pro uerbis dicitur, Multitudinem imperatorū perdidisse Cariam, ita multos egrotos frequenter extinguit medicorum multitudo: uerum etiam quod horum officiosa sedulitas, dum alius aliud suadet, & quisque alieno periculo affectat uideri sapere, atq; interim pharmaca pharmacis cumulantur, sit ut nō uacet egroto iustam curam impendere rebus animi. Porro quum propius urget periculum, efficacissima solatia sunt ad mouenda: quo tempore quidam emigraturo blandiuntur, multi & ipsi sibi blandiuntur uulgaribus parumq; efficacibus remedijs. Veluti quum alius suadet, ut iubeat se sepeliri in ueste talium

AD MORTEM

lium aut talium monachorum, aut ut uotum deo nun-
 cupet se si conualeſcat Cartuſianorum inſtitutum pro-
 feſſurū. Quin potius admonendus eſt ægrotus, ut ab hoc
 uotorum genere temperet in morbo: ſatis eſſe ſi propo-
 nat uitam in melius commutare: de forma uite ſuſcipien-
 da deliberet ſanius, perturbationib. ac metu liber. Diſpli-
 cet enim deo ſtulta promiſſio. Stulta autem eſt, quam ab
 animo conſternato extorquet terror. Alius dicit, More-
 re ſecurus, ego intra annum pro te adibo Hieroſolymā,
 aut limina beati Petri erepam nudis genibus, aut ingre-
 diar antrum Patritij, quod eſt apud Hybernos. Noui ſce-
 minam nobilem ac prudentem, quæ ſacerdoti legauit bo-
 nam pecuniæ ſummam, ut annum Romæ quotidie ſacri-
 ficaret, quaſi miſſæ Romanæ ſanctiores ſint quàm Bri-
 tannicæ. Et tamen ea pecunia melius fuiſſet collocata, ſi
 obligaeſſet eum ſacrificum, ne unquam Romam adiret.
 Nam mihi familiariter notus erat, quem arbitror magis
 ſacrificaeſſe Vulcani coniugi, quàm deo. Alij ſuadent ut
 alicuius probati monaſterij aut ordinis omnia benefa-
 cta redimat. Non inficior, magnum eſſe ſolatiū in com-
 munionem ſanctorum, uerum enimuero an tales contra-
 ctus ratos habeat deus, ambigo. Mea ſententia præſen-
 tius remedium eſt aduerſus deſperationem, ſi laboranti
 ponatur ob oculos totius eccleſiæ communio, quæ latiſ-
 ſime patet; complectens quicquid ab initio mundi fuit
 piorum hominum, qui deo placuerunt, quo in contuber-
 nio ſunt & angeli. Tota hæc ſodalitas uotis ac precibus
 adiuuat laborantem, expectans ſpecioſam uictoriam.
 Quir igitur abijciat clypeum, qui tam numerosas co-
pias

DE P R A E P A R A T I O N E

pias habet auxilantes? Si spem facit unius monasterij
 deprecatio, in hoc numero sunt uniuersa monasteria.
 Non hæc eo dixerim, quod non conducat certorum ho-
 minum preces implorare, aut minus utiles esse rear pau-
 corum deprecationes, præsertim quæ proficiuntur ex
 Christiana liberaq; charitate, sed quod ad erigendam
 spem ægroti utilior sit uniuersitatis contemplatio. Sic
 enim dilatatur animus. Sed omnium efficacissimum est
 solatium, à Christo nunquam dimouere fidei oculos, qui
 se totum nobis impendit, quem habemus aduocatum a-
 pud deum, qui nunquam non clamat: Venite ad me om-
 nes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.
 In huius petrae cauernas semet occulat, in huius uulne-
 ra sese abdat ægrotus, & tutus erit à satana. Quocun-
 que auocat callidus ille serpens, hic semper oculos ha-
 beat ad serpentem illum æneum in sublimi stipite fixum,
 ad cuius contemplationem Paulus reuocat Galatas, qui
 ideo cœperant uacillare, quod à crucifixo deflexerant
 oculos. Non occident uolantium spirituum uenenati
 morsus, si fides immotis oculis intueatur signum illud
 salutis æternæ. Christus in cruce pendens signum est tri-
 umphale, signum uictoriæ, signum gloriæ sempiternæ.
 Nobis ille pugnavit, nobis uicit, nobis parauit trium-
 phum, tantum ut huc intentos & uigilantes habeamus
 oculos fidei. In prælijs humanis non parum habet mo-
 menti ad uictoriam, quod in Socrate laudat Alcibiades,
 nunquam conuiuere. Sed in hoc conflictu, qui nobis est
 cum hoste spiritali, tota uictoriæ spes est in oculis, sed
 multum interest discriminis. Illic obseruatur undiq; in-
 tentis

tentis oculis, quid agat hostis: hic ad satanæ moliti-
 nes cæci ac surdi, tantum ad gratiæ signum habemus de
 fixos oculos: & ad redemptoris uoces aures habemus
 arrectas. Satanæ ea ingerit animo, quæ exaggerant dei
 iram. At Christus in cruce pendens ostendit argumen-
 ta misericordiæ. Satanæ oblatrat, quæ demergunt ad de-
 sperationem: Christus loquitur quæ erigunt in spem.
 Nam fides sicut habet oculos, sic habet et aures. Vtrum-
 que sensum ab anima requirit spiritus sanctus, qui lo-
 quitur Psalmo quadragesimoquarto: Audi filia, & ui-
 de, & inclina aurem tuam. Audi quod præcipit sponsus
 tuus, & uide quid promittat, & si uidebitur absurdum,
 tantam felicitatem paratam collocantibus fiduciam in
 domino Iesu, inclina aurem tuam, ut ea quæ superant ho-
 minis sensum, ob hoc ipsum credas, quia dominus est qui
 promisit, cuius misericordia non minus est incompre-
 hensibilis, quam omnipotentia. De his auribus meminit
 Psalmus quadragesimus octauus: Audiam quid in me lo-
 quatur dominus. Ne auscultes quid in te loquatur ca-
 ro, quid satanæ, quid humana ratio: nihil enim loquun-
 tur nisi desperationem: sed audi quid loquatur domi-
 nus, loquitur enim pacem in plebem suam. Ecclesia plebs
 est domini, gens peculiaris, & populus acquisitionis, in
 hoc esto, & audies dominum loquentem pacifica. Se-
 quitur & super sanctos suos. Hic rursus concidit in fir-
 mitas humana exclamans: O me perditum, peccatis on-
 ustus sum, quæ mihi societas cum sanctis? Atqui non di-
 cit, super sanctos legis aut Mosi, sed super sanctos suos.
 Sancti illius sunt, quos per filium sanctificauit. Si non-
 dunt

DE PRÆPARATIONE

dum etiam conquiescit animus, audi quod sequitur, & in eos qui conuertuntur ad cor. Noli expendere criminum magnitudinem, tantum respice, & audies dominum intus loquentem pacem. Sermo pacis erat, quem adiuit nobilis illa peccatrix: Fides tua te saluam fecit, uade in pace. Dic cum Dauide, sed dic ex animo: Peccaui domino. Duobus uerbis paratam & exertam ultionem uerteris in misericordiam. Tales aures habebat qui dicit: Holocaustum & pro peccato non postulasti, aures etiam perfecisti mihi. De oculis loquitur Psalmus duodecimus: Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, praeualui aduersus eum. Vides hic uictoriam in oculis esse potius, quam in manibus. Corporis oculos obscurat mors, sed non est quod uide nobis gloriatur hostis noster, quamdiu lucet in animo fides nunquam dimouens oculos a Christo crucifixo. Quin totus hic psalmus hoc agit, ut hominem in agone constitutum, ac de desperatione periclitantem erigat, diuinæ misericordiæ contemplatione. Ideo sequitur: Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero. hoc est, si fide uacillauero. Audis periculum ingēs, sed accipe præsens auxilium. Ego autem in tua misericordia speraui. Sed unde misericordiæ spes? Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo domino, qui benefecit mihi. Salutare dei Christus est, nec est aliud nomen, in quo nos oporteat saluos fieri. Actorum quarto. Tantam uim habet Christi pro nobis crucifixi contemplatio, ut desperatio uertatur in spem, spes uertatur in exultationem. Et qui prius desperationi uicinus dicebat: Qui tribulant me,

exultabo

AD MORTEM

exultabunt si mortuus fuero, nunc dicit, *Exultabit cor meum in salutari tuo. Audis uictoriam, nunc audi triumphum. Cantabo domino qui bona tribuit mihi. Qui non habet sua bona quæ cantet, cantet bona, quæ gratis largitur deus per filium. Si nostris benefactis confidimus, exultabit aduersarius: sin in domino Iesu figamus sacræ ancoram spei, conciderit hostis noster, quemadmodum exultans dicit Apostolus Roman. octauo: Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiã proprio filio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Quis accusabit aduersus electos dei? Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? Hac ratione fit, ut subito rerum uices inuertantur, & Christi præsidio uictoriam auferat, qui uidebatur deploratus, & hostis fractus ac repulsus abscedat, qui iam exultare cœperat. Hæc nimirum est uictoria fidei, de qua beatus Ioannes in Epistola capite quinto: Omne quod natum est ex deo, uincit mundum, et hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra. Quis est autem qui uincit mundum, nisi qui credit, quod Iesus est filius dei, quem pater uoluit esse uictimam pro peccatis humani generis? In hoc gradu quàm diu constiterit Christi miles, quantumuis circumfiliat, quantumuis incursset hostis, uinci non poterit. In hoc autem extremo conflictu illud summa ui molitur hostis, ut egrotum adducat in desperationem, quod est inter omnia crimina grauissimum. Eoq; tum contra nitendum est, ut laboranti undiq; ingeratur quæ in spem erigat, animũq; corroboret. Ad id adiuuabit imago crucifixi egrotantis oculis*

ex aduerso

ex aduerso proposita, quæ memoriam infirmam ægroti subinde renouet. Necnon picturæ sanctorum, in quibus dominus extare uoluit bonitatis ac misericordiæ suæ monumentum, peccatricis Euangelicæ, Petri post abiuratum dominum flentis, ac similium: deinde recitatio locorum è scripturis diuinis, quæ nobis commendant immensam dei misericordiam, & erga genus humanum charitatem: præcipue uero quæ dominus IESVS pro salute mundi tum facere, tum pati dignatus est. Sunt autem huiusmodi loca innumera, quæ magnum & efficax solatium adferre possunt animo labascenti. Siquidem in hoc articulo satanas congerit in hominis mentem quicquid fidei speiq; scintillam potest extinguere. Exaggerat maiestatem ac iustitiam dei, toties spretam ac uiolatam. Amplificat illius in hominem lenitatem ac munificentiam, per omnem uitam neglectam ac reiectam, hoc ipsum torquens in argumentum desperationis, quod uenie spem alere debuerat. Ingerit tot annos male consumptos, tot omissas occasiones, quæ ad bene faciendum inuitarunt, & si quid recte gestum est, deprauat ad calumniam. Tentat & fidem hominis, ut dubitet de scripturarum autoritate, deq; dogmatibus quæ nobis tradidit ecclesia, philosophorum & hæreticorum rationes in animum suggerens, perplexasq; quæstiones de mundo condito ac redempto, de immortalitate animarum, de resurrectione corporum, de Christo, an fuerit uerus deus & homo, de sacramentis ecclesiæ, quam uim habeant, de præscientia ac prædestinatione dei, omnia detorquens ad diffidentiam ac desperationem, huc etiam scriptura

AD MORTEM

rum testimonia deprauans, quod ausus est & in ipsum dominum scripturarum autorem. Ad hæc adiuuant per occasionem aduersarium morbi molestia, mortis pauor, horror gehennæ, & naturalis mentis imbecillitas animiq; tristitia, quam affert grauis ægrotudo. Ad hanc igitur inclinationem occurrit hostis, omnes admolens machinas, ut nutantem deiiciat ac præcipitet. Verum quem admodum cum peccatis luctandum nõ est, sed ab horum consideratione ad Christi gratiã auertendus est animus: ita cum satana non est disputandum, sed impia suggerenti dicendum, Abi retro satanas, mihi fas non est dubitare de ijs quæ spiritu sancto docta tradidit ecclesia, & satis est tenere fide, quod ingenio non assequor. Narrant quidam, non quidem e sacris uoluminibus, sed tamen ad id quod nunc agimus satis accõmodum, de duobus quos imminente morte de fide tentauit diabolus: alter philosophiæ peritus erat, alter nihil aliud quàm Christianus, rudis & anormis. Priori suggessit quid crederet, an Christum deum & hominem, an natum de uirgine, an resurrectionem mortuorum. Cœpitq; philosophiæ rationibus demonstrare, non posse coniungi in unum ea inter quæ nulla esset affinitas, uelut inter finitum & infinitum, creatum & increatum. deinde præter naturæ rationem esse, ut uirgo pariat citra uiri congressum, nec iuxta philosophorum principem Aristotelem, esse reditum à priuatione in habitum. Quid multis? uacillauit homo & præcipitatus est, hostis uictor abiit. Alter ille rudis percontanti quid de hoc & illo crederet, respondit cõpendio, quod credit ecclesia. Rursum obijciēti quid crederet ecclesia;

t quod

DE PRAEPARATIONE

quod ego, inquit. Quid tu? Quod credit ecclesia. Quid ecclesia? Quod ego. Ab hoc imparato ad disputandum, sed simplici fide stabili, tentator uictus discessit. Hoc responsum satis est ad abigendum insidiosum hostem. Maxime tamen ualet in obscuris ac dubijs. Veluti si suggerat hostis, aut homo intempestiuus, quomodo in tribus personis sit eadem numero essentia, quibus modis inter se distinguantur: respondeat, sicut credit ecclesia. Quomodo idem corpus possit esse diuersis in locis eodem tempore, & quomodo in eucharistia uerum hominis corpus possit in minimo spacio contineri? Respondeat, sicut credit ecclesia. Rursus qualis sit ignis apud inferos, & quomodo res corporea agat in substantiam incorpoream? Respondeat, sicut credit ecclesia. Aut si quid respondendum est, paucis respondeat, aut ex Symbolo Apostolorum, quod egroto quotidie dictandum erit, aut ex literis diuinis, aut ex spiritu fidei. Si satanas ingerat criminum magnitudinem, conuersus ad deum dicat: Auerte faciem a peccatis meis, & respice in faciem Christi tui Iesu. Scelera tua superant harenam, quae est in littore maris. Copiosior est domini misericordia. Qui speras iustitiae premium totus iniustus? Iustitia mea Christus est. Tu sceleribus opertus cum Petro & Paulo migrabis in requiem? Non, sed cum latrone, qui audiuit in cruce: Hodie mecum eris in paradiso. Vnde ista fiducia, qui nihil boni feceris? Quia bonum habeo dominum, exorabilem iudicem, & gratiosum aduocatum. Detraheris in tarta-
ra. Caput meum in caelo est. Damnaberis. Tu calumniator es, non iudex, damnatus non damnator. Multa de-

monum

AD MORTEM

monum legiones expectant animam tuam. Desperarem
 ni protectorem haberem, qui deuicit uestram tyranni-
 dem. Iniustus est deus, si pro malefactoris dat uitam eter-
 nam. Iustus est qui seruat promissa, & ego ab illius iusti-
 tia iamdudum appellauī ad eiusdem misericordiam. Ina-
 ni spe tibi blādiris. Non potest mētiri ueritas, promissis
 fallere tuū est. Quid relinquo uides, quid habiturus sis,
 nō uides. Quæ uidentur temporaria sunt, quæ nō uiden-
 tur eterna: plusquam uidet, qui firmiter credit. Migras
 hinc onustus malefactoris, nudus bonis operibus. Rogabo
 dominū ut me meis malis exoneret, suis bonis cōuestiat.
 At deus peccatores non audit. Sed audit poenitentes, &
 ille pro peccatoribus mortuus est. Sera est tua poeniten-
 tia. Non fuit sera latroni. Latronis erat firma fides, tua
 uacillat. Orabo dominū ut augeat fidem meā. Falso tibi
 persuades, te misericordē habere dominū, qui te tot ma-
 lis excruciat. Medetur ut clemens medicus. Quis uoluit
 mortem esse tam acerbam? Dominus est, non potest uelle
 nisi quod bonū est. Cur seruus male frugi recusem perpe-
 ti quod dominus gloriæ perpeffus est? Miserū est mori.
 Beati qui in domino moriūtur. Sed mors peccatorū pes-
 sima. Peccator esse desijt, qui se cū spe misericordiæ pec-
 catorem agnoscit. Relinquis hunc mundum. A tristi exi-
 lio migro in patriā. Tantum bonorū hic relinquis. Sed
 longe plus malorum. Relinquis opes tuas. Aliena sunt
 quæ relinquo, mea mecum effero. Quid effers quum in-
 te nihil sit boni. Hoc uere meum est, quod mihi gratis
 donat dominus. Deseris uxorem ac liberos. Domini
 sunt, ei illos commendo. Durum est distrahi à charis-
t 2 simis

DE PRAEPARATIONE

simis. Breui me sequentur. A iucundis amicis diuelleris. Propero ad iucundiores. Quoniam autem uersutissimus hostis quos ad desperationē pertrahere non potest, sollicitat ad sui fiduciam, ut quos non ualet in praeipitium detrudere, in altum elatos elidat, aduersus hoc quoq; nō leue discrimen muniendus est egrotus. Quemadmodum autem aduersus desperationis charybdim tutū est, si quo magis satanas deprimat hominem conscientia scelerum, hoc se magis erigat fiducia diuinæ misericordiae ac societatis cum Christo mysticæ: ita aduersus arrogantiae scyllam praesens erit remedium, si semet consideratione propria imbecillitatis abiciat. Quisquis enim in Christo fortis & excelsus est, in seipso humilis & abiectus, nec deijci potest à satana, nec allidi. Tale quiddā in ueterum monumentis legimus de diuo Antonio monacho, quem mille modis oppugnauit satanas, nec unquam potuit expugnare. Quodam autem tempore, quum frustra admotis omnibus technis nihil profecisset, se uinci fassus est his uerbis, In cassum nitor: si ego te deijcio, tu teipsum attollis: si te attollo, tu teipsum deprimis. Ad hanc imaginem si satanas suggererit, Dignus es qui inter Scraphicos sed eas: respondeat egrotus, Nulla est mea dignitas, nisi quod indignitatem meam agnosco. Multum orasti, multum ieiunasti, uitam austeram duxisti, plurimum in egenos erogasti. Quae narras omnia mihi cum damnatis Pharisaeis sunt communia. Si quicquam ex me boni operis profectum est, domini est, non meum. At purus es ab ijs uitijs quibus ille & ille laborat. Est igitur unde domino gratias agam, non est unde mihi placeam.

Name

Nam nisi me domini misericordia protexisset, & si similis irruisset tentatio, patrassem eadem, aut etiam sceleratiora. Huiusmodi responsiunculis muniendus est ægrotus, breuibus & expeditis aduersus satanæ prauas suggestiones. Exemplâ sanctorum reuocanda sunt illi in memoriam, sed in quibus reluxit insignis domini misericordia: uelut in Dauide, qui adulterium cumulauit homicidio, ac duobus uerbis effugit uindictam: in Niniuitis, in Achab, in filio prodigo, in Publicano, cuius iustitiam dominus præfert Pharisaicæ sanctimonie, in muliere peccatrice, quæ audiuit à domino, Remissa sunt tibi peccata tua. In muliere adultera, quæ audiuit, Vade, & amplius noli peccare: in Petro, qui ter abnegauit dominum: in Paulo, qui persequutus est ecclesiam dei, uinciens & occidens qui profitebantur nomen domini Iesu: in Cypriano, qui ex mago factus est martyr, alijsq; multis, qui ex idololatria, ex blasphemia, ex horrendis criminibus, per fidem in Christum misericordiam & coronam assequuti sunt. Ad excludendam desperationem, & erigendam spem, aptiores sunt literæ noui testamenti, quàm ueteris. Nec mirum, Moses Iudæos terrebat præceptis, Christus uniuersos consolatus est per fidem & gratiam. Habent autem sacra uolumina non exempla tantum, sed & dicta quamplurima, partim quæ terrorem incutiant, partim quæ territicos solentur. Per hæc enim ferè uoluitur omnis prophetarum sermo, dei uindictam exaggerans auersis à deo, ac rursus dei misericordiam amplificans ad pœnitentiam conuersis.

Vtrumq; pharmacum salutiferum est, si scite & in loco

DE PRAEPARATIONE

adhibeatur. Quæ territant admouenda sunt corpore sanis, sed animo laborantibus, ferocibus & huius uitæ prosperitate temulentis, aut mundi delicijs quasi mandragoræ indormiētibus, quo uelut elleboro ingesto respiscāt, aut brassica sumpta redeant ad sobrietatē, aut uehementius inclamati uellicatiq; expergiscantur. Quæ ueniæ spem faciunt, adhibenda trepidis ac meticulosis, præsertim in mortis discrimine. Quanquam nec illis sic ingerendus est terror, ut pharmaco non admisceatur ueniæ spes: nec his ita sunt adhibenda lenimenta, ut fallantur. Siquidem aliud est corrigere, aliud deicere: rursum aliud consolari, aliud adulari. Proinde non parui refert, qui ægrotantibus asideant. Hos oportet ad manum habere uaria scripturarum loca, quibus ægrotum nutantem succiant, uel recitandis, uel enarrandis. Ad idem ualebunt precatiuncule apte compositæ. Feruntur enim quædam ab indoctis compositæ, & ab indoctis ingeruntur ægrotantibus. Sic excitata spe, superest purgatorij terror, quem & ipsum quidam remedijs, mea sententia, parum solidis lenire & eximere conantur. Quidam emptitijs diplomatibus promittunt securitatem ab igni purgatorio, sed uereor ne hoc sit non subleuare ægrotum, sed os sublinere morituro. Rectius faciunt, qui missis ac precibus piorum hominum, necnon eleemosynis suadent minuendos esse purgatorij cruciatus. Sed omnium efficacissimum est, si moneatur ægrotus, ut quantum potest excitet fidem & charitatem erga deum & proximum, ex animo cōdonet omnibus à quibus læsus est, ac morbi cruciatus, mortemq; imminentem amore Christi patienter ferat

AD MORTEM

ferat, totum se per omnia submittens uoluntati diuine,
 reputans deum non iudicare bis in ipsum, & Christum
 pro nostris delictis in cruce depēdisse pœnas. Ex his for-
 tibus, & potissimum ex illius sanguine petat ignis pur-
 gatorij refrigeratiouem. Atq; ita sibi diffusus, frictus im-
 mensa dei misericordia, Christi meritis, ac sanctorū om-
 nium suffragijs, contrito corde, cum religiosa fiducia di-
 cat, IN MANVS TVAS DO-
 MINE COMMENDO SPIRI-
 TVM MEVM. Nulla inuidia est, si pecca-
 tor & infirmus usurpet uerba domini sui. Nam ideo ca-
 put nostrū hęc expressit in sese, ut nos imitemur, qui
 sumus illius mēbra. Quod si cui placet et ab alijs sanctis
 exemplū petere, dicat cū beato Stephano, Domine Iesu
 accipe spiritū meū. Exēpla magnā habēt uim ad cōmo-
 uendos animos. Ostendūt enim uelut in speculo quid de-
 ceat, quid secus: quemadmodū & in rebus externis uehe-
 mentius uisis q̄ auditis permouemur: proinde nō medio-
 crē habet utilitatē, frequenter morientib; adesse, ut quod
 in illis detestandū cōspexerimus, uitemus: quod pium ac
 sanctū, imitemur. In illo siquidem articulo apparet qua-
 lis sit cuiusq; fides, qualis conscientia. Sed nullū inuenie-
 tur exemplū perfectius, q̄ quod dominus noster in seip-
 so nobis expressit. Cum enim instaret illa nox extrema,
 aduersus imminentē tentationis procellā cōmunijt suos
 sacrosancti corporis & sanguinis sui cōmeatu, nos ad-
 monens, ut quoties incidimus in casum aut morbum, qui
 mortē minitetur, protinus exomologesi purgemus affe-
 ctus nostros: quēadmodū dominus lauit pedes discipulis

DE PRÆPARATIONE

suis, mox reuerenter accipiamus corpus domini, qui ci-
 bus animos nostros fortes & inuictos reddet aduersus
 hostem spiritualem. Dominus nullum condidit testamen-
 tum, sed pro testamēto fuit sermo totus igneus, quem Io-
 annes accuratius prosequitur, & institutio sacramenti
 eucharistiæ in mortis ipsius memoriam. Testamentum
 sapiebant & illa uerba de cruce, Mulier ecce filius tuus.
 & ad discipulū, Ecce mater tua. De externis igitur pau-
 cis agendum est, de ijs quæ faciunt ad fidem & charita-
 tem multis. Solent enim uerba morientium auidius exci-
 pi, & altius insidere mentibus audientium: partim quod
 nemo creditur fingere in eo quidē articulo: partim quod
 mens dum incipit diuelli à corpore quo grauatur, sæpe
 specimen edit illius libertatis & cognitionis ad quā pro-
 ficiscitur. Sed redeamus ad redemptoris exemplum. A
 mystica cœna secedit ab ædibus in hortum, ac iussis eo
 loco subsidere reliquis discipulis, tres tantum sibi adiun-
 git, Petrum, Ioannem, & Iacobum Zebedæi, ut eosdem
 haberet testes humanæ infirmitatis, quos in monte glo-
 riæ suæ testes esse uoluerat. His confessus est extremam
 animi tristitiam, quæ sæpe morte ipsa grauior est: qui-
 bus uigilare & orare iussis, rursus secessit ad orandum.
 In corporali secessu domini magnum est mysteriū. Qui
 se morti præparat, ab omnib. urbanis ac domesticis affe-
 ctibus secedat oportet, reipub. curā abijciat, possessionū
 sollicitudinem penitus exuat, uxorem ac liberos domino
 commendat, ab amicorum & cognatorum fiducia sese
 subducatur, ne intimos quidem in animi curas recipiat, so-
 lus sub dio sit oportet, qui tum uelit loqui cum patre cœ-
 lesti

lesti, quum urget extrema tentatio. Ter admonet dormientes ut uigilent orentq; ne intrent in tentationem. Intrat in tentationem, qui se tradit in potestatem tentatoris. Vigilantes autem & orantes perstringit quidem tentatio, sed mox præterit. Quod tribus discipulis dixit dominus, nobis omnibus dixit. Dormierunt illi, & ideo succubuerunt tentationi. Petrus omnium fortissimus abnegauit dominum, ceteri metu diffugerunt, magis etiam abiuraturi, si similis terror fuisset obiectus. Itidem in mortis discrimine uincitur infirmitas humana, nisi instanter, nisi puro affectu, nisi cum inuicta fiducia implorauerit auxilium illius, qui solus uiuificat mortuos. Porro quo pacto sit orandum in eo rerum statu, exemplo suo redemptor monstrare dignatus est. Flexit genua, parum hoc est, prostrauit sese in faciem. De terra clamauit ad patrem, tam ualide, ut uox deprecantis à discipulis tribus, qui ad lapidis iactum aberant, alioqui & somno grauatis exaudiretur. Bis ad deprecationem redijt, ter eadem uerba repetiuit. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Flectit genua, qui se totum subiicit uoluntati diuinæ: procumbit in faciem, qui sibi totus displicet, totus suis diffidit uiribus ac benefactis, nec aliunde sperat solatiū quàm à misericordia domini. Nec statim desperandum, si differtur cōsolatio: iterum atq; iterum redeundum est ad clamorē, non oris sed cordis. Etenim si nos quod dominus externe fecit, spiritualiter imitemur, aderit bonus angelus, qui sudorem sanguineum abster surus est ab animo nostro: & aut eripiet à discrimine, aut robur addet spiritui, ut mortem fortiter perferamus.

DE PRAEP. AD MORTEM

mus. Postremo cum domino nudi crucem ascendamus oportet procul ab omnibus terrenis affectibus, ad coelestis uitæ amorem erecti, ut cum beato Paulo dicere possimus, mihi mundus crucifixus est, & ego mundo: atq; ibi tribus affixi clauis, fide, charitate, & spe cōstanter perseueremus, strenue depugnantes cum Satana, donec eo deuicto in æternam requiem demigremus, præsidio gratiaq; domini nostri Iesu Christi, cui cum patre & spiritu sancto laus & gloria in omne æuum, Amen.

FINIS.

DES. ERASMVVS ROTE-

rodamus Henrico Glareano

suo S. D.

NTE complures annos, cum Senæ ualitudinis confirmandæ gratia, menses aliquot cōmorarer, Alexandrū archiepiscopum, titulo diui Andreæ, felicissimæ indolis adolescentem, apud quē tum diuersabar, uarijs thematijs, quas Græci μελέτες uocant, exercui. Ex his à me neglectis, nescio quo casu, seruatum hoc unum inter schedas reperi. Id hac lege ad te mitto, ut si non probas, abijcias quo meretur. Sin approbas, nostro exemplo tuos item adolescentes hoc genus argumentis exerceas, atq; etiamsi uidetur, libellum hunc cæteris lucubrationibus meis adij-

ciendum cures. Bene uale Gla

reane, Heluetiæ tuæ

decus.

DESIDERASMI RO

TERODAMI IN GENERE CON

solatorio Declamatio de morte.

VAM acerbū uulnus ex *Insinuatio*
optimi pueri decessu pa-
ter acceperis, equidem ex
meo ipsius dolore facile cō-
iecturam facio. Quare ue-
hementer sim inhumanus,
si parentē in tam tristi ca-
su lugere uetem, cum alie-
nus ipse non queam non lu-
gere. Impudens autē merito uidear, si tuo dolori parem
mederi, cum ipsi medico sit opus, siq; patri coner la-
chrymas abstergere, cum ipse lachrymarum nullum
adhuc modum facere possim. Quanquam enim hoc for *Beneuolen-*
tunæ telum, paternum pectus altius ferire debuit, ta- *tia*
men illud tibi præstare solet singularis quedam sapien-
tia, ut omneis casus humanos non solum forti & infra-
cto, uerumetiam alacri perferas animo. Proinde ti- *Propositio*
bi constes oportet, ut animi dolorem, omnino iustissi-
mum (quis enim neget?) si nondum potes abijcere,
certe premas, ac modereris. Cur autem non etiam abij-
cias? uidelicet, ut quod ab idiotis impetrat paucorum
dierum spacium, id à sapientissimo uiro impetret ra-
tio. Nam quæ matercula tam impotenter filij mortem
luget, cui dies non ægritudinem leniat primum, de-
inde penitus etiam adimat? Nusquam animo deiici,
sapientis

DECLAMATIO

sapiētis est: at in his casibus, quibus omnes ex æquo, maxi-
 mi pariter ac minimi sumus obnoxij, dolere immode-
 ratius, extremæ uerorū mīhi uidetur esse. Quis enim
 ignorat, nisi prorsus incogitans, hac se lege natum esse,
 ut quādo cūq; uocaret deus, sit protinus hinc emigran-
 dum? Itaq; qui mortem hominis deplorat, quæso, quid
 aliud, quā se mortālē esse deflet? Aut cur potius mor-
 tem deplores, quā natiuitatē, cum utraq; iuxta secun-
 dum naturam sit? Perinde ac si quis gratias agat, quod
 ad conuiuium sit admissus, queratur autem sese dimitti.
 Quod si quis uelut ē sublimi specula uniuersi mortaliū
 generis conditionem uitāq; contempletur, non meri-
 to delicatus sibi uideatur, si inter tot orbitatis exēpla,
 inter tam densa senum ac iuuenum funera, grauius dis-
 crucietur animo, perinde quasi soli nouum aliquod ac
 magnum malum acciderit, quasiq; unus tanquam albæ,
 quod aiunt, gallinæ filius, extra publicam aleam statui
 postulet? Quas ob res sapientissimi legum conditores,
 uti luctum aliquem parentum affectibus indulgent, ne
 uidelicet à quibuslibet ἀπρόειστος illam exigere uide-
 antur, à nonnullis etiam Stoicis damnatam, ita eum mo-
 dicis sanè finibus circumscripserunt. Siue quod intelli-
 gerent, in id genus casibus, qui cum omnium sunt cōmu-
 nes, tum uero non fortunæ iniuria, sed ipso naturæ cur-
 su atq; ordine inducuntur, breuem mœrorem sufficere
 uel infirmioribus, utpote natura uulnus quod infligit,
 leniente, sensimq; cicatricem obducente. Siue quia per-
 penderint, dolorē non solum inutilem esse ijs quibus im-
 penditur, uerum etiā perniciosum ijs, à quibus sumitur,
 grauem

DE MORTE

grauem ac molestum amicis ac familiaribus, uitæq; socijs. Iam uero si quis rem recta reputet uia, an non de-
 metiæ species esse uidetur, ultro malū malo addere, &
 cum fati iacturam nulla ratione sarcire possis, tamē ul-
 tro tibi perniciem accersere? Perinde ut si quis ab hoste
 nonnulla facultatum parte spoliatus, quicquid reliquum
 est, id omne iratus in mare deiiciat, adq; eum modū for-
 tunā suam deplorare sese prædicet. Quod si nos parum
 mouet Mimus ille nobilis, & quouis etiam philosopho
 dignus, Feras, non culpes, quod uitari non potest: certe
 Dauidis sapientissimi regis exemplum pulcherrimū in-
 mentem ueniat. Cui simul atq; pueri, quē tenerrime di-
 ligeat, mors est nūciata, confestim solo erexit sese, pul-
 uerem absterfit, cilicium abiecit, deinde lotus et unctus,
 uultu mutato, alacris ad epulas accessit. Id factum admi-
 rantibus amicis, Quid est, inquit, cur me iam conficiam
 dolore? Nā antehac, utcunq; spes erat fieri posse, ut meo
 luctu flexus deus infantem seruaret, nunc nullis ille la-
 chrymis ad nos reuocari potest, nos ad illum breui pro-
 perabimus. Quis tam demens, ut cuiquam supplex esse
 uelit, quem certo sciat precibus non cōmoueri? At mor-
 te nihil inexorabilius, nihil surdus, nihil rigidius. Arte
 mansuescunt feræ, uel immanissimæ. Est quo frangatur
 marmor, est quo mollescat adamas, nihil est quo mortē
 delinias. Ea nec formæ parcat, nec opibus, nec ætati, nec
 imperijs. Atq; ob id ipsum æquiore ferenda animo, uel
 quod inuitabilis, uel quod tam ex æquo cōmunis omni-
 bus. Iam uero quid ego tibi recensere pergā tot Ethni-
 corum exempla, qui suorum interitum excelsō infra-
 stog;

DECLAMATIO

Et quæ tulerint animo? A quibus animi formidine superari Christianos, nonne turpissimum uideatur? Nunc tibi succurrat nobilis illa meritoque literis omnium celebrata Telamonis et Anaxagoræ uox. Sciebam me genuisse mortalem. Succurrat Pericles Atheniensium dux, non tam eloquentia, quam animi fortitudine celebris, qui cum intra quatrimum duobus mirificis adolescentulis orbatus esset, solito uultu, atque adeo coronatus etiam in concione differuit. Succurrat Xenophon ille Socrate præceptore dignus, cui cum inter sacrificandum mors filij esset nunciata, coronam modo deposuit, atque eandem mox reposuit, simulatque fortiter in acie cecidisse cognouit. Succurrat Dion Syracusanus, qui cum in amicorum consensu nonnihil agitare, ac subito tumultu in ædibus coorto, sciscitatus quid esset rei, didicisset filium de tegulis lapsum interisse, nihil commotus, iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi, sese quod instituerat non omitturum. Hunc imitatus Demosthenes amissa filia charissima atque unica, septimo ab eius obitu die coronatus, et candido uestitu ad populum prodijt. Cuius facti, et fidem confirmauit et illustrauit gloriam, Aeschinini inimici criminatio. Succurrat rex Antigonus, cui cum nunciatum esset, filium in extraordinario conflictu concidisse, paulisper cunctatus, et intuitus eos qui renunciarant, magno quidem animo, Sero, inquit, interisti Alcinoe (nam id erat filio nomen) qui tam temere in hostes te conieceris, neque tuæ salutis, neque meorum memor monitorum. Quod si Romana te magis capiunt exempla, respice Pulvillum Horatium, cui

Capitolium

DE MORTE

Capitolium dedicanti cum nunciatum esset, filium uita defunctum esse, nec manum a poste remouit, neque uultum a religione ad priuatum dolorem flexit. Respice Paulum Aemilium, qui intra septem dies duobus amissis filiis, progressus in concione, ultro populo Romano gratulatus est, quod publicam fortunam inuidiam domestico luctu redemisset. Cogita Q. Fabium Maximum, qui cum filium consularē, et egregijs clarum gestis amisset, consul in concionem prodijt, et encomium filij recitauit. Intuere Catonem Censorium, cui cum filius natu maior obisset, singulari ingenio, summa uirtute iuuenis, ad hanc praetoriam designatus, nihil tamen hoc casu commotus est, ut Reipublicae negotia segnius administraret. Occurrat Martius, cognomento Rex, is cum filium summae pietatis, magnae spei, postremo unicum amisset, orbitatem suam adeo infracto tulit animo, ut statim a rogo iuuenis curiam peteret, ac senatum legis ferendae causa euocaret. Occurrat L. Sylla cui filij mors nihil omnino acerrimam illius in hostes uirtutem contudit, nec effecit, ut falso sibi Felicis cognomentum usurpasse uideretur. L. Bibulus postero statim die, quam utrumque filium interfectum cognouit, ad solita officia processit in publicum. Huius collega C. Caesar, cum Britanniam peragraret, et filiae mortem didicisset, tamen intra tertium diem imperatoria obiit munera. M. Crassus in Parthico bello, cum filij caput pilo praefixum cospiceret, nam id hostes ludibrij causa propius accedentes ostentabant, concubij etiam exasperantes calamitatem, usque adeo non est animo consternatus, ut repente per omnes ordines equo circumuectus clamaret, suum
hos

DECLAMATIO

hoc malum priuatim, ceterum publicam Reipub. salutem in militū incolumitate sitam esse. Atq; ut omittam exemplorum agmen, Gallos, Pisones, Scaeuolas, Metellos, Scauros, Marcellos, Aufidios, Claudius Cæsar cum eum amisset, quem & genuerat & adoptauerat, ipse tamen pro rostris laudauit filium, in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod Pontificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano, solus non fleuit pater. Atq; ut hos quidem imitari pulchrum, ita turpissimum sit, non præstare uiros eum animum, quem sceminæ præstiterunt. Cornelia duos filios, Tib. Gracchum, & C. Gracchum, & occisos uidit & insepultos. At consolantibus amicis, miseramq; dicentibus: Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperit. Sed quid nos hæc ex priscorum annalibus repetimus? Quasi uero non quotidiana uita satis exemplorum suppeditet? Circumspice uicinos, circumspice cognatos & affines, quot reperies etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderate ferant? Intantum non opus est ad hanc rem magnis philosophiæ præsidij. Nam si quis modo secum animo reputarit, quàm calamitosa sit hæc nostra omnis uita, quot periculis, quot morbis, quot casibus, quot curis, quot incommodis, quot uitij, quot iniurijs sit obnoxia, quàm exigua pars eius nobis abeat, non dicam cum uoluptate, sed non aliqua ægritudine contaminata, deinde quàm fugax etiam ac præceps, propemodū etiam gratulabitur ijs, qui maturius eam reliquerint. Breuitatem grauitè expresseit Euripides, qui uitam mortalium dieculam unam appellat

lat. Sed melius Phalereus Demetrius, Euripidem castigans, qui eam non potius temporis punctum dixerit. Optime uero Pindarus, qui uitam hominū umbræ somnium appellat. Res duas maxime nihili coniunxit, umbram & somnium, ut planè quàm sit inanis hæc uita, demonstraret. Porro quàm eadem sit calamitosa, probe perspexisse uidentur antiqui Poetæ, qui mortaliū genus non alio epitheto rectius insigniri posse iudicarūt, quàm si eos *μοχθηρὸς καὶ ἀλγὺς*, id est, calamitosos ac miseros cognominarent. Nā prima pars æui, quæ quidē optima putatur, sese nescit. Mediam protinus negotiorū tumultus, curæq; excipiunt. Extremā morbi ac senectus occupat, ut de felicissimis interim agamus. Quis igitur non optimo iure probet illam Sileni sententiā, optimū esse non nasci, proximū, q̄ ocysime aboleri? Quis non approbet Thracū institutū, qui nascentes luctu lamentisq; excipiunt: rursum exeuntes è uita gaudio gratulationibusq; prosequi solēt? Quod si quis ipse sibi narret, quæ suis auditoribus solitus est Hegesias, is & suā mortē optabit potius, quàm horrescet, & suorum obitū æquissimo feret animo. At obstrepit interim paterminus dolor. Ante diem perijt, perijt adhuc ephebus, perijt optimus, ac singulari pietate filius, uitaq; longissima dignus. Queritur naturæ uices inuerti, quod si lio pater iuueni senex superstes sit. Sed obsecro te per deū immortalē, quid tandē appellas ante diem? Quasi uero non unusquisq; uitæ dies & supremus esse possit. Alius inter materni latebras uteri, uix dum homo præfecatur, & inter fingentis adhuc naturæ manūs inter-

Confutatio

DECLAMATIO

cecidit. Alius dum nascitur, alius dum uagit in cunis, abri-
 pitur, alius in ipso statim aui flore, uix dum percepto
 uitæ sensu, perit. Ex tot hominum milibus, quàm paucis
 datum est ad senectæ limen quemadmodū uocat Home-
 rus, pertingere? Hac nimirū lege deus animū in huius
 corpusculi præsidio constituit, ut quocunq; die quocunq;
 momēto iusserit decedere, protinus inde sit exeundum.
 Neq; uero quisquā ante diem euocari sibi uideri possit,
 cum nulli sit certus dies præscriptus, sed is demū legiti-
 mus sit dies, quemcunq; imperator ille noster supremum
 esse uoluerit. Nos si sapimus, unumquemlibet perinde
 ut supremū operiemur. Quanquā in tanta uitæ breuita-
 te fugacitateq; quantulū queso refert, paulo serius, an
 maturius eximaris? Neq; enim magis interesse uidetur
 quàm cum plures ad capitis supplicium ducuntur, primus,
 tertius, an octauus feriaris, nihilominus mox feriendus.
 Quid enim aliud ipsa uita, quàm perpetuus quidam ad
 mortē cursus? Nisi quod cōmodius cum his agitur, qui à
 tam laboriosa uitæ functione maturius dimittuntur. Ve-
 rum ut amentis est, iniussu imperatoris è castris excede-
 re: ita stulti atq; ingrati, missionem à duce celerius da-
 tam non libenter amplecti, maxime si iam non sine lau-
 de discedat qui dimittitur, siq; ad præmiū, non ad igno-
 miniam auocatur. Neq; enim conuenit aui spaciū sol-
 fitijs metiri. Recte factis æstimanda est ætas, ut is diu
 uixisse putetur, non qui plurimos annos ἐπὶ τῷ τοῦ ἀν-
 ὁρᾶς, ut inquit Homerus, terrā præsit, & nu-
 mero addidit, sed qui gnauius peracta uitæ fabula, ho-
 nestam sui memoriā posteris reliquit. An quereris,
 quod

DE MORTE

quod statim tibi talem filiū dederit deus, qualem optas-
 ses post annos multos euadere? Quid quod neq; usque-
 adeo præmature defunctus est noster adolescens. Iam ui-
 cesimum attigerat annum, qua quidem ætate, mea sen-
 tentia, optimum est mori, quia uiuere dulcissimum. Iam
 patriæ ciuem bonum, iam patri filium pium, iam æqua-
 libus conuictorem iucundum, deniq; superis bonam &
 integram mentem præstiterat. Decessit uitiorum igna-
 rus, calamitatum imperitus. Porro quid allatura fuerit
 uita longior incertum. Certe plerunq; fieri uidemus, ut
 posterior etas, & grauioribus uitij adolescentiæ puri-
 tatem inficiat, & pluribus calamitatibus iuuentutis se-
 licitatem contamine. His omnibus seu malis, seu peri-
 culis illum mors cita subduxit. Nunc deniq; tuto gloria-
 ri potes, te filium optimum habuisse, uel habere magis.
 Sed habueris tantum, non habeas etiam. Vtrum potius
 æquum est, discrucari te quod amiseris, an gaudere, qui
 talem habueris? Vide ne parum grati sit animi, memi-
 nisse repetiti muneris, non meminisse dati. Magnū pro-
 fecto munus, filius pius, sed ita datum, ut ad tempus eo
 fruereris, nō ut perpetuo tuum esset. Sic enim tecū con-
 sidera uir sapientissime, imō sic pariter consideremus.
 Si quis princeps summi precij summæq; artis tabulam
 nobis dedisset utendam, utrum eam, quandocunq; collu-
 bitum fuerit reposcanti sereno uultu reddemus, gratias
 insuper agentes, an tristes ad hunc modum cum eo ex-
 postulabimus? O te crudelē, quā precioso munere nos
 spoliasti, quantam uoluptatem nobis ademisti, quā ci-
 to rem tam egregiā nec opinantibus eripuisti. Nōne

DECLAMATIO

is optimo iure, tam ingratissimis querimonijs ad hunc responderit modum? Hocine præmij pro meo officio reporto? Itane nihil meministis, nisi hoc tantum quod bellissimam tabulam amisistis? Excidit animo, gratis & ultro commodasse me? uos tot iam dies mea dignitate pauisse oculos, animū oblectasse? Quod dedi, benignitatis erat: quod reposco, meo iure facio: uobis aliquid ex me lucrifuit, iacturæ nihil fuit, nisi quod uestro uitio id esse proprium fingebatis, quod erat commodatitiū. Proinde perire uobis uidetur, quod repetitur: immo quo preciosior, quo iucundior ea res fuit, quam utendam permisi, hoc magis atq; magis mihi debetis. Nec ante tempus repetitū uideri oportet, quod citra iniuriā poterat non committi. Hæc ratio si nullo pacto refelli poterat, cogita quanto iustius natura dolorē ac querelas nostras huiusmodi sermone possit reprehendere? Atq; his nimirum rationibus, dolorem nostrum leniri conueniebat, etiam si mors totum hominem tolleret, neq; quicquam nostri post funus superesset. Nunc si saltem hoc credimus, de quo nihil addubitauit Socrates ille Platonius, uidelicet hominem ipsum animū esse, corpus hoc nihil aliud esse quam animi uel organum, uel domicilium, aut ut uerius dicam, sepulchrum & carcerem, unde cum emerferit, tum demum sui iuris esse, multoq; quam antea felicius uiuere, quid est quod mortem incusemus, quandoquidem usque adeo non perit ille qui moritur, ut tum deniq; nasci uideatur potius? Et nobis animo frui licet, quod oculis non cernimus, nihilo secius q̄ amicis absentibus cogitatione frui solemus. Et haud scio, an aliquanto suauius

cuius q̄ si eos corā oculis conspiceremus, propterea quod
 corporū cōiunctus nō raro nobis offensarū materiā con-
 fuit ministrare, & consuetudinis asiduitas, amicitie
 iucunditatē nōnihil imminuere. Eius rei si desideras ex
 emplū, an nō sat argumēto sunt apostoli, qui tū demū ue-
 re frui Christo, uereq; amare cōperūt, posteaquam illis
 corporea præsētia fuisset adempta? Sic est profecto, bo-
 norū amicitia animorū nō corporū coniunctione con-
 stat. Qui uere amant, animos amant, nō corpora. at au-
 morū copulā nulla uis, nulla temporū, nulla locorū in-
 tercapedo potest dirimere. Porro nimis q̄ puerile est, a-
 micum iam perisse putare, simulatq; sub oculis esse desie-
 rit. Tu quoties libebit, filium tibi cogitatione sermonis
 busq; præsēte reddes: ille uicissim tui meminit, sentitq;
 penitus animi tui affectus, nonnunquā & in somnis oc-
 cursabit patri, et arcanis quibusdā modis animi utriusq;
 sese complectentur & confabulabuntur. Quid aut pro-
 hibet, quo minus itā nūc imagineris cū illo te uiuere, qui
 cū paulo post es uicturus? Quantulū enim est hoc omne
 quod uiuimus? Sed hactenus ijs remedijs sum usus, quib. **Transitio**
 cum ethnico quolibet agere poteram. Nunc quid pietas, **per epilogū**
 quid Christiana fides à nobis impetrare debeat, paucis
 consideremus. Iam primū si maxime misera mors esset,
 tamē oportebat boni cōsulere, quod nulla uia corrigi po-
 terat. Rursum si totū extingueret hominē, æquius tamē
 ferenda, quod tot huius uitæ calamitatib. finē imponat.
 Porro si animū originis æthereæ graui corporis ergastio
 liberat, propemodū etiā gratulandū est ijs, qui ē uita
 decesserint, & in felicē illam libertatē postliminio redie-
 rint

DECLAMATIO

rint. Nunc uero cum haud dubie piæ animas ex huius ui-
 tæ procellis ad immortalitatis portū trāsmittat, ac ne pi-
 lum quidem hominis perimat, quippe corporibus quoq;
 ad immortalitatē aliquando reuocandis, utrū queso lu-
 gere, an magis gratulari cōuenit ei, quem ex hoc turbu-
 lentissimo uitæ pelago in tranquillā illam immortalita-
 tis stationē mors matura trāsuexerit? Age paulisper hu-
 ius uitæ (si modo uita est appellanda) sordes, erūnas, pe-
 ricula in unū cōgere: rursus ē diuerso eius uitæ cōmoda,
 quæ pios hinc ereptos manēt cōpone, & facile uidebis,
 hoc homine nihil esse iniustius, qui summum bonum, ad
 quod unū nati conditiq; sumus, perinde quasi maximū
 malū deplorat. Orbū te clamas, cum filiū cœlo genue-
 ris, cuius cœu numinis cuiusdā memoriā, ut sacrosanctā
 uenerari possis, qui cœlitus tui curam agens, res tuas ceu
 dexter aliquis deus bene fortunare ualeat. neq; enim ille
 aut non sentit res mortaliū, aut solitā in patrē pietatem
 unā cū corpore deposuit. Viuit profecto, mihi crede, ui-
 uit ille, adestq; præsens nobis, & hoc ipsum nostrū collo-
 quiū audit sentitq; ac fortassis hunc ipsum luctū nostrū
 ridet ac damnat. Quod ni corporū horū moles obsiste-
 ret, fortassis & audiremus eū lachrymas nostras huius-
 modi dictis increpantē. Quid istuc est quod agitis? quid
 senectutē uestrā inutili, ne dicā amenti luctu conficitis?
 Proso= quid iniquissimis querimonijs, fatū, fortunā, mortem in
 popœia ius trahitis? An mihi ex istius uitæ malis exempto, et in
 hanc felicitatē euecto inuidetis? Sed bona uerba. Non in-
 uidet nec paterna pietas, nec amicitia cādor. Verū quid
 aliud sibi uult ista cōploratio? An lachrymis dignū cen-
 setis

DE MORTE

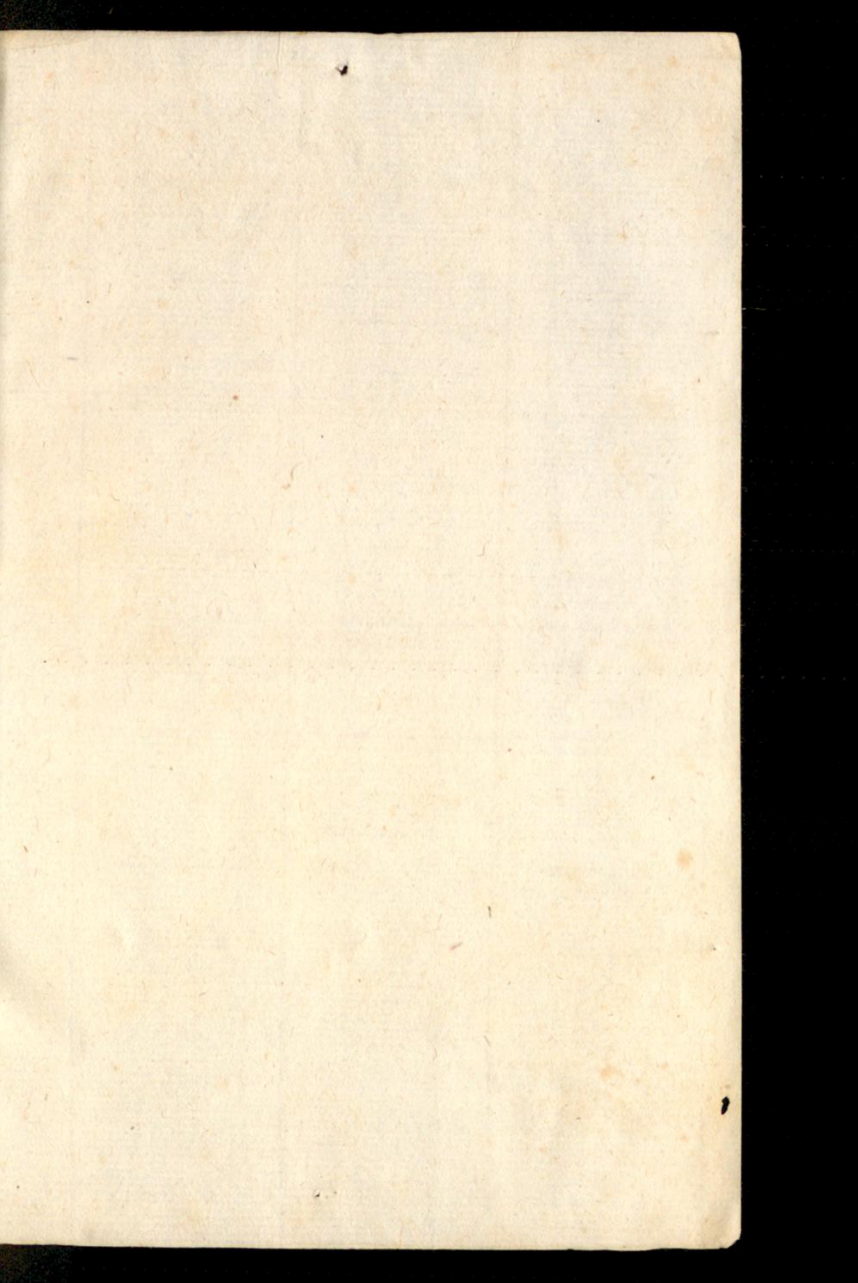
setis, quod ē seruitute in libertatē, de erumnis ad felicitatem, de caligine in lucem, de periculis in tutum, de morte ad uitam, de morbis ad immortalitatem, de tot malis ad summū bonū, de caducis ad æterna, de terrenis ad cœlestia, deniq; quod ab hominū colluue ad angelorū con-
 tuberniū sum traductus? Iam appello uestros ipsos animos. Quæso per uestrā in me pietatē, si uobis esset in manu, me ad istam reuocare uitā, nūc essetis reuocaturi? At quo tandē flagitio tantū odium cōmerui? Si reuocari nolitis, quorsum attinēt istæ querelæ, nō solū inutiles, ut dixi, uerumetiā impiæ? Porro nisi me immortalitas iādudum omnis doloris expertē reddidisset, ego uicissim uestras istas lachrymas, alijs lachrymis deflerē, et tã crassam animi uestri caliginē cōmiserarer. At nostrā ipsorū
 uicē deploramus, inquitis. Verū istuc sanē haud amantium est, sed ad sese respicientiū, et uel alieno incōmodo suis rebus consulere uolentiū. Sed age quid tandem istuc iacturæ est, quod mea mors uobis attulit? an quod cōspicuum meo frui nō licet? Atqui nihilo secius interim memoria nostri frui licet, tanto quidē felicitius, quāto tutius. nā id quod res est, existimate me malis omnibus præreptū, quæcunq; in uita homini possunt accidere, et quorū magnam partē uestra uiuacitas experta est. Non est qui uobis obsequiū exhibeat, sed est qui apud deū Opt. Max. pro uestra salute patronū agat, ut sedulū, ita efficacem. Deniq; quantulū hoc momenti est, quod nostrā dirimet consuetudinē? Vos modo pro uestra uirili date operā, ut pie peracta uitæ fabula, mors dignos reperiatur, qui huc traducamini. Hæc, inquā, si nobis loqueretur filius, nō
 ne

Consutatio

DECLAMATIO DE MORTE

ne merito nostri luctus nos pudeſceret? His ſermē ratio-
 nibus animi mei uulnus lenire ſoleo, quæ tibi cōmunia ſa-
 cere uolui, nō quod his remedijs magnopere egeres: ſed
 Epilogus arbitratus ſum cōgruere, ut qui cū mihi luctus eſſet com-
 munis, cum eodem et conſolationē cōmunicarem. Cete-
 rum ut quæ ſuſius diſſerta ſunt, in epilogū contraham,
 hoc pacto efferueſcentē animi dolorem coercebis. Mor-
 tuus eſt filius, genueras mortalem. Tanto bono priuatus
 ſum, reddidiſti ei qui gratis dederat. Grauis orbitas. Le-
 uius ferendū, quod aliquā ſarciri poteſt. Patrē deſtituit,
 quid prodeſt flere, quod mutari nō poteſt? aut cur anxie
 deplores, quod tibi cum tot hominū milibus cōmune eſt?
 Sed interitū filij non poſſum non flere. quiduis potius q̃
 perit, qui bene moritur. At occubuit immatura morte.
 nulla mors nō matura recte morienti. Ante diem uiuere
 deſijt. Nullus cuiquā certus dies. In ipſo æui flore extin-
 ctus eſt. Tum optimum eſt mori, cum uiuere eſt ſuauiſi-
 mum. Obijt adoleſcens. hoc pluribus uitæ malis ſubdu-
 ctus eſt. Optimū amiſi filium, gaude quod talem habue-
 ris. Innocens ē uita deceſſit. Nulla mors magis optanda,
 minus deploranda. Sed interim filio frui non licet, at ani-
 mo licet, et mox ipſo totus toto frueris. Si quid nouiſti
 rectius iſtis, Candidus imparti, ſi nō, his utere
 mecum: ac bene uale, quod quidem
 uult etiam ipſe filius.

F I N I S

Pars
Tertia in
acta apostolo
rum una
cum milite
Christiano

amos ab aquibus redolunt. et no
 minum dies. redemptio exordit. **H**
 ut in diuitias redemptio n debuit co
 putari. s. uirtus po appellatur. Diu
 et aplice ob huc diuitia elemosinas
 uentabat. et in spe p fin t. s. interu
 nullam saluam faciebat. pp. dicit e
 uirtus. s. saluare et in laqueis. **D**icitur
 enim dicit i hac diuitia exogitum aplice
 ut uirtus. qd e. io. i. t. et eplam. Eni
 dice. q. e ad philipp. iii. c. **H**ic uero
 dat eplam. hic nos exhortet. q. ad
 rom. iii. c. **D**e uigilia uirtutis **am**
 ome fueris. q. i. d. i. in. v. c. q. d.
 iustitiam te exo. i. in. t. exco. p. bi
 diuersos fueris. et exurit nos. am